

श्री

शिंदेशाही इतिहासाची साधने.

भाग २ रा.

शिंदेसरकारचे वकील गुलगुले

यांचे दफ्तरांतील

श्रीमंत गायकवाड, पेशवे, पवार व होळकर

राजधराण्यांचा असल पत्रव्यवहार.

— ❦ —
१७९४ ते १८७१ विक्रमी.

— ❦ —
संपादक,

आनंदराव भाऊ फाळके

— ❦ —
मुद्रक,

य. ता. माणगांवकर, आलीजाह दरवार प्रेस,

लष्कर, ग्वाल्हेर.

१९३०

संपादकांनी सर्वाधिकार स्वाधीन ठेविले आहेत.

सूचीपत्र.

--१४२५--

विषयसूची.

१ श्रीमंत [थोरले] मल्हारजी होळकर [रंगीत चित्र.]	सुसंगृह.
२ ग्रंथसूची	
३ मालेराई	
४ श्रीमंत बाजीराव बल्लाळ पेशवे यांचा पत्रव्यवहार	१- २
५ नवाब समशेर बहादुर	४
६ श्रीमंत सदाशिव चिमणाजी	५-११
७ " बाळाजी बाजीराव	५-१३
८ " रघुनाथ बाजीराव	२-१६
९ " माधवराव नारायण	-१६
१० " यशवतराव पवार धारकर	१७-२०
११ " कृष्णाजी पवार देवासकर	१९-२१
१२ " सदाशिवराव पवार देवासकर	२०-२१
१३ " अनंदराव पवार धारकर	२१-२२
१४ " फतेहसिंगराव गायकवाड	-२३
१५ " आनंदराव गायकवाड	-२४
१६ " मल्हारजी होळकर	२५-५८
१७ " तुकोजी होळकर	५९-८८
१८ " अहिल्याबाई होळकर	६४-८८
१९ " हरकुबाई होळकर	८२-८४
२० " काशीराव होळकर	८९-९८

२१	श्रीमंत यशवंतराव होळकर	यांचा पत्रव्यवहार	९९-१३४
२२	हरनाथसिंग होळकर	,,	११९-१२०
२३	,, डाडाबाई व तुळसाबाई होळकर	,,	१३०
२४	,, मल्हारराव होळकर	,,	१३५-१५१
२५	परशाराम होळकर	,,	१४८-१५१
२६	व्यक्तीसूची		१-१४
२७	स्थलसूची		१-६
२८	शुद्धीपत्र		१
२९	पूर्वपानिपतीय शिंदेशाही		१-२०

चिन्हसूची.

- * असल पत्राची तारीख.
- * पैवस्तीची तारीख.
- † † पत्र व पैवस्तीखेरीज अन्य तारीख.
- † हस्ताक्षर कनिष्ठ अधिकारी.
- † „ वरिष्ठ अधिकारी.
- † „ राजमुद्रा.

ग्रंथसूची.

—**—

२ खरे. यशवंत वासुदेव
३ खरे. वासुदेव वामन शास्त्री

मराठी राज्याचा उत्तरार्ध. भाग १. १९२७
ऐतिहासिक लेखसंग्रह भाग ७,

८, ९

१ आपटे. दत्तात्रय विष्णु

इतिहासमंजरी शके १८४५

४ तारीख

जागीरदारान. भाग १, २ .. १९१३

५ नातू. विष्णु रघुनाथ

आलिजाह बहादुर माधवराव शिंदे ..

यांचे चरित्र १८९४

६ पारसनीस. दत्तात्रय बलवंत

श्रीब्रम्हेद्रस्वामी यांचे चरित्र १९००

इतिहाससंग्रह. भाग २, ३, ५, ६, २०

शिंदेशाही पत्रव्यवहार .. ..

७ पुरंदरे. कृष्णाजी वासुदेव

पुरंदरे दत्तर. भाग १ .. १९२९

८ भागवत. अनंत नारायण

होळकरशाही इतिहासाची साधने

भाग १. १९२१

९ भारतेतिहास मंडळ.

चंद्रचूड दत्तर. कला १ शके १८४२

चतुर्थ संमेलन वृत्त .. १८३०

फार्सी मराठी कोश .. १९२५

१० रघुनाथ यादव [विरचित]

पाणिपतची बखर १९१४

११ राजवाडे. काशिनाथ विश्वनाथ

मराठ्यांच्या इतिहासाची साधने

खंड १, २, १०, ११, १३, १४ १९००

ऐतिहासिक प्रस्तावना .. १९२७

१२ राजाध्वक्ष नरहर व्यंकाजी

जिवाजी बल्लाळ केरकर यांचे

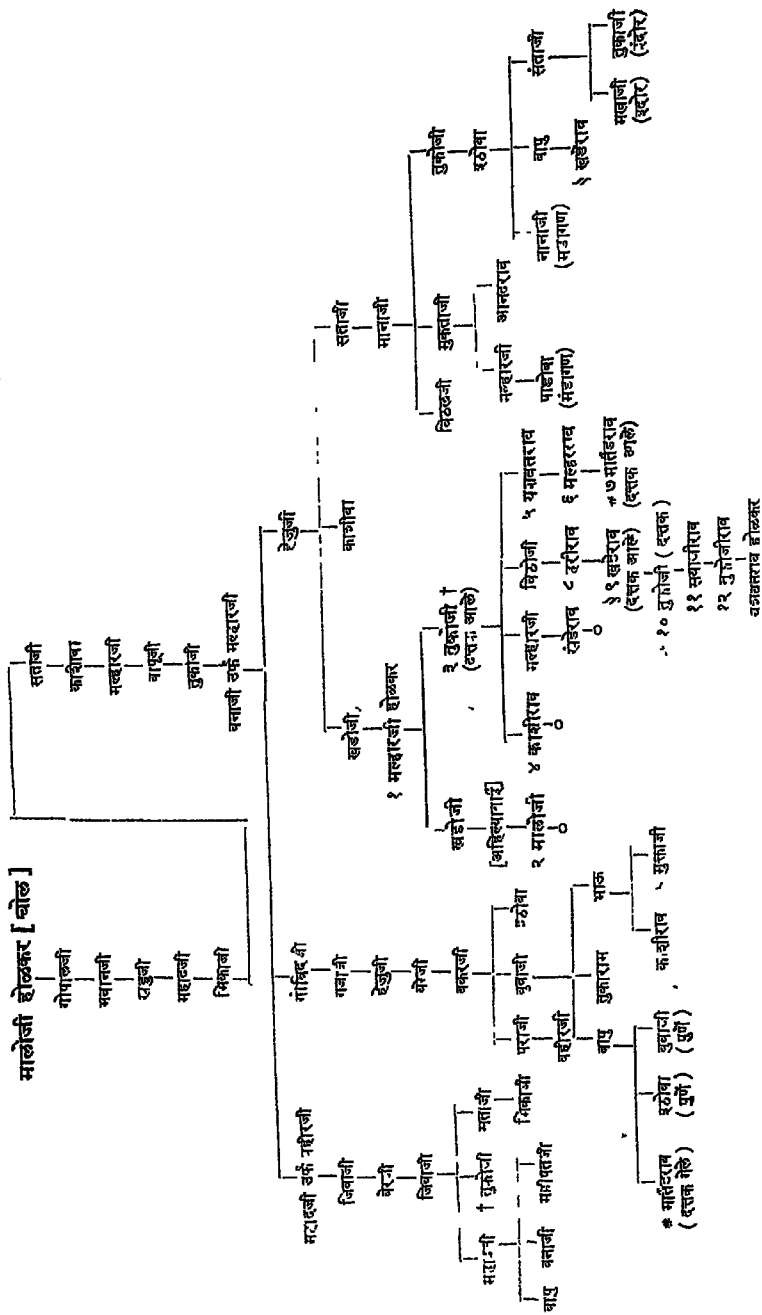
चरित्र १९०७

१३ राजे. धोंडो मोरेश्वर	इंदुर सस्थानची बखर ..	१९००
१४ लेले. काशीनाथ कृष्ण	धार संस्थानचा इतिहास ..	१९१८
१५ वाड. गणेश चिमणाजी	वाळाजी बाजीराव पेशवे यांची रोजनिशी. भाग ३ विभाग १	१९०७
१६ सरदेसाई. गोविंद सखाराम	नानासाहेब पेशवे .	१९२६
१७ साने. काशीनाथ नारायण	भाऊसाहेबांची बखर ..	१९२२
	होळकरांची कंफियत. शके	१८०८
१८ सत्कथोत्तेजक मया धुळे	इतिहास आणि ऐतिहासिक [पेशवाईची अखेर]	१९०७
१९ सशोधक	शिंदेसाही इतिहासाची साधने भाग १.	१९३०
	इतर-अप्रकाशीत पत्रे	

ENGLISH.

1. Atchison C W.	Treaties and Engagements	1893
	vol III, IV.	
2. Broughton Capt D.	Letters from a Maratha Camp	1892
3. Compton Herbert	European Military Adventurers of Hindusthan.	1892
4. Luard Capt C. E	Gwalior Gazetteer vol 1 ..	1908
5. Malcolm Maj-Gen. Sir John.	Memors of Central India vol 1	1880
6. Prinsep H. T.	Memors of Mohamad Amir Khan	1832
7. Tod. Col James	Annals and Antiquities of Rajasthan, vol II.	1914

मालोजी होळकर [घोल]

श्रीकृष्ण

शिलेदाराची भालेराई.

पुढे गेले त्यांचा शोधित मारग ।

चला जाऊं माग घेत आम्हीं ॥

— श्रीगुकाराम

‘शिंदेशाही इतिहासाचीं साधनें’ या मालेचा हा द्वितीय भाग ईश्वरकृपेनें इतिहासभक्तांस सादर करण्याचा हा सुयोग लाभत आहे या भागांत आलेली सर्व पत्रे बहुधा ‘गुलगुले संग्रहांतून’ वेचलेलीं असून त्यांची संख्या १९९ होते हीं सर्व पत्रे म्हणजे पेशवे, पवार, गायकवाड व होळकर या चार राजघराण्यांतील व्यक्तींचा पत्रव्यवहार होय गायकवाडांचे कार्यक्षेत्र गुजराथपुरतेंच मर्यादित असल्यामुळे आणि पेशवे, पवार व होळकर यांचे वेगळे ‘वकील’ व स्वतंत्र ‘कमाविसदार’ कोट्यास रद्दात असल्यामुळे गुलगुल्याचीं कारणपरत्वे त्यांचा जितका संवध आला तेवढ्यापुरताच हा प्रासंगिक संग्रह असून तो पहिल्या भागात दर्शविल्याप्रमाणे त्रोटक व तुरळक स्वरूपात निघावा हें कमप्राप्तच आहे [भाग १ भालेराई ४] अर्थात् याविषयीं अन्य अपेक्षा ठेवणे योग्य होणार नाही

वरील चार घराण्यांतील पुरुषांची एकंदर ३०० पत्रे ‘संग्रहांत’ सांपडली त्यांतून किरकोळ व छोटक पत्रे पणकून बाकी १९४ निवडक पत्रे या मार्गात छापली आहेत केवळ पांच पत्रेंच संग्रहा बाहेरचीं आहेत. [लेखांक ५, ६, ८, १६, १७.] ही पाच पत्रे मिळवून या मार्गातील एकंदर पत्रांची संख्या १९९ होते. यांचा कालानुक्रम संक्षेपतः सांगायचा म्हणजे सुमारे ७० पत्रे पूर्वपानिपतीय असून शेष पानिपतोत्तर कालांत मोडतात पेशव्यांची १८, पवारांची १०, गायकवाडांची २ व होळकरांची १६९ अशीं घराण्यांच्या मानानें पत्रांची फाळणी होते हें घराणेंवार प्रमाण लक्षात घेता होळकरांचेंच पारडें जड झालें आहे. याहिपेक्षां तें अधिक भारी झालें असतें तरी त्याबद्दल वैयम्य न वाटतां खरोखर संतोषच वाटला असता. कारण संशोधनाला ती गोष्ट इष्टच होती. सिवाय शिवाचे ‘सोबती’ ह्या नात्यानें होळकरांची जितकीं साधनें बाहेर येतील तेवढी हवीच आहेत. या हेतूनें स्वतंत्र भाग रचण्याची मूळ कल्पना होती पण ती सफल होऊं शकची नाही असें स्पष्टच सांगणें भाग आहे. पेशवे व होळकर यांचीं जीं अनेक पत्रे अवलोकनांत होती तीं सर्वच प्रसिद्धीसाठीं या वेळीं लाभली असतीं तर केवळ होळकरांचाच नव्हे पण पेशव्यांचासुद्धां एक स्वतंत्र खंड सादर करता आला असता. हा भाग थोडा लांबणीवर टाकूनही तीं साधनें अनुकूल झालीं नाहीत याबद्दल खेद वाटतो, अस्तु. पेशवे, पवार व गायकवाड यांच्या पत्रांचें अल्प प्रमाण पाहतां हा भाग होळकरशाहीचाच आहे असें म्हटलें असतां प्रत्यवाय होणार नाही

— पेशवाईसंबंधीं निरनिराळ्या दिशेनें अनेक साधनें उपलब्ध झाली असून सध्याही होत आहेत. या दृष्टीनें कोठा ‘संग्रहांतील’ हा साठा कांहीच नसल्यानें पेशव्यांविषयीं निवेचन करण्यास वाव नाही व तोच प्रकार पवार व गायकवाड यांच्या संबंधानें समजला पाहिजे.

जुन्या व जीर्ण पण नमत्कारां चिटोऱ्यांची विरल्याची चढ लावणाऱ्या विविधज्ञानविस्तार व काव्येतिहाससंग्रह या दोन मासिकांतून जी साधनें प्रकाशित झाली ती अप्राप्य असल्यामुळे होळकर शाही इतिहासावर त्यांच्या काय परिणाम झाला हें सांगवत नाही तथापि राजवाडे, खरे व पारसनीस या श्रिवर्गांनी जे प्रयत्न केले ते विशेषतः प्रसन्ननीय असून चलेखनीय आहेत. खरे शाही यांनी ३ पारसनिसांनी ९ व राजवाड्यांनी ११६ अशीं होळकर राजघराण्यांतील व्यक्तींचीं १२८ पत्रें प्रसिद्ध केली आहेत. हें प्रमाण कदाचित् परिमित वाटेल पण श्रिवर्गांच्या तत्कालीन अन्य साधनसंचयानुसार त्यांचे परीक्षण केले असता ते ऐतिहासिक परंपरेंत परिवर्तन करविणारे आहे यात शंका नाही

होळकरशाहीसंबंधी राजवाड्यांच्या १, ३, ६, १०, १२, १४ या सहा संडाप्रमाणेंच पारसनिसांच्या 'इतिहाससंग्रहाचे' २, १२, १४, १७, १८, २६ हे सहा भाग वाचनीय आहेत. तसेंच अलीकडे होळकरशाहीचीं 'स्वतंत्र' साधनें एकत्रित करून तीं प्रकाशित करण्यासाठीं श्रियुत ऊर्जंत नारायण भागवत यांची योजना झाली असून तिची फलश्रुति दोन भागांच्या रूपानें झालेली आहे व पुढेही व्हावयाची आहे. ती पूर्णतया फलरूप झाल्यासिवाय होळकरशाहीचे खरे मर्म कळणें शक्य नाही. याही पेशा होळकराचे दिवाण चंद्रभूष याचा जो प्रचंड संग्रह पुणें येथील भारतेतिहास मंडळाला मिळाला आहे तो उघडकीस येण्यापूर्वी होळकरशाहीचे रहस्य कळणार नाही. अर्थात् तोपर्यंत होळकरशाहीसंबंधानें तार्किक विधानें करणे प्रशस्त होणार नाही. हें बव्हंशी खरें असलें तरी त्याच्या आशेवर फार दिवस तिष्ठत बसणेंही बरे वाढत नाही म्हणून हातीं असलेल्या पत्राधारेच काही गोष्टींचा दीपांत उज्जापोह करण्याचा यत्न केला आहे. यामुळे महत्त्वाच्या कोणी नवीन गोष्टी बाहेर येऊन एकाद्या विशिष्ट प्रसंगार्थ स्पष्टीकरण झालें किंवा एकावी तुटलेली शृंखला जोडली गेली व या सर्वांचा होळकरशाही इतिहासात नवीन भर पडण्याचा कामी उपयोग झाला तर शिवाचे 'जन्माचे सोवती व स्नेही' यांची अल्प सेवा घडली असें समाधान होईल. या भागात उपयुक्त अशीं विशेष सामुग्री आली नसली तरी 'संग्रहांतील' सर्व पत्रें प्रसिद्ध झाल्यावर होळकरशाहीवर त्यामुळे नवीन प्रकाश पडल्यासिवाय राहणार नाही.

दीपांतून प्रसंगोपाद् विवेचन केलें असलें तरी काहीं ठळक ठळक गोष्टी दिग्दर्शनार्थ सूचविणें अगत्याचें आहे.

(१) मोगल बादशाहकडून महादजी शिंद्यांनी 'नालखी' मिळवून ती पेशवाईत प्रथम प्रविष्ट केली असा जो ग्रह प्रचलित आहे तो या सुद्धें तरी निदान बदलावा लागेल. कारण शिंद्यांच्या 'फरमानवाही' पूर्वी ४० वर्षे 'नालखीचा' प्रवेश पेशवाईत झाला होता असें साधार सिद्ध होतें [लेखाक २] नाना व महादजी या दोन इतिहासप्रसिद्ध पुरुषांची तुलना करतांना इतिहासक्षेत्रात वादविवादास रंग चढविणाऱ्या १७९२ च्या फरमानवाहीस बरेंच महत्त्व प्राप्त झालें आहे. या फरमानवाहीच्या दरबाराचें साधन विवेचन करण्याचें प्रस्तुत प्रयोजन नाही. तथापि बरील गोष्टींचा विचार करीत असतां जीं उपलब्ध साधनें चालावीं लागलीं व नालखीचा जो नवीन शोध लागला त्याच्या अनुसोधानें आसंबंधी थोडें विवरण करणें अवश्य होतें.

छत्रपतीचे सेवक व मुख्य प्रधान या नात्यानें मोगलाकडून आलेल्या 'बहुमानाचा' स्वीकार करणें पेशव्यास प्रशस्त होतें किंवा नव्हतें याचा निर्णय करण्याचा प्रसंग शिंद्यांनी फरमानवाहीच्या रूपानें उपदिशत केला असतां त्याचा 'राजनीति' व 'व्यवहार' या दृष्टीनें 'तात्विक' विचार करणें नाना

कडणीसास प्रथमतःच प्राप्त झाले आणि असले 'बहुमान' चेर्गे अयोग्य होतं असा निषाडा नानानें दिला असतां केवळ शिंघाच्या 'आग्रहास्तव' साला मूग गिळून स्वस्थ वसावें लागलें असा इतिहासकारांचा या संबंधात प्रायः इत्यर्थ आहे [नातू २४७, खरे भाग ९ पृष्ठ ४५८३ व भाइस चतुर्थसंमेलन पान ८७-८८]

१७९२ या सालींच प्रथमतः असले बहुमान चेण्याची पेशव्यांस पाळी आली असें जे भासविलें जातें तें वस्तुतः प्रातिमूलक आहे असे स्पष्ट कळतें. कारण यापूर्वी अशा प्रकारचे तीन प्रसंग घडलेले कागदोपत्री प्रत्यक्ष पाहण्यास मिळतात —

१. १७४५ सात मेलसे मुकामी 'फरमानवाडीचा' पहिला दरबार झाला. त्या वेळीं दिल्ली येथील पेशव्याचे वकील हिंगणे याजबरोबर मोगल बादशाहकडून आलेला बहुमान नानासाहेब पेशव्यांनी स्वीकारला आहे. [राजवाडे खंड ६ लेखांक १७५]

२. १७५४ साली दुसरा प्रसंग रघुनाथराव दादासाहेब यांनी पाठविलेल्या नालखीचा होय [लेखांक २]

३. १७७२ या साली तिसरा प्रसंग विसाजी कृष्ण विनिवाले यांनं थोरले माधवराव पेशवे याचे कनिष्ठ वंशु नारायणराव पेशवे याच्या नावें 'मीरबक्षीमिरीचा बहुमान' मोगलाकडून घेतला तो होय. [खरे उत्तरार्ध पृष्ठ २४५]

अर्थात् १७९२ पूर्वी पेशवार्हत 'फरमानवाडी' झाली असून 'बहुमान' चेण्याची प्रमाणशीर प्रथा प्रस्थापित झालेली होती हा पुरावा बरील प्रहाचें निराकरण होण्यास पुरें नाही काय ? महादजी शिंघाच्या 'चरित्रकारास' नवीन साधनें उपलब्ध तरी नव्हतीं पण त्यांचे 'निबंधकार' झाना या प्रश्नाचें 'अंतरंग विषय करणारी पत्रे' अनुकूल असतांही खरें रहस्य उमगूं नये याचें आश्चर्य वाटतें. या प्रकरणीं नानाचा विरोध अस्वभाविक होता असें जें प्रतिपादिलें आहे तेंही शांकास्पद वाटतें. हिंगणे वकील, रघुनाथराव दादा पेशवे किंवा विसाजी कृष्ण विनिवाले या त्रिवर्गाकडून तीन वेळां आलेले बहुमान प्राप्त ठरावेत पण शिंघांनीं आपलेला बहुमान अप्राप्त्य मात्वा हा व्यवहार कोणता व ती नीति तरी कसली ? यास 'तात्त्विक विचाराचा' शुद्ध निष्कर्ष मानावयाचा काय ?

(२) १७४६ मधील बुदेलखंडच्या मोहिमेस शिंघांस येऊन मिळण्यापूर्वी मल्हारजी होळकर याची 'स्वारी सुदळणें, तांडा, पावागड, डोंगरपुर व उदेंपूर या प्रांती' होती असें पहिल्यानंच समजतें. या स्वारीच्या बोधामुळे जिजासा वास्तव होऊन तत्संबंधी विशेष वृत्तांत शोचण्याच्या कामीं हें एक उत्कृष्ट साधन उपलब्ध झालें आहे. [लेखांक ३७]

(३) माळव्याची वाटणी झाल्यानंतर शिंदेहोळकर स्वतंत्र 'तहरह' करीत असत. [लेखांक ११, ३७] असले 'करार, तहरह [व] वाटण्या ' प्रत्यक्ष पहाण्यासही मिळतात. [लेखांक ५१, ५२, ६६ ७५, ७६, ७७,] इतकेंच नव्हे तर वाटणीतत्वाविषयीं मल्हारजी होळकरांचे जे विचार प्रगल्भ झाले होते त्याची चांगली जाणीव होते. [लेखांक ३१, ७२]

(४) पानिपतच्या घनघोर युद्धांत मराठ्यांचा पराभव झाल्यानंतर हिंदुस्थानची 'अखत्यारी' मल्हारजी होळकरांकडे सोपविली व नाना साहेब पेशवे देशीं परतले. या वेळीं होळकरांच्या शिरीं किती कामें होती व त्यांपैकीं त्यांनीं कोणकोणतीं वजावळीं याचें अनुमान करणें सोपें झालें आहे.

‘ग्वाहेर झासीचा बंदोबस्त करून होळकर रामपुन्याकडे आले. तेथे कोटेकरांस हातीं घेऊन जयपूरकर व तत्पत्नीय उमेदसिंग वृंवीकर, राजसिंग थोडचढा, सुतराम पोता व अमेशिंग’ इत्यादिकांची वाढ लावून आपले कारभारी गंगाधर यशवंत चंद्रचूड आणि शिंयाकवील चिंतो कृष्ण वळे, व खानाजी जाधव सेनापति या त्रिवर्गास कुंभेरीकर जाटाकडे पाठवून त्यांच्या मध्यस्थीनें अवढाली, सुजावडाळा व मोगल वादगाहा इत्यादिकांनीं मंत्रान रावून त्यांनीं जिकडे तिकडे स्थिरस्थावरता केली किंबहुना याच संघीस चंद्रचूड, वळे, व सेनापति जाधव ही मंडळी ‘मथुरा दिल्लीपर्यंत’ स्वारीस गेली होती असें ररष्ट कळतें आणि या कामगिरींत त्यांना बरेंच यश मिळालें असले पाहिजे असें ग्रहित बरण्यास मुळांच संकोच वाढत नाही [लेखाक ६४, ७४,] इतकेच नव्हे तर बटवाच्याच्या लढावाडेचे जे वर्णन तोंडनें दिलें आहे तें विशंगत व विपर्यासात्मक आहे असेंही कळून येते. [लेखाक ६५ टीप ५०] या इतिहासकाराचा कल ऐतिहासिक सत्य सागण्यापेक्षा मराठ्यांचा पाणउतारा करण्याकडे विशेष आहे असा ग्रह आल्यावाचून रहात नाही

(५) उत्तर हिंदुस्थानात प्रवेश होऊन मराठ्यांचें प्राबल्य झाल्याबरोबर इकडील राजे रजवा-
ब्यानी लंकीको उपचारांनीं त्यांच्याशीं स्नेह वाढविण्याचा उपक्रम केला. त्यातच राखीचा शिष्टाचार निर्माण झाला. याचें प्रत्यंतर पहिल्या भागात आलेंच आहे [लेखाक १७९ टीप १९४] कोटेकर राणावतजी ही जशीं शिंयाची रक्षाभगिनी झाली होती त्याचप्रमाणें उलट व्यवहार म्हणून हरकूबाई होळकर ही जालीमसिंगाची रक्षाभगिनी असल्याचें मनोरंजक उदाहरण पहावयास मिळते. [लेखाक १०६]

(६) मल्हारजी होळकर यांचें एक नवीन चित्र ‘गुरुगुले वकील’ याच्या संप्रही सांपडलें त्याचें रंगीत छायाचित्र चित्रकाराच्या नावासह दिलें आहे यद्यपि चित्रकाराचें नाव व निवास बरोबर काढही दिला असता तर त्याची महीमा वेगळीच झाली असती अस्तु पुढे त्याचाही शोध लागण्याचा संभव आहे.

(७) यशवंतराव होळकर यांनीं निरनिराळे ६ मराठी सिंक वापरले आहेत [लेखाक १२९, १४५, १४६, १५१, १५५, १५६] अलीकडे जीं फारसीग्रंं अवलोकनात आलीं त्यांचर त्यांचा फारसी मातवा सिंका पहावयास मिळाला त्यातील उतारा येणेंप्रमाण — ‘जुबदुल उमरा बहादरल मुल्क फरखंद अरजुमद आलीजाह महाराजाभिराज राजराजेश्वर यशवंतराव होळकर सुवेदार बहादर नुसरत जग किटवी ग्राह आळम बादशाह गाजी १२१६’

यासिवाय आपलीही काहीं गोष्टी दर्शविता आल्या असल्या पण त्या तितक्याशा महत्त्वाच्या नसल्यामुळें व त्यावेळच्या इतर पत्रांच्या नकला पूर्ण झाल्या नसल्यानें त्यासंबंधी दिग्दर्शन केलें नाही. पूर्णगलिपतीय किंवा तत्कालिन ज्या मुख्य गोष्टी निर्दर्शनाम आल्या तेवढ्याच संक्षेपत सुचविल्या आहेत.

या भागांत प्रकाशित झालेल्या पत्रांचा हा प्रकार झाला पण पूर्वपानिपतीय अप्रकाशित असें जें एक साधन सापडलें आहे त्याचा निदेश करणें इष्ट आहे. दिवाण रामसिंगजी कळवा ठाकेदार हरसी जिल्हे नरवर हे हल्लीं शिंयेगाहींत जागीरदार असून नरवरकर राजे याचे हे वंजज होत. ह्यांनीं आपल्या संप्रहीं अमलेलें एक हस्तलिखित जुने बाब मला अवलोकनाम दिलें तें थोडेंसें वाचून पाहिल्यानर जरा चमत्कारिक पण विनाकार्पक वाटलें म्हणून समग्र चाळून पाहिलें आश्चर्य हें की तो ग्रंथ मर्ष काव्यमय इतिहासच निघाला. खवन् १७६१ पासून सवत, १८०१ पावेतो सुमारे ४० वर्षांचा इतिहास यांत दिलेला आहे.

या हस्तलिखित हिंदी पोथीचा आकार १३ इंच लांब आणि ९ इंच रुंद असा असून एकंदर पानांची संख्या २०८ आहे. पाठ्योटा लिहिलेल्या वंदास एक पान मानलेले आहे. अर्थात सुमारे ४१६ पृष्ठांचा हा ग्रंथ आहे. पृष्ठांच्या प्रत्येक बाजूवर २२ ते २८ ओळी लिहिलेल्या आहेत. ग्रंथाचे नाव 'खांदेराय रासो' असे दिलेले असून त्याचे 'कविसंग्रह' व 'जंगजस' असे दोन स्वतंत्र खंड केलेले आहेत. 'कविसंग्रह' या भागांत नावाप्रमाणेच अनेक कवींच्या कवितांचा संग्रह केला आहे. कवींची संख्या ५२ होईल. 'जंगजस' या प्रकरणाचा कर्ता मात्र एक असून त्याचे नाव जदुनाथ असे दिलेले आहे 'पृथ्वीराज रासो' या काव्याचा सुप्रसिद्ध कर्ता जो 'चंद्र चरदाई' त्याचा हा जदुनाथ वंशज होय. नरवरकर राजे यांचा खांदेराय हा मंत्री होता तो जातीचा 'सोनडिगा ब्राम्हण' असून मोठा योद्धा व चतुर युत्सही होता त्याचे तिथे पुत्रही पिढ्याप्रमाणेच पराक्रमी निघाले सर्वांत धाकटा पुत्र जो नवलराम त्याच्या अनुमतीने 'जंगजस' या खंडाची रचना जदुनाथ कवीने केली 'भाद्रपद वद्य ५ सोमवार संवत् १८०५' [२० सितंबर १७४९] रोजी हे काव्य त्याने समाप्त केले आणि 'विशाख वद्य ७ मंगलवार संवत् १८०७' [७ मे १७५१] रोजी 'विजेदुर सुकामी खेराम कामध श्रीवास्तव' यांचे कविसंग्रह व जसजंग हे दोनी भाग एकत्रित करून ग्रंथित केले. तीच ही प्रत होय.

हे अनपेक्षित पण अपूर्व असे पूर्वपानिपतीय साधन जे उपलब्ध झाले आहे त्याची रूपरेषा काय व उपयुक्तता कोणती याविषयी जिज्ञासा जागृत होऊन निदान त्याचे सार कळण्याची अभिलाषा उत्पन्न होणे साहाजिक आहे. सङ्कटदर्शनी याचे समर्पक समाधान करणे शक्य नाही. सारांश मात्र असा सांगता येईल की, औरंगजेबाच्या शेवटच्या कारकीर्दीपासून थेट महमदशाहच्या अखेरी पर्यंतचा वर्णनात्मक हा हिंदी ग्रंथ असून त्यात नरवरकर राजे व त्यांचा मंत्री [खांदेराय] यांचे चरित्र मुख्यतः रेखाटले आहे. नरवरकराच्या अष्ट दिशेस वास करणारे बंडखोर जमींदार, बलिष्ठ राजे व बेवंद सुमेदार यांच्या कारस्थानांमुळे नरवरकरावर जे प्रसंग ओढवले ते प्रामुख्याने कथिले असून मोगल बादशाहाचे आदेशावर दक्षिण, गुजराथ, दिल्ली व काबूल या देशास स्वारीशिकारीसाठी नरवरकर गेले त्याचे वर्णनही दिलेले आहे. बहुसंख्य प्रत्येक घटनेचे स्थल, वर्ष, मास, पक्ष व तिथी दिली असून काही ठिकाणी तर वेळही दिला आहे. हे काव्यच असल्यामुळे व तेही नरवरकर राजे व मंत्री यांच्या प्रशासपर असल्याने कविकल्पनेची भरारी भरपूर असली किंवा वैयक्तिक वाखाणणीची अतिशयोक्ति दिसली किंवा त्या भरत ऐतिहासिक कर्तव्यकारणपरंपरेचा जो ओघ अप्रतिहत वाढावयास पाहिजे त्याची जुटी राहिली तरी त्यातून बरेच इतिहासाचे धागेदोरे धोडून काढता येतील असे वाटते.

मराठेशाहीच्या इतिहासास याची उपयुक्तता कितपत प्रस्थापित होईल हे आज निश्चयात्मक सांगता येत नाही. तथापि [छत्रपती] संभाजी व शाहू, वार्जारीरात्र [पेशवे] व मल्हारजी [होळकर] यांची नावे स्पष्ट दर्शविली असून औरंगजेबानंतर झालेल्या 'बादशाही गरबीत' प्रलक्ष वावरत असलेल्या अनेक कवींनी आपल्या रसाल वाणीने जे उद्गार मराठ्यांसंबंधी काढले आहेत त्यावरून उत्तर हिंदुस्थानांत या काळी मराठ्यांविषयी कोणती कल्पना रुढ झाली होती याचे अनुमान करण्यास हे एक उत्कृष्ट साधन होईल यांत मुळीच संकोच वाटत नाही. शिंघांचा उल्लेख कोठे आढळत नाही हे आश्चर्य आहे । अस्तु. मराठ्यांच्या कोणत्याही स्वारीचे स्वतंत्र सुसंगत व सविस्तर वर्णन यांत सापडत नसले तरी ज्या भूभागाचे वर्णन हा ग्रंथ देतो तो सर्व प्रदेशांप्रति शिंदेशाहींत अंतर्भूत असल्याने तत्कालीन स्थानिक परिस्थितीचे ज्ञान करविणारे साधन या मानाने याचा केवळ शिंदेशाहीसच नव्हे तर मराठेशाहीस अत्यंत उपयोग होणार आहे.

या ग्रंथाची नकल करण्याचें काम चाळू आहे तें समाप्त झाल्यावर त्यास स्वतंत्र भागाच्या रूपानें छापावा अशी इच्छा आहे या कामास काहीं काळावधी लागणारा असल्याने परिचयार्थ त्यातील काहीं उतारे खाली देत आहे.

दोहा कृष्णकवि

जौ रघुनाथ कपाल द्यौ दीजै विया येह । पंडन राव घुराइसौ भापा करौ सुनेह ॥
 वृषकुल बरनै प्रथमहीं पुनि द्वज पंडन वंस । परसराम सौ तपवली त्यों अवनी पर अंस ॥
 सिंघासन पै रामजू सोमैं सोम अपार । ज्हातैं रविकुल प्रगट भौ बहुत नरेस कुंमार ॥
 त्रेतावीतैं द्वापरहिं सूरज वंस अनेक । दान विधान सुनीति मै राजा भये विवेक ॥
 कलिजुग मही अमल भयौ कछवाहैं वृषनाथ । आसकरन तिहीं वंस में प्रगटे बुद्धि सनाथ ॥
 है राजा नल आदि तै नरवर गढ जागीर । साहि अकस कछु काल मै भई तिन्हें तागीर ॥
 तैहिं कुल में प्रगट भौ वृष अनूप तिहिं नाम । करी चाकरी साहि की नरवरगढ के काम ॥
 दयौ बहादुर साहिनें नरवर गढ ततकाल । करि सलाम वृष साहि कौ नरवर भयौ बहाल ॥
 रहैं सिंगपुरी नम मै करै राज कौ भोग । कवर भये गजसिंघु तब तिनि कै आछे जोग ॥
 वरनौ विप्र सनोडिया खंडन की उतपाति । निर्मल म्याति अठारह वरननि मै सुम जाति ॥
 सावि ब्रह्म उपमंजि की रुह लौं गनौ अलेष । बुद्धिमान साये कहीं वरनौ वरन विरेष ॥
 प्रथम उगति सुमनि के पाडे भये उदोत । तिनि पांडे के वरनल साविनि के बहु गोत ॥

चौपही

उदोत पाडे के राजारिषि भये । धरम दान जिनि सुवरन दये ॥
 जिनि कै भूमरिषि भये पुनीत । तिन नहीं करी जगत आनीत ॥

दोहा

फिरि गालारिषि पाडे भये महाधर्म के भाइ । ताही कुल मै ऊपज्यां पाडे विजैसु आइ ॥
 वंस नागधर्म अवतार्यौ तिनिके सुत अजैश्रम । धर्मघजा जा कै बंधी पावै लिषौ सुकर्म ॥
 आनंद पाडे कै भये महधर्म पाडे नाह । तिहिं घर दुर्गा ऊपजे तिन नरहरि सुत गाह ॥

चौपही

नरहरी पाडे के परसराम । लौहीरे डोडरमल अमिराम ॥
 तिहिं वंस भये पाडे गुपाल । तिनिके मूरति भये भवाल ॥

दोहा

उपमनि कुल सुनि उपज्यौ विद्वावन सौ धीर । ता विद्वावन कै भये बली सुषडन वीर ॥
 पंडन रैया राघ कै भये पुत्र सुनि तीन । सूरतिराम लखिमन भये नवलराम परपीन ॥
 सूरतिराम कुंवार कै भये नैनसुख लाल । लछीराम कै तीन सुत जेठे भये निहाल ॥
 निवाजीराम मखिले भये लहुरे विक्रमाजीत । नवलराम कै अवतरे भुमिपाल सहजीत ॥

दोहा कृष्णकवि

नित उठि वृष दरबार मै जात सुषंडन रूप । मया करै जा पै सदा श्री अनूप मन भूप ॥

साथ रहैं श्री कंवर केँ सैल सिकारैं रिंघ । कृपा करैं जिन सौं सदा श्री कंवर गजसिंघ ॥
 बंजन राव अमान का दिय पचास असवार । भटनावर सुभ नम्र मैं रहैं हमेस उदार ॥
 इतिश्री कविसंग्रह विरंचिते षांडेराव रासौं समवो वंसावरी वरननो नाम प्रथमोप्रकास ॥

कवित

लुकवासैं लोह जीलौ सहीषांन भयौ रीसौ विकट पठाननि की काटि काहीं जाति है ॥
 दूषिनि के दंडन दलनि देश मंडन सुरैया राव बंजन की फौजें फहराति है ॥
 देस देस फेरा होत जमजूत जेरा होत तो मों कौन मांडे घेत बगनि की शाति है ॥
 दूषिनि के दंडन दलनि देस मंडन सुरैया राव बंजन की फौजें फहराती है ॥

कविच करनकावि

बहु बहई फौजें डंगहाकीं उठीं छटिवे कौ आलपी कलांजर समेति कौंच जरखी ॥
 दिखीकौ तषत दूषिनीनि नैव जाह छटियां मालयेकी वसुधा पूरनमल मरखी ॥
 साम्हरी के सरि पै सवाई [?] सहदाने करे महता बजानों के अराजिनि की अरखी ॥
 तेरैं धाक बंजन गुमान शब्द बावनी मैं जानी नहीं बजालियर पातिसाहि गरखी ॥

बखतराय.

दूषिनि के दलनै शक शोरतु खींचीतु हाडानु गौरनिके शुर ॥
 आदव के दल मैं दल दावतु बाग उठे नर सुरति के शुर ॥

कविच भगवंतराय.

दंडत अदंड उषिल बंजन गुमान तुम कूरम के दिल के करैया चितगाही के ॥
 कहै भगवंत दौरि दूषिनी चलाये दल दंगल बिपाये तैं सीतून पातिसाहि के ॥
 तौवर पवार जाट जादौं वा सिकरवार लीनैं देस जीति जे जबर गुमराही के ॥
 ताकति रह न छलनल की काहूं मैं जल कागद लौं गरिगे गुमान जाही ताही के ॥

सवैया

भाट कि येसे वनै हम साखि कौं कोऊ हमारी करै नहीं सारी ॥
 जैसी की तैसी कहैं मौहौ उपर रखन हैं कटि माझ कटारी ॥

गाहा ?

सद्दीय धां उच्चरिय वयनं । नगरी चाकर रहियै अपनं ॥
 संवत इकसठि कातिक मानह । खिवपुरी सहर रहे संस्थानहं ॥

छप्पय.

रहि पठान चाकरी जाह दरवार निरा प्रति । सहस तीनि पठान संग राजंत नंद दिति ॥
 इक दिवस सही पठान दरवारह आइय । संग भीर जनमत्त सबै अंग कवच सजाइय ॥
 कही सुनौ महाराज भूप अनूप बिचारिय । दाम दाम भर देहु तलवकौ अवै हमारिय ॥
 बहु कोष नजरि अस्त्रांनकीं बढवातैं सवाहि कहिय । नही प्यारु दीन चराजनैं सुनि करि तब चुपु छै रहिय ॥
 चल्थौ दूत पग जलद तक भटनावर थांनहं । मथ्यानहि रवि होत जाह पौहौंचत अमानहं । ॥

दोहा.

सत्रहसे बासठि सही कातिक यास मुजान । सुदि की छठि सबरे कहैं मंगलवार प्रमान ॥

छप्पय

वीपमालिका बीति सरद रिनु सबै सुहाईय । षष्ठौ मंगलवार सज्यौ द्वजराज अवाईय ॥
बूढा डोहर सुनिव म्रेंछ डेर कत भारिग । चारि सहस असवार जंग उनमत्त निहारिय ॥

कृष्णकवि

कटे अर्ध सत बेत मैं फिरे जंग तजि सूर । भीर सबै पठान लै बले समर तजि नूर ॥

दोहा कृष्णकवि

प्रथम भीर नैमूर तै छिल्लीपति सुलितान । ता पाछैं बबर भये फेरि हिमाकं जानि ॥
ब्रम्हचर्ज अवतार भौ तिहिं कुल अकबर साहि । करे जेर छत्री सबै सरन रहे अय गाही ॥

छप्पय.

जहांगीर फिरि भये तेज भहिगै पसरंतह । साहिजिहानि तिहिं वसं उदित अवनी प्रगटं तहं ॥
आलमगीर उदार गये तिन वंस अमानह । अमलि सबै छिति अंत दसौ दिग्गज फुरमानह ॥

दोहा.

सूबा पुर उजेनिशौ पायौ खेप खलेप । गौर फौजदारी किती तिनके कहाँ सुखै ॥
अमलि सबै गढ ग्वालियर छवी वृंग कहाइ । अब नरवर गढ चलनकौ कीनौ खेप सुभाइ ॥
पुर पराइछौ नाम दं नदी पार सुम नैम । रिनु वसंत सुम चैत मैं आयौ खेप खलैम ॥

छप्पय

करि डे ॥ सिंघनवास कै सये ताल निहारिय । सुकल पक्ष सुम चैत अधिक आनंद सुभारिय ॥
कियौ हूच खलैम चैत सपक्षि वधानै । उपमनि ऊपर कोपु कियौ सब सैन सुजानै ॥

दोहा

खेप खलैम अनंद मैं पौरी दापिल जान । भ्रमनवर के लरन कौ भोज्यौ काइम धान ॥
सत्रहसे करि बासठा बैसाख बदि तीज । ता दिन ब्रंडन राव भौ खेपनि होग नकीज ॥

दोहा कृष्णकवि.

दक्षिण दिसि पर गजि कै आलमगीर उदार । लगि पचासहि बरष लौ जहां बजायौ सार ॥

चौपाई.

चारि पुत्र अवरेग कुंवारह । सूबा बांढि दिये तिन बारह ॥
रघि बहादुर दिति थानह । अजम साहि सुसंग अमानह ॥

छप्पय

दक्षिण धर दिक्षि लगि कालवस भये अमानह । दिसां निदिसि पयरी जानि चपराजनि वानह ॥
बहु इष्ट करामाटी सकस भावई भूतनि म्यान हुव । समसेर बहादुर तपवली भये गयी जिमि भान भुव ॥

दोहा.

कालु भयव अवरंग कौ आजम संग प्रतिक्षि । तषत आगरे कौ चलयौ उमढयौ साहर अचिह्नि ॥
वंशी सेन अवरंगकी अमजम संग दयाव । तिनिके नाम पतक्षि करि भाषा कहौ प्रभाव ॥

छंद पाधरी

हावा हठील विर दैत संग । कहि रामसिंघ जुद्धनि उमंग ॥
दक्षिण नरैस की सेना संग । जय अपत वीर जीतैं मुजंग ॥

छप्पय

कूच करिष दरकूच साहि आजम सिरताजह । करि डेरा सिवपुरी रैंनि रहि येक अवाजह ॥
सैनसहित तह सिंघ आनि नरवरगढ मिलिब । उपमणि संग अमान कंवर गजसिंघ सुहि छिब ॥
उपमणि करि ततवीर धीर गज सिंघ कुवारह । दो सत संग असवार येक गजराज उदारह ॥
पैदल अद्ध हजार संग उनमत्त महावर । सत्रहसै चौसठा मास उत्तिम सुचैत घर ॥
हजरति अलमसाहि संग श्री गजसिंघ कुंवार । चले अकबराबाद कौ जुद्ध जुरन उपचार ॥
इत कारि करि दरकूच साहि आजम अमान भर । बसि चामिल नदि बाह तेज ग्रीषम सुमानसर ॥
भडे आजल घेत नेत हिंदवान अमानह । कूरम रुप उत सजि उत्तै सुत संग सुधानह ॥
कविकुश कहै सुखमा बरनि धरनीपति इमि हेत किय । अनूपसिंघ रघुराज कौ नरवरगढ हजरति दिय ॥

दोहा.

आजम भय इतकालवस जीति बहादुर साही । तषत अकबराबाद में कैयौ छत्र सु साही ॥

छप्पय

श्रीमहाराज अनूप देव लोकह पधारिय । राजभार महिभार दियौ छपमनि विचारिय ॥
बढि मोद उदित सिवपुरी सुम यह अमियेक विचार भुव । महाराजराज रघुकुलतिलक श्रीगजसिंघ प्रताप हुब

दोहा

श्रीमसिंघ के हेत सौ दक्षिण लई महूम । पंडन सिर भुजभार दै चढ्यौ सत्र धरि धूम ॥
देस भदावर तैं तहा आयौ कवि जडुनाथ । जा पर सच कृपा करत महि के सव नरनाथ ॥
वरदाई कवि चंदकुल प्रगट्यौ सुमति निर्धान । तातै कवि जडुनाथ कौ करत रुपति सनमान ॥
कही सुकवि जडुनाथ सौ करि कै कथा अपार । पंडन रैयाराव कौ करौ ग्रंथ विस्तार ॥
जितनी जीती जंग तैं बरनौ सबै विचारि । जा संवत मै ज्यौ भइ ज्यौ सनुनि सौं रारि ॥
हुकुमु पाह नवलेस कौ करि हरिचरन प्रनाम । जंगनि कौ बरननु कयौ ग्रंथ जंगजस नाम ॥

किरवान उदोतराय

ताने नरबहा मंड पर मरहटा मठ किये मालये ते षोदि काढे दक्षिण के ज्वान ॥
तहं कहहु उदोत मठ बिकट धंदानि मद्धि विज्जुलसी स्मरति कंवर किरवान ॥

कवित उदोतराय

भाई जयसिंघ कौ सुहाई सवी मूरति कमाई कलाचारी की पलक घाति लक्ष्मिनी ॥
उदोत सुकवि वलीर्षिद सुव अदबुद ग्रंथ मारि दूसरे घर पै विरद रक्षिनी ॥

लोहकोट कोठारीनँ ओट राये ऊमट उलेटे मरहट दल दरिया समधिनी ॥
 कूरम हरोल बली पंडन पुमान तुम मडे माँहोगढ ताते उमडे न दधिनी ॥
 सुध नहीँ मये जुध काजै बुधाराव मटकये भीलवारे लौँ कहतु जगु सधिनी ॥
 हाडा हठ भंजन प्रबल राव पंडन तुम्हारी समसेर अरि भानि कौँ भधिनी ॥
 उद्योत सुकवि विंदनंदन महीप जंबूदीपति गुजसु जल दधिहूँते नधिनी ॥
 चाहे तुम्है स्वकवै सुधुन चारि वक्क के सुचकवै न चिताचूर चमूचूर दधिनी ॥
 घरी मात बाठ ककाठ से फटे है सीस ईस और काली मिलि गाँवें सुर मंगली ॥
 राजा गजसिंघ केँ प्रताप फौज फुटि गई छटि लये हाथी गढ बूँदीकी कला हली ॥
 कौन रन मडे बलि चडराव कोठारी सो बीस विसैं जुध जीलौ पंडन महाबली ॥
 चारि भाग हाडा मारे चारि भाग राइऔर सात भाग बीची मारे पांच भाग दंगली ॥

कवित धरमपाल

दधिपन के दलनँ दलेलबाहुँ छटि लये तिन सौँ न कोक कहै लरन लरन हैं ॥
 दधिपन के दलनि सौँ हाडा बीची दहलानें थहर थहर कंपे डरन डरन हैं ॥
 दधिपन के दल भाजे कूरम के बलनि सौँ उनि कौ मिले हैं सोई इनिके चरन हैं ॥
 साहूकार सिरोँ के कहैं कर जोरि जोरि बाँडिराव साहिब के सरन सरन हैं ॥

कवित

दधिपन के द-शव फैलि फूटयी अनहद हद काहूँ न मू काउ क्यों सुनत अवाजेकौ ॥
 साहिके दगर के बगर मै चनेरे भीर भीर बजरंग अन मंग साज साजे कौ ॥
 तिन सौँ उकलि बाढि कीनी मरहठनी सौँ होकैं रषवारी पतिसाहिनिके छाजे कौ ॥
 मैड रावि हिंदुनि की जैड दोऊ दीनही की बैडौ मयौ पंडन दिल्ली के दरवाजे कौ ॥
 जडे बजरंग भर कोपि गहैं करिबर कंपे अरि धरधर भंजन अभंग भर ॥
 भुंमिया मवाल सर करैं किरवान वर पौंसि छेत कैड घर जानै ताही नारी नर ॥
 वियौ मयौ भीर वर कियौ करतार कर विंशवनजू की ताहि नर मोहन कौ वर ॥
 जौंसनि पुकार घर होत धैर धरधर डरत अडर डर पंडन मरद डर ॥
 साजी फौज प्रबल सबल दल दधिपनतैं हाडानिकी घर सर कीनी मारि गाहीकौ ॥
 पापी दैकै निजामनमुलक दिल्ली कौ गये कौन उमराव चौरें करे चढि धाई कौ ॥
 तिन सौँ समाहि समसेर बहादुर छौ बाका पौँहौँचौँ गी खान महमंदसाहिकौ ॥
 सूरी नां सपुत सुरतेस बाँडिराहजू के बाजी राधी ताजी गाजी मिलि बाजीराइ कौ ॥

सवैया

जाइ मिल्यौ मरवानौ मल्हार कौ दांन हथ्यार किवार सवाई ॥
 उपक कौन्यौ मलौ नवलेस कौ दधिपन की सजि फौज पठाई ॥
 राधि छियौ सैहरां ठैहरां सब और नरेसनि देस छटाई ॥
 राजा सराहै सराहतु राज प्रजा सब सूरतिराम धजाई ॥

दोहा सरूपराम

गाँहरा इकनैद मारी विदिरी पाँ लिय संग । दूषिनी सब मारि दीने जीति बंढन जंग ॥
दूषिनिने ऊमर धानु वेन्यो फौजदारजु धारकौ । आयौ तुरत ताकौ लिखै सिरदार मनसबदार कौ ॥
मदति हमारी करौ धैरे हमै फौज गनीम की । श्रीराव बंढन तुम प्रचंड समान आर्जुन भीम की ॥
उमर पाँके बाबिकैं कागद तुरत नवाय । श्री बंढन नली बंड तब कीन्यौ कूच सिताय ॥
ऊजर अरि बरनगर हुव दर बर दल सुनि दौर । बंढन राव प्रचंड सब सुभाटनिकौ खिरमोर ॥
सुनंत खवाहँ फौजकी बढ्यौ अतंकु अपार । गये दूषिनी भाजि सब उत्तरी नरबदा पार ॥
इहिं विधि ऊमर धानको कीन्यौ बढौ सहाय । उषपनु थापनु भूमि पर बंढनु रैयाँ राव ॥

दोहा

संवतु सत्रहसै नवै भयौ प्रगट जब आइ । जादौ सिकरवार जुरि कीन्यौ यही उपाइ ॥
जैपुर बंढन राव है कूरम रुप दरबार । दुन्वितौ साहाबाद उत सूरतिराम कुंवार ॥
आयौ है व्हा दूषिनी प्रबल वीर मल्हार । जाकै दल की धाक तैं भाजे मुलुक अपार ॥
ताते अब ही औचकां कीजे दरवर दौर । बेरि बिजैपुर लीजियै नवलराम तिहिं ठौर ॥
चढ़ूँ वोर तैं कूदि कैं लीजे कोट छिडाइ । बवरि पाइ गोपाळ रुप जौलौ पौहौचै आइ ॥
आठ रोज बीतै छरत बाढी रारि दुरत । जैपुर साहाबाद फिरि पौहौची बवरि सुरत ॥
सूरतिराम मल्हार सौं यह राखि ठहराइ । पंथी साहाबाद की तनहीं दैहि चुकाइ ॥
मदति हमारे अनुजकी करौ आपु इहिं बार । लेहु चुकारे तैं अधिक और पचीस हजार ॥
तुरत राव मल्हार नैं राजी व्हे तिहिं बार । बोलहु सुवट सबहिं मिलि तुरत होइ असवार ॥
मैजे तिनिके संग भट सूरति राम कुवार । मदन खोलैंकी धाकगै बंढन व्हे सिरदार ॥
आठै सुदि बैसाख की चढ्यौ पहर दिन सुद्ध । आयै दर पर दूषिनी लख्यौ होत तहँ छुद्ध ॥
मिली फौज दोऊ जबै तबै धाकरी चाह । श्री नवलैम कुंवार पर दरवार पोहौंछ्यो आइ ॥
दीनी बवरि कुंवारकौ पोहौंछी कुमक मुआइ । कढ्यौ किले तैं कोनु करि नवलसिंधु समुहाइ ॥

दोहा

मत्रहसै फिरि अयासठ प्रगट भयौ जब साल । गयौ तबै सुरलोक श्री अनूप महिपाल ॥
सत्रहसै सतहतरा संवतु फिरि निरधारि । सैयद मुगलनि ता सम कीनी अदभुत रारि ॥
अबदुल्लह सैयद प्रबल हुसनअली पाँ जानि । कालजमन सै जमन न्हे पौहौंमि प्रगटे आनि ॥
पैहेलैं फरख साहि सौ मारि मुगल करि जेर । कीनी दोड दीन मै जिनि जाहर समसेर ॥
प्रबल निजामनिमुलुक सुनि दूषिन मुगल प्रचंड । मेजी बाईसी बड़ी हुसन अली बलिबंड ॥
पठ्यौ सकसी आपनौ प्रबल दिलावल धान । बडे बडे उमराइ संग सैयद सेप पठांन ॥
मेज्यौ राजा भीमु संग कूरम रुप गजसिंधु । हिरनाकुस जिमी जमनकौ प्रगटयौ ज्यौं नरसिंधु ॥

अठारहसै येकास मै सिकरवार कौ चाल । कातिक सुदि पाँचौं दिवस जीते छुद्ध गुपाल ॥
वाल गगन वसु सखि ह्यौ संवतु यही बिचारि । मादौ बदि तिथि पंचमी भौमवारु निरधारि ॥
रान्यौ समापति ग्रंथ तब कवि जदुनाथ बनाइ । रखौ अवनि जुग जुग अमन कवलसिंधु श्रीराइ ॥

पोथी लिखी—श्रीठाकुर श्रीनवलरामजी कौ पैया पैमराम काह्य श्रीवास्तव नैं

मि. बैशाख बदि ७ मंगलवार संवतु १८०७ शुभस्थान बिजैपुर

औरंगजेव कालवश झाल्यावर त्याचा पुत्र आबमशाहा यानें दक्षिणेंतील गुंते- जाटोपते घेऊन मोगल बादशाही हस्तगत करण्यासाठी उत्तरेकडे तातडीनें धांव घेतली. या वेळीं जी कुमक त्यानें मिळविली त्यात मराठ्यांचेही सैन्य असून त्याचा तळ शिवपुरीस पडला होता असा जो उल्लेख आला आहे तो संस्मरणीय आहे.

संवत् १७८१ (सन १७२४) या सालीं मराठ्यांनी धारचा फौजदार नवाब उमर खा यास घेरा घालून 'बदनगर उद्ध्वस्त केलें. उगार खानाने खाबेरायाची कुमक मागितली पण ती आली असता [तिला झुकावी देऊन] मराठे नर्मदा पार झाले असेंही वर्णन यात दिलें आहे

१७३४ सात मल्हारजी होळकर खंडणी उगवण्यासाठीं शाहाबादेस आले होते. त्या संधीस खाबेराव याचा तिसरा मुलगा नवलराम विजेपूरास करोलीकर राजे याचा अंकित म्हणून राहत होता. त्याला सिकरवार व जाधव यांनीं गराडा घातला असता त्यातून त्याची मुक्तता करण्याविषयीं नवल-रामाच्या वडील बंधूनें [सुरतरामानें] होळकराची मनवरणी केली, म्हणून मल्हारजी होळकर यांनीं 'वैशाख शुद्ध ८ संवत् १७९० [रोजी] विजेपूरास' येऊन नवलरामाच्या शत्रूचा पराभव केला असें वर्णन या कवितातून दिलें आहे हा शोध इतिहासात नवीनच आहे तारखेसंबंधानें मात्र घोटाळा दिसतो. कारण याच सुमारास होळकर पेशव्याबरोबर दिल्लीस होते. [प्रमोद लेखक २६]

Indian Historical Commission गेल्या दिसंबरत ग्वाल्हेरीस आलें होते या प्रसंगा निमित्त 'पूर्वपानिपतीय शिंदेशाही' या विषयावर मराठीत एक खर्डा तयार केला होता तो या ग्रंथाच्या शेवटीं जोडला आहे. ह्याचें इंग्रजी भाषांतर कलन तें कमिशनकडे पाठविलें होते पण Select Committee च ते मानवले नाहीं, 'खिदमतगारी' खेरीज इतर गोष्टी वगळून हा निबंध वाचण्याचा तिनें आग्रह धरला निराधार असें एकही विधान केले नसले तरी इतिहासात मतभेदास वाव राहतोच. म्हणून कोणी वादग्रस्त प्रश्न असल्यास त्याबद्दल चर्चेन सवड ठेऊन समग्र लेख वाचूं यावा - अशी परत सूचना केली पण तीही रुचली नाहीं अर्थात् शिंदेदारानें आपला खर्डा परत घेतला तो माळेच्या वाचकास सादर करीत आहे.

आता शेवटीं आमरप्रदर्शन राहिलें श्रीयुत माधव लक्ष्मण देसाई यांनीं राजवाडेकृत खंड ८ व श्रीयुत माधवराव व्यंकटेश लेले यांच्या विनंतीस मान देऊन श्रीमंत राजेसाहेब इचलकरंजी यांनीं 'खरेकृत भाग १, होळकराची कैफियत व भारतवर्षाचे' फुटकळ अंक वाचावयास पाठविले त्याविषयीं लेखक त्याचा अत्यंत आभारी आहे तसेंच गुरुवर्ष बाळकृष्ण रामचंद्र बोकील एम. ए. तथा लक्ष्मणराव तात्याजी शिंदे यांचे पूर्वाग्रहानें ग्रंथ तयार करण्याच्या कामी निरंतर साष्टा होत आहे हें सांगण्यास आनंद वाटतो. या भागाचे सुवर्ण काळजीपूर्वक विशेष सुचक करण्यासाठीं आलिजाह छापखान्याचे व्यवस्थापक यशवंतराव माणगांवकर यांनीं जो त्रास सोसला त्याविषयी त्याचे आभार मानल्या सिवाय लेखणीस विश्राम देवत नाहीं.

'बोलिलों जें काही सुसचिथा हिता ।

बचन नेणव क्षमा कीजे' ॥

—श्रीधुकाराम

१. कृष्णमंदिर, ग्वाल्हेर
मिती विजयादशमी शुक्रवार,
प्रमोदनाम संवत्सर, १९८७ विक्रमी.

आनंदराव भाऊ फाळके.

श्रीमंत सुभेदार मल्हाररावजी होळकर.

चित्रकार—हीरानंद वासी सोपारका

शिंदेशाही इतिहासार्ची साधनें

भाग २ रा.

—१४४—

श्रीमंत पंत प्रधान पेशवे

यांचा असल पत्रव्यवहार.

~~~~~

१७९४-१८१० विक्रमी.

—१४४—

लेखांक [. १]

श्री * संवत् १७९४ फाल्गुन वा १

[२४ फरवरी १७३८]

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजसान्य राजश्री

बाळाजी यशवंत [गुलगुले] गोसावी यांसि.

सेवक बाजीराठ बळाळ प्रधान नमस्कार घुआ समान सलसेन मया व अल्फ.
मोजे विराखेडी' पाा उरमाळ हा गांव राजश्री माहाराव [दुर्जनसाल] याणी तुम्हास दिल्हा

---

(१) कोळ्यास गुलगुल्यांची जी स्थापना झाली त्यासंबंधी सरदेसायांनी परस्पर विरुद्ध अशीं दोन विधानें केली आहेत. [१] ' उत्तर हिंदुस्थानांत शिंदे होळकर बावळं लागले त्या वेळीं तिकडील कारमार रामचंद्रवाना करीत असे. त्यांचे वशिल्यानें अनेक सारस्वत कुटुंबें उत्तरेत विशेषतः शिंदे-शाहींत प्रसिद्धीस आली कोटेकर गुलगुले हें अक्षापैकीच एक होय. ' [नाना पेशवे ३९] [२] ' The ancestors of this Saraswat family, Surnamed Gulgule, were placed by the Peshwa at Kotah under the orders of Scindia.

आहे तेणे प्री तुम्हास करार केला आहे. मोजे मजकूरी दुसरियाचा तालुका नसे. तुम्ही कीर्द करून वसूल घेत जाणे. वरकळ कमाविसदारास त्या गांवाची समंध नाही. जाणिजे छ * १५ जिलकाद. * अज्ञा प्रमाण.

लेखांक [२]

श्री

* संवत् १८१० पौष शुद्ध ८

[२ जनवरी १७५४]

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य राजश्री

बाळाजी येसवंत व आबाजी रघुनाथ [निगडीकर]

काविसदार प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

सेवक

रघुनाथ बाजीराव नमस्कार. सुा अर्वा खमसेन मया अलफ. सरकारची

[भाग १ भाकराई ५] याविषयी थोडे जास्त स्पष्टीकरण करावेसे वाटते रामचंद्रवावाची जी थोडी पत्रे 'संप्रही' सापडली ती पुढे तिसऱ्या भागांत पाह्यायास मिळतील. त्यावरून निदान असे विधान खाना करितां येणार नाही. अन्य अप्रकाशित पत्रे असल्याचे ते सांगतात त्यात याचा संदर्भ लागत असेल तर न कळे. पण तसें खानीं स्पष्ट कोठे दर्शविले नाही. उलट गुलगुले संप्रदाशीं परिचय झाल्याबरोबर दुसरीच कल्पना उद्भवते! अस्तु. त्याच साधनान्वये जो बोध झाला तो पहिल्या भागांत दाखविला आहे. [लेखांक २ टीप ४] त्यांत याचा लवलेखही नाही. अर्थात् ही कल्पना विचारणीय ठरत नाही तसेंच 'शिंदे व होळकर या दोघांचा 'कारभार रामचंद्रवावा करित असे' ही भाषा देखील नव्यानेच कानी पडते दुसरे विधान ज्या पत्राधारें केलें तें बहुधा हें पत्र असावें वस्तुतः स्थापनेची कल्पना या पत्रावरून मुळीच निघत नाही उलट या पूर्वीच गुलगुले कोळ्यात होते व त्यास महाराज यांनी इनाम दिला होता [ती सनद प्रत्यक्ष उपलब्ध असून] त्याचीच साक्ष हें पटवितें. किंबहुना शिंदे होळकरादिकांचे 'वरकळ कमाविसदार' यांचे अस्तित्व सिद्ध करतें पत्रान्वयेच बोलवयाचें तर असें म्हणतां येईल की, ही मूळ देणगी कोटेकरांची. ती बहाल करते समयी त्यांत भागीदाराचा संबंध पेशव्यानीं ठेविला नाही मूळ स्थापनेविषयीं मात्र तें केव्हांही आधारभूत मानतां येत नाही पारसनिसानें देखील असाच प्रकार केला आहे. [ऐस्कुले भाग ३ पान २१] तो पत्राभावी केला असल्यामुळे क्षम्य तरी भासतो. पण प्रत्यक्ष प्रमाण परीक्षणानंतर जो हा निष्कर्ष निघतो त्यानें मात्र नवल वाटते. असो उपलब्ध पत्रानुसार संदर्भ जितका सयुक्तिक वाटला तितका छळविला आहे. धाचक आपापले ठायीं निर्णय करतील.

(२) लावणी, संचणी, लागवड व वसाहत इत्यादि अर्थ होत असले तरी 'चक दिया' या वाक्यावरून वसाहतीचाच भावार्थ जास्त संभवतो महाराजजीचे सनदेनंतर चकवसाहतीचे कामास प्रारंभ झाला असला तर मात्र इतर अर्थ अधिक शोभतील.

‘नालखी’ जैपुरीहून पुण्यास रवाना केली आहे. यासि तुम्ही हाजिर कहार देउन कोठ्यातून उजेनीस पोहचावणे. जाणिजे छ * ७ रबिलौवल. आज्ञा प्रमाण.

लेखन
सीमा

लेखांक [३]

श्री * संवत् १८११ जेष्ठ वष ९
[१४ जून १७५४]

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य राजश्री

बाळाजी यशवंत कमानिसदार प्रांत कोटे

निा जयाजी सिंदे गोसावी यांसि.

सेवक रघुनाथ वाजीराव नमस्कार सुा खमस खमसेन मया व अल्फ. राजश्री
येसवंतराव पवार याचे निस्वतीची मामलत प्रो मजकूरची राजश्री कुण्णाजी नायक भिडे
याजकडे पेसजी होती. याचे तर्फेने गोपाळ आत्माजी व हुरी बलाल अमलावरी होते.

(३) १७५३ साली प्रथमत दादासाहेब जे उत्तर हिंदुस्थानच्या स्वारीला निघाले ते या वेळीं जयपुराहून कुमेरीकडे वळले मोगल बादशाहाशी त्यांची भेट यापूर्वी कधी झाली नव्हती असे इतिहास सरास सांगतो. तेव्हां ही ‘नालखी’ आली कोठून व हें कोठें उमजावयाचें कसे ? ती दादासाहेबांनीच तयार करविली असें गृहीत धरलें तर कोणी वाद उपस्थित होत नाही. एरवीं तसें मानण्यासाठीं साधक व वाधक असे दोनी प्रकार दिसून येतात. [१] ‘वकील मुतलकीबरोबर नालखी’ प्रथम मराठेशाहीत आली अशी सर्व साधारण पण जी साधार समजूत आहे. [इतिसंग्रह ऐदि. भाग १ क्रमांक ९] तिच्या अपरोक्ष [२] या संघीस दिल्लीहून दादासाहेबांस ‘पोशाख’ आल्याचें राजवाडे सांगतात. किंबहुना महिना व तारीखही देतात. [पेसवे शाकावली १३१] ती या पत्रानंतर दोन महिन्याची आहे. एवढाच काय तो विसंगतपणा मावतो. हें पत्र ‘मोहरी’ असून त्यांत वर्ष, मास व मिति स्पष्ट दिली आहेत, त्याअर्थी शंकेस वाव नाही मग राजवाड्याशीं ताळमेळ कसा बसावा ? मोगलाकडून अशा बहुमानाचा उल्लेख चितोडपण एका पत्री करतो. [१ जून १७५२] तो स्पष्ट पेशव्यासंबंधी नसला तरी त्याच वेळीं ‘नालखी’ पेशव्यांस मिळाली असावी अशी संभाव्यता वाटते. अस्तु. ती दादासाहेबांस मिळाली किंवा शिंदेहोळकरांनीं आणिली या दोहीपैकी कोणताही प्रसंग पुढें खरा ठरो. एवढा बोध मात्र होतो कीं, या [मोगलाकडून आलेल्या] ‘नालखीविषयीं’ कोणी प्रश्न अथवा पृच्छा [स्वयम् पेशव्यांनीं अथवा त्यांच्या मुत्सद्यांनीं] केली नाही. तसेंच या दाखल्यानंतर पुढें ‘वकील मुतलकी’ चे वेळीं जें ग्रामपत्र झालें, त्याची ‘तात्विक राजनैतिक तथा आग्रहानुग्रह’ मीमांसा करणारांनीं हें पत्र अवश्य लक्षात घेतलें पाहिजे [नातूकृत जिदे २४७-४८ भाइस. चतुर्थसंमेलन ८७] विशेषतः ‘मराठ्यांचे गुणदोष’ वर्णन करणाऱ्या चरित्रकारांनीं हें वाचाचें अशी सूचना केल्याखेरीज रहावत नाही. [नामा पेसवे पान २२, ५८, ५९, ६०] चितोडपणाचें पत्र पुढील भागांत येणार आहे म्हणून दिग्दर्शनार्थ विवेचन केले आहे.

स्यास यशवतरायाचे हिसियाचा रूपये गोपाळ आत्माजीस व हरी बलाळ यांस काये जो संस्थान मजकूरीचा पावला असेल तो लहून देणे व तसेच पत्रही यशवतराव पवार याचे नावे लहून देणे. जाणिजे छ * २२ साबान.

लेखन
सीमा

लेखांक [४]

श्री * संवत् १८१३ मार्गशीर्ष शुद्ध ५

[२६ नवंबर १७५६]

श्री
बलाळ चर
णी तल्लर सम
शेर बहादर
नीरत्त

राजश्री बाळाजीपंत व चिमणाजीपंत

कादार पा पाटण गोसावी यांस.

अखंडितलक्ष्मीआळंकृत राजमान्य स्तोत्र समशेर बहादर सलाम. सुमा सबा खमसेन मया अलफ. राजश्री महादाजी अबाजी [पुरंदरे ?] याजकळीळ उठे खरिदी करावयासि धनजी चौधरी रवाना केला. त्याजपासोन दस्तक सरकारचे असता जकाती^१ बाा रूपये ५१ यकावन घेतले म्हणोन हुजूर विदित जाले. [तरी] ही गोष्ट कार्याची नाही. देखत पत्र सदरहू यकावन रूपये घेतले ते माघारे देणे. फिरोन बोमाट येऊ न देणे. जाणिजे छ * ३ माहे रालौवल.

गोर्तव
छप

पैवस्ता छ २३ रावल

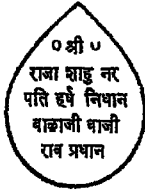
[१६ दिसंबर १७५६]

(४) हा थोरले बाजीराव पैशेचे यास मस्तानी नावाच्या थावनी स्त्रीपासून झालेला मुलगा होय पानिपतचे युद्धांत घायाळ होऊन तो परत देशीं येत असता वादेंत औपधोपचारासाठी कुंभेरीकर जादाकडे थांबला असता तेथेंच तो मरण पावला.

(५) जकात वसूलीविषयी हा आक्षेप अयोग्य वाटतो कारण खंडणीपलीकडे असली मागणी निदान हकानें तरी करितां येत नव्हती. खंडणी वेळोवेळी न पटल्यामुळें असल्या सवबी निर्माण होऊन प्रघात पडला असला तरी तो कायदेशीर ठरवितां येणार नाही वद्विवाद या सदराखालीच त्याला घालावें लागेल आणि हेंच धोरण बहुधा शिंयांनीं स्वीकारिलें असून पैश्याच्या 'दस्तकास' मान देण्या-विषयीं सुचविलें आहे. किंबहुना मराठ्यांच्या वतीनें अशी सवलत कोटेकरास मिळाली असता तिची विस्मृति ज्हानी याविषयीं गोड मार्थेंत गुलगुल्यास टपका दिला आहे असें म्हणजे तरी चाखेल [भाग १ लेखांक ६, १०९, १४८] हा अन्योन्य व्यवहाराचा प्रकार पाहता जकात परत करण्याची ही मागणी मात्र सदोष म्हणतां येत नाही 'बहिरोजी सिदे व फतुखान' यांस ही रकम परत केली असून पावती 'चकलम बाबुराव गुणाजी दिा श्रीमंत दत्ताजी सिदे' याचे हातची आहे.

लेखांक [५]

श्री * संवत्-१८१३ पौष वद्य १०
[१५ जनवरी १७५७]

राजश्री सठवोजी^६ जाधव गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नेहा बाळाजी बाजीराव प्रधान असिर्वाद उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहित जाणे विशेष. मोजे गार ता पाहुस [हा] गाव मुकासा तुम्हाकडे आहे. त्यास तुम्ही गावास उपसर्ग देता, ज्याजती पैका घेता म्हणोन हुजूर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र लिहिले असे. त^७ तरी पहिल्यापासून मोकास बाबेचा येवज घेत आला त्या प्रो घेणे, ज्याजती उपसर्ग न देणे. फिरोन बोमाट घेत न देणे. छ * २४ रबिलाखर. बहुत काय लिहिणे.

लेखांक [६]

श्री * संवत् १८१३ पौष वद्य १०
[१५ जनवरी १७५७]

चिरंजीव राजमान्य राजश्री सदाशिव चिमणाजी या प्रती बाळाजी बाजीराव प्रधान असिर्वाद उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष. भवानजी ताकपीर यांस प्रा कल्यान मिवंडीपैकी चार हजार रुपये द्यावयाची नेमणूक आहे. त्यापैकी राणोजी ताकपीर याचे पुत्र, राणोजी सिंदे यांचे नातु^८, लेकीचे लेक यास रुपये २००० दोन हजार करार करून दिले असेत. प्रां मजकूरपैकी पावते करीत जाणे. रो छ * २४ रबिलाखर. सुमा सवा खमसेन मया अलफ. बहुत काय लिहिणे । हा असिर्वाद.

(६) पिलाजी जाधव कापोलीकर याचा हा पुत्र होय. या घराण्याचे वंशज सांप्रत महाराष्ट्रांत वास्त करीत असून त्याजकडे शिवपुरी समीप शिंदेसाहींदल बोबी इनासी जमीन चालते.

(७) हे व अर्थांच अनेक पत्रे खीरसागरानें 'वंशावली' तयार करण्याच्या कामी पाहिलीं असून त्यानें त्यांचा लक्षपूर्वक विचार केला आहे. या साठीच तिची योग्यता मोठी आहे हें पदोपरीं पुढें निदर्शनास येईल.

लेखांक [७]

श्री * संवत् १८१४ जेष्ठ वद्य ३
[६ जून १७५७]

राजमान्य राजश्री चिमणाजी गोविंद

कमाविसदार पा पाटण

दिवा मळारजी होळकर गोसावी यांसि.

सेवक श्रुनाथ वाजीराव नमस्कार. सुा समान खमसेन मया व अलफ. पा मज-
कूरची मामळत राजश्री जनकोजी सिंदे याचे तर्फेने राा वाळाजी यशवंत याजकडे आहे.
त्यास तुम्ही प्रतरणा कळून वसूल परभारे घेता, मनमाने तैसी वर्तणूक करिता, वाळाजी
यशवंत याचे निस्वतीचे ग्रहस्त अमलावरी पौ मजकूरी आहे, त्याचे इतल्याने कारभार
करीत नाही म्हणून विदित जाले. त्याज जनकोजी सिंदे याचे अमळदारासी प्रतरणा
करणे व इतल्याने कारभार न करावा यात तुम्ही आपले वरे काये पाहिले आहे ! हळी
[हे] पत्र सादर केले असे. तरी वाजवी अमळ येकाचे यक इतल्याने करीत जाऊन हिसे
रसीद रुपया घेत जाणे. याचा वोभाट अयःपर आल्यास परिछिन्न कार्यास
येणार नाही. जाणजे छ * १८ रमजान. १ आझा प्रमाण

लेखन
सीमा

लेखांक [८]

श्री * संवत् १८१४ जेष्ठ वद्य ७
[८ जून १७५७]

० श्री ७
राजा शाहु नर
पति हर्ष निधान
वाळाजी वाजी
राव प्रधान

आझापत्र समस्त राजकार्यधुरंधर विश्वासनिधी राजमान्य राजश्री वाळाजी पंडित

(८) सिंदे होळकर यांची परस्पर ' चित्तशुद्धता ' नव्हती याची जाणीव दादासाहेबांस होती.
[पुरंदरे भाग १ लेखांक १५८, १५९] हा ' खजनविरोध व [गृह] कळह पेच घारेल ' या हेतूने
सिंदे व होळकर यांजवरोबर त्याची सांगड घालण्यांत आली असावी. [राजवाडे खंड १ लेखांक २]
त्याचेच समक्ष कुंभेरीच्या प्रसंगां तुरस विकोपास गेली. धिंदांप्रमाणे कदाचित् होळकरांनी देखील या
विषयी कांहीं कालपर्यंत मौन धारण केलें असेल असें मानिलें तरी कणोंपकणां याची वार्ता त्यांचे कानी
आल्यासिवाय राहिली नसावी किंबहुना ' क्षातोक्तीपर्यंत ' आल्यावर प्रत्यक्ष परिणाम पाहण्यास मिळाले
असतील [भाग १ लेखांक १३३] अशा स्थितीत या गोष्टीविषयी त्यांचें केवळ एकच पत्र ' संग्रही '
मिळवें याचें नवल वाटतें.

प्रधान ता मोकदमानी मौजे तडवले संमत वाई. सुा समान खमसेन मया व अलफ. मौजे मार व मौजे पिंपोडे प्रा मजकूर या गावाचा सिवेचा कजिया अजी तागायत काही जाला नाही. येसे असता हाली तुम्ही कजिया करून पिंपोडेकरानी आपले सिवेच्या सेतात अउते लाविली असता तुम्ही कजिया करून मानसे मारीली, अउते वरून देत नाही, म्हणून हुजूर विदीत जाहले. तरी नवीनच कजिया सिवेचा करावया गरज काये ! हे लबाडी कार्यास येणार नाही. हाली हे अज्ञापत्र सादर केले असे. तरी पिंपोडे या गावास नवीन सिवेचा कजिया न करणे. सुदामत हरदु गावचे चालत आल्या प्रो वर्तणे. जुतन कजिया केलिया मुलाहिजा होणार नाही. हे पष्ट समजोन वर्तणुक करणे. नोदिरगर असेल तरी तुम्ही हुजूर येणे. पिंपोडेकरही अणउन वाजवी ईनसाफ करणे तो हुजूरच केला जाइल. जाणीजे छ * २० रमजान. या कामास सरकारचा जासूद पाठविला आहे. तरी लिहिले प्रो वर्तणे. नाही तरी जासुदासमागमे हुजूर येणे. जाणिजे छ [मार.] ' अज्ञा प्रमाण.

खंडन
सीमा

लेखांक [९]

श्री * संवत् १८१५ माघ वद्य ३०

[२७ फरवरी १७५९]

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य राजश्री

कादार पा पाटेण केशवरायाचे

निा रा जनकोजी सिंदे गोसावी यांसि.

सेवक वाळाजी वाजीराव प्रधान नमस्कार. सुा तिसा खमसेन मया व अलफ. पेशजी तुम्हाकडे पांच हजार रुपयाची सनद सादर केली आहे. त्याप्रमाणे येवजाची

(९) हें पत्र तसे तर झळक आहे, पण एका महत्वाच्या प्रश्नावर त्याचा प्रकाश पडत असल्या मुळे उपयुक्त ठरतें. तें असें की ' सितोळे देशमुख [पुणेकर] यांचा व त्यांचे तक्षीमदार भाडबंदाचा ' ' सिवेचा कजिया होउन खन लाडोजी सितोळे यांचे मानसानी केला. सबब सरकारातून २५००० दंड शुन्हेगारी लावली धाकटा भाड घरी होता. त्याजला नेउन उभा करून आंगठे धरविले. डोकीवर दगड [दिला !] उन्हातही उभे केले ' सितोळे [शिंद्यांचे] आस, त्याची या प्रमाणें ' बेअश्रू केली ' ह्यावरून ' पेशवाईत [नानाचे वेळी] न्यायाचा ताजवा कसा होता त्याची करपना येते ' असें पारसनीसाने जे कांतुकास्पद उद्गार काढले आहेत त्यांची भीमांसा करून मर्म ओळखण्यासाठी इतिहासमक्षास हें उपयोगी पडेल. [इतिसंग्रह ऐटि. भाग ५ क्रमांक २५] न्यायासंबंधानें प्रश्नच नाही. शिंद्यांच्या न्यायप्रियतेची साक्ष पत्रच देत आहे. पण नानांच्या निवाल्यांतील द्वेषयुक्त दृष्टीवर शिंद्यांचा जो कटाक्ष दिसतो तो किती योग्य आहे आणि न्यायाचा झगा चालून नानानें आपल्या द्वेषयुद्धाची तृप्ति कशी करून घेतली हें मात्र चांगल्या रीतीनें स्पष्ट होत आहे.

तंत्रद करून सदरहू यैवज सत्वर हजूर येऊन पावे ते करणे. दिरंग येकंदर न करणे. जाणिजे छ - २८ जमादिलाखर. आज्ञा प्रमाण. सदरहू यैवज कर्जपटी^१ वाढत सत्वर पाठउन देणे. जाणिजे.

(लेखन ;
सीमा)

लेखाक [१०]

श्री * सवत् १८१७ वैशाख वद्य १४
[१४ मे १७६०]

राजश्री बालकृष्ण [?] गोसावी यांसि.

स्नो सदाशिव चिमणाजी आशिर्वाद. सुा सितेन मया व अलफ. तुम्ही कोठ्यास जाउन पोहचला असाल. अद्याप राजश्री छत्रसाल [कोटेकर] मौजसुधा येउन सामिळ^१ होत नाहीत. हे कोण गोष्ट ! या उपरी खासा स्वारी जल्द मजल दर मजल जाउन चमेळ

(१०) या कर्जपटीची मूळ कल्पना रामचंद्र मल्हार सुखठणकराचे सुपीक [जमाखर्चा] डोक्यातून निघाली व तिचा प्रयोग प्रथम त्याने आपले कारकीर्दीत करून दाखविला. [पेशवे शाकावली १२२] तिचा विस्तार होऊन आता ती शिंदेहोळकराच्याही पाठीस लागली. [भाग १ लेखाक २१८, २१९]

(११) दक्षिणेंतून उत्तर हिंदुस्थानात येते समयी मार्गातील राजेरजवाडे यास स्वपक्षासुकूल कत्न न घेता भाऊसाहेब केवळ ' खंडण्या करीत करीत आले ' असा जो कटाक्ष भाऊबखरकाराचा आहे तो सल्लुतदर्शनी आक्षेपार्ह वाटतो [१११] कारण की 'मंडलीक इकडील लक्षात कोण आहेत, कोणाचे राजकारण कसे आहे किंवा सारेच तिकडे आहेत ? हे वर्तमान [ठेवून] युक्तिप्रयुक्तीने राजकारण राखून जे इकडे नसतील ते हाताखाली घालण्याच्या इच्छेने चुढेले, मुजावतगैला, माघोसिंग, विजेसिंग, कोटेवाले व राणाजी या सर्वांस पत्रे [व] वक्रील पाठविली ' [खंड १ लेखाक १७१, १७३, १७४] तत्संबंधी हे पत्र साक्ष पुराविते या प्रमाणेच प्रत्येकाकडे ' पत्रे व वक्रील ' गेले असतील असे विधान केले व ते पुढे साधार सिद्ध झाले तर इतकेच अतिपादन करिता येईल की, ' सर्वांस अनकुल ' करण्याचे यत्न केले व करविले तथापि त्याची फलप्राप्ति काय तर ' सूरजमल जाट ' यासिवाय दुसरे नाव दिसत नाही आणि तेही धूमकेतुवत् झळक दाखवून अकस्मात् भावळते सारास परिणामी ' खंडणीच पदरी पडली ' हा जो निष्कर्ष बखरकाराचा आहे तो अन्य पुरावा पुढे येईपर्यंत अडळ राहातो. अस्तु कोटेकराविषयी थोडा विचार करणे कर्तव्य आहे. शिंद्याच्या भाईचान्यासादीं कुंभेरीकर जाट अवदाली विरुद्ध येऊन झिळाळा [भाऊबखर ११४] पण भाईचान्यात अघेसरल पदकावणारे कोटेकराचे नाव का सापडू नये ? ' कळीयुगी प्रपंची इष्टत्, सित्रत्व सर्व स्वार्थाचे आहे ' ही राघो दादाजीची उक्ति खरी आहे [९ नवंबर १७६०] तथापि कोटे केवळ सरहद्दी संस्थान नसून शिंदेहोळकराची ' जागीर ' होती यामुळे साहाजिकच ' भेत्री ' जडली व तिचे ह्यातर 'भाईचान्यात' होऊन ' रक्षाबंधनद्वारे ' सीमा झाली [भाग १, लेखाक २६, ५१, १७९, १८०, २२३] त्याचैकीं व्यक्तिगत भाव वगळता तरी स्वार्थ व परमार्थ बलवत्तर होऊन त्याचा प्रादुर्भाव झाला याची निदान प्रचीति

[नदी]” उतरणार. अशा मध्ये झाणी येउन सत्वर मिळवे. येसे करून न घ्यावे जे झाच्या येण्यासाठी फौजा त्या मुळकात तडून राहिल्या आहेत. या प्राा याणी करून घेतल्यास त्याचे उपयोगी नाही. मुळकाची खराबी होईल हे पुरते त्याजला उमजउन देउन फौज

मिळते. ‘श्रीछत्रसालजी के वा श्रीपटेल साहेब के बचन कथन करारदाद छे, तिही माफक बरतनो. तफावत न राखनो सिंघा की सरकार अर कोव्या की सरकार को दरपुसत सु भाईचारी छे. सो दरपुसत निभावनो थाका मिलापा सो म्हाका मिलापा छे. अर थांका दुसमन सो म्हांका दुसमन छे.’ [४ जुलै १७६५] ही सलग्नी शब्दातच न राहाता कृतीतही उतरली. त्याचें प्रत्यंतर पद्मावयास मिळतें. [भाग १ लेखांक ११५, ते ११८] तसा प्रकार या वेळी दिसत नाही याविषयी विस्मय आताच घाटतो असें नव्हे तर तत्कालिन शिंदेचाही मुत्सद्यासही त्याचा भास झाला होता ‘कोटेकर तो दिवसाकडे पाहून स्थिरता करतात अल्पबुद्धीचे कारण.’ असें त्रिंबक दत्ताजी स्पष्ट बोळून दाखवितो [२३ जुलै १७६०] मार्गे साहय्य केत्याचा जसा स्पष्टोद्देश आहे तसा बोध या प्रसंगी होत नाही. ओढाताण केलीच तर असें म्हणतां येईल की, आबदलीकडे त्यांचा कल नव्हता, किंवा तत्पक्षीय ‘बुद्धीमेदासुळें’ ते तटस्थही राहिले नाहीत. त्यांच्या अटी मानल्या नाहीत म्हणून ते मराठी पक्षाकडे पानिपतावर मिळाले नसले तरी त्यांची सहानुभूति मात्र मराठ्यांकडेच होती आणि त्यामुळें उपसर्ग करणारे ‘खीची’ याचा समाचार घेण्याचें काम त्यांनी पत्करिलें. [लेखांक ११] हा बुक्तिवाद कांहीं अशी मननीय असला तरी तो निर्णयात्मक नाही असें जरा खोल दृष्टीनें पाहतां कळेल. ‘खींचीसी’ कोटेकराचे ‘हावैर’ असल्यामुळें परस्पर चकमकी झडत असत. तसेंच ‘खींचीची’ नागी कायमची मोडण्यासाठी कोटेकर संघीचीच घाट पाहतात होते. विशेषतः मराठ्यांच्या संगतीनें अथवा संमतीनें ती त्यांना हवी होती आणि तत्संबंधी त्यांनीं शिथांकडून वचनही मिळविलें होतें. [भाग १ लेखांक १२८, २१७,] या वेळी उघड रीतीनें ‘खीचीनें’ मराठ्यांचा विरोध केला. त्यामुळें आयत्तीच संघी घर बसल्या मिळाली. प्रतिकाराच्या सिधानें आपले मनोरथ सिद्धीस नेण्यासाठी वकीलापशी कोटेकरांनीं किया करून कृतार्थता मिळविण्याचा हा घाट घातला असावा. शिंदे व त्यांचे हस्तक गुलगुले तथा होळकर यांस तो जड वाटल्यामुळें आणि ‘कोटेकराशी’ त्यांचे वेगळे ‘करारमदार जाले’ असल्यामुळें भाऊसाहेबानी आपला हात आटपता घेतला असेंच अनुमान निघतें. या ‘कराराचें स्वरूप’ निश्चित नसलें तरी ‘सेत्रुचे पारपक्ष जाल्यानंतर कोटेकर वगैरे सर्व पादाक्रांत होतील’ या माषेवरून निदान ‘खींचीशी’ तरी त्याचा संबंध नसावा असें ओघानें अनुमान करणें प्राप्त होतें. [भाग १ लेखांक २२२]

(१२) ‘सुचकुंद तीर्थस्तान करून भाऊंनी आगरियाच्या रोखे गंभीर नवीवर सुकाम केला. तेथें शिंदेहोळकरांच्या भेटी घाल्या, हें बखरकाराचें वर्णन राजवाल्यांस मान्य नाही. [ऐ.प्र.खंड १ पान ६९, ७२] ‘६ जुलै रविवारी मधुरेचे सुमारे शिंदेहोळकर भेटले’ असें ते सांगतात. [खंड १ लेखांक १९५, २१७ टीप २८१, २९७] बखरीप्रमाणें व पत्राभारें जर सुकामाचे उतारे घेतले तर त्यात पडतूरापासून ते घेड दिल्लीपावेतो परस्पर इतके साम्य आहे की बखरकाराविषयी खरोखर कौतुक वाटतें विस्मयजनक असें कांहीं असेल तर ते इतकेंच की, ‘बोडसिया, आरोन, मालना व [काळी] पद्मावी’ हे चार पत्रांकित सुकाम बखरीत कसें आले नाहीत? दरमियानी पद्माव वगळून मुख्य तळ बखरकारानें दर्शविलें असें

सुधा सत्वर येउन सामिल होत ते करणे. फौज किती आहे? येतात किवा नाही? जैनगर

मानले तर 'अशेरगढ बोटसिया व मुचकुंद' हे तीन मुकाम निराधार ठरविण्यास आधार कोणता असा उलट प्रश्न बखरी तर्फे केला तर त्याचे उत्तर काय ! अस्तु. हा दृष्टिकोन बदलून राजवाड्याच्या विधानाविषयी विचार केला तर ज्या मूळपत्री मिती आहेत त्याविषयी फारसा प्रश्न उपस्थित होत नाही. पण ज्या पत्रात मुळातच तारखा नाहीत त्यांचा क्रम लावताना मतभेद किंवा भुरळ होणे शक्य आहे आणि हाच प्रकार मेठीसंबंधाने घडला असावा असे वाटते ज्या तीन पत्रात तारखा नाहीत त्यापैकी दुसऱ्या पत्राची तारीख राजवाड्याने ठरविली नाही. [२०२] तिसऱ्याची 'अजमासी' तारीख दिली. [२१७] पहिल्याची 'पैवस्ती' सोडून 'अजमासी' ठरविली [१८७] त्यामुळे जो घोटाळा झाला तो विचारणीय आहे. 'पैवस्ती सिवाय सिरोजेस आलो' या पहिल्या पत्रातील स्थळ संकेतामुळे क्रम व तारीख जमली. दुसऱ्याची तारीख देण्याची इच्छा नसताही क्रम चुकला. अर्थात् तिसऱ्याचा अदमास जमला नाही. त्यामुळे परस्पर विरुद्ध अशी दोन विधाने घडली. [१] ६ जुलै रविवारी मथुरेचे सुमारे मेढ झाली। असे मुख्य विधान झाले. [२] शिंदे होळकर व जाट यांची सैन्ये २५ जूनच्या अगोदर येऊन मिळाली [३] ८ जून पासून १२ जुलैपर्यंत चमेल उत्तर तीर व आग्रा ह्यांच्या मधील प्रदेशात भाऊसाहेबांस राहणे भाग पडले [१९४ टीप २७८] शिंदेहोळकरांची सैन्ये कोठे व कधी मिळाली हा चाद गौण समजून थोडा वेळ वगळला तरी '१२ जुलै पर्यंत चमेल आग्रा मधील प्रदेशात' राहणे भाग पडले 'तर' ६ जुलै रविवारी मथुरेस मेढ कशी घडते? दोहों पैकी कोणते तरी एक खरे मानावे लागेल राजवाड्याचा मथुरेचा सिद्धांत सिद्ध होऊ शकत नाही. '२ जिल्ह्याची मथुरेवर आले' असे गृहीत धरून त्याचा जो संदर्भ 'रविवागशी' व 'मेढीशी' जुळविला त्याचा चमत्कार ही पाहण्यासारखा आहे '२ जिल्ह्याची' सोमवार आहे राजवाड्याच्या तत्वाप्रमाणे रविवार ओढून आणला तर तो येण्यासारखा आहे [लेखांक १४ टीप ५९] पण २ जिल्ह्याची ६ जुलै कधीही आणता येणार नाही '२ जिल्ह्याचा' म्हणजे जंजीरुसार १६ जून येतो आणि १६ जूनला रविवार येत नाही व मथुरामेढ संभवत नाही कारण ८ जुलैपर्यंत 'गंभीर' सोडली नव्हती असे स्पष्ट आहे. [लेखांक २१२, २१५] अर्थात् मथुरेची कल्पना दासळते हा आचार्यांचा दोष नव्हे पण पत्रांतील २ जिल्ह्याचा चमत्कार आहे त्या ऐवजी २ जिल्हेज पाहिजे. व त्यामानाने १५ जुलै येते व ती पत्राची खासी जमते. इतकेच नव्हे तर 'सरदार जाटसह वर्तमान मथुरेवर आले' या वाक्याचा शब्दशः संदर्भही लागतो. अर्थात् मेढी त्यापूर्वीच झाल्या असे स्पष्ट होते [लेखांक २००] रविवाग-विषयी आग्रह असलाच तर तो त्या सुमाराचा धरला पाहिजे. मग तो ८, १५, २२ किंवा २९ जून पैकी कोणताही असो. तो विषय स्वतंत्र चर्चेचा आहे. पण त्यापैकी कोणताही मानला तरी तो गंभीरा नदी संबंधीच ठरेल ही केवळ कपोलकल्पना नव्हे तर [शिंदेहोळकर,] 'जाट व वजीर' यांचे मेढीविषयी घरीच स्पष्टता झाली असून ती १ जुलै १७६० च्या पूर्वीची ठरते. [पुरंदरे भाग १ लेखांक ३८७] 'बोटसिया' हा बखरकाराचा चाट बोटसिया असला पाहिजे किंवा फार तर सिरोजेच्या दक्षिणेकडील डेरसिया निघेल 'भाऊसाहेब सागिनल्या बाटेने चमेल पार आले' अर्थात् 'होळकर भर समेत गर्जे लागले' हे बखरकाराचे वर्णन 'अवास्तव' होते असे जे राजवाड्यांनी प्रतीपादन केले ते तूर्ततरी निराधार आहे हे निराळे सांगावयास नको राजवाडेकृत पहिल्या खंडातील काही तारखा हस्तदृष्टिदोषांमुळे व काही सुप्रग-ळीलेने चुकल्या आहेत त्यासंबंधी इतर प्रकाशित साधने हाती आल्यानंतर लिहिण्याचा विचार आहे.

वाले आम्हासही येतो आसे लिहितात. पठाणाकडेही जावसाल पका करितात. कोटेकर यासही काही बुचीमेद करतात आसे आइकिले. याचा शोध करणे. वर्तमान सत्वर लिहिणे. जरूर. बहुत प्रकारे समजाउन फौज घेउन येणे. छ * २७ रमजान. बहुत काये लिहिणे.

लेखन
सीमा

लेखांक [११]

श्री * संवत् १८१७ भाद्रपद वद्य ३०
[९ अक्टोबर १७६०]

राजमान्य राजश्री कृष्णाजी [१] गोसावी यांसि.

सेवक सदाशिव चिमणाजी नमस्कार सुा इहिदे सितेन मया व अलफ. तुम्हास खीचीवाडेकराची गद्दी फूल बडोदे^{१३} कोटेकरानी घेतली आहे, ते राजश्री जनकोजी सिंदे याजकडील कमाविसदार लालाजी बलाल [गुलगुले] या जवळून ताकीद करउन सोडून देवावया करिता सरकारची पत्रे देउन पाठविले. त्यावरून तुम्ही कमाविसदारासी कटकट करिता म्हणोन हुजूर विदित जाहले. यैशास कोटेकरानी [सी] करार मदार जालेले आहेत ते पुढे राजश्री मल्हारजी होळकर व जनकोजी सिंदे त्या प्रांते आलियावरी त्यासी समजून घेतील. तुम्ही त्या गांवाविशी कमाविसदारास तगादा न करणे. उठोन खींची वाड्यास जाणे. जाणिजे छ * २९ सफर. ^{१४} सरकारची पत्रे कमाविसदाराजवळ माधारी मागता ती न मागणे. उतरे मात्र घेउन येणे. जाणिजे छ मार. आज्ञा प्रमाण.

लेखन
सीमा

लेखांक [१२]

श्री * संवत् १८१७ माघ शुद्ध ११
[१५ फरवरी १७६१]

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य राजश्री

आबाजी व बालाजी [यशवंत] व गणेश^{१५} [अनंत]

कमाविसदार कोटे गो यांसि.

सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार सुा इहिदे सितेन मया व अलफ.

(१३) फूल बडोद तर नकाशांत कोठें सांपडत नाही पण स्थानिक माहितीवरून तें कोटा राज्यांत छीपा बडोदच्या ईशान्येस तीन चार कोसावर अंबेरी नदीच्या पश्चिम तिरावर असल्यानें समजतें. तेथे मोडकळीस आलेली गद्दीही अद्याप आहे.

(१४) शिवेशाही भाग १ लेखांक २२४ टीप २३० पहा.

चिरंजीव राजश्री [सदाशिवराव] भाऊची अबदाळीची लढाई^{१५} होउन चिरंजीव निघाले ते आजमेर व रूपनगर प्रांते आले म्हणून श्रवण जाहाले. येसास कौट्यात तहकीक खबर आली असेलच. तर चिरंजीव^{१६} कोठे आले, समागमे फौज किती आहे? तहकीक वर्तमान सविस्तर लिहिणे. जर रूपनगर आजमीरीकडे न आले असिले तर कोणीकडे निघाले? येविसीचे खबरेस दिलीस व अबदाळीचे लस्करात दोन दोन जोड्या कासिदाच्या पाठउन चिरंजीवाचे व राजश्री जनकोजी सिंदे याचे वर्तमान ठीक लउन लिहून पाठवणे.] जाणजे छ * ९ रजब. आझा प्रमाण.

लेखन
सीमा

पैवस्ता छ २२ रजब. माघ वद्य ९ मंदवासर.

सुगा इहिदे सितेन. स. १८१७

[२८ फरवरी १७६१]

(१५) पानपतच्या घनघोर संग्रामात विश्वासराव भाऊचा अंत झाला असें तर फळें पण सदाशिवराव भाऊ व जनकोजी सिंदे या दोघांविषयीं नाना प्रकारच्या बातम्या उठल्या [१] ' भाऊ साहेब थोरले व जनकोजी सिंदे लढाई झाली तेथून विस कोसावर एक जमीदार याची गडी होवे जमीदार मिळोन जाट याच्या सुलखात गेलेत. त्याची हातची पत्रें तो आले नाहींत परंतु कायम आहेत' अशी प्रथम बातमी आली. [इतिमंग्रह ऐति १४ लेखाक २] [२] ' नजीबखान, सुज्यातदौला याचे वकिलांनं भाऊचे वर्तमान खुणासुप्रानिशी विपरीत सांगितलें [३] वरकळ वकिलाच्या पत्रां विकानेरकडे आहेत. [४] कोणी अला जाटाकडे लिहितात. [पुरंदरे भाग १ लेखांक ४१७] विश्वासराव गोष्टी लागून ठार झाले. फौजेनं शिकस्त खादली. ज्यास विकडे सोय पळली तिकडे निघाले. भाऊसाहेब व जनकोजी सिंदे कोणीकडे गेले त्यानं ठिकाण नाहीं,' अशी शुद्धाचून आलेल्या व कुंभेरीस थांबलेल्या सदबाजी जाधवरावाची प्रत्यक्ष स्थिति होती तेव्हां तत्संबंधीं नाना तर्कवितर्क चालले तर त्यांत नवल कोणतें? [इतिमंजरी ३००] अस्तु या अनेक वार्तापैकी ' विकानेर, रूपनगर अजमेरकडे ' गेल्याची बातमी जास्त संभवनीय वाटली असें दिसतें आणि त्यादिघेनं शोध करण्यासाठीं पेशव्याचीं दोन पत्रें गुलगुल्यास आलीं. [लेखांक १३] इतकेंच नव्हे तर साहित्यासहित सैन्य पाठविण्याची देखील योजना झाली. [पुरंदरे भाग १ लेखांक ३९९, ४०१ ते ४०६ व ४१०] परंतु भाऊसाहेब किंवा जनकोजी सिंदे यांचा शोध लागला नाहीं. जनकोजी शिंयाप्रमाणें सदाशिवराव भाऊ या नावाचा तोतया पुढें निर्माण झाला व त्यानं इतकें खळ माजलें कीं त्याच्या साठीं स्वतंत्र खारी करून महादजी शिंयांस त्याचें पारिपत्य करानें लागलें त्यासंबंधीं पुढें पत्रव्यवहार येणार आहे त्यावेळीं आपोआप स्पष्टीकरण होईल

(१६) पानिपतची लढाई ' पौष शुद्ध ८ बुधवारी ' [१४ जनवरी १७६१] झाली असें राज-वाड्यांनीं बखराखुरोषें प्रथम प्रतिपादन करून नंतर त्यांनीं सप्रमाण सिद्धही करून दाखविलें आहे. [खंड १ लेखांक २८१ टीप ३२४ व इतिमंजरी ३००] त्यास आता पुरंदरे दसराचलही विशेष पुष्टी मिळते. [भाग १ लेखांक ४१७] अर्थात् भाऊबखरकाराची सत्यता निर्द्वंद्व ठरते. [पान १५९] या पराजयाचें ' वर्तमान नर्मदेवरी ऐकिलें ' असें बखरकारानें जें दुसरें वर्णन दिलें आहे त्यासंबंधीं

लेखांक [१३]

श्री * संवत् १८१७ फाल्गुन शुद्ध १०
[१६ मार्च १७६१]

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य राजश्री

लालाजी बलाल व आबाजी रघुनाथ

व गणेश अनंत गोसावी यांसि

सेवक बाळाजी वाजीराव प्रधान नमस्कार. सुा इहिदे सितेन मया व अल्फ. तुम्ही छ १ २२ रजेबचे पत्र पाठविले ते छ १ ३ साबानी पावले. श्रीमंत राजेश्री भाउसाहेब व जनकोजी सिंदे यांचे सोधास आज्ञे प्राो कासिद जोड्या पाठविल्या आहेत. माधोसिंग [कछवा] याणी बहुत धुंद मांडली ये विसीचा अर्थ वगैरे वर्तमान विस्तारे लिहिले ते कळले. यैशास [त्यांचे] पारपत्याचा विचार करित असो. सर्वही नीटच होईल. तुम्ही वर्तमान वरचेवरी लिहित जाणे. जाणिजे छ * ८ साबान. १ आज्ञा प्रमाण.

गोरेब
हुद

पैवस्ता छ १४ माहे मजकूर

[२२ मार्च १७६१]

लेखांक [१४]

श्री * संवत् १८३१ मार्गशीर्ष शुद्ध ११
[१३ दिसंबर १७७४]

श्रीमाहाराजाधीराज श्रीमाहाराजा श्रीमाहाराव उमेदसिंघजी ज्योग्ये. श्री मुख्ये प्रधान श्री रघुनाथ वाजीरावके आसिर्वाद वाचनै. इहाके समाख्यार भला छै. आपुका

कागदोपत्री पुरावा पाहूं जातां ' लढाई नासल्याचें जयनगरहून वर्तमान नर्मदातीरी येतांच नर्मदेहून रुपये कापड देऊन बापूजी नाईक व सदाशिव रामचंद्र [सुखठणकर] रवाना केले.' असें निर्णयात्मक सिद्ध होतें. [पुरंदरे १ लेखांक ४०२] मुकाम ठरला पण मिति मात्र निश्चित करतां येत नाहीं. जनवरी १८ पर्यंत पेशव्यांस वर्तमान नव्हतें असें स्पष्ट आहे. [पुरंदरे भाग १ लेखांक ३९५] ३ फरवरीला वार्ता उज्जयनीस पोहोचली होती व ' श्रीमंत नानासाहेब पेशवे सुरजेस दरमजल गेलेत ' असा पत्रांत स्पष्टोद्देश आहे. [इतिसंग्रह ऐटि. क्रमांक १४ लेखांक २] त्याअर्थी ही वार्ता निदान त्यासुमारें लागली असावी अस्तु नर्मदेच्या तळाचे तारखेवरोबर ही समस्या सुटणार आहे.

† २८ फरवरी १७६१

† ११ मार्च १७६१

सदा भला चाहिजे. आप्रच बहत्त दीन पाती समाचार नाही पाए है सो छीपजोजी. आप्र इहाकी हकीकती त्रिदीवार श्रीराजराणे जालमसीधजी को छीपी हे. सो जान के आपुको लायक सो करनो. आपु आदी राजा छौ. थाकी शूरता बडी छै. ती उपर थाकी बडाई जानकर करोगे. मीती आगहन शुदी ११ संवत १८३१. विसेख क्या लिपिये.

† श्रीमहाराजाधीराज श्रीमहाराज [श्री]महाराव उमेदसीधजी जोगये श्रीमद खु नाथराव

लेखांक [१५]

श्री * संवत् १८३१ मार्गशीर्ष शुद्ध १२
[१४ दिसंबर १७७४]

सीधश्री सर्वउपमालायक श्रीराजराणे जालमसीधजी जोगये श्रीमुख्यें प्रधान रघुनाथ बाजीराव के आसीर्वाद बंचना. ईहाके समाचार भला छै. उठाका भला चाहिजेजी. आप्रच सीरकाग कारवारीने फत्तर^{१३} करो. उनी पातीर तुकुजी हुलकर वा ग्राहादजी सीधीया उनोकु लेकर दक्षन गये. तीन उपरी सीधीयाकी अंतःकरणमे सपूर्ण रुप उठा. की जाणी आपु [इ]काईक तुकोजीकी भी उठा. [उ]की [या] रुप देषी. ती उपरी म्हाणे हीदोस्थानकुं कुच कीयो. अत्री थाकी तरफ आवां छा. फ़ोटाको आदीराजा छो. थाकी शूरता बडी लोकमे प्रसिद्द छै. सीरकारपर यो समया विपरीत [प] डयो छै. ती उपरी बडाई जाणी करोगे. दर कुच फ़ोटाकु पुहुचत है. मीती आगहन शुदी १२ संवत १८३१. विसेख क्या लिपिये

† सीधश्री सर्वउपमा लायक श्रीराजराणे जालमसीधजी जोगये श्रीमद खु नाथराव

लेखांक [१६]

श्री * संवत् १८३९ मार्गशीर्ष वद्य ८
[२७ दिसंबर १७८२]

श्रीमद खु नाथराव

राजश्री माहादजी सिंदे गोसावी यांसी

सकलगुणालकरण अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नोा रघुनाथ बाजीराव
असिर्वाद उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. बहुत दिवस

(१७) कारमान्याप्रमाणें फितुरीचा आरोप दादासाहेबानीं सिंदेहोळकरांवर ठेविला नाही हें खरें. तथापि 'रोष करून' उभयतांनीं त्याचा पक्ष सोडिला असें जें म्हटलें आहे त्यासंबंधी पुढे पत्रव्यवहार येणार असल्यामुळें येथें विस्तृत विवरण करित नाही

तुम्हाकडून पत्र येउन वर्तमान निवेदन होत नाही. तरी हळी तुमचा मुकाम कोठे आहे ? तुम्हाकडील काय वर्तमान ते लिहून संतोषवीत जावे. साप्रत इंग्रजाचा तुम्ही तह ठरावीत अहा व अमचाही जात्रसाल लागला आहे म्हणून येकतों. त्यांस साप्रत अम्हांस थोरले दवळतीचा लोभ राहिला नाही, तथापि वारमाईचा आम्हांस इतवार येत नाही, त्याअर्थी आम्ही इकडेच राहू. तरी ज्यात अमची सोई ते तुम्ही करावे हे उचित असे. मागील गतवार्ता चितात न ठेवाव्या. अम्ही सुरतेजवळ राहिल्याने अम्हांस दगदग नाही व अम्ही साप्रत कोण्याचे बऱ्या १५ वाईटात नाही. दवळतीचा अर्थ तरी पूर्वी ईश्वरकृपेकरून मोठीच केली आहे. अता वृध्यापकाली कांही ईश्वराची सेवा करून तपोतीरी राहावे असी इछा आहे. यास्तव येथेच अमची सोई घडून येईल तो अर्थार्थ करावा. तिकडे तुम्ही जो मुख्य देवाल त्यापेक्षा इकडे आम्हांस काहीं कमी दिल्या तरी अम्ही राजी अहो, परंतु कोणाचे पेचांत राहाणे होणार नाही. सर्व तुम्हीं जाणतच अहा. खाना छ * २१ मोहरंम. बहुत काय लिहिणे.

लेखांक [१७]

श्री * संवत् १८४० जेष्ठ शुद्ध १२
[१२ जून १८६१]

श्रीमत् रघु
नाथ राव

राजश्री माहादजी शिंदे गोसावी यांसी

सकलगुणांकरण अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य रघुनाथ बाजीराव आसिर्वाद उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. तुम्हीं इंग्रजांसी सल्लु केल. तेव्हां इंग्रजानी खर्चास धावयाचे वंद केले. अम्हांस तरी खर्चाची बहुत तंगचाई. तुम्हाकडून केसो अनंत येथे आले परंतु आजपर्यंत आपलेकडून खर्चास पोहोचले नाही व यादीवर करार मदारही करून पाठविले नाही. अम्हांस खर्चाचा बहुत बोदा सबब पुणेकरापासून आम्ही खर्चास घेउन व मातोश्री [गोपिका] याईसाहेबाचे बहुत दिवस दर्शन नाही, हेही समजोन त्याजकडे गोदातीरी खासा स्वारी गेली. तुम्हांपासी असल्यास व गोदावरीतीरी असल्यास भेद नाही परंतु पुणेकर कारभारी याबिंदी खतरा बहुत होता. तो त्याणी शपत देउन व मध्येस्त मातवर देउन दूर केल, सबब न. शिक्चे

(१८) केसो [अथवा कुसाजी] अनंत घुनेलकर या नावाचा रघुस्थ पवाराकडे होता तो आवाजी रघुनाथ निगडीकराप्रमाणे शिंद्याचे पदरी आला असून या चेळी दादा साहेबाकडे शिंयाईस गेला असावा असे मानावयाचे की काय ? याला ' निम्बत चिटणीस ' असे ही म्हटले आहे.

सुमारे कुच केले. रेवातीरी रहावयाचा वेत बहुत होता परंतु चार महिने कर्जदार जाहलो. कर्जही मुरतेमध्ये आम्हांस कसे मिळेल ? हे तुम्हांस ठाऊक आहे. फुलपाड्यास[१] रहावें तरी चार महिन्यात निदानी एक लक्ष पाहिजेत व हाली कर्ज साठ सत्तरपरियंत आहे. पुण्याकडून पैसा मिळना व कसो अनंत याजकडील [प्रकार पहावा] तरी अंमल बसउन रसदा घेउन देणार. तेव्हां येवजास ठिकाण नाही. चहूकडून खर्चाचा ताण मोठा पडला. तूर्त पुण्याकडून हुंड्या आल्या व राजश्री फुतेसिंगराव गायकवाड याजकडूनही कर्ज वारावयाबद्दल येवज देवविला याजमुळे थोडीगी सोई पडली. तूर्त गोदातीरी जातो. वरकड सविस्तर वोलणे ते कसो अनंत यासी न जहालेच आहे. ते लिहितच असतील. भंडोचेस ठेवावयास तोफा नव्हत्या सबब ५ तोफा कसो अनंताचे हवाली केल्या. गाडे व गोळे दिले. दारू त्याणी परभारे खारिदी केली सबब दिली नाही. अतःपर लेकरच मातुश्रीचे दर्शनास जातो. आपण हमेशा पत्र पाठउन संतोषवीत जावे. रवाना छ ४ ११ रजव. बहुत काय लिहिणे.

पो छ ९ सावान सुमा अर्बी समानैन मया अलफ.

उर्फ आपाढ शुद्ध १०

[१० जुलै १७८३]

लेखांक [१८]

श्री ५ संवत् १८५० माघ शुद्ध १५

[१४ फरवरी १७९४]

नकल

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य राजश्री

जीवाजी बळाल [केरकर] गोंसवी यास.

सेवक माधवराव नारायण प्रधान नमस्कार. सुमा अर्बी तिसेन मया अलफ. भंडांदजी सिंदे याचे शरीरी ज्वराचा उपद्रव होउन माघ शुभा त्रयोदसीस † देवज्ञा जाली. ईश्वर इछेंस उपाय नाही. तुम्हांस इकडील [१] वंदोवस्ताविशी राजश्री दौलतराव सिंदे लिहितील त्या प्रौ तुम्ही तिकडील वंदोवस्त राखून खातरजमेचें काम काज करीत जाणे. जाणिजे छ ४ १३ रजव. आज्ञा प्रमाण.

श्रीमंत पवार धारकर व देवासकर, यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८०२ ते १८५३ विक्रमी.

लेखांक [१९]

श्री^{११}

* संवत् १८०२ चैत्र वद्य ६

[११ अप्रेल १७४५]

— श्री ✽
भवालीगकर चर
णी तस्पर आनंद
राज सुत यशवंत
राज पवार नीर
तर शके १७९२

राजश्री बालाजी यशवंत [गुळगुळे] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नेहा यशवंतराउ पवार दंडवत. सुहा खमस
अर्धेन मया आलम्. राजश्री राघो हरी यास प्रा कोटे येथील कमाविस आपले तर्फेने
सांगून पाठविले आहेत. तर तुम्ही व हे येकाविचारे राहू [न] आपल्या विसियाचा रूपा जो
येईल तो मारनिलेचे पदरी घालने. तुम्ही आपले वर्तमान बरीचेबरी लिहित जाणे. छ *
१९ रावळ. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तेन
शुद्ध

लेखांक [२०]

श्री

* संवत् १८१० कार्तिक वद्य ६

[१६ नवंबर १७५३]

— श्री ✽
भवालीगकर चर
णी तस्पर आनंद
राज सुत यशवंत
राज पवार नीर
तर शके १७९२

राजश्री बालाजी बाबा [गुळगुळे] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव पवार रामराम विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणून सक्तीये लेखन करित जाणे विशेष. राजश्री बाळाजीराम

(१९) संग्रहांत पवाराची २६ पत्रे सांपडतात ऐतिहासिकदृष्ट्या ती महत्वाची माहिती.
म्हणजे नमुन्यादाखल काही पत्रे येथे दिली आहेत.

यास प्रा खैराबाद, वकाणी व चैवट येथील कमाविस सांगोन पाठविले आहे. यास या तीही महालची वाटणी जे आमचे तकसीमेची येईल ते मारनिलेचे खावीन करणे. आणिक कोण्हाकडे न देणे. प्रा कोटे येथील जो येवज आमचे तकसीमेचा होईल त्या वर कर्जदार वगैरे याच्या नेमणूका आहेत. येगास तेही फडनीसी मारनिलेस सांगितली आहे. तर जो येवज येईल तो मारनिलेचे विद्यमाने कर्जदाराचे नेमणूके [६] वराते प्रा दामा न शाहीने देत जाणे. वेदमूर्ती राजश्री रामभट वैशंपायन यास वरात दिली आहे. तरी याचे चिरंजीव मारनिले आले आहेत. तरी याचा येवज यास पावता होय ते करणे. रा छ * २० मोहरम. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तब
शुद

प्रा छ १५ रविलाखर मास माघे वद्य २.

हडोती. फाल्गुण वद्य २ समत १८१०

सुमा अर्वा खमसेन मया आळफ.

[८ फरवरी १७५४]

लेखांक [२१]

श्री * संवत् १८१० कार्तिक वद्य ८

[१८ नवंबर १७५३]

— श्री ✽
भवानीश्वर चर
णी तत्पर आनंद
राव सुत यशवत
राव पवार नीर
तर शके १७९२

राजश्री बाळाजी बाबा [गुलमुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवतराव पवार रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लेखन करणे विशेष. प्रा खैराबाद वकाणी हे नीमे महाल अलाहिदा^{२०} आम्हाकडे आहेत. त्याची वाटणी अलाहिदा निघत आहेत. त्यास साल मारी खैराबाद वकाणी येथील कमाविस राजश्री संकराजी कृष्ण [१] यास सांगोन पाठविले आहे, तर जो तेथील येवज होईल तो मारनिलेचे पदरी घालणे. वरकड जो सस्थान कोटे येथील येवज होईल तो राजश्री सोयराजी परशराम याजकडे देणे. जाणि न जे छ * २२ मोहरम. १ बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तब
शुद

(२०) खैराबाद व वकाणी हे दोनी महाल होळकर व पवार या उभयताकडे निमेसिम होते असे कळते. [भाग १ लेखांक २० व होळकरशाही खंड १ पान २]

लेखांक [२२]

श्री * संवत् १८१० फाल्गुन शुद्ध १०
[४ मार्च १७५४]

— श्री ॐ
भगवन् भक्त चर
णी तत्पर आनंद
राव सुत यशवंत
राव पवार वीर
तर शके १७९२

राजश्री बाळाजी बाबा [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नोः यशवंतराव पवार रामराम
विनती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लेखन करीत गेले पाहिजे विशेष. राजश्री
बाळाजीराम याजकडे आमचे तर्फेने कमाविस आहे ते करार असे. कोण्डी मिडेस्तव कागद
करून घेतले असले तर तेथे घेउन येतील [तरी] त्यास दखलगिरी न देणे. बराते दाखल
जुने कर्जाची बरात केली आहे. ते [व] बाकी वसूल होईल त्यापैकी राजश्री बाळाजीराम
देतील. सर्व गोष्टीने बाळाजीपताचे साहित्य करून आमचा अमल हा आपला जाणून हर
येकविसी साहित्य करणे. जाणिजे छ * ९ तः जावळ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
शुद्ध

लेखांक [२३]

श्री * संवत् १८१२ वैशाख शुद्ध ८
[१९ अप्रैल १७५५]

० श्री ८
सीवचणी ह
ड भाव तुको
नी सुत कृष्ण
जी पवार राव

सिद्धा लक्षांत येत नाही

राजश्री बाळाजी यशवंत [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नोः कृष्णाजी पवार दंडवत विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लेखन करीत गेले पाहिजे विशेष. पा कोटे
येथील आम्हाकडील हिसेयाची कमाविस राा भगवंत सामराज यासि पेशजी होती. ते
स्वाजकडून दूर करून हली राा कुसाजी हरी यासि सांगून परराणे मजकूरस पाठविले
आहेत. तरी गोसावी यानी हरयेकविसी मारानिलेचे साईत करून आमल सुरली [त]
चाले ते गोष्टी केली पाहिजे. पूर्ववतपासून स्नेह चालत आली आहे त्याप्रमाणे
चालवीत गेले पाहिजे. आमचे हिसियाचा येवज होईल तो याचे स्वाधीन केला पाहिजे.
राा छ * ५ माहे जमादिलाखर, १' बहुत काये लिहिणे कृपा असो तः दीजे हे विनंती.

मोर्तब
शुद्ध

पैवस्ता चैत्र वद्य द्वादसी. ह्यादोती वैशाख वद्य १२

छ २५ माहे रजब.

[८ मे १७५५]

लेखांक [२४]

श्रीजयती

— श्री ✽
भवानीशंकर चर
णी सत्तर आनंद
राव मुत यशवत
राव पवार नीरं
तर शके १७९२

राजश्री बाळाजी यशवंत [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा यशवतराव पवार रामराम. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष. पागेचे घोडे दांडग्यानी नेले. हे वर्तमान तुम्हास ठावकेच आहे. त्यास तलास करून घोडे आणउन पाा देणे. १२ घोडियावसी तुम्हांस पैसेजी सांगितले आहे. त्याजवरून तुम्ही तलास केला असेल. जरी ओव जाळा नसिला तरी पुनरपि सोबे कर्तव्य तो करणे आणि घोडी येत ते करणे. जाणिजे छ १२ जावळ. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तम
शुद्ध

लेखांक [२५]

श्रीगजानन

० श्री ७
सीवचरण ह
उ भाव तुको
जी मुत कृष्णा
जी पवार राव

राजश्री लालाजी बाबा [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा कृष्णाजी पवार व सदासिवराव पवार रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. संस्थान मारचा रुपया येत नाही याज करिता राजश्री पाटीलबाबानी^{११} आपणास खबरू सांगितले आहे. त्यासी आता आपणाकडे राजश्री गोपाळरावजी पोले आहे. तर मागील वाकी व पुढील मामलत जाली आहे तो यैवज पत मार[नि]लेचे पदरी ताकीद करून देवणे. पुर्वीपासून तुमची आमची मामलत कांही दोन नाहीत. १२ सर्व प्रारे भरवसा आपला आहे. मामलत दुसरे न जाणावी. १ रा छ १८ मोहरम. बहुत काय लिहिण हे विनंती. मोर्तम
शुद्ध

लेखांक [२६]

श्री गजानन

० श्री ०
सीवकरणि द
डमाव मुको
जी सुत कृष्णा
जी पवार राव

राजश्री लालाजी बाबा गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नो कृष्णाजी पवार व सुदासिवराव पवार रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल ता ७ १७ माहे मोहरम जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. आपलेकडील बहुत दिवस पत्र येउन वर्तमान कळत नाही. तर जैसे न करावे. सदैव पत्री साकल्यार्थ लिहित जावे. यानंतर राजेश्री वगजी गंगाधर हे दिलीकडे आहेत. त्याची मुले माणसे रो गंगाधर वगजी [याचें] कुटुंबासुधा त्याजकडे पाठविले आहेत. तर आपल्यापासी पावल्या पुढे यास वंदोवस्त करून आपली माणसे पत्रे जागोजाग धागे धाग्याने देउन पावती करावी. कोठे कोण्हे गोष्टीचा अडथळा न पडे ते करावे. सुखरूप त्याजपासी पावल्याचे उतर तुम्हास आले म्हणजे आपण आम्हा कडे पाठवितीलच हा मरोसा जाणून ल्या असे. १ बहुत काय लिहि न ये कृपा लोभ कीजे हे विनंती. सोतव सुद

लेखांक [२७]

श्रीशकर संवत् १८५२ माघ वद्य १३

[८ मार्च १७९६]

० श्री ०
भवानीशकर च
रणी तलर खंटेरा
व सुत अनंदराव
पवार निरतर

सीधश्री नंदगांव^{२२} महा सूस्थानेक सर्व उपमा लाएक विराजमान राजश्री महारावजी श्री उमेदसीधजी जोग्य. कीले धार सु राजश्री अनंदराव पवारजी केन रामराम वचना. अपरंच. आठाका समाचार श्री जीरे कृपा सु भला छे. आप का सुख समीचार सदा लीखते रहणा. संतोष होसी. आंगू हकीकत ऐसा जो संस्थान मजकूर का काम काज आंगू राजश्री हरीराम पडत [छघाटे] के तरफ था जस परमान हाल मसारनिले के तरफ सोप

(२२) महाराव कोटेकर हे वैष्णव सांप्रदायी असून कृष्णभक्त असल्यामुळे त्यांनी आपल्या श्रद्धेवतेचें मूळ ठिकाण नंदगांव वरसाऱ्याचें स्मरण व्हावें यासाठी कोट्यांस 'नंदगाव' व होरगडास 'वरसाणा' असें नांव दिलें त्यामुळे मराठी पत्रांत बरील प्रमाणें ज्ञानेश सांपडतो

कर राजश्री बाळाजी संकर कू हुजूर बुलाया है. इस वास्ते संस्थान से बाळाजी को आदा पोहूँचा होवेगा उसकी रूजूवात हरी पडतके चिरंजीवके विदमान से करकर मसार निले कू हुजूर मेज देणा. संस्थान मजकूर [का] कामकाज रारकार तरफ का आगे परमान पंडत हरीराम के मारफात से लेणा. हमेसा कागदपत्र लीखते रहणा. मित्ती माघ वदी १३ त्रयोदसी समत १८५२. रा छ * २७ सावान सुमा सित तीसेन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणे. मोर्तम सुद

लेखाक [२८]

श्री * संवत् १८५३ जेष्ठ शुद्ध १२

[१७ जून १७९६]

न श्री ७ भवानीश्वर च रणी तपर रावेरा व सुत अनंदराव पवार निरतर

राजश्री राज जाल्मसिंगजी गोसावी यांसि

अखडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा अनंदराव पवार रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये ला आसावे विशेष. सा कोटे येथे कादार याचे नावे पालखीची नेमणूक आहे परंतु पालखी करण्याची परवानगी दिली नव्हती. हली राजश्री हरीराम [लघाटे] यासि पालखीची परवानगी दिली आहे. तर राजश्री लाळाजीबाबा व आपण बाबाच्या हवेलीस येक होउन पालखी तः थावी. पालखीचा रोजमुरा देत जाणे. नेमणूक येवजी मजुरा पडेल. १ रा छ * ११ जिल्हेज. सुा सवा तिसेन मया व आलफ. १ बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तम सुद

वार

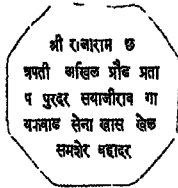
श्रीमंत गायकवाड बडोर्देकर

यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८६० ते १८६९ विक्रमी.

लेखांक [२९]

श्री

राजश्री^{२३}

गोसावी यांसि

सकलगुणालंकरण अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा फतेसिंगराव
गायकवाड रामाराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल छवन करीत

(२१) पत्रांत नांवाची जाण रिक्कामी ठेविली असून सनसुद्धां दिला नसल्यामुळे वपे ठरवितां येत नाहीं. राधोबा दादाप्रमाणें गायकवाडांनीं फौजेची मागणी केली असावी असें म्हटले तरी चालेल. किंतु ठोकळ मागणें त्याचा काळ १७७४ ते १७८० पावेतो घरला तर चुकीचे होणार नाहीं. तसेंच हें पत्र 'संग्रहांत' उपलब्ध होतें त्याअर्थी त्याचा कोटेकराणीं म्हणजे बहुश. जालमसिंग क्षाला माच्याशी संबंध असावा असें ओघालेच तिपपत्र होतें 'गुजराप प्राती आलावाड आहे. तिकडे राजाचे भाउवंद फार आहेत. पांच चार हजार खार पाहिजेतसे आसल्यास येउन सामिल होतील मज्जा असल्यास लिहून पाठवावे. इकडून परभारे लिहिली जातील' अशी शिक्षाई जालमसिंग साल्याने महादजी शिंदे गुजराथेंत असतां चालविली होती [१७७४/७५] 'परंतु दुरची गोष्ट' फौज पुष्कळ ईंधर इच्छेने घडणार ते घडून 'या कारणें विधानी मात्र मान्य केली नाहीं [१७७२/७५] तथापि तसवीय फतेहसिंगास सी हवी असावी, कोटेकरांनीं पत्करिलें तर इतके 'दूर' स्वसैन्य पाठविण्यापेक्षा 'आदा-वादातील भाउवंदाची गोष्ट' ते आपोआप सोलतील म्हणून संदिग्ध मागणी केली असावी असें वाटतें किंबहुना हा विंथाचा मराठी कावा देखील असूं शकेल. त्यामानानें बरील पत्राचें वर्प ठरविणे सोईस्कर होईल.

अमिले पाहिजे विवेच. बहुत दिवस आपणाकडील पत्र येउन वर्तमान कळत नाही. तरी
 येसे न करावे. निरंतर पत्री कुशलवृत्त लखन करावे, हे स्नेहात उचित आहे. यानंतर
 सरकारात तिकडील फौजेचे प्रयोजन आहे. यास्तव गजश्री लाळाजी बळाल यास पत्र
 लिहिले आहे. ते सविस्तर आपणाने विदिन करतील. ते घ्यानास आणोन मारनिजे
 सागनील त्याप्रमाणे फौजेची नजरीज करून पाठउन द्यावी. रा. का. x x x यशवंत या कार्या
 स्तव रवाना केले असेत. ते सविस्तर निवेदन करतील. साराग आम्ही आपल्यास लिहिले
 याचे [आगल] गर्व प्रकार धरून स्नेहास बुद्दी करा तुम्ही हे उचित आहे. सर्व आर्थ रा.
 लाळाजी बळाल यास लिहिलेवरून कळो येईल. या कार्यास दिवसगत नसावी. १ रा
 छ * १ माहे रमजान. बहुत काय लिहिणे खोम कीजे हे वितंती.

मोर्तब
 सुद

लेखांक [३०]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८६९ वैशाख शुद्ध १३

[२४ मे १८९२]

नकळ

सिका.

राजश्री लाळाजी बळाल [गुलगुले] गोसावी यास

अखंडितलक्ष्मीआश्रुत राजमान्य स्नेहा आनंदराव गायकवाड सेना खास
 खेळ समवेर बहादुर रामराम विनंती उपरी. तुम्ही गहर आमदावाद येथून खरेदी कापड
 व रेसीम व किरमिज घेउन कोठ्यास रवाना करणार व देशवराडून कापड कोहरी
 आणणार त्याचा निमे हासिल माफी करावी म्हणोन सरकारांत विदित केले. लावरून
 तुमचे बदल खांतर सरकारावत निमे हासिल माफी करून निमे हासिल मालास शिरस्ते
 प्रमाणे साल दरसाल देत जावे. येविसी प्रो मारचे हुमागाचे कादार याजवर पत्रे
 सदर केली आहे. रा. छ * १ माहे जमादिलावल सुमा सलास आशर मयातेन व
 आलफ. हे विनंती. मोर्तब सुद

(२४) लाळाजी गुलगुले यांचे दजन शिंदेग्राहीच्या वाहेरही होतें असे स्पष्ट कळतें व त्याचे
 आगत्यालाठीच ही माफी घाली आहे.

श्रीमंत मल्हारजी होळकर

यांचा असल पत्रव्यवहार.

संवत् १७९९ ते १८२३ विक्रमी.

— १३४ —

लेखांक [३१]

श्री * संवत् १७९९ फाल्गुन वष २

[१ मार्च १७४३]

राजश्री बाळाजी येशवंत [गुल्लगुले]

कमाविसदार प्रा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नाो मल्हारजी होळकर दखत,
 सुमा सलास आर्वेन मया अळफ. ग्रा मारचें पहिले रुपये आले होतें त्यापैकी राजश्री
 लक्ष्मणराव याचे कर्ज वारून आमचे दाहा हजार रुपये तुम्हाकडेस राहिले. पुढे जें हप्ते
 येतील ते वाटणीप्रमाणे रुपये आमचे कमाविसदाराचे हवाले करावे. येसे असोन
 त्यास म्हणता की राजेश्री रामचंद्रवावाचें पत्र येईल तेणेप्रमाणे रुपये देउन. तर तुम्ही
 काही नवे नव्हां ! पुरातन वाटणी [तुमचे परिचयाची] आहे तेणेप्रमाणे ज्याचे त्यास
 रुपये बावे, येसे असोन कागदाचा उजूर करितां. तर हे गोष्ट उत्तम आहे येसे नाही. तर
 दाहा हजार पहिले वाकीचे व हाली जे हप्ते आले असतील [ते] वाटणीप्रमाणे राजश्री
 कृष्णाजी गो [विंद व] कृष्णाजी हरी याजपासी देणे. [न बावे] येसे तुमचे चिती असेल
 तरी सुखरूप आसो. कमाविसदारास उठउन लावणे. येसीच तुम्हास आज्ञा^१ असेल तरी

(२५) हें पत्र शिंदे होळकराच्या इद्दीचें द्योतक असून गुल्लगुले त्यास कारणीभूत झाले असावेत
 अशा ग्रह बलावत असल्या तरी विचारांती तो भ्रमच वाटतो. कारण ' लक्ष्मणरावाचे कर्ज ' होळकरांस
 देखील मान्य असून तें फेडण्याविषयी आक्षेप नाही. कटाक्ष केवळ फाजील रकम थोपविल्याबद्दल
 आहे. फेडीचा संबंध शिंद्यांशीं येत असल्यामुळे त्याचे आग्नेयुसार रकम थाबवून ठेवणे भाग पडलें

अर्थां अर्थेन मया अल्प. तुम्हाविसी राजश्री कृष्णाजी गोविंद व कृष्णाजी हरी याणी येउन कीतेक प्रकारे सांगितले. त्यास तुम्ही व हे येका मते राह्यावे हे उजित आहे. प्रा कोटे येथील साल गुदस्ताचा येवज मारनिलेस देविला आहे. त्यास याचे तर्फेने तेथे रा आवाजी × × [रघु]नाथ [निगडीकर^{३०}] आले आहेत तर जो बाकी पैकी रुपया वसूल होईल व पहिला जाला असेल तो आवाजीपंत याचे पदरी घालणे. हे व तुम्ही येके विचारे असत जाणे. तुम्ही आपले सर्व प्रकारे समाधान असो देणे. जाणिजे छ * २ जिल्हाद. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्त
वसुध

पैा माघ वद्य २. बराबर राजश्री × [आ]वाजीपंत
[२० जनवरी १७४४]

लेखांक [३५]

श्री * संवत् १८०१ आश्विन शुद्ध ३
[१७ सितंबर १७४५]

श्रीमहात्म्या
कात चरणी न
स्वर राजेशी मुत
महाराजी हो
ळकर

राजश्री बाळाजी यशवत गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लेखन करणे विशेष. पत्र पाठविले [ते] प्रविष्ट जालें. प्रा पाटण येथील मामलतीचे वृत्त तपसीलें लिहिलें [तें] कळो अलें. येसियासि राजश्री चिमणाजी गोविंद व रामाजी जगंनाथ येथ येणार आहेत. ते आल्या उपरी मनास आणून आज्ञा कर्तव्य ते केली जाईल. जाणिजे छ * २ रमजान. बहुत काय लिहिणे.

मोर्त
वसुध

पैा छ १३ रमजान
[२८ सितंबर १७४५]

(२७) भाग १ लेखांक ७५ टीप १०२ पहा. आवाजी रघुनाथ, कृष्णाजी रघुनाथ व गोपाळराव रघुनाथ हे तिथे सखे भाऊ शिंदेबाहीत उदयास आले. या बराण्याचा स्वतंत्र पत्रव्यवहार पुढें येणार आहे.

लिहिला^{२६} आहे त्याजरून कत्रे येईल. त्या लिहिल्याप्रमाणे बर्तणूक करणे. जाणिले छ
* २ राखर. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्त
बसुद

लेखांक [३३]

श्री * संवत् १८०० मार्गशीष वद्य ४

[२४ नवंबर १७४३]

श्री म्हाळसा
कात चरणी त
स्वर खंडोजी हुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री बाळाजी यशवंत

कमाविसदार प्रा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारजी होळकर दंडवत. सुमा
अर्ज अवेन मया अलफ. रा कृष्णाजी वित्त्वनाथ हे आमचे आहेत. यास सिपारस पत्र
राजश्री मल्हारराव दुरजन [साळ] सिंग यास दिले आहे. तर तुम्ही मारानिलेस नेउन
याची भेट करून याचे साहित्य उतम प्रकारे करून याचा योग क्षेम ते स्थळी चाले
असे करणे. याचे अगत्य आम्हास बहुत प्रकारे आहे. तुम्ही याचे साहित्या न चुकणे.
जाणिले त छ - १८ सवाल. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्त
बसुद

लेखांक [३४]

श्री * संवत् १८०० पौष शुद्ध ३

[८ दिसंबर १७४३]

श्री म्हाळसा
कात चरणी त
स्वर खंडोजी हुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री बाळाजी यशवंत

कमाविसदार प्रा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो

मल्हारजी होळकर दंडवत. सुमा

(२६) मकमुदाबादच्या स्वारीत शिवाप्रमाणे पिलाजी जाधव होते हे जसे स्पष्ट कळते तसा
वोष होळकरांमधेची होत नाही. [पुरंदरे १ लेखांक १५३] राणोजी शिवांचे पत्रावर हवाला
ठेविला आहे त्याअर्थी शिंदेहोळकर बरोबर असावेत असे वाटते. या पत्रावरून दुसरी गोष्ट लक्षांत
आवणानची ती ही की, मल्हारजीचा वल्लेख करतांना राणोजींनी केवळ ' मल्हारवा ' असे म्हटले आहे
[भाग १ लेखांक ७] पण होळकरांनी शिवांस ' राणोजीबाबा ' असे का म्हणवे ? राणोजी शिंदे
मल्हारजीहून नगण्य तर नव्हते ना ? कारण होळकरांनी ' जनकोबा ' असे संबोधिले आहे.
[लेखांक ६५]

आम्ही प्रा सुटग्रणे,^{३०} तांडा,^{३१} पायगड^{३२} प्रांतीचा मुखक [सोडवून] तेथील बदोवस्ती करून सांप्रत डांगरपुर^{३३} प्रांते आलो. येथील तहरह जालियानतरे उदेपुर^{३४} प्रांते जाउन तेथील कार्यभाग उरकून हाडोतीकडे येतो. तिकडे लस्करचा रोख आल्या उपरी तुम्ही पुढे भेटीस येणें. 'मंग जो विनचार कर्तव्य तो केला जाईल. जाणिजे छ ४ सफर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

गोत
बसप

पौा छ १८ सफर
[२८ फरवरी १७४६]

लेखाक [३८]

श्री * संवत् १८०२ श्रावण शुद्ध २
[१ जुलै १७४६]

श्रीमहात्म्या
कोमल लक्ष्मी त
स्वर मणोजी सुत
मन्नागजी रो
कथर

राजश्री बालाजी यशवंत व हरी बळाल
व आवाजी रघुनाथ कमाविसदार
पाा कोटे गोसावी यांसि.

अखडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नेहा महारजी होळकर दखत. सुा सबा अर्धेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले [ते] पावोन वृतात कळू आला. 'मोपतराम याज वरावर स्रेगडास दोन महिने जाउन राहिलो. यैवजा करिता तगंदा केला परंतु [महाराव] विचारावर येउन वसूल देता दिसत नाही,' म्हणून पत्री लिहिले. यैप्यास तुम्ही तगादा

(३०) सुटग्रणे हें स्थळ नकाशात मिळत नाही पण तें पावागडापैकीच असलें पाहिजे

(३१) हा नाडा कोणता ? शिंदेशाहींत जिले अमळेच्यात याच नावाचा एक गाव असून तेथें गढी पण आहे ती पूर्वी पावागडाव्हाली सोडत असली पाहिजे किंवा या नावाचें निराळें गाव तरी पावागडात असलें पाहिजे.

(३२) किले पावागड हा गुजराथेंतील सुप्रसिद्ध किला सर्वांच्या परिचयाचा असून तो पुढें शिंद्याच्या वांटणीस आला त्याचें हें मुख्य स्थान होते

(३३) डांगरपुर हें लहानसें संस्थान असून ही उदेपूरची एक शाखा आहे व ती आजही अस्तित्वात आहे [Aitchison Treaties vol iii page 21]

(३४) महारजी होळकर 'उदेपुरचा कार्यभाग उरकून' जेतपुरास शिंद्यांचे मोर्चे लागले असतां मागाहून शिंद्यास येऊन मिळाले [भाग १ लेखाक ५०] अशा स्थितीत 'हाडोतीचा' गुंता उलगडून आले असतील असें वाटत नाही.

लेखांक [३६]

श्री * संवत् १८०१ कार्तिक वद्य ५

[३ नवंबर १७४५]

श्रीगुरुभ्यो नमः
कात चरणी त
पर खडोजी सुत
गलहारजी हो
कर

राजश्री बालाजी यशवंत

कमाविसदार प्रा कोंटे गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्तो मल्हारजी होळकर दंडवत. सुा
सित अर्चन मया अलफु. तुम्हाकडील वर्तमान राजश्री मेघशाम दामोदर [१] याणी
सविस्तर विदित केले त्याबरोन ध्यानास आले. यैवज अद्यापि वसूल होउन न आला.
अपूर्व आहे! तरी या उपरी निकट करून वसूल प्राा मारीचा राा माहारायाकडील लौकर
वसूल करणे. ' त्या प्राते' स्वारी लौकरीच होईल मग श्री होतील. तरी यैसे पद्य समजोन
वर्तणूक करवणे. छ * १९ सवाल ' हे विनंती.

मोर्ले
वसुध

लेखांक [३७]

श्री * संवत् १८०२ फाल्गुन शुद्ध ५

[१४ फरवरी १७४६]

श्रीमहात्मना
काठ चरणी त
त्पर खंडोजी सुत
मल्हारजी हो
लकर

राजश्री बालाजी यशवत व राजश्री हरी बलाल

कमाविसदर प्रा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्ये स्तोत्रा मल्हारजी होळकार दंडवत. सुद्धर
सन सित अवेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले [ते] पावोन वर्तमान निवेदन जाले. लिहिजे
की ' सुरकारचा लाखा रुपयाचा हवालामुधा दोन लक्ष रुपयांची तनखा पेसजी दिली.
ल्यापैकी आज तागाईत पाठण लक्ष रुपये वसूल जाले. बाकीची तहसील होत आहे. येसि
यासी लस्करचे अगमन येकोन पांच लक्ष रुपयाचा मुल्यक प्राा नरे व बडोद व भड्डा"
वगैरे येसी तनखा घावीसी केली,' म्हणून लिहिजे [ते] सर्व कळू आले. येसियासी

(२८) या बैली मल्हारजी होकर कोठे होते हैं स्पष्ट कळत नाही तथापि पुढील पत्रात 'पावागढ प्रांतीची बंदोबस्ती करून डोंगरपुर प्रांते आले' असे म्हटले आहे तेव्हा ते गुजराथेत असावेत असे दिसते.

(२९) बरे, बरोद व मङ्गू हे तिन्ही महाल कोटा राज्यात आहेत.

दंडवत. सुमा सवा अर्धेन मया अलफ. पा मजकूरची सरमजमू राजश्री सिधजी शंकर याजकडे पैसेजी सनद आहे, त्यामी हली मयारनिळेकडेच मजमू करार केली असे. याच्या तर्फेने जो कोणी तेथे येईल त्याच्या हाते सरमजमूचे लिहिणीयाचे प्रयोजन घेउन वेतन पैसेजीच्या सनदे प्रा पावणे. रोजा १५ विसी गुदस्ता चालन आले त्याप्रमाणे चांगवणे. नवी दिवत न घेणे. जाणिजे छ * २९ १ माहे रजव. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

पराग
लिमा

पैवता छ १९ माहे शावान. भादवा वष ६

[२६ अगष्ट १७४६]

वार

लेखांक [४०]

श्री * संवत् १८०२ मार्गशीर्ष शुद्ध ४

[५ नवंबर १७४६]

राजश्री बाळाजी यशवंत व हरी दलाल

व आवाजी रघुनाथ कमाविसदार

पा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्तोत्र महारजी होळकर दंडवत विनंती.

सुमा सवा अर्धेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले [ने] पावोन घृतात वळू आला. राजश्री भोपतरामजी यांमि व आगहास राजश्री ग्राहारावजीनी बहुत प्रकारे मांगून आपणाकडे पाठवावयाची सिद्दना केली. त्यासि रोख धंवज जमा होणे यास्तव इतके दिवस लागले. आपली पत्रे अली. ते नाथद्वारास राजश्री ग्राहारावजीकडे पाठविली आहेत. उ[त्तर] आल्या सत्वरच येतो, म्हणून लिहिणे [त्या] स त्याच्या मनास पर्व प्रकारे x x न असावे. निष्ठापूर्वक वर्तन x x ते गोष्टी उतमच त्याज x x सचोटी राखलिया खेह x x ईल रा भोपतराम x x समागमे घेउन येणे x x लिहिणे न लगे [बहुत काय लिहि] ने १ हें विनंती.

पैा छ २ माहे जिल्काद

मार्गशीर्ष शुद्ध ४ बुधवार.

[५ नवंबर १७४६]

करणे. विचारान्नर येउन वसूल देतील तो घेणे. दुधेलखंड प्रांताचा वंदोवस्त जालिया
 त्या प्रति येउन त्याचेही पारपत्ते बरेवजेने केले जाईल. फिकीर नाही. जाणजे छ १ *
 रजव. १ हे विनंती.

मोर्ते
 वसुध

पैवस्ता छ २१ माहे रजव
 श्रावण वद्य ८ गोकुलाष्टमी.

[२९ जुलै १७४६]

लेखांक [३९]

श्रीमोरया * संवत् १८०२ भाद्रपद शुद्ध १

[६ अगष्ट १७४६]

श्री
 राजा शाह
 नरपति हर्ष नि
 धान बाळाजी
 बाजीराव प्र
 धान

२५

राजश्री बाळाजी यशवंत व हरी बलाळ

व आबाजी रघुनाथ कमाविसदार

पा कोटे गोसावी गांशि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य लैला मल्हारजी होळकर व जयाजी सिंदे

(३५) उत्तर हिंदुस्थानची ' मुतालकी ' शिवांकडे होती असे जें प्रतिपादन केलें आहे त्यासंबंधी हें ' मोरया, मोर्ते व सिक्का ' प्रत्यंतर पढावें. [भाग १ वंशावली पान ५] अशीं पत्रें जी ' संग्रही ' उपलब्ध झालीं तीं या भागांत दिलीं आहेत. [लेखांक ४२, ५०] मात्र असलीं पत्रें १७५२ पर्यंत मिळतात आणि तींही ज्या स्वारींत सिंदे व होळकर दोन्ही समागमें राहिले अशा संघीसच विशेषतः सापडतात. यांत होळकराचें नांव जें दिसतें त्याला सानिध्य व ' समाइकत्व ' कारणीभूत असून वयमानें अग्रमान प्राप्त झाला असावा असें निराळें सांगावयास नको. हा प्रघात झुजा होता किंवा नवीन प्रचार पावला हे सांगवत नाही. ' मुतालकी ' संबंधी बाजीराव पेशवे याचें पत्र फार मार्मिक व अर्थप्रचुर आहे स्वतः संबंधी दोघाचीं मनं कळवित न होऊं देतां त्यांनीं आपलें हृदय प्रगट केलें आहे त्यानुसार ' मुतालकी ' पुढें निरंतर शिवांकडे राहिली असे क्षीरसागर व शकावलीकार यांनीं सिद्ध केलें तें निर्विवाद आहे सख्यसंरक्षणार्थ शिवांनीं सोमत्याची तोड काढली असावी असा प्रश्न करण्याची साहाजिक प्रवृत्ति होते. त्याविषयी समाधानजनक संदर्भ जुळत नसला तरी त्या भावनेचें प्रतिबिंब बरील प्रघातात उतरलें नसेल कथावस्तुन ? ' मुतालकी ' शिवांकडे निरंतर चालली हा सिद्धांत सरा ठरला आणि मोगल बादशाहाचीं केलेल्या तह्यात शिवांची प्रथम सही होती असें जें इतिहासकार ध्वनित करीत आहेत त्याचे सूत्र मुतालकीशीं जुळत असलें तर हा प्रघात मात्र नवीन होता असे मानित्यावाचून गर्त्यंतर नाही. किंबहुना चुरस उत्पन्न करविणारी जी अनेक कारणें उद्भवलीं त्यांत याचाही समावेश करणे ओघानेंच प्राप्त होईल. हा युक्तिवाद निदान मला दृढ तरी प्रास्य घाटत नाही. कारण कीं याच ' मुतालकीचा ' शोध न लागल्यामुळें इतिहासकार्य राजवाडे याची छलक परवान्यांतील शब्दाविषयी जशी दिशाभूल झाली, तसाच प्रकार या ओघीत संभवणीय आहे. [भाग १ लेखांक ६] यासाठीं राणेजी शिवाच्या घेलचें एखादें पत्र पुढें येईपर्यंत ठाम मत निश्चित करणें प्रघास्त होणार नाही हा पुढचा मुतालकीच्या तत्वाविषयी मात्र पुरेसा आहे. होळकराचा संबंध कधीं व कितपत होता याचें स्पष्टीकरण पुढें कदाचित् संभवणीय आहे इतकेंच सूचवावयाचें होतें

लेखांक [४३]

श्री

* संवत् १८०४ जेष्ठ वद्य १

[१२ जून १७९७]

राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नेहा मल्हारजी होळकर दडवत. सुद्ध सन समान अर्जेन मया अलफ. तुम्हा पत्र पाठविले [ते] प्रविष्ट जाले. कितेक तपसीले आर्थ लिहिला तो सर्व निवेदन जाला. कौत्र्याचे मामलतीने वसूलास दिवसगत लागली. साठ गुजराँन गेले. या सालचा वसूल आणि पेंसजीची बाकी येसा बेमुबलग पैसा माहारायापामून घ्यावा लागने, त्यास या उपरी निकट करून वसूलाची ताकीद माहारायास उत्तम प्रकारे करून घेवज सरकारात पोहचें ते करणे. तुम्ही त्यांचे स्थितीस पुरतें बाकाफ त आसोन अजीपर्यंत वसूल राहू दिवला हे आपूर्व [असे !] या उपरी बहुत निकटीने वसूल घेणे. छ * १४ जमादिलाखर. हे विनती.

मोठे वसूल

लेखांक [४४]

श्री

* संवत् १८०५ चैत्र शुद्ध १५

[२ अप्रेल १७९८]

राजश्री बाळाजी येशवत व रा कुण्याजी हरी

व आबाजी रघुनाथ कमाविसदार

पा कोटे गो यासि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नेहा मल्हारजी होळकर दडवत. सुद्ध समान अर्जेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले [तें] पावोन वृतांत कळू आला. रा माहाराव आपले आज्ञेसिवाय नाही, रुपयाच्या तरतदेत आहेत, म्हणून जा. येसास उत्तम आहे. रुपयाची वाट करून द्यावी. सर्व प्रकारे साधना करावी म्हणजे उत्तमच आहे. रुपयाचा तगादा करून वाट करून घेणे. छ * १४ राखर. ' हे विनती.

मोठे वसूल

लेखांक [४१]

श्री * संवत् १८०३ फाल्गुन शुद्ध ५

[३ फरवरी १७४७]

श्री म्हाब्सा
कांत चरणी त
त्वर खडोबी सुत
मल्लारजी हो
लकर

सीधश्री अमेसीधजी [१] जोग्य मलारराव होलकर केन वंचणो. अंगो परगने रायपुर [१] की साल मजकूर से मजमु गोपाळ त्र्यंबक [१] ईनसे कही है. ईन के हाथ से मजमु का कामकाज लेकर इने को सालीना वेतन रुपया ४०० ब्यारसो करार कीये सो पोहच्यवना. मीती फागन सुधी ५ सं. १८०३

मोर्तम
सुख

लेखांक [४२]

श्री * संवत् १८०३ फाल्गुन शुद्ध ६

[४ फरवरी १७४७]

श्री
राजा शाह
नरपति हर्ष नि
धान बाळाजी
बाजीराव प्र
धान

राजश्री बाळाजी यशवंत व हरी बालाळ

व आवाजी रघुनाथ कमाविसदार

कोटे प्रा गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होलकर व जयाजी सिंदे दंडवत. सुा सबा अर्बेन मया अलफु. रा बाळाजो यशवंत यासी पालखीच्या^{१६} सरंजामा मुळे समाइक ऐवजी प्रा मजकूरपैकी रुपये १००० देविले असे [ते] साल दरसाल पावीत जाणे. न जाणिजे छ * ५ सफर. १ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

बार

लेखन
सिमा

(३६) बाळाजी गुलमुळे यास पालखी तर या पूर्वीच मिळाली होती असें हैं पत्रच सांगतें. नेमणूक ' समाइक ऐवजी ' खर्ची ठाकण्याविषयी हैं केवळ संमतिपत्र होय. पवार व होलकर यांनी आपापके हस्तकांस पालख्या दिल्या आहेत [लेखांक २८, ५०, ६०].

माहारायाकडील भजकर लिहिला तों सर्व ध्यानास आला. तुम्ही वरचेवर तगादा करून वायदेवंदी प्राा यैवजाची निशा करून घेणें. मुदतीस यैवज न राहें तें करणें. इकडील वर्तमान तर 'प्रस्तुत छावण्या मजसमसावादे'^{३८} पासी जाल्या आहेत. इकडील बंदोबस्त होउन बादज वरसात त्या प्रांतासी येणे होईल.' छ * ७ शावान. ' वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोठे
बसुद

(३८) ' अंतरवेंदीतील लढाई आठपून होळकर १७५१ च्या अक्टोबरांत घासीस आले ' असें विधान ज्या आधारवर राजवाड्यांनीं केले आहे ते थोडें ढळमळीत दिसतें कारण कीं ती 'उडवार्ता असून सत्यमिथ्य कळत नाही' असें लेखकच स्पष्ट सांगतो. [खंड १ लेखांक ८ टीप ३८] कोणी प्रमाण लक्षांत असावें अमें मानिलें तरी चिटोरात्मक कसोटीच मात्र तें उतरत नाही मोगल बादशाहाकडून शिंदेहोळकरांनीं ' आपले गुंते उगवून ' जून १७५१ च्या सुमारे 'उभयतां [नी] मद्द, समसाबादेस छावणी केली' अक्टोबरांत ' श्रीगंगेस पूल बांधोन पार उतरले ' आणि दिसंबरांत त्यांनीं 'पठाण रोहिले कोंडले' [भाग १ लेखांक ८६, ९०, ९३, ९५] नेव्हां पठणांशीं लढाई आठपली कधीं व घासीस जाणें घडलें कसें ? पत्रान्वयेच बोलवयाचें तर 'कूच' करण्याची ही केवळ हुलकावणी होती. [लेखांक ४८] वस्तुतः 'पठणास तंत्री पोहचवीत' असल्याचें स्वयम् मल्हारजी होळकर सांगतात. [लेखांक ४९] हा उलट पुरावा निर्णयात्मक नव्हे काय ? १७५१ या सालीं घासीकडे जावयास होळकरांस फावलेंच नाही. त्याचे ऐवजी नारोशंकर आले आणि बंदोबस्त करून परत जाऊन मिळाले असेंच जास्त संभवतें. [खंड ११ लेखांक ७५] असें गृहीत धरून चाललें तर राजवाड्यांची तारीख एक वर्ष पुढें ढकलवी लागते तसें कलें असता बाध तर येत नाहीच उलट पत्रातील वर्णनाशीं तिचें सादश्यच होईल बुंदेलखंडातील कुवर भुपालसिंगाची दुंदी, प्रिथीसिंगाचें निघन व सावंतसिंगाचें राजतिलकाचें वर्ष निश्चित करण्यासाठीं आमचे जवळ साधन नसलें तरी शिंदे होळकरांचा जो संदर्भ दाखविला आहे त्यासंबंधीं निदान '१७५०' हें वर्ष ग्राह्य वाटत नाही पत्रात दिलेली परिस्थिति केवळ १७५१ ह्या वर्षीच सांपडते. अन्य कोणतेंही वर्ष धरलें असतां तें जुळत नाही. याला अतःप्रमाणाची खण हवी असल्यास ती ह्याच पत्रात आढळते. 'राजतिलक मार्गशीर्ष शुद्ध १० मीस' करून त्याच दिवशी पत्र लिहिलें असें मानिलें तर मार्गशीर्ष शुद्ध १० मीस '२ मोहरम' १७५१ याच सालीं येतो. तें दुसरें दिवशीं लिहिलें गेलें असें राजवाड्यांचें गृहीत धरलें आहे तें बरोबर नाही. पत्राबुरोबें फार तर 'फरकावादेहून' नारोशंकर आले असतील असें मानता येईल, पण दिसंबर १७५० पर्यंत शिंदे होळकरांनीं जर चमेल नदीच पार केली नव्हती. [भाग १ लेखांक ८४] किंबहुना विजयादशमीच्या सुमारे अवंतीमहेश्वर सोडले असावें. [लेखांक ४८] अशा स्थितीत ' मागती सरदाराचीं पत्रें आली कीं पठाणानी बल केलें, फौजेसह सत्वर येणें. त्यावरून दरमजळ सरदाराकडे जात असो,' याचें रहस्य तरी काय असूं शकेल ?

लेखांक [४५]

श्री * संवत् १८०५ कार्तिक शुद्ध ३

[१४ अक्टूबर १७४८]

राजश्री आवाजी रघुनाथ [निगडीकर]

कमाविसदार पा कोटे गो यांसि

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नेहा मलारजी होळकर दंडवत. सुभा
तिसा अर्बेन मया अलफ. रा बाळाजी यशवंत न यासि रायपुरची मजदूरीची सनद पेशजी
आहे त्यासि वेतन गैरआदा सबब पा मजकूर यैवजी तुम्हाकडे रुपये ५०० पांचसे
देविले आसेत [ने] पावने करून कवज घेणे. भिवाये साल दरसाल रुपये च्यारसे
प्रमाणे पावीत जाणे. उजुर न करणे. द्या साल मजकूरपासून च्यारसे दरसाल पावीत
जाणे. जाणिजे छ * २ जिल्हाद. १ हे विनंती.

वार

लेखांक [४६]

श्री * संवत् १८०६ आषाढ शुद्ध ८

[१ जुलै १७५०]

राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नेहा मलारजी होळकर दंडवत. सुभा
इहिदे^{३०} खमसीन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाठन वर्तमान कळू आले.

(३७) पत्रानुसार १ जुलै १७५० ही तारीख येते खरी पण ती बरोबर झटत नाही.
हस्तदोषाने सुरसनाचा घोटाळा दिसतो. 'इहिदेच्या' जागी 'इसजे' हवे होते. कारण सरळ
आहे की या सुमारास 'होळकर व आम्हांस त्या प्रांतास श्रीमंत स्वामी यांणी रवाना केले.'
असे जयाजी शिंदे स्पष्ट सांगतात [भाग १ लेखांक ८३] तेव्हां 'छावण्या मंडसमसावादेपासी
झाल्या' असे संभवत नाही 'समसावादेस' छावणी 'जून १७५१' साली झाली होती खरी [भाग
१ लेखांक ९०] पत्रातील स्थलनिर्देशावरून हे पत्र १७५१ चे ठरते आणि जेजुनुसार तारीख २०
जून १७५१ येते. म्हणजे जयाजी शिंद्याच्या पत्रानंतर दोन दिवसांच्या अंतराने हे पत्र लिहिले गेले
असले पाहिजे तोच प्रकार लेखांक ४८ चे सना संबंधी आहे.

लेखांक [४९]

श्री * संवत् १८०७ कार्तिक वद्य ६

[२८ अक्टूबर १७५१]

राजश्री वाळ्वाजी यशवंत गोसावी यांसि

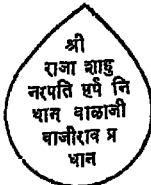
अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा मलारजी होळकर दंडवत विनंती.
 सुा इसने खमसेन मया अलफु. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन वर्तमान कळू आले.
 नाहागयाकडील मजकूर लिहिला की तरतूद यैवजाची करून प्रस्तुत श्री नाथद्वारा
 गेले आहेत. ते आली वाचून यैवज हातास येत नाहीत. ते आल्या निवाळ करून घेतो
 म्हणून लिहिले. यैसियासि तुम्ही वरचेवर ल्यासि तगादा करून यैवज वसूल येईल
 तो घेणे. इकडील 'कान्तये [संपत आले] पठाणास तंबी पोहोचान सत्त्वरीच ल्या
 प्रातासी येतो. उपरांतिक सर्वांचे पारपल्य केले जाईल.' छ * १९ जिल्हेज. ' बहुत काय
 लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [५०]

श्री * संवत् १८०९ अधिक आषाढ शुद्ध १२

[१२ जून १८५२]

दस्तक 'सरकार' राजश्री मल्हारजी होळकर व राजश्री जयाजी सिंदे. कमा
 विसदारान चौकीदारान व रहादारान व बाजे लोकान व जकाते माहाय व नदी
 नावाडीयान वगैरे. सुा सलस खमसेन मया व अलफ. राजश्री हरी दामोदर कुटुंबसह
 वर्तमान श्री [काशी] चे यात्रेस जात असेत. याज वा पालक्या २ घोडी ५०० डोल्या
 १०० मनुष्ये २००० वगैरे भार [वर] दारी असे. याजला राहा दरम्यान कोणी मुजाहिम न
 होता सुखरूप जाऊ देणे व जेथे वस्तीस राहतील तेथे जागा देउन रखवाली करणे.
 हासिलचा तगादा न करणे. ताकीद असे. जाणिजे छ * १० शाबान.

लेखांक [४७]

श्री * संवत् १८०६ कार्तिक शुद्ध ५
[२४ अक्टूबर १७५०]

राजश्री वाळाजी यशवंत कमाविसदार

प्रा कोटे गोसावी यासि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा मलारजी होळकर दंडवत. सुा
इहिदे खमसेन मया अलफु. राा हूरवाजी मुरार याची घोडी तुम्ही मौजे मोवासीयातून
नेली आहे याजबदल तुम्हास येक दोन पत्रेही पाठविली व खबरूही सांगितले. तुम्ही
ही कबूल केले की घोडी देतो. अद्याप घोडी पंत मारास पावली नाही म्हणून विदित
जाले. हे अपूर्व आहे ! तर आतां पत्र दर्शनी घोडी पंत मजकूराने चे स्वाधीन करणे.
फिरोन बोभाट येउ न देणे. ' राा छ * ४ जिल्हे [ज.] बहुत काय लिहिणे.

लेखांक [४८]

श्री * संवत् १८०६ कार्तिक वद्य ४
[६ नवंबर १७५०]

राजश्री वाळाजी यशवंत
कमाविसदार प्रा कोटे गोा यां

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा मलारजी होळकर दंडवत. सुा
इहिदे खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावोन वृतात कळू आला. माहारावजी
यानी राजश्री बेणीराम भट याजला कितेक स्नेहवादे करून पाठविले आहे. [ते] मेठिले
आसतील म्हणून लिहिले. पैसियासि भटजी आले. मेटी जाली. विना माहारावजी यानी
पैका झाडून दिलियावाचून स्नेह कैसा राहतो ? पैका दिलीया उतम आहे. आम्हीही
कूच करून येत आसो. ' छ * १७ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणे.

२१२००० फागन सुदी १५

२१३००० असाढ सुदी १५

३ माफक करार ठहरो सु निसा करनी. मुलक की कोली लिख दीनी

मुलक म फौजे फौजफाटो नकले नही. फौज का उजाड होई नही. मुलक आवादान करावा, उपरला लीखा माफक रुपया की नीसा करासी. असाढ सुदी ९ सा १८०९ मुआ [जयाजी] आपा साहीव का लसकर.

लेखांक [५२]

श्री * संवत् १८०९ आपाढ शुद्ध १२

[१२ जुलै १७५२]

नकल कौल^{४०} 'सरकार' राजश्री मलारराव होळकर व राजश्री जयाजीराव सिंदे ता ताळुका महाराव श्री दुर्जनसालजी. आंगे सरकार का रुपया पाछली वाकी वा समत १८०८ वा समत १८०९ की साल की खेडणी का रुपया राजपर नीकसा जी मध्ये रामकीसन पंचोली व तुलसीराम व खुंदेराव [१] हुजूर आये. सरकार का रुपिया नीकसा जी मध्ये तुर्त देणा ठहज्या. जी की बीदी.

(४०) सिंदे होळकर स्वतंत्र 'तहरह' करीत असत असे महाराजी होळकर स्पष्ट सांगतात [लेखांक ३७] ' श्रीछत्रसालजी वा श्रीपटेल [दत्ताजी] साहेब के वचन कथन करारदाद छो ' असे ४ जुलै १७६५ च्या करारवरून कळते [लेखांक १० टीप ११] किंहुना असले ' करार मदार ' सिंदे होळकरानी केल्याची माझ भाऊसाहेबच देतात [लेखांक ११] आणि त्यापैकी तीन ' करार ' प्रत्यक्ष पाह्यावासा मिळतात अर्थात् हा वाद प्रस्थापित करण्याचे प्रयोजन राहात नाही. बरील करार असल नसून नकला आहेत हे खरे. सिंदे [होळकरानी] आपले ' स्वतंत्र ' किंवा ' मुतालकी सिक्कामोर्तब ' वापरले आहे हे जरी स्पष्ट सांगता येत नसले तरी ही बाब वगळण्याची सवड ठेवूनही असे मानल्यासिवाय गत्यंतर नाही की, भोगलाशी झालेल्या ' अहदनाम्याची ' व बुंदेरायाशी झालेल्या ' कौलनाम्याची ' माया व या कराराची अन्वयोजना अगदी मिळ असून परस्परात बरेच अंतर आहे [राजवाडे खंड १ लेखांक १ रोजनिशी ३ भाग १] ' अहदनाम्याचे व कौलनाम्याचे ' नकळेत पेशव्याचे नांव स्पष्ट आहे ते यांत सुळीच नाही. मुतालकी सिक्कामोर्तब कदाचित वापरले असेल तर पेशव्याचा संबंध येऊ शकेल एरवी तसा संदर्भ जुळविता येत नाही. कारण ज्या करारात सिंदेहोळकरानी स्वतःचे सिक्के वापरले नाहीत तेथे ' सिक्का श्रीमंत पंत प्रधान स्वामीचा, अथवा ' सिक्का मुतालकी ' असा नकळांत स्पष्ट निर्देश केला आहे. तसा संकेत बरील नकळेत नाही अर्थात् असल करारांत तो नसलाच पाहिजे. संग्रहातील नकळांत अक्षर कोठे बदलले आहे, सिक्का कोठे लायलेला आहे व तो सिक्का खारी अथवा अन्य आहे असला सूक्ष्म मेद दाखविण्याची जेथे काळजी घेतली आहे त्यासंबंधी संकोच का वाटावा ? [भाग १ लेखांक १९१, २४३, २५७, २५९, २८०, २८१] अस्तु. ही सात्विक दृष्टि पुढे मागे खरी वा अन्यथा ' निघो तहरह पेशव्याच्या नांवाने, संमतीने, आज्ञेवरून करावा लागे ' असा सर्वसाधारण सिद्धांत जो राजवाडे ठरवून पाहतात तो मात्र त्यांनी दिलेल्या अहदनाम्याच्या एका नकलेवरून सिद्ध होऊ शकत नाही असे ओघानेच म्हणावे लागते [ऐत्र खंड १ पान ५०]

लेखांक [५१]

श्रीरामजी * संवत् १८०९ आषाढ शुद्ध ९
[८ जुलै १८५२]

श्री महारावजी

श्री 'राव' मलाररावजी [होळकर]

मुवादार श्री राव जीयाजी [शिंदे]

ली. पचोली रामकिसन आगा सिरकार श्री जी की तरफ सु मामल्ली चुकी.
आगली बाकी खरनी सुधा कीसु. स[मत्] १८०९ का साल म देना रुपया ६,०५,८९७
अक रु. छ लाख पांच हजार आठसे सतानव सु इ माफक देना. ती का बोरो

२५८९७ भादवा सु १५

२००००० फागन सुदी १५

२००००० असाढ सुदी १५

संवत् १८१० का साल म दिन्हा रुपया ४२५०००

३००००० हाल खरनी का

पाछला लख रस देना १२५०००

सद्र माफक देना.

(३९) राजेरजवाडे यांच्याशी झालेले अनेक 'करार'संग्रहात असून ते क्रमशः पुढें पाहावयास मिळतील. बहुतेक असल असून थोड्या नकलाही आहेत. त्यासर्वांशी संग्रत कर्तव्य नाही पानिपतीय किंवा तत्पूर्वकालीन करार जे या भागांत आले आहेत त्यापुरताच विचार केला तर त्यांत शिंदे व होळकर या उभयताचीच नांवे आढळतात आणि दोघासही 'राव' असें राजसूचक संबोधन वापरलें आहे. [लेखांक ५२, ६६] इतर राजाचे करार उपलब्ध होईपावेतो केवळ कोटेकराचे कराराचें काम भागणार नाही असें किल्लेकांस वाटण्याचा संभव आहे. होळकराविषयी साधनें अनुकूल नसली तरी शिंद्यासंबंधी वरील सिकेमोहरी पत्रें प्रत्यक्ष पाहिली आहेत त्यांचून वरील शंकेचें निरसन करता येतें 'अवाली व गवाली पनाह आलोखानदान राव जयाजी [जनकोजी व दत्ताजी] सिंदिया ' असे नवाब गाजीउद्दीन खान बहादुर व आसफजहा निजामुलमुल्क यांनी अनेक पत्रां स्पष्ट संबोधिलें आहे. [३ जून १७५२ व १७५८] या बाब प्रमाणानें कदाचित् [चिकित्सात्मक] जिज्ञासा तुम न झाली व स्वराज्य सत्तेचें सूत्र धार श्रीमंत पेशवे यांचेंच प्रत्यंतर हवें असेल तर [ते पदरचे न देता] नुकतेच प्रसिद्ध झालेले पुरंदरे दमर पाहाण्यास घुचवीत आहे [भाग १ लेखांक ३९६] यांत प्रत्यक्ष बाळाजी पेशव्याचें प्रमाण मिळते अर्थात् कोटेकर, नवाब गाजीउद्दीनखा, आसफजहां व पेशवे या मिश्रमिश्र व्यक्तींच्या मुखानून निघणारे हें अर्थप्रचुर पाल्पद स्वयंसिद्ध आहे 'राव' हा शब्द शुद्ध राजाच्या समानार्थी आहे अर्थात् निवाडापत्रासारख्या कायद्याच्या कागदपत्रांत जनतेकडून संबोधण्यात आलेली 'श्रीमंत' 'सरकार' 'महाराज' व 'दरबार' इत्यादि गौरवयुक्त विशेषणें, [भाग १ लेखांक १०७] शिंदे स्वतः 'सरकार' असें लेखीत असल्याचे पुरावे, [भाग १ लेखांक ५, ६, २९, ३२, ३८, १६४, १८२] व मोगल बादशहाकडून या संबंदात पुढील तिमऱ्या भागात पडणारा प्रकाश [चितोडपण १ जून १७५२] इत्यादि ठळक गोष्टी लक्षात घेता शिंदे हे 'रावराजा' इन्ही 'अधिक' होते असें इतिहासपक्षांच्या सहज प्रत्यायन येईल.

मनास आणून वाजवी धर्मतान्याये खरेखुरें असेल त्याप्रमाणे विल्हेस लावणे. जाणिले छ * १८ जमादिलाबल. १ वहुत काय लिहिणे.

मोर्त
बसुद

पो छ १ जाखर मि. चैत्र सुा ३
[१५ मार्च १७५५]

लेखांक [५४]

श्री

* संवत् १८१३ जेष्ठ वद्य २
[१४ जून १७५६]

श्रीमहाळसा
कांत चरणी त
खर खंडोजी सुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री वाळाजी यशवंत गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्तोा मल्हारजी होळकर दंडवत. सुा सत्रां खमसेन मयां अलफु. पत्र पाठविले [तें] पावोन लेखनार्थ कळो आला. देवीदान शुंडलेकर याजविसी लिहिलें, त्यांवरून राजश्री त्रिमणाजी गोविंद यासी लिहिले आहे. त्यास जें कामकाज कारणे तें तुम्हीं व ते येसे येकाविचारें राहून करीत जाणें. कोण्हेविषई द्वैत^{४२} न दाखवणे. पूर्वीपासून जैसैं चालत आले आहे त्याप्रमाणेच वर्तनूक करीत जाणें. १ रा छ * १५ रमजान. वहुत काय लिहिणे.

मोर्त
बसुद

लेखांक [५५]

श्री

* संवत् १८१३ जेष्ठ वद्य २
[१४ जून १७५६]

श्रीमहाळसा
कांत चरणी त
खर खंडोजी सुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री त्रिमणाजी गोविंद
कमाविसदार पाा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्तोा मल्हारजी होळकर दंडवत. सुा सत्रां खमसेन मयां अलफु. राजश्री जनकोजी सिंदे याजकडून रा वाळाजी यशवंत

(४२) कुंभेरीच्या वेल्हाच्या प्रसंगी शिंदेहोळकरांनी 'चित्तशुद्धता गेली' असें भाऊबखरकार जें सांगतो त्याविषयी विवेचन करावयाचें होतें [पान ६, ४५] पण याच कुंभेरी प्रकरणाबद्दल काहीं महत्वाचीं पत्रें पुढील विसऱ्या भागांत येणार असल्यानें तूर्त विवरण करीत नाही.

संवत् १८०९ के साल मध्ये.   संवत् १८१० के साल.
 १०५८९७ पंचोली अखेरामजीने वायदा २१२००० फागुन सुध १५ पुर्णिमा
 कीया जी मध्ये बाकी रही सो   दो लाख बारा हजार.
 भादवा सुद १५ कु देणा.   २१३००० आसाढ सुध १५ दो लाख
 २००००० फाल्गुन सुद १५ दो लाख.   तेरा हजार.
 २००००० आसाढ सुध १५ दो लाख.

६०५८९७ साहा लाख पांच हजार आठ ४२५००० चार लाख पचीस हजार.
 से सलानब देना.

इ माफक करार कर वायदा ठहर्न्या. सो वायदा माफक रुपया झाडा कर देना. सरकार का कौल छे. कोई बात की तसदी मुल्क को लागे नहीं. करार रुपया देना ठहर्न्या जी मे तफावत करना नही. म्हाके तरफ सु राज ने रुपया दीया पाछे तफावत नही. बे वसवास मुल्क की आबादानी करना. म्हाका कौल छे. भीती आपाढ सुध १२ संवत् १८०९.

लेखांक [५३]

श्री * संवत् १८११ फाल्गुन वध ४
 [२ मार्च १७५५]

राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा मलारजी होळकर दंडवत. सुहृदसन खमस खमसेन मयां अलकु. देता प्रो वस्ती काा पाटण याने हुंजूर येउन विदित केलें कीं फुलोवस जिलखोर यानी मासे वायकोवर तुफान घेतले कीं डाखीणपना^१ करतीस याजकरिता बाहेर तः काढून दिधलें. त्यावरून हे पत्र लिहिले आहे. तरी यांचा करीना

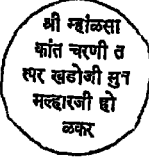
(४१) तत्कालीन समाजस्थिति व लोकांच्या भोळ्या समजूती अवगत होण्यासाठी हें पत्र उपयोगी आहे. 'डाकिण' म्हणजे वेढुक करणारी स्त्री किंवा लाव. हा आरोप केवळ स्त्रीथापुःस्ताच आटळतो असल्या स्त्रियांस जात गोताची मर्यादा लागत नसली तरी त्या बहुधा कनिष्ठ जातीमधूनच आक्षेपित वसत.

लेखांक [५७]

श्री * संवत् १८१५ आषाढ वद्य १२

[३० अगस्ट १७५८]

राजश्री आबाजी रघुनाथ

कादार प्रा कोटे गोसांवी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा भलारजी होळकर दंडवत. घुआ तिसा खमसेन मया अलफ. अखारामाची पत्रे येतात की यैवजाचा निकाल करारा प्रा करून देतो [पण] यैवज अथाप 'सरकारात' पावत नाही. तर निकड करून यैवज घेणे. 'राजश्री जनकोजी सिंदे याच्या आमच्या भेटी जाल्या. परस्परे सारश्य होउन कोणेविशी सशये' राहिला नाही. त्यास तुम्ही व राजश्री बाळाजी यशवंत पूर्ववत प्रा येकचित्त राहोन सरकारचे कामकाज करीत जाणे आणि येकंदर हिसेव तीन साला त्यांजकडे यैवज काये, तुम्हाकडे काये, फाजील यैवज कोणाकडे निघतो [ति] सविस्तरे लिहिणे. साराश उभयेता [एकविचारें] राहून न हजूर नालिस येउ न देणे. त्याचा आपला समाहक कारभार चालत आल्या प्रा चालवणे.' जाणिजे छ * २५ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणे.

सोई
वसुद

(४३) 'शिंदे होळकर यांची चित्तशुद्धता नव्हती. हर यत्नें शिंधाचे चित्तातील किलाफ काढण्यासाठी होळकरानीं गंगोबा ताला [चंद्रचूडास] पाठविले परंतु शिंध्यांनीं तोड केली की, वडील दत्ताजी शिंदे प्रसंगीं नाहीत. त्याचे पश्चात् मेढावयास पुरवत नाही, तेव्हा अधिक उणें घ्यानात न आणितां लष्करानजीक सुकाम केला. मान महत्त्व न पाहता होळकर डेरियास चालले तेव्हा जनकोजी शिंदे अठवे जाऊन भेटले. नंतर आठ पंधरा दिवस राहून चित्तातील किलाफ तोडिला' असें जें वर्णन भाऊ बखरकार देतो तें खरें ठरू पाहतें [४५, ४६] होळकर यांची भेट होणार असे जनकोजीस १० अगष्ट १७५८ ला साहित होते. [भाग १ लेखांक १९०] त्याप्रमाणे 'परस्परे सारश्य होउन संशय राहिला नाही' असें मल्हारजी होळकरच सांगतात अर्थात् २० दिवसापूर्वी भेटीची वार्ता लागली त्यास कारण असलें पाहिजें व तें बखरकाराप्रमाणें चंद्रचूडाची शिष्टाई झाली तर वावणें नाही. दोघामधील २४ कोसांचें अंतर व २० दिवसाचा अवधी याची सांगड घातली अथवा भेटीसंबंधी खल चालू असून भेटीस शिंदे तत्पर नव्हते म्हणून त्यांनीं चंद्रचूडास 'वाटे लाविले' असेल तर त्यात नवल नाही. किंबहुना 'सुमेदार मेढावयास येतात अन्हेर न करावा' असें सांगूनच चंद्रचूडाने निरोप घेतला असावा व त्याचे संकेतानुसार 'लष्करानजीक दोन कोसावर येऊन डेरियास चालले तेव्हा शिंदे आडवे जाऊन भेटले' असले पाहिजेत. इतकेंच नव्हे तर बखरकाराप्रमाणें आठ पंधरा दिवस राहून परस्पर संशयानिश्चिती झाली असावी असें म्हटलें तर बाध येणार नाही.

पा मजकूरी आहेत. त्यास पूर्ववत मामलत चालत आली आहे तेणे प्रमाणे तुम्ही व ते येका विचारें राहून मागलत करीत जावी. लटका हर्षामर्ष वस[वाढ] वावा यात जीव नाही. काळीमात्र दैत न दाखवणे. पूर्ववतप्रमाणे येका विचारें रहाणे. देवीदान मौजे गुढलेकर याजकडे समाईक बाकी येणे आहे. त्यास तो पळोन गेला. ते समई उभयेता कमाविसदारानी त्याचे घरास कळी दिधली म्हणून हजर विदित जाले. त्यावरून हली लिहिले असे. तरी उभयेता कमाविसदारां त नी त्याचे घरास कळी दिधली, त्या प्रमाणेच तुम्ही व बाळाजी यशवंत येके विचारे राहून त्याजकडील निर्गम करावयाचा तो करणे. प्रा मजकूरची आबादी येके विचारे राहून करीत जाणे. येविसी फिरोन ल्याहावे यैसे न करणे. जाणिजे छ * १५ रमजान. वहुत काय लिहिणे.

मोत
बसुद

लेखांक [५६]

श्री * संवत् १८१३ आषाढ वद्य २

[१३ जुलै १७५६]

श्रीमहाका
कात चरणी त
त्तर खडोजी सुव
महाराजी हो
ळकर

राजश्री आबाजी रघुनाथ

कमाविसदार पा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुा सबा खमसेन मया अलफ. पा मजकूरचा हिंसा मामलतीचा राा यशवंतराव पवार याजकडील त्याची कमाविस राजश्री घनसेठ करजे याजकडे आहे. तेथे राा यशवंतराव पवार याज कडील वरातदार येतील त्यास कांही तुम्ही देत न जाणे. सेठ मारनिलेकडील कमा- विसदार राा मलार सिवदेव तेथे आहेत त्याचे पदरी हिंसाचा यैवज येई प्रा घालीत जाणे. सेठजीचे कर्ज पवार मारनिलेकडे आहे ते फिटे तोपर्यन्त वरातदारास अगर हर कोणास पैसा न देणे. कमाविसदार मार यास हिंसियाचा यैवज देत जाणे. जाणिजे छ * १४ त सवाल. १ वहुत काय लिहिणे.

मोत
बसुद

राजश्री जनकोजी भिंदे यासी मेटी^{४४} जालियावर ते गोष्टीचा फरशा होईल. केवळ आपल्या मते देवीदान पाटील याचा मजकूर न करणे. उभयेता मिळून स्थापना करणे. याजला आम्हीही सांगणे ते सांगितले आहे. सारांश उभयेतानाही त्याची स्थापना करावी. जाणिजे छ * १७ सफर. १ हे विनंती.

मोठे
शब्द

लेखांक [६०]

श्री - संवत् १८१५ आश्विन वद्य ९

[२५ अक्टूबर १७५८]

नकल असल सनद बरहुकम

राजश्री वाळाजी यशवंत व आबाजी रघुनाथ

कमाविसदार प्राा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंछित राजमान्य स्नेहांकित मल्हारजी होळकर दंडवत.

सुा तिसा खमसेन मया अलफ. आबाजी रघुनाथ याजकडील पालखीची^{४५} नेमणूक रुपये सासे पेसजी चालत आले. हली पंत मशारनिलेने रदबदल केली स्यामुळे जाजती रुपये ३०० तीनसे येकुन रुपये नवसे समाहक चालवणे. जाणिजे छ * २२ सफर. बहूत काये लिहिणे.

पैा छ ४ माहे रविलौवल

कार्तिक सुध ६ संवत १८१५.

[६ नवंबर १७५८]

(४४) ' वरस्परे सारस्थ होऊन कोणेविशी संशय राहिला नाही ' असें जर होतें तर मग शिवाच्या मेटीची अवश्यकता आता कोणती होती ? बरोबर सूत्र लागत नाही बखरकाराच्या वर्णनाप्रमाणें 'संशय' किंतु सर्वस्वी गेला नसावा कीं काय ?

(४५) आबाजी रघुनाथ निगडीकर यास पालखी तर थापूचीच मिळाली होती. पण यावेळीं जी वाढ झाली तिचा संबंध विदिहोळकरांच्या सारख्याशीं तर नसेल ? इतें मिदविष्याबद्दल आबाजीचा कल असला असें वाटतें कारण चिमणाजी गोविंद याचे शुभास्ते गोविंद सखाजी व रामाजी जगन्नाथ याचे विरुद्धच केवळ कागाळीं ऐकूं येते [भाग १ लेखांक १२५ तें १२७, १२९, १३१, १३२ व १३५]

लेखांक [५८]

श्री * संवत् १८१५ आश्विन शुद्ध ११

[१३ अक्टूबर १७५८]

श्री म्हाळसा
कात करणी त
स्वर खडोजी सुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री चिमणाजी गोविंद

कादार पा पाटण गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा मलारजी होळकर दंडवत. सुा
तिसा खमसेन मया अलफ. राजश्री गोपाळ त्र्यंबक याची आसामी प्रा झोटे येथे
सरकाराचून होती [ती] दूर करून सन खमस खमसेनचे साली पा पाटण यैवजी करार
करून सनद सादर केली आहे. त्याप्रमाणे दर साल वेतन रुपये ४०० च्यारसे पावते
न करावे. तेथे दिकत करिता, सालचे साली यैवज पावत नाही म्हणून कळले. यैसि
यासी सरकाराचून सनद आसता दिकत करावयासि प्रयोजन काय ! हे गोष्टी उतम नाही.
हाली हे पत्र सादर केले आसे. तर सनदेच्या पैवस्तीपासोन मारनिलेस आसामीपैकी
यैवज पावला आसल तो वजा करून बाकी यैवज देणे. पुढे दर साल पेशजीचे सनदे
प्रा यैवज पावता करून कवज घेत जाणे. जाणिजे छ * १० ' सफर. बहंत काय
लिहिणे हे विनंती.

योतें
बहुद

बार

लेखांक [५९]

श्री * संवत् १८१५ आश्विन वद्य ४

[२० अक्टूबर १७५८]

श्री म्हाळसा
कात करणी त
स्वर खडोजी सुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री चिमणाजी गोविंद

कादार पा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा मलारजी होळकर दंडवत. सुा
तिसा खमसेन मया अलफ. देवीदान पाटील मोजे शुद्धले पा मजकूर येथील मजकूर हुजूर
होउन पाटील मारस कोल दिल्ला आहे. त्यास त्याचा मजकूर तुम्ही व राजश्री वाळाजी
येशवत येक विचारे करून त्याची स्थाप न करावयाची तैसी करणे व पा मजकूरी
लेणि [१] याचा करिता तो सांप्रत न करणे. त्त चालत आल्या प्रा चालो देणे. पुढे

लिहिले. येनियासी आम्ही त्याच प्रांतास^{४६} येत आलो. मेट होईल ! जाणजे. छ *
१० गविलाव. बहुत काय लिहिजे.

लेखांक [६३]

श्री * संवत् १८१६ फाल्गुन वद्य १२

[१८ मार्च १८६०]

नकल

राजश्री वर्तमान भावी कादार

पा पाटण गोसावी यांसि.

अम्बडितलक्ष्मीआळंकृत राजगान्य स्तोम मल्हारजी होळकर व जनकोजी
पिंटे इंग्लन. सुता सितेन नया व अलफ. वो राजश्री दीव्याम पुरोहित यानी वकाणाचे^{४७}
मुक्तांगी येउन विदित केले की राव छेत्रसाल यानी आपन वकील पुगेहित केदारजी
यासी जमीन का गजकूरी बीघे सुमार ५१ येकावन दिल्ले. त्याप्रमाणे चालत आली
आलीकड सरकारचा आमल जाल्यापागेन बद आहे. [ती] आपण चालवावी म्हणजे त्याज
वर कालक्षेप करून. त्याजवरून हे ग्राम्दण थोर विद्यापात्र याचे चालविले श्रेयेस्कर

(४६) १७५९ या सालाचा स्वयम् शिंदे, रामाजी अनंत दामोदकर किंवा चिंतो कृष्ण या
पैकी कोणाच्याही पत्रव्यवहार 'संप्रदात' उपलब्ध होत नमून त्याचे कारणही कळत नाही. अर्थात
अवदालीची सामना करण्याविषयी होळकरांची पूर्वमकेत ठरला होता किंवा नाही हे सांगणे कठिण
आहे 'अवदाली भारी फौजेमिती लाहोरस येउन जहानपान वगैरे सर[हिंदी]बेवर आले दंगा व्हावयासी
जाले' या मंत्रा गोविंदपत दुटेन्याप्रमाणे अष्टदर अखेर मल्हारजी होळकरासही लागल्या
आसाव्यात असे प्रहीत वरले तर हे पत्र मात्र महत्वाचे ठरते आणि अवदाली विरुद्ध शिंद्याला
मदत करण्याचा विचार या मीतीपर्यंत तरी होळकरांचा झाला नव्हता असे स्पष्ट कळते. किंबहुना
[जयपूरचे कार्य करून] 'मल्हारचा पंधरा दिवसात येतील' ही बातमी होळकरांकडून कळली असेल
तर होळकरांनी स्वसंकेत बदलला असे स्पष्ट होते, [रावबाबे खंड १ लेखांक १३९, १४१, १४३].

(४७) हे पत्र मुळीच महत्वाचे नाही पण त्यातील रचलेनिर्देश मात्र महत्वाचा आहे
कडातचे घाटी दत्ताजी शिंदे याचा पत्रमंत्र सान्यानंतर जनकोजी शिंदे हे कोट पुतळीम आले तेथे
होळकरांची मेट झाली व त्यानंतर ते दोघे एकत्र राहिले असे दाखविणारे हे एक पत्र होय [भाग १
लेखांक २२०] या पत्रात 'वयाणा अथवा 'वयाणा' हे स्पष्ट समजत नाही तरी वयाणाच असणे जास्त
संभवते.

लेखांक [६१]

श्री * संवत् १८१५ फाल्गुन शुद्ध ११

[९ मार्च १७५९]

श्री म्हाळसा
कात चरणी त
पर खडोजी घुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नेहा मल्हारजी होळकर दंडवत विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते
प्रविष्ट होऊन अर्थ विदित जाला. जेपूरचा सख्ख जाला किवा काये [तो] वृत्तांत
[तसेच] कोणे स्थली मुकाम [आहे] हे सविस्तरे लिहिले पाहिजे म्हणून लिहा. यैशास
बौब मास जाला आपल्याकडून होऊन दिले नाही. राजश्री राय केशोराम येक दोन
वेळा गेले की निश्चये कार्यभाग करून येतो. तेही आले. परंतु [भाषणांत] जीव नाही.
मातबर ठाणी ते खाली करून देत नाही. निखालसता नाही. राजश्री केशोराये गेले ते
जेपुरी राहून जेगोपाल गुंशीस पाठविले परंतु [तोही] खरा कारभार नाही. प्रस्तुत करवे
फागीस मुकाम आहे. येथून जेपुर तेरा कोस आहे. सख्खे करोन अथवा विवाडे करून
कार्ये करून घेतले जाईल. चिंता नाही. ' खावंदाच्या पुण्ये त्म करून श्री येश देईल.
चिंता नाही. छ * ९ राजब. हे विनंती.

मोठे
बसु

लेखांक [६२]

श्री * संवत् १८१६ कार्तिक शुद्ध ११

[१ नवंबर १७५९]

श्री म्हाळसा
कात चरणि त
पर खडोजी घुत
मल्हारजी हो
ळकर

राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नेहा मल्हारजी होळकर दंडवत. सुहूर
सन सितेन मया अलफ. पत्र पाठविले ते पावले. सिरीरी आरोग्य नाही. प्रस्तुत काही
आरोग्य आहे. स्वास दो चौ दिवसान थोडिशी शेल्क आलिया शेवेसी येईन म्हणून

पाठउन वर्तमान [मात्र] लिहिन जाणे. जाणिजे छ ८ १५ रमजान. वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

गोर्ना
सुध

पैवस्ता छ २१ माहे मजकूर.

[२७ अप्रैल १७६१]

लेखांक [६५]

श्री * संवत् १८१८ भाद्रपद शुद्ध ७

[५ सितंबर १७६१]

श्री श्री
गुहात्राकाति
नरणी तम्बर रा
टोनी मुख मरदा
रनी घोळार

राजश्री लाळाजी बळाल गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नाा मयारजी होळकर दंडवत. सुा
इसने क्षितेन मया आलफ. तुम्ही पत्र पा ते पात्रोन लेखनार्थ अवगत जाला. माधोसिंगा
कडील मार वगैरे वातगी विस्तारे करून लािा ते सर्व करूले. येसियासी तुमच्या आिा
वरून अखेरामजीस ताकीदपत्र पाठविले, ते त्यास प्राा करून कराराप्रमाणे यैवज
वसूलात ये ते गोष्ट करणे. नेणवीयासी खर्चास वराते पाा यैवज वसूल करून पावता
करणे. यैवजाची सुस्ती येकंदर न करणे. येथेशी फांजेचे समजाविसीची न्हा गुंता
उरकला. पुढील योजना आरंभिली. देसीहून^{२२} नव्या फौजा आणविल्या त्या विजाया

(५२) It was in 1761 that the prince of Amber assembled all his clans to force the Haras to acknowledge themselves tributaries. The invasion of the Abdalli, which humbled the Mahrattas and put a stop to their pretensions to universal sovereignty, left the Rajputs to themselves. Madho Singh, in his march to Harout, assaulted Oonara and thence he proceeded to Lakhari which he took driving out the crestfallen Southrons. Emboldened he crossed the Chumbal at Pally Ghat. The chieftain of Sultanpur was taken by surprise. The victors, [flushed with this fresh success,] proceeded through the heart of Kotah until they reached Buticarro, where five thousand Haras were drawn up to oppose them. The numerical odds were fearful against Kotah. Mulhar Rao Holkar was encamped in the vicinity but so crestfallen since the fatal day of Panipat that he feared to side with either. Young Zalim galloped to the Mahratta and implored him, if he would not fight, to move round and plunder the Jeipoor camp: a hint which needed no repetition. [Tod Rajas vol. ii p. 416—17]

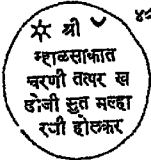
जाणून सदरद्वयप्रमाणे काा मजकूरी जमीन बीघे येकावन करार करून दिलहे आसेत. तर लिहिल्याप्रमाण येकावन बीघे युरोहित जींदराम याजकड आपल्या आमलापूर्वी चालत आल्याप्रमाणे चालवणे. प्रती वर्षी नवीन पत्राचा अक्षेप न करणे. या पत्राची नकल घेउन आसल पत्र बोर्तीस भोगवटियासी परतोन देणे. जाणिजे छ * २५ रजव. वहुत काय लिहिणे.

लेखांक [६४]

श्री

* संवत् १८१८ चैत्र वद्य २

[२१ अप्रेल १७६१]

राजश्री लालाजी बलाल [गुळगुळे] गोसावी यांसि

अखंडितऋक्षीआलंकृत राजमान्य स्नेहा मलारजी होळकर दंडवत. सुा इहिदे सितेन मया अलफ. तुम्ही पत्र चैत्र शुद्ध १ त्रयोदशीचे पाा ते वद्य १ पावोन १ लेखनार्थ अवगत जाला. ' राजसिंग घोडचढा जेयलीहून सेरपुरास गेला. सुरतराम सुभराम पोता दोन तीनशा खारानशी [मुकंद] दरा उतरोन रामपुन्याचे सुमारे गेला ' म्हणोन विस्तार पूर्वक लिा. 'यैसियास ' श्वाल्हेर, झासी प्रांतीचा बंदोवस्त करून रामपुन्या' कडे जावे, यास्तव पोहरी' पुढे सात आठ कोसावर येउन मुकाम केला. तो वर्तमान आले की राजश्री जनकोजी क्षिंदे विजैपुरास' आले. ते दो मजलीने लष्करात येणार, याज करिता दोन मुकाम पारयली [?] करून राजश्री जनकोबाची भेट जाली म्हणजे दरमजळ रामपुन्याचे सुमारे येतो. हारामखोराचे उत्तम प्रकारे पारपल्य होउन येईल. आणखी ही ज्यानी जैसी नेकी केळी ते आचरणानुरूप फल पावतील. चिंता नाही. ' वरचेवर पत्र

† १७ अप्रेल १७६१.

† २० अप्रेल १७६१.

(४८) पानिपतच्या धांदलीत मल्हाराजींचे सिक्कामोर्तव गेले असावे कारण या पत्रानंतर नवीन सिक्कामोर्तव सर्वत्र वापरले आहे. [लेखांक ६५ ते ७३]

(४९) हा बहुता रामपुरा [भानपुरा] अशावा असे वाढते. बांढणीपासून हे दोनी महाळ होळकरशाहींत आहेत.

(५०) भाग १ लेखांक २२३ टी २२७ पहा पोहरी हे स्थान शिवपुरीचे पश्चिमेस दहा कोसांवर असून हनीं ते सालोनी नरसिंगराव शितोळे देरामुख पुणेकर याचे जाहागीरीचे मुख्य स्थान आहे.

(५१) विजेपुर हा भोळ कसबा असून तो कुंबारी नदीचे दक्षिण किनाऱ्यावर आहे. हा किल्ला पोहरीचे उत्तरेस बीस कोसांवर आहे. हल्ली हे गांव तेहसीलचे मुख्य ठिकाण आहे.

पत्र पाठउन लिहित जाणे. जाणिजे छ # ५ सफर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

पैवस्ता छ १३ माहे मजकूर

भा सुध पुर्णिमा

[१३ सितंबर १७६१]

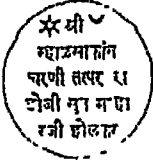
तर या 'वर्तनूकेचा प्रकार' होळकरांस २० व पेशव्यांस २८ फरवरीला गुलगुल्याचें कळविण होता. त्यावर 'सागजी पाटील सिंदे फौजसुधा ग्वाल्हेरीहून मुकुंदवारीचे सुमारे बढोद्याहून तिकडे चालले. [त्रिंबक दत्ताजी १२ अप्रैल १७६१] गोपाळराव गोविंद [ववें] वीस पंचवीस हजार फौजेनसी खेचीचे पारिपत्यास राहिले. हें वर्तमान येकून माधवसिंग आपले जाणी ददले. पाच सात हजार आले [ते] सहजात जातात. अमल बसतो 'असें कळते. [गोपालरान गोविंद ववें १३ अप्रैल १७६१] आणि त्यानंतर 'कोटेकराशी सुमेदार साहेबाचें दफ्तन कछुदयाच्या लढाईत सामिल होउन चाकरीची शर्त केली' असें तुकोजी होळकर सांगतात [लेखाक ७४] अर्थात ही जी चाल माधवसिंगाचें केली त्याची अटकळ बाधूनच उभयपक्षाची घडनक्रिया झाली होती हें जसें स्पष्ट आहे तसेंच 'कोटेकरांनी सामिल होउन चाकरीची शर्त केली' हें देखील उघड होतें, [लेखाक ११, ७४] तेव्हां जालिमसिंगास होळकराकडे भरभाव जाऊन छुटीची सूचना करण्याचें काहीं प्रयोजन नव्हते. ही छुट काढवरी आहे असें म्हणण्याचें दुसरें सबळ कारण असें आहे कीं, होळकराची जर जालिमसिंगाची भेट झाली असली तर पोहरीनंतर घडणाऱ्याकडे न बळतां सरळ गापुरणीस जाण्याचें त्यास काहीं कारण नव्हतें. [इतिसंग्रह ऐचर्चा लेखांक १, ३] पत्राधारें बोलावयाचें तर १५ फरवरीपासून जी 'धुंद माधवसिंगाचें मांडली' ती १५ अप्रैलचे सुमारे 'दवली' असा ध्वनी ऐकूं येतो तेव्हा जालिमसिंगार सूचना करण्याचें किंवा होळकरास छुटीस जाण्याचें काहीच कारण नव्हतें आणि त्यावेळीं होळकर सगीप होते असें सिद्ध होत नाही. वस्तुतः 'छावणीसाठी इंदुरास' जात असतां मार्गात होळकराचे केवळ काहीं तळ कोठाराच्या समीप पडले त्याविषयी पराचा कावळा केला आहे तो निराधार असून परस्पर सहाय्य करण्यासंबंधी उभयतांचे 'करार' झाले होते [पुरंदरे १ लेखाक ४१८, ४२०] आणि वचनानुसार 'सामिल होउन चाकरीची शर्त केली' त्या कामगिरीतीलर्थ 'अखेरामास गांव व हत्ती मिळाला' होता. [लेखाक ७० भाग १ लेखांक २२६] साबाजी सिंदे, खानाजी जाधव व झुलतानजी लांबहाते हे तिचे कोटेकरास मदत करीत होते किंबहुना जयपुरकरांस रेद्वन अगष्टच्या पूर्वी त्यानी 'नेणवे' गांठले असें स्पष्ट होतें. [भाग १ लेखांक २६१ ते २६६] उभयपक्षांचें सैनिक बलाबल पाहता टॉडच्या कथनानुसार जर पाच हजार कोटेकरांची 'पांच सात हजार [कछुवे युद्धास] आले' असें कळतें तर the numerical odds were fearful against Kotah हें कथनानुसृत वर्णन वाचकांचे सहज ध्यानी येईल. तसेंच लाखेरीसून हाकळून दिलेल्या मराठा सैन्याची संख्या टॉडनें जी बगळली आहे ती लक्षात घेता दोनी पक्ष समान असून त्यापैकी कोटेकरांकडे मराठ्यांचा ओढा होता हें स्पष्ट आहे. 'कोटेकरांनी चाकरीची शर्त केली' ती 'लढाई' घडणाऱ्याची असो वा नसो पण त्यांनीं मराठ्यांची 'सामिल होउन' केली येवढें मात्र निश्चित होतें.

दशमीपर्यंत येउन पोहचतील. तदनंतर कर्तव्यार्थ केल्या जाईल. तिकडील वर्तमान सर्वदा

अवदालीच्या स्वारीमुळे मराठ्यांचा विमोह होऊन भारतीय साम्राज्याविषयी त्यांचा हेवा विरमळून राजपूत भोक्ते झाले. त्यासरशी सन १७६१ चे साली हाडोती हाताखाली घालण्यासाठी माधवसिंगाने उणिगारा उजाड करून लाखेरीतून दाक्षिणात्यांस हाकळून दिले. पाली घाटावर चंमल नवी पार करून सुलतानपुरच्या हाव्यांस ठार करून तो कोटा राज्यामधून बटवाच्या समीप आला. या ठिकाणी कोटेकराशी युद्ध होऊन जालिमसिंगाने जयपुरकराचा पराभव केला. या संघीस मल्हारजी होळकर सेजारी होता पण पानिपतच्या पराजयामुळे तो इतका गांगरलेला होता की कोणत्याही पक्षास सहाय्य करण्याचे धैर्य त्यास झाले नाही. जालिमसिंगाने येऊन छटीची लाळसा दाखविली त्यास मात्र तो भाळला ' असे जे वर्णन टॉड देतो त्याविषयी थोडे विवेचन करणे अवगत्याचे आहे. लढाईचा भितिभास दिला असता तर बरे झाले असतें. कारण त्या संघीस होळकर सजिध होते व जालिमसिंगास भरघाव जाऊन छटीची कलरना घुबविण्याची सवळ निदान संभाव्यता होती किंवा नव्हती याचा निर्णय तरी लागला अथवा. अस्तु. उणिगारा, लाखेरी, पाली व सुलतानपुर या मार्गाने माधवसिंग बटवाच्यास आला आणि तेथे लढाई झाली असे दर्शवून त्यांत होळकरांची दुर्बलता दाखविण्याचा शोक आहे. इतकेच नव्हे तर अनुमित्र या नात्याने होळकरांच्या लेखां हाडा व कछवाह हीं दोनी सारखीच होती असेही तो सुचवीत आहे.

पानिपताहून ' मल्हारजी होळकर दाहा हज्जार फौजेनसी चमेल उतरून ग्वाल्हेरीस ' १३ फरवरीला आले. [पुरंदरे १ लेखांक ३९७] परत येणाऱ्या सैन्याची पोटरगी व वज्रप्रावरणादि साहित्याची सोय लावून पेशवे ' येईपावेतो ग्वाल्हेर झाली इतक्या [टप्पा] तच राहणे ' त्यांस भाग होतें. [गंगाधर यशवंत चंद्रचूड २३ फरवरी १७६१] तसेच ' ग्वाल्हेर किल्ल्यास गोहद [ही] फटकळ जागा ' जाणून तेथील ' जमींदार याची गोहद घेणे, झांसीस सैन्य पाठविणे व [कुंभेरीकर] जाटारां स्नेह करून [त्याच्या मध्यस्थीने] गाजिउद्दीनखां व छुद अवदाली यांच्याशी तहबंद करून ' तात्पुरता वेळ मारून नेण्याची जबाबदारी व ' येखत्यारी ' होळकरांवर असल्यामुळे त्यास केवळ कोटेकर किंवा जयपुरकर यांचा समाचार घेण्याचेच काम नव्हतें. [पुरंदरे १ लेखांक ३९९, ४०२, ४०५, ४०८, ४११, ४१५, ४१६, ४१८, ४१९. इतिसंग्रह ऐचर्चा लेखांक १] वरील सर्व गोष्टीस अनुकूल असे घोरण स्वीकारून होळकरांनी आपला मार्ग व मुकाम ठरविला असला पाहिजे यांत शंका नाही. त्याप्रमाणे ते ' २१ अप्रेलला पोहरी नजीक येउन [तदनंतर छवळ्यावरून] १५ मेला गागुरणीस ' आले. [इतिसंग्रह ऐचर्चा लेखांक १, ३] यापैकी पोहरी कोटाराज्यासेजारी मुळीच येत नाही. बाकीचे दोन मुकाम कोट्यासमीप होते असे म्हटले तर चालेल आणि हा काळ २३ अप्रेल पासून १५ मे पर्यंतचा येतो. या संघीस बटवाच्याची लढाई झाली असेल तर होळकर निकट होते असे कदाचित् म्हणता येईल पण ते बोझ्याच्या टप्पा इतके जवळ होते असे कदापि सांगता येणार नाही. कारण बटवाच्यापासून पोहरी ३० [छत्रछा २७ व] गागुरणी ४० कोस लांब पडते. अर्थात लढाई सोडून भरघाव येऊन जालिमसिंगास छटीची लाळघ दाखविण्याची सवळ शक्य नव्हती. ती टॉडचीच कपोलकल्पना ठरते. ' करोड रुपये घेउन माधवसिंगास स्वार पाठवून अवदालीने बोलविले ' त्यामुळे तो ' घाबरा होऊन वृंवीस यावे. मी सर्व राजपूत मिळउन येतो ' अशी वरपांगी ' पत्रे ' घेव्यास पाठवीत होता. [पुरंदरे १ लेखांक ४०२] ही त्याची थाप असून त्या निमित्ताने त्याने चाल केली असे धरून चालले

लेखांक [६७]

श्री * संवत् १८१८ फाल्गुन वद्य ६
[१६ मार्च १७६२]

सिद्धा फाटला आहे.

राजश्री खानाजी जाधव गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा रत्नारजी होळकर रामराम विनंती उपरी, येथील कुशल जाणून खफीये कुशल लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनआर्थ अवगत जाला. हिंदुस्थान प्रांताचा माधोक्षिणाकडील व डाटाकडील व मुजायतदौले वगैरे कितेक मजकूर विस्तारपूर्वक लिहिला तो कष्ट आला. यैसियास आम्ही श्रीच्या दर्शनाकरिता जेजोरीस दरमजल आलो. श्रीचे दर[श]न जाले. श्रीमत राजश्री दादासाहेब व श्रीमत राजश्री साधवराव याची रवानगी सेनासह कर्नाट[क] प्रांती करून आपण इकडील वंदोबस्ताकरिता माघारे फिरून आले. आज येथे येणार. आपली त्याची भेट होउन जो मनसबा कर्तव्य तो करून धोडकीयाच दिवसात त्या प्रांती येत असो. तुम्ही [मात्र] तिकडील वर्तमान वरचेवर तपसीले लिहून पाठवीत जाणे. राजश्री दे.दारजी सिंदे व राजश्री महादजी [शिंदे] व राजश्री नारो शंकर फौजसुधा त्या प्रांती आले आहेत. त्यास सर्व हदभाव लिहून अजमेर वगैरे उपराळा वंदोबस्त होईल तेथवर करणे. आमचाही थोड्या दिवसात इकडील कामकाजाचा गुंता उरकोन जल्दीने त्या प्रांती येत असो. ज्याने हारामखोरी केली असेल त्याच्या आचरणानुरूप फल पावतील. रात्र दिवस सावध राहून अखेरामाच्या विचारे तिकडील मनसुबा उपयोगी पडेल तो करणे. पे दरपे वर्तमान लिहित जाणे. रा छ - १९ माहे सातवान. वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [६८]

श्री * संवत् १८१९ चैत्र शुद्ध ३
[२८ मार्च १७६२]

पुढा राजश्री खानाजी जाधव गोसावी यांसि

विनंती उपरी. रावराजे [बूढीकर] चौथ देउन सलूख करू म्हणतात. त्यास व्याजकडे आमचा जिनस गला वगैरे जागा जागा गेला आहे व हाली नेणेन्यात तीन च्यार लक्षाचा जिनस तोफ दाख वगैरे जखीरा याची वाट करून घेणे. नेणन्यात त्याजला दरकार काये आहे ? निदान नेणे जागा देउन या प्रसंगावर नजर देउन सलूख

लेखांक [६६]

श्री * संवत १८१८ आषाढ वद्य १०
[१६ जुलै १७६२]

सीका

पत्र वमोजिव नकल

माहारावजी श्री छत्रसालजी का मुतसदीया सु सुवादारजी श्री राव मलारजी [होळकर]
वा सुवादारजी श्री राज जनकोजी [सिंदे] की तरफ सु करार दाद ठहरो. इ माफक साल
दरसाल चल्या जाइज्यो. इमे तफावत करो मती. ती को वोवरो

२००००० संमत १८१७ का साल ताई ३००००० संमत १८१८ का साल
का बाकी नीकल त्यामे देणा. की खंडणी का रुपया.

ती की कीस्त

२००००० हाल देणा रुपया १००००० आसोज सुदी १५ को
ता [तपसील] देणा रुपया

५०००० लसकर मे नकद वा हुंडी २००००० माहा सुदी १५ को

१५०००० नंदगांव सु प्रघरा रोज में ३००००० येकुन रुपया
पोहचावणा

२०००००

संमत १८१८ का साल मे भरणा रुपये ५०००००

संमत १८१९ का साल सु करार. सालदर साल इ माफक दीया जाइज्यो. वेवरो. [तीको]
२००००० पाछली बाकी मा देणा रुपिया ३००००० सालकी खंडणी मा देणा रुपिया
तपसील.

साल मा देणा २५००००

उन्हाल मा देणा २५००००

५०००००

पांच लाख रुा

इकरार माफक चाल जाइज्यो. इ सीवाय कीसी बात की खेचल न होसी. या मे थे
अंतर न करोगा तो म्हा वी न करांगा. मीती आसाढ वदी * १० समत १८१८. जाणिजे
छ २४ जमादिखावर.^{१३} [१] मोर्तव

(५३) नकलकाराचा हा हस्तदोष दिसतो. कारण या वर्षी आपाढात. जंजीनुसार 'जमावर' नयून जिल्हेज होता आणि त्याच मानानें तारीख ठरविली आहे.

लेखांक [७०]

श्री * संवत् १८२० मार्गशीर्ष वद्य ११

[१९ दिसेंबर १७६८]

राजश्री लाळाजी बलाळ कादार

प्रा पाटण निा सिंदे गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुमा खमस सितेन मया अलफ. ' राय अखेराम कोटेकर यासि पेशजी हीपरी' प्रगणियाचा गांव समाइक सरकारात पेशजी दिल्ला होता. तेथे आमल होउन भोगवटा न जाला म्हणून रायेजीनी हुजूर विनती केली. त्यावरून पेशजी गांव दिल्ला होता त्याचे मुबदला मोजे निमोदा प्रा मजकूर हा गाव समाइक करून दिल्ला आहे. त्यास तुम्ही मोजे मार येथील दरोवस्त आमळ मार न निलेकडे चालवणे. तुम्ही दखलगीर न करणे. जाणिजे छ * २५ जमादियावळ. ' बहुत काय लिहिणे.

वार

मोठे व सुंद

लेखांक [७१]

श्री

* संवत् १८२२ वैशाख वद्य ९

[१३ मे १७६५]

राजश्री लाळाजी बलाळ

कादार संस्थान कोटे निा सिंदे गो.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुमा खमस सितेन मया अलफ. ' कोटेकराकडून आपला पैवज येणे लाजविसी समक्ष अखेरामजीस ताकीद केली होती. त्यास अखेराम गेलियावरी त्याची [जी] अवस्था' जाली ती

(५५) हीपरी हें गाव सातोलीचे पश्चिमेस * कोसावर चंनल नदीच्या पूर्वे किनाऱ्यावर आहे.

(५६) अखेराम पंचोली हा कोटेकर याचा कारभारी असून त्यांच्या वतीने तो १७४८ पासून राजकारणात भगव्यांकडे प्रामुख्याने वावरत होता. त्याची कारकीर्द अनेक दृष्टीने प्रसंगीय होती व मध्यपेशा ती महाराजजीसच ज्यास्त हितावह झाली. मैत्री जोडून भाईचारा करून सलग्नी वाढविल्यामुळे कोट्याची संदणी कमी झाली आणि राज्य नामनेप होण्याची संधी आली असता ते गंडांतर टटले. त्याचे श्रेय ओघानेंच या पंचोलीस द्यावे लागते. अशा कर्तृत्ववान पुरुषाची 'अवस्था' काय व कशांमुळे झाली हें सांगवत नाही. थपथात झाला असे म्हणावे तर 'अखेराम मृत्यु पावले. वेविसी काही चिंतात न आणावे' असें एका पत्री म्हटले आहे. [महादजी शिंदे २७ मार्च १७६५] असो पुढें मागे त्याचा उलगडा होईल अशी आशा वाटते.

करावा. नाही तर लाभ काये ? चौथे घेतल्या दावा गुदरत नाही. यास्तव त्याजवर दबाव आसो द्यावा. मोठा भाववसिगाचा आश्रय आसो आहे. मूळच^{१६} खारिस्त केल्या डाहाळ्या सहजात पडतील. राजश्री नारोपंत पहिले फौजसह आले [ते] खाना केले. श्रीमंत राजश्री दादासाहेब व आम्ही भारी सरजामाने आती सत्वर येतो. सर्व तुमचे मनोदयान रूप होउन येईल. तुम्ही व राजश्री सुलतानबा [लांबहाते] येकविचारे फोटेकरास हाती घेउन उचितार्थ तो करणे. सर्वदा पत्र पाठउन संतोपवीत जाणे. जाणिजे छ * ? रमजान. ' हे विनंती.

मोर्तब
सुद

लेखांक [६९]

श्री * संवत् १८१९ चैत्र शुद्ध ३
[२८ मार्च १७६९]

✽ श्री ✓
म्हाळसाकांत
चरणी तल्लर खे
दोबी सुत मळ्हा
रजी होळकर

राजश्री खानाजी जाधव गोसावी यास.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य सेना महारजी होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून खकीये कुशल लेखन करीत असिले पाहिजे विशेष. आपणाकडोन पत्र येउन वर्तमान कळत नाही. तर यैसे न करणे. सर्वदा तपसीलवार वर्तमान गाधोसिंगाकडील व सुजायेतदौलकडील व दिलीकडील नजीबखानाचे व आजमेरचे वगैरे सविस्तरे लिहान पाठवीत जाणे. आम्हाकडील वर्तमान ' तर प्रस्तुत मुकाम जेजूरी धी संनिध आहे. श्रीमंत राजश्री दादासाहेब येथे आले होते. त्याची येटी जाली. येक मुकाम करून पुण्यास गेले. आम्हीही पुण्यास जाउन कामकाजाचा गुंता उरकोन मातवर सरजामानती ते थोडकीथाच दिवसात त्या प्रांतात येत असो. राजश्री नारोपंत सरजामानती त्या प्रांती आलेच आहेत. त्यासही पत्र लिहून गाधोसिंगाचे पारपल्याचा मनसब होईल तेथवर करणे. गाधोसिंगाचे पारपल्य जालिया उमेदसिंग वगैरे किरकोळ सहजातच पादाक्रांत होतील. ' आम्हीही श्रीमंत [दादासाहेब] आदि करून भारी सरजामाने जल्द येतो. ज्यानी जसी लबाडी केली त्याप्रमाणे नतिजा पावतील. चिंता न करणे. ' रा छ * ? रमजान. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

(५४) ही मूळ महारजी होळकराची नीत्युक्ति की थोरले बाजीराव पेशवे ह्यांच्या राजनीतीची पुनरुक्ति समजावी ? [लेखांक ६९]

पाठविली आहेत. त्याजला आपले घर राखणे तर यैवज आमचा आवलेश पावता करतील. तुम्हास पुढे होऊन हिशेबच आमचा करणे तर उत्तम आहे. लाहोर, जैपुर वगैरे हिसेब तयार आहेत. वाटणी प्रा पैसा निघेल तो द्यावा. आमचा फाजिल यैवज निघेल तो घेउन. यासीही चिंता बाळगीत नाही. ज्याचे ऋणानबंधामुळे गोगुदर होउ[न] परस्परे स्नेहसारक्षण जाले ते त्याचे त्याज बा गेले. अतःपर तुम्ही अथवा पर कोणास वेजा वर्तनूक करणे ते बहुत विचारून करावी. जाणिजे छ ११ सफर. ११ बहुत काय लिहिणे.

मोहंन
सुद

लेखांक [७३]

श्री * संवत् १८२३ चैत्र अधिक वद्य १४

[८ अप्रेल १७६६]

✱ श्री ८
म्हणसाकात
चरणी रायपर ख
दोनी हुत मल्हा
रजी होळकर

राजश्री लालाजी बालाजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारजी होळकर दंडवत. सुहूर सन सित सितेन मया व आलफ. राजश्री रामराये देवजी काा कोटे येथे राहत आहेत. त्याजकडे कांही कक्षा नसता तुम्ही उदेचंदाचे कर्जाचे निमित्त ठेउन राजश्री अवचित[त]राव गणेश याचा सह पोहचाउन भोपतरायाचे घरी नेउन बलात्कारे सा १५० दीडसे घेतले. म्हणून पंत मारनिलेने लिहून पाठविले. त्यावरून तुम्हास लिहिले आहे. यैसि यासी 'तुम्ही आमचे देशस्थ तेथे असोन रांगडिया लोकात परकियाचे कर्जाचा निमित्त ठेउन पंत मारनिलेपासोन वेआबे करून रुपये ध्यावयासि प्रयोजन काये ! अशा गोष्टी हिंदुस्थानी लोकापासूनही न घडान्या त्या तुम्ही आचरता ! त्यावरून तुम्हास काये म्हणावे !' तरी अतःपर पत्र पावताच पंत मारनिलेपासोन गैरबाजबी रुपये जबरदस्ती करून घेतले आहेत ते माघारे देवणे. येविसीचा पुन्हा बोमाठ न ये ते करावे. पंत मारनिले आपले आहेत. त्याचे हरयेकविसी उचित पदार्थे साहित्य करीत जावे. जाणिजे ११ छ * २७ सवाल. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोहंन
सुद

पैा छ x माहे चैत्र सुध ९ संमत १८२२.

सा सित सितेन. मुकाम कोटे

[१८ अप्रेल १७६६]

कळली. यैवजाविसी राजास हुजरीहून ताकीद अगोघर लिहिली होती आणि हलीही राज्यास पत्र पाा आसे. तरी तुम्ही व राा आवाजी रघुनाथ [निगडीकर] मिलेन यैवाजा विसी कोटेकर राज्यास निकड करून यैवज वसूलत आणणे. जर करिता इतकिया वरी काळहरण केली[या] रुपये व्याजसुधा यैवज घेउ, या प्राा तुम्हीही सांगणें. ' त् जाणिजे छ ५ २२ जिल्काद. ' बहुत काय लिहिणें.

मोर्तव
छ ५

लेखांक [७२]

श्री

* संवत् १८२२ श्रावण शुध १३

[३० जुलै १७६५]

राजश्री लालाजी बळळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मलारजी होळकर दंडवत. सुा सित सितेन मया व अलफ. ' कोठ्याचे मारा करिता दोन तीन पत्रे तुम्हास पाठविली. उत्तर येत नाही. तूर्त सरकारची कासीद जोडी आली. ती पंधरा लक्षात मामलत चुकली. तूर्त साडे सहा ध्यावे. त्याचे वसूलास तुम्ही काही खार जमीयेत घेऊन आला आहा. त्यास मामलत केली ते समाइक केली आणि यैवज शाहून आम्ही घेउ म्हणता, आमचे कमाविसदारास दखलगिरी देत नाही. पैसा आमचाही त्याजकडून येणें आहे. त्याचा आमचा हिसेव होईल, तूर्त यैवज न देउ, यैसी नाना प्रकारे तुम्ही भाषणे करिता. वरकडास तो आकाशा संनिध, यैसे मानून बोलतात. अस्तु. परंतु तुम्ही सर्व जाणता. वाळ्याजी येशवंत याजपासोन बाकिफगारी येसोन यैसी भाषणें योग्य नाहीं. कोंटे केवळ पर अमल नव्हे. आमचा खास ' जागीर' त्या प्राा हिसेरसीद आजपावेतो चाळत आले आसता तुम्ही कोर्ते' शहाणपणाचा अहंभाव धरून मनमानेसी बर्तनूक करिता. चिंता नाहीं. आमचा पैसा खावंदास अगर सौवत्यासी कोणास सुटणार नाहीं. या प्राा सर्वांनी चाळविले आणि आम्हीही कोणे प्रकारे आंतर केले नाही. पुढें ही समजून घेउ परंतु तुम्ही खामखा पैसा देणार नाही यैसे विचारे वर्तता, हे गोष्टी [मात्र] कामास येणार नाही. येविसी पुरती दूरदेसी करून उचित ते करणे. हाली कोटेकरासीही पत्रे

(५७) भाग १ लेखांक ३८ टीप ६९ पहा.

(५८) शिंदे तथा पवार. लेखांक ३१ टीप २५ पहा.

मेहेरवानगी करून पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ आवगत जाला, 'कोटेकरासी राजश्री सुमेदार' साहेबाचे वचन कळुव्याच्या लढाईत सामिल होउन चाकरीची शर्थ' केली. याचा मुलुक मारिला. अमेसिंगाचा अपवाद ठेविला. तर यानी त्यास ठेविले नाही. सुरतरामाचा घेव दे[व] आसेल त्यासी समजावे. संमंध यासी काय ! शद्ध लागल' म्हणून कितिक मजकूर बडीलपणे राय अखेरामजीनी सांगितले आसल, त्यावरून लिहिला, तो सर्व कळू आला. यैसियांसि ' आपण आर्थ लिहिला तो अवघा खराच. कोटेकर आपले तीर्थरूपाचे वचन अन्यथा भाव नसावा यात संदेह नाही. अमेसिंगाने तीन वर्षे हरामखोरी केली. आजमेरी कडे मारवाडात रायजीस समक्ष याच्या वंदोबस्ताकरिता सांगितले परंतु हेगई केली. मेवाडादन जीरापुर' माचलपुराकडे आले को $\times \times \times$ पाठविली ते समई रायजीसी $\times \times$ रल्या मनसुब्यात गर्क होते कि $\times \times \times$ नाथ न राहिले. तथापि $\times \times \times$ खेह जाणून हाडोतीचा मुलुक टाकून खेचीवाड्यात आले. दाहा वीस गांव मारले. वलभद्रसिंग [खींची] येउन भेटला. निखालसता दाखउन राठोड मजकूरत [स] जागा न थाची हा करार केला. सुरजेहून झासीकडेस जावयास झाहाडोरीयास आले. तेथे बोभाट माळव्यातील कमाविसदाराचे शतशः येउ लागले. अमेसिंग हाडोती, रिछवा व रलयता

(६०) श्रीमंत मल्हारजी होळकर.

(६१) लेखांक १०, ६५ टीप ९, ५२ पहा. शिंदेहोळकराचे 'कोटेकरासी [जे] करार जाले' त्याचें स्वरूप या पत्रावरून कळतें. पानिपतावर जरी कोटेकर आले नाहींत तरी जयपुरकरा विरुद्ध बाजू संमालण्याची जबाबदारी त्यानीं पतकरली होती ती पार पाडली हें स्पष्ट होतें. आत्म संरक्षणार्थ का होईना पण कळव्याचा न्यूह दासळण्यासाठीं ती मराठ्यांस हवी होती आणि शेवटीं तीच हितकर झाली असें उघड आहे. आणि यामुळेच बहुधा भाऊसाहेबासारख्या मानी खमावास ते करार मानवले असावेत असें वाटतें.

(६२) जिरापुर हा मोठा कस्बा असून तो खिलजीपुराचे नैऋत्येस ९ कोसांवर आहे.

(६३) माचलपुर हा मोठा गांव खिलजीपुराच्या नैऋत्येस ९ कोसांवर आहे.

(६४) सिरोंजचा हा अपभ्रंश आहे. गून्याच्या ईशान्येस १५ कोसांचे अंतरावर हें स्थान असून सांप्रत तें नवाब टोंक याजकडे आहे. अभीरखान पेंढारी याजला जो मुख्य मिळाला त्यांत होळकरांचा हा संबंध परगना [छवडा व पिढाव्यासह] लाजकडे गेला.

(६५) झाहाडोरा हें गांव गून्याचे पूर्वेस ८ कोसांवर शिंदेसाहीत आहे.

(६६) रिछवा हें गांव झालरापाटणचे अग्नेय दिशेस ५ कोसांवर आहे.

(६७) हें गांव कोव्याचे ईशान्य दिशेस १५ कोसांवर काळी सिंध नदीच्या कांठी आहे.

श्रीमंत तुकोजीराव होळकर.

यांचा असल पत्रव्यवहार.

—१६३४—

१८१९ त १८५१ विक्रमी.

—१६३४—

लेखांक [७४]

श्री^{१९}

*संवत् १८१९ चैत्र शुद्ध ८

[२ अप्रैल १७६२]

राजश्री खानाजी जाधवराउ सेनापती गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआळंकृत राजमान्य स्नोः तुकोजी होळकर रामराम विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत असावे विशेष. [फार] दिवासानंतर

(५९) या पत्रांत तारीख व महिना आहे पण वर्ष दिलें नाही. 'महादजी सिंदे देसी चार मास हाबोती भित्यर्थच राहिले' ते १० अप्रैल १७६२ रोजी 'साविरीहून उजनीस आले' असें प्रहीत घरून त्या अनुरोधानें वर्ष ठरविलें आहे. [भाग १ लेखांक २२७, २२८] 'माधवसिंगासी व कोटेकरांसी वैशमता पढली म्हणोन खानाजी जाधव व सुलतानजी लांबहाते यास फौजसह ठेविले' असा जो उल्लेख आला आहे त्याचा या पत्रांतील 'हाब्याचे सहाय म्हावे म्हणून तुम्ही व सुलतानजी मामा राहिला' या वाक्याशी संदर्भही जुळतो. [भाग १ लेखांक २६६, २६७] मात्र सिकामोर्तबायें या विमानास किंचित अडचण येते. महारजी होळकर जिवंत असतां त्याचे नातु माळोजी यांचें सिकामोर्तब प्रचलित असून तें तुकोजीनें वापरलें आहे असें मानावें लागतें. हा प्रकार विवित्र वाटतो खरा पण त्यास निदराय आहे. कारण अखेराम १७६५ सालीं वारला असून त्याच्या हयातीत हें पत्र लिहिलें आहे असें स्पष्ट आहे. [लेखांक ७१] पत्र १७६२ तें १७६४ यापैकी कोणत्या तरी सालाचें मानलें तरी तें 'डुमेदार साहेब' [म्हणजे महारजी होळकर] जिवंत असतां लिहिलें आहे हें निर्विवाद आहे. त्यामुळें हें सिकामोर्तब वरील अनुमानास विघातक नसून महारजीच्या समक्ष माळोजीचा सिका चालू होता असें सिद्ध होतें. यासाठीं पत्रांतील आवायाला अनुलक्षण तारीख ठरविली आहे. पुत्रनिघनानंतर महारजी होळकरांनीं आपल्या समक्ष नातवाचा सिका चालवून अहिंशाबाईस कारभार सोंपविला असेंच म्हणावें लागतें. [चंद्रचूड १ लेखांक ६५, ६९]

कर्म [केले] नाही. हे आपल्या ध्यानात आसल्या फिकीर नाही. अमेसिंगाच्या बंदोबस्ता
करिता माहारावजीनी सिंबसिंग राठोड पाठविले आहेत. त्याचे कामदारही आलेत. त्याचे
परस्परे भाषण होते. दर्शना [नं]तर सर्व आवगत होईल. राजश्री सोमाजी लामाते^{११} [१]
ही येथे आहेत. रा छ * ६ रमजान. बहूत काय लिहिणे ! हे निनंती.

मोहंन
सु६

लेखांक [७५]

श्री

१ [७ अप्रैल १७६८]

पुरवणी

रा[मजी]

नकल करारनामा का लीखा की

याददास्ती संस्थान कोटा महारावजी श्रीगुमानसिंघजी की सीरकार का मुस्तदी
यासु सुबादारजी श्री तक्रुजी [होळकर] की मामलती को करार ठाहरो इ[स्तकविल]
सं[मत] १८१८ तस से १८२५ साल. ८ को ठहरा रु[पये] लाख ११,००,०००
तीकी तपसील:—

७,८९,००० के ता.

३,११,००० सखेत^{१२} वा वकाइनी की गढी न लगवा सु जुक्तान सीरकार को
हुवो, घोडा मंनखी^{१३} की ती का नजराणा का ठहरा अर सखेत वा
वकाइनी की गढी मेले म्हाको आग माफक की अमल ग्हाका
रहसी. [गढी] म्हाकी म्हाको हवाले करावनी.

११,००,०००

७,३४००० नगद देना आ डेरा सु कूच करा पाळ रोज पंधरा मे.

३,६६,००० बाकी अगोत्री सावन सुदी १५ देना.

११,००,०००

मी[ती] चैत्र वदी *५ संवत १८२५.

(७१) हा सोमाजी लांबहावे सुलतानजीचा कोण ?

७२) झुकेत गढी.

७३) मानसे.

वगैरे जागा राहून झाले हाडे वगैरे सामिल करून घेउन जीरापूर, माचलपुर, रायपूर^{६८} पिडावे पंच × × [महाल] × संदोर वगैरे परगण्याचे गाव आहे तेथें × राचा बलसा करू लागला. हे खबरूच व खरीफ रवी देखील क × × [मा]ल चंपट [जुक]सान केले. हे वृत्त जगजाहीर श्रवणात आले असल. आम्ही [ही] लिहिले होते. झासीकडील मातबर काम निदान जाणून टाकून माघारे हाडोतीत आले. रिछव्यात अमेसिंगाची मातुश्री वगैरे कुटुंबाची दोन च्यार माणसे होती. तेथे खारी पाठन^{६९} विली. वायक्ता तर आधले दिवसी गेल्या. गांव मारला त्यामुळे राठोडाचे [व] झाल्याचे दाढा पांच खेडी खराबीत आली. तदनंतर गड^{७०} गारुणहून सवाईरामाकडून व सुकेतीहून अमेसिंगाच्या सख्खाचा संदर्भ आला. हाडोतीत त्याचा थारा नाही म्हणून आपल्यास भास सबब इतका विस्तार लिहिणे पडला. दयानथराय महता व राजश्री आवाजी रघुनाथ [निगडीकर] आले होते. ते आटा दिवसाचा करार करून कोटियास गेले. अमेसिंगाचा बंदोबस्त वगैरे कार्य करून पंधरा वीस दिवस होत आले. अद्यापि येतच आहेत ! लष्करात ताकीद निश्चून कोरडी वैरण मात्र येती. चंदी रोजमुरे वगैरे दो लक्षाच्या खर्चाखाली आले. अस्तुः राहता सुरतरामाचा मजकूर लिहिला, त्यास रायजीनी × × नावाचे लाखा रूपयाचे खत दिले × × श्री सोबादारजी के रूपये दे व + × म्हणून बजिन्स खताची नकल × [पाट] विल्ली आहे. ध्यानास येईल. हाडयाचे सहा[य] व्हावे म्हणून तुम्ही व राजेश्री सुलतानजी मामा [लांबहाते] राहिला. आपण तर आजपर्यंत 'दिलीबरीस'^{७१} आहां. राजश्री महादजी सी[दि] × देसी च्यार महिने हाडोतीच्या प्रित्यर्थच राहिले आणि पुढेही त्यासी आतराय कोणे गोष्टीचा होणार. 'साहूकारी हवाल्याचा रुपया न मागावा की काय ? कोटेकर साहूकाराने साठी हजारारी हुंडी दिली ते खोटी निघाली. तपसील लिहिता उदंडच आहे. ' निरोप घेउन आपण माघारे आलेत. उत्तम आहे. याच मार्गे याळ. [तर] भेटी होईल. राजश्री सुभेदार साहेबापासी जाबसाळ काय कराल म्हणून लेख त्यास जाबसाळ करणार आपणच आहां. बडीलपणे बोलणे ते बोलाल आणि तीर्थरूप शब्द ठेविणे तर ठेवितील. शब्द ठेवाया योग्य

(६८) रायपुर पिडावें झालापाठणचे दक्षिणेस ६ कोसावर आहे. नघाव टोंक याजकडील पिराव्यासच पूर्वी पिडावें म्हणत असत असें वाटतें. जिरापुर माचलपुर प्रमाणेंच रायपुर पिडावें असा प्रयोग होत असून दोनी महाल अगदी जवळ आहेत.

(६९) गड गारुण झालापाठणचे उत्तरेस हा किला कालीसिंध नदीच्या पूर्व किनाऱ्याव, २॥ कोसावर आहे.

(७०) कोटेकरांचा कार्यभाग उरकल्यानंतर 'दक्षिण प्रांती' भोगलानी वंगा केल्यामुळे साबाजी शिंदे [बंडूच वगैरे मंडळी] देशी खाना झाली, व खानाजी जाधव 'दिलीस' गेले हें तर आतां स्पष्ट होतें पण खानाजी जाधवाच्या खारीचा वृत्तांत मात्र कळत नाही.

लेखांक [७७]

श्रीरामजी

* [९ जनवरी १७७०]

नकल

सीधश्री सर्व कोपमा वीराजमान महाराजजी श्री भुमानसीधजी जोग श्री राव तुकोजी होळकर वा राव महादजी सींदे केन श्री बांचजो. अठा का समाचार भला छे. राज का भला चाहिजे. अपरंच. राज की तरफ सामळात लागात संमत १८२५ अठारे से पचीस का साल ताई सुकेत का डेरा ठहराव कीयो ह उस माफक रु. सामळात पोहचाई देना और राज के मुलक मे फौज आई ती सु नुकसान हुवो जी वास्ते मटजी श्री नितानंदजी वा रा[ज] जालमसिंधजी ने रदबदली कीई सो राज के इक्कास पर नजर राखी पाईमाळी का रु. २,५०,००० अढाई लाख देणा ठहराया है. सो संवत १८२६ अठारा से छबीस का साल के खरनी^{०६} मे सामळात मुजरा देवेगे वसर्त कुल जाडा पाछल. मि[ती] पोस सुदी * १३ सं[मत] १८२६. मोर्तव सुद.

बार

लेखांक [७८]

श्री^{००}

* संवत १८२७ पौष शुद्ध १०

[१५ जनवरी १७७२]

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा इसने सवेन मया व अलफ. तुम्ही पत्र वेदमूर्ती राजश्री खुशालीराम भट पाठणकर याजबरोबर पाठविळे ते पावले. लिहिळे वृत्त कळो आले. यैसियासि सदैव आलिया व र्तिका समवेत पत्र पाठउन आपल्याकडील वर्तमान लिहित जाणे. रा छ * ९ माहे सवाल. १^० बहुत काय लिहिणे.

मोर्तव
सुद

(७६) खंडणी, -

(७७) अहिल्याबाई होळकर यांच्या पत्रावर केवळ मोर्तव वापरले आहे. संग्रहातील कोणत्याही पत्रावर त्यांचा सिक्का सांपडत नाही.

लेखांक [७६]

श्री

[१७ अप्रैल १९६९]

नकल करारनामा का कागद की.

सीधेश्री सर्व वोपमा विराजमान महाराजजी श्री गुमानसीधजी जोगी लीखीत श्री राव "तुकोजी होलकर वा राव महादजी सिंदे केन श्री वंचजो. अप्रंच. प्रांत फोटा की मामलती को करार इस्तकवील संवत १८१८ ला. अठारासो पचीस का साल ताई मामलत ठहराई. सामलत रूपीया २०,५०,००० साडे बीस लाख ती म पाईमाली^१ का रूपया मुजरा दीया. रूपीया ४,९२,६६० ती की वीकती.

१,९०,००० हुलकरा क

१,९०,००० सीदे

१,१२,६६० पुवार

४,९२,६६०.

चारी लाख बाणव हजार छ सो साठी. बाकी रूपया १५,५७,३४० अंके पंधरा लाख सतावन हजार तीनस चालीस ती म वाटनी बीगती

६,००,००० हुलकरा

६,००,००० सीदे

३,५७,३४० पुवार

१५,५७,३४०

जुमला पंधरा लाख सतावत हजार तीनसो चालीस मारफती भट नतानंदजी वा कथास गोपाळरामजी का ठहरी सो हिसे माफक जा का जाको पोहचावना. आगे करार माफकी दरसाल का रूपीया पोहचवते जाणा. भीती चैत्र सुदी १२ संवत १८२६. जाणिजे चंद्र * नवमा माहे जिल्हेज सूरसन तीसा सीतइ मया अलफ. सके १६९१ वीरोवी नाम संवत्सरे.

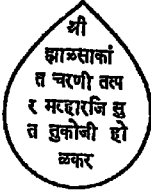
(७४) लेखांक ५१ टीप ३९ पहा. बिंधाप्रमाणेंच होळकरांनी 'राव' हें विशेषण बहुधा प्रत्येक हिंदी पत्रांत वापरलें आहे. [लेखांक ७७, ८०, ८१, ८५, ९५]

(७५) 'लुहर जाता येना उपसर्ग लागतच आहे' ही अनुभवोक्ति आज ही प्रख्यात येते [नाग १ लेखांक ९६] यासाठीं मराठे व त्यांच्या सैन्यांच्या नावानें खडे फोडून डांगोरा पिटणारांस नराळ्यांनीं दिळेही ही भरपाई लक्षांत ठेवण्यासारखी आहे. [लेखांक ७७]

लेखांक [८१]

श्रीरामजी

१ [१२ अक्टूबर १७७५]

सीधीश्री राजश्री राज जालमसिंघजी जोग्य श्री राव तुकोजी होलकर केन वंच्या. अठाका समाचार भला छे. राज का भला चाहिये. अपरंच. राजश्री एटेल्वाबा^१ सुं सीरकार का रुपया लेणा छं. वीसकी तनखा रुपये ७८,००० अठातर हजार की राज पर कराय दीई थी. वीसके वसूल करवा वेई पंडत राजाराम कु उहां खिनाया^२ छे. सो वायदे की मुदत होय चुकी और ऐवज अब ताई न दीया. या बात काम की नहीं. इस बात मे राज की सालसी वा दुरुस्ताई कुं दूसण छे, तिसूं लिखा छं. जो अवार देखत कागद सीरकार के ऐवज की निसां सिताव पंडत मजकूर की कराय दीजो. ढील ढाल हरगीज न कीजो. मिती असोज बदी * १३ संमत १८३१.

† राजश्री राज जालमसिंघजी जोग्य.

लेखांक [८२]

श्री * संवत् १८३३ अधिक भाद्रपद शुद्ध ११

[२५ अगष्ट १७७६]

राजश्री नरहर मुरार

कार संस्थान कोटे गो यांसि

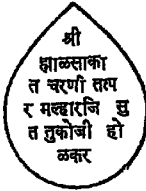
अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्तोत्रा अहिल्याबाई होलकर दंडवत. सुमा सवा सत्रैन मया व आलफ. राजश्री आत्माराम महिपतराव संस्थान मजकूरी पांच सात महिने जालमसिंघापासी होते. यास्तव त्यानी मशारनिछेस तीनसे रूपये देविछ तो यैवज पावला नाही म्हणोन इजूर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही येविषई जालमसिंघासी बोल्हन मशारनिछेस यैवज देविछ असेल त्याप्रमाणे पावता होय ते करणे. † जाणिजे छ १० रजब. बहुत काय लिहिणे.

मोर्तव
सुद

(८०) श्रीमंत महादजी बिंदे.

(८१) खिनाया म्हणजे पाठविला.

छेखांक [७९]

श्री * संवत १८३० भाद्रपद शुद्ध ८
[१३ सितंबर १७७४]

दस्तक सरकार राजश्री तुकोजी होळकर ता कमाविसदारान व राहदारान ठाणेदारान व जमीदारान व जकाते वाजे लोक मानिहाय सुा खमस सबेन मया व आलफ. राजश्री नारो गोपाळ लिा सिंदे हे कोठ्यास जात आहेत. याजबरोबर वाल वरदारी उंटे घोडी आहेत. त्यास मार्गी कोणही मुजाहिम न होता आपलाली हाद पार करून नदीनाला उतरून देणे. † जाणिजे छ ६ रजत्र.

छेखांक [८०]

श्रीरामजी

* [१७ अक्टूबर १७७५]

सीवीश्री राजश्री राज जालमसिधजी जोग्य श्री राव तुकोजी होळकर केन्य बंच्या, अठाका समाचार भला छे राज का भला चाहिये. अपरंच. मुन्सी हिंमतसिध का वेठा बहादरसिध दिल्ली मे पातसा[हा]जी के पास हुजूर सु वकील^० छे. विसके तनखा की सनद पहिले आभाजी रघुनाथ [निगडीकर] के नाम संस्थान मजकूर पर कर दीनी छी. सो ऐवज मसारनिले कुं पोंहचा नहीं जोर मुकासदार मजकूर की मामलत निकाल हाल पंडत नरहर मुरार कुं कही छे. तिसु नई वरात मसारनिले के तनखा की पंडत मजकूर के नाम हजर सु लिख खंदाई^० छे. विस बमोजिम ऐवज सिताबी से मुनसी हींमसिध के हवाले कर दोगा. इस बात कुं ढील हरगिज न करावोगा. मसारनिले सरकार के काम पर हाजीरत पे है. विसके तनखा का ऐवज जलदी से पहिले वसूल कर दिवावोगे. मिती आसोज वदी *९ संमत १८३१.

(७८) माळव्याच्या वांटणीपासून सिंदे, होळकर [व पवार] हे आपापले स्वतंत्र वकील परदरवारी ठेवीत असत असा पूर्वपानिपतीय पुरावा उपलब्ध आहे. इतकंच नव्हे तर या वकिलांचे अस्तित्व पेशव्यांसही ज्ञात व मान्य असून त्यांच्या मध्यस्तीने अनेक राजकारणे पार पडली आहेत [राजवाडे १ छेखांक ६१, २०५ भाग १ छेखांक १, २, ३, ७१] तसेच पर दरवारचे वकीलही सिंदेहोळकरांकडे राहत असत. [भाग १ छेखांक ७१] खुद्द दिल्लीच्या बादशाहाकडे होळकरांचा छ वकील राहत होता त्याचें हें प्रसंगीत आहे.

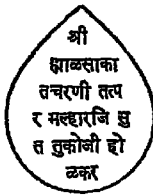
(७९) खंदाई म्हणजे पाठविली.

लेखांक [८५]

श्रीरामजी^१

[९ जुलै १७७९]

सीधश्री सरब बोपमा लायक रावराजा श्री विसनसीधजी जोय सुवेदार राजश्री राव तुकोजी होळकर केन श्री बंध्या. इहां का समाचार मला हे. आपका मला चाहिजे. आप्रंच. संस्थान बूंदी की मामलत सरकार के त्रफ की मल्हारराव गोविंद के तरफ सु दुर कर राजश्री गोविंदराव बलाल कु सनद कर दीवी और आप के नामे कागद लीख दीया था. जीस प्रमाणे आज ताई अमल बाहां पंडत मसारनुले का हुवा न्ही. पंडत केसो मोरेसर पेळी बाहां हे. जीसका पक्षपात कर मामलत मे बखेडा करवाया. सो या बात आपकु जोग न्ही. जीसु लीखी हे. सो जीस दीन सो सनद बाहां पोहचि होगी जीस दीन सु आमल सनद माफीक पंडत गोविन्दराव बलाल के तरफ देणा और केसो मोरेसर कु रजा देणी. बाहां राखणा न्ही. फेर इस बात का बोभाट आवेगा तो सीधंदी खर्चा तथा बखेडा के सबब लावणी मे कमती आवेगी. जिसका रुपया आपकु देणा आवेगा और इखलास मे कसर पडेगी जो करावोगा न्ही. कागद पोहचते गोविंदराव बलाल कु आमल सनद माफीक दीवावोगे. † भीती आषाढ वष १० संमत १८३६.

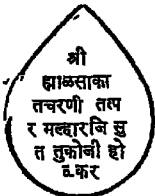
† राजश्री रावराजा श्री विसनसिधजी जोग्य.

लेखांक [८६]

श्री^२

* संवत १८३६ माघ शुद्ध १०

[१५ फरवरी १८८०]

राजश्री गोविंद बलाल
कमाविसदार सा बूंदी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा

तुकोजी होळकर दंडवत. सुा समा-

(८३) याच अर्थानें व मितीनें पत्र 'सीधश्री सरबबोपमा राजश्री धामाई डुखरामजी जोग्य' यांचे नावें आहे.
(८४) याच अर्थानें व तारखेनें दुसरें पत्र 'लालाजी बलाल शुल्लुले' यांचे नावें आहे.

लेखांक [८३]

श्री * संवत् १८३६ आषाढ शुद्ध ७
[२० जून १७७९]

चिरंजीव राजश्री बापूजी^{६२} होळकर या प्रति तुकोजी होळकर आशिर्वाद उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. संस्थान बुंदी येथील मामलत साल मजकूरी राजश्री गोविंद बलाल व विठलराव गोपाल याजकडे सांगून सनदा पेशजी सादर जाल्या आहेत. संस्थान मारी याजकडील आमलाची सुरुवात जाली पाहिजे यास्तव हे पत्र लिहिले असे. तरी मामलेदार मारानिले कार्य लागल्यास तुम्हास लिहितील त्याआन्वये त्याचा उपराळ करून आमलाचा बंदोबस्त करून देणे, येविषईचा बोभाट पुन्हा इकडे न ये ते करणे. † रा छ * ५ जाखर. झुा समानेन मया व आल्फ. बहुत काय लिहिणे हे आशिर्वाद.

मोर्तव
सुद

लेखांक [८४]

श्री * संवत् १८३६ आषाढ वद्य ५
[४ जुलै १७७९]
नकल

राजश्री मल्हार गोविंद

कमाविसदार संस्थान बुंदी गो.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा अहिल्याबाई होळकर दंडवत. झुा समानेन मया व आल्फ. चिरंजीव राजश्री तुकावानी संस्थान मजकूर येथील मामलत तुम्हाकडून दूर करून साल मजकूरपासून राजश्री गोविंद बलाल याजकडे सांगितली असे. तरी तुम्ही तेथील दखल न करिता ठाणे दास्तान जकिन्या सुधा पंत मारानिलेचे तर्फेन राजश्री लालाजी बलाल सा मजकूरी आहेत त्यांचे जिमेस करून पावल्याची क[व]ज घेणे. वावगी दिक्त न करणे. जाणिजे छ * १९ जाखर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तव सुद.

(८२) 'चिरंजीव' या विशेषनावरून हा तुकोजी होळकरांच्या पहिल्या घरच्या वडील बंधुचा मुलगा म्हणजे पुतण्या असावा असे वाटते.

इसने समानेन मया व आलफ. संस्थान बुंदी येथील मामलत पेशजी प्रमाणे राजश्री गोविंद बलाळ याजकडे बहाल राहून रसदेचा यैवज ठेराउन निकाळ करून घेतला आसता प्रस्तुत तुम्ही तेथील मामलत चिरंजीव राजश्री तुकबाकडून देशीहून करून घेतली म्हणोन हुजूर विदित जाले. यैसियांसि येक वेळ जाबसाळ निर्गमात आला असता तेथील मामलत केल्याने ठीक नाही. येविषई चिरंजीवास परभारे ल्याहावयाचे ते लिहून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही मामलतीचे बखेड्यात येकारूप न पडणे. महाली जाउन खटखट आरंभियास परिलिन्न उपयोगी पडणार नाही. ' जाणिजे छ * १२ रमजान. बडुत काय लिहिणे.

मोदी
सुद

लेखांक [८९]

श्री

संवत् १८३८ आश्विन शुद्ध ८

[२५ सितंबर १७८१]

राजश्री केशो मोरेश्वर निा मल्हारराव गोविंद गो यांस.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुभा इसने समानेन मया व आलफ. संस्थान बुंदी व पा पाठण येथील मामलत पूर्ववत प्रमाणे राजश्री बाळाराव गोविंद याजकडे बहाल राखून रसदेचा यैवज आवळ सालीच बराता करून घेतला. हे वर्तमान देसी चिरंजीवास लिहिले असता मल्हारराव गोविंद यानी आपला परीणाम न विचारिता संस्थान बुंदी येथील मामलत करून सनदा तुम्हाकडे पाठविल्या. लानी लेकुरपण केले परंतु तुम्ही त्याचे बडिलाचे हातचे शहाणे करते माणूस, आसे आसोन काही आदी पश्चात न पाहता, महाली जाउन बखेडा आरंभिला आहे म्हणोन हुजूर विदित जाहले. हे वर्तमान येताच पागा पाठउन तुम्हास आणावे आसे होते परंतु केवळ मल्हारराव गोविंद याचे चालीवर अथवा तुमच्या वर्तणूकीवर आसा प्रकार घडल्याने त्याचे बडिलाचे स्वरूप राहात नाही, या आर्था येक वेळ सुचवावे, डोळे न उघडल्यास मग करणे ते केल्यास चिंता नाही. यास्तव हे पत्र सादर केले असे. तरी अथःपर पत्र पावताच येक क्षणभर महाली न राहता उठोन जाणे. पुन्हा तेथे राहून बखेडा आरंभिल्याचा बोभाट आल्यास तुमची सिध्द [स्थित] राहणार नाही. [हे] पण्ट समजोन फिरोन बोभाट न ये ते करणे. जाणिजे * छ ६ सवाल. बडुत काये लिहिणे.

मोदी
सुद

नीन मया व आलफ. राजश्री अशवंतराव गंगाधर [चंद्रचूड] याजकडे संस्थान मार पो मोजे बढाणा व मौजे गंभीरा हे दोन गांव सरकाराचून आहेत तेथे रावरा × [जे] कटकट करून आमलास खलेल करणार म्हणोन हुजूर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र सादर केले असे. तरी येविषई रावराजे यासी [नी] गांवास उपद्रव दिल्या आगर आमलात खलेल कैल्यास परिछिन्न कार्यास येणार नाही, या आन्वये निखून हाटकून देहाये मारी त्याजकडील काडी इतकां उपसर्ग न लागे ते न करणे आणि तुम्ही गांवचा उपराळा राखून तेथील कोणे विपईचा बोभाट न ये ते करणे. १ जाणिजे छ ९ सफर. बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब
सु६

लेखांक [८७]

श्री * संवत् १८३७ भाद्रपद शुद्ध १४

[१२ सितंबर १७८०]

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नोा तुकोजी होळकर रामराम विनंती उपर. येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहित जाणे विशेष. संस्थान कोटे येथील मामलती चा दर्त करार राजश्री चादसिंग हाडे व दया[नाथ]भटजी चे विद्यमाने जाला आहे. त्या प्राा दर्त रुपये २,००,००० दोन लाख राजश्री नरहर मुरहार कमाविसदार संस्थान मजकूर याजकडे देवत्रिले आसेत. तरी पावते करून कबज घेजे. १ रा छ १२ रमजान सुमा इहिदे समानीन मया व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सु६

वार

लेखांक [८८]

श्री * संवत् १८३८ भाद्रपद शुद्ध १४

[१ सितंबर १७८१]

राजश्री मल्हारराव गोविंद गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नोा अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा

पाठविली आहेत आणि हली रा मुरार विठळ कारकून याजला पाठउन उभयतास पत्रे आलाहिदा देउन हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही व मशारनिले मिलेन उमेतासी निक्षूण बोळून मामलतीत वखेडा होउन न देता बंदोबस्त राहून साल मारची वहिवट रा गोविंद बलाळ याजकडे होय ते करणे. इतःपर त्याचे समजल्यात न आल्यास पागा पाठउन बंदोबस्त करणे तो केला जाईल. जाणिजे छ ४ जिल्ह्याद बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब
सुद

लेखांक [९२]

श्री

संवत् १८३८ कार्तिक शुद्ध ६

[२२ अक्टूबर १८८१]

नकाळ

राजश्री गोविंद देवजी

निा चिमणाजी गोविंद गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुा इसने समानेन भया व अलफ. तुम्ही पोा पाठण येथील मामलतीविशी महाली जाउन वखेडा आरंभिला आहे म्हणोन हुजूर विदित जाले. येसियासी येविषई तुम्हास अगोधर एक दोन वेळा लिहिले असोन मागती तुम्ही लोभाविष्ट होउन महाली वखेडा आरंभिला आहे. अशा रीतीने तुमची सालसीनता पाहून परिणाम लागेल की काय ? याचा विचार न करिता लटक्या दुराग्रहात पडून खटखट करावी हे गोष्ट चांगली नाही. यास्तव हाली सरकारातून राजश्री मुरार विठळ कारकून पाठउन हे पत्र सादर केले असे. तर तुम्ही अतःपर महाली मामलतीविशी येकरूप वखेडा न करणे. साल मजकूरचे रसदेचा येवज रा गोविंद बलाळ याजपासोन अगोधरच घेतला आहे. तेव्हां मामलतीची वहिवट तेच करतील. पुढे अखेर साल जाल्यावर आज्ञा कर्तव्य ते केळी जाईल. तूर्त खेलेल न करणे. केल्यास सदरी परिच्छिन्न उपयोगी पडणार नाही. येविषईचा सविस्तर अर्थ मारनिले सांगतील त्याजप्रमाणे वर्तणूक करणे. जाणिजे + छ ४ जिल्ह्याद. बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब
सुद

लेखांक [९०]

श्री

* संवत् १८३८ आश्विन वद्य ३

[५ अक्टुबर १७८१]

सिका

नकल

राजश्री बाळाजी गोविंद गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ तुकोजी होळकर दंडवत विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहित जाणे विशेष. संस्थान बूंदी येथील मामलत
राजश्री मल्हार गोविंद याजकडे व पो पाटण येथील मामलत राजश्री चिमणाजी गोविंद याज-
कडे साल मजकूरी सांगून पेशजी [सनदा] अलाहिदा सादर जाल्या आहेत. त्याप्रमाणे सवस्था-
[न]चा व प्रा मजकूरचा अमल त्याजकडे द्यावा. ते न करिता महाली तुम्हाकडील लालाजी
बलाळ आहेत ते नाना प्रकारच्या दिकती घेउन ठाणी याजकडे देत नाहीत म्हणोन
सरकारात वर्तमान कळले. येसियासि सरकार सनदे प्रा तुम्ही आपल्याकडील कारकूनस
सांगून ठाणी याचे हवाले करावी. ते न करिता उग्याच लटक्या कल्पना घेउन ठाण्या
विशी खलेल करावी हे चांगले की काय ! याजकरिता हेही पत्र तुम्हास लिहिले आहे.
तरी तुम्ही लालाजी बलाळ यासि निश्चून लिहून सरकार सनदे आन्वये ठाणीच्यात [व]
जकीरा मारनिलकडे देउन कवज द्यावी. साल मजकूरचा वसूल तुम्हाकडे दाही महालचा
वसूल आला असल तो जमीदाराच्या रूजूवातीने याचा याजकडे देणे. रा छ * १६
सवाल. सुमा इसने समानीन मया व आरुफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तब

लेखांक [९१]

श्री

* संवत् १८३८ कार्तिक शुद्ध ६

[२२ अक्टुबर १७८१]

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ अहिल्याबाई होळकर दंडवत.
सुमा इसने समानीन मया अलफ. संस्थान बूंदी येथील मामलतीच्या सनदा रा मल्हाराव
गोविंद याणी घेउन केशो मोरेश्वर याजकडे पाठविल्या आहेत. याजकरिता त्यानी
संस्थान मारी जाउन बखेडा आरंभिला आहे. पा पाटण येथेही चिमणाजी गोविंद
याजकडील कारकून गोविंद देवजी मामलती निमित्त बखेडा करितात म्हणोन हुजूर
विदित जाले. ऐसियासि येविषई उभयेता मशारनिलेस व तुम्हास आगोधर पत्रे

गांव येणे प्रमाणे विवा

१ गौजे मालीहेडा.

१ गौजे रेठोदा.

१ गौजे गुरजना.

३

येकूण तीन गांव पहिल्यापासोन चालत आले आहेत. हली तेथे फिसनसिंग वावल्याचे पुत्राने आमलात खलेल केली आहे म्हणोन हुजूर विदित जाले. वैसियास मशारनिलेस गांव इनाम तांवापत्र करून दिले. याची भिस्त सर्व त्या गावावरच आहे. यास्तव हे पत्र सादर केले असे. तरी तुम्ही फिसनसिंग वावल्याचे पुत्रास जोर पोचारुन मशारनिलेकडील आमल गावात करून देउन पुन्हा खलेल न पडे ते करणे. १ जाणिजे ल * १७ सावान. १ बहुत काय लिहिणे.

मोर्त
६५

लेखांक [९५]

श्रीरामजी.

*[२३ नवंबर १५८२]

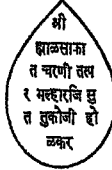
सीधश्री राजेश्री राज जलमसिंधजी जोग्य श्री राव तुकोजी होलकर केन बांचजो. इही के समाचार भगे है. वहां के भले चाहीजे. अग्रंच. प्र. पाटण की मामलत राजश्री थिमणाजी गोविन्द साविक दस्तर कही सनदा लीखाय दी है. अब सुणाबा मे आई जो कमायसदार मांजुल अमल देने मे हीला हरकत फैल फीतुर करता है. सो यो बात जोग्य न्ही. हमने उनकु सनद कर दी थी जद ये मुदत के इस मामलत पर थे परंतु सनद देखता ही अमल दीयो. सो यो बात सनद की है. सनद मुजब अमल मे लावना जोग्य है. जीसु लीखा छां. जो कमायसदार मांजुले है. जी भांत समजे उ भात समझाय राजश्री गोविन्दराव देवाजी की मदत कर पाटण मे अमल दखल कराय दीजो और फैल फीतुर कीसी तरफ सु होवे तो न मानजो. तुमकु अपना ही हीतु नीखाळस जाण इस काम वास्ते लिखा है. सो लिखे मुजब आमल मे लावोगा. कागद समाचार हमेस लीखता रहोगा. मीती कातक बदी * ३ समत १८३८.

लेखांक [९३]

श्री

* संवत् १८३९ चैत्र वद्य ९

[६ एप्रेल १८८२]

राजश्री भलारराव गोविंद कादार संस्थान बूंदी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा तुकोजी होळकर दंडवत. सुमा इसने समानीन मया व अल्प. संस्थान मारी आमळ दरोवस्त घुमचा जाला. फ़रवळ व देई दोन ठाणी मात्र ठेविली आहेत. सिबंदीखर्च व तगाई रयेतीस दिल्ली आहे. याचा जावसाल वाजवी अन्वये करून घेऊन दोन्ही ठाणी स्वाधीन करावी. परंतु भलारराव याजकडून सिबंदीचा वगैरे जावसाल सुरलित निर्गमात येत नाही. येविषई सरकारची ताकीद असावी म्हणोन राजश्री लालाजी बलाळ यांनी सरकारात लिहिले. स्वाजवरून तुम्हास हे पत्र सादर केले आहे. तरी तुम्ही मशरानिजेसी गैरवाजवी न जावसाल न करिता संस्थान मारी बाकी आसेल ते जमींदाराचे विा वाजवी रुजू करून घेउन महाली सनद दाखल जाली त्या तारखेपावेतो नेमपूक बा सिबंदी वगैरे सिरस्ते प्रो खर्च हिसेरसीद हिसेवी होईल, त्यात साल मजकूरची वासळात वजा करून बाकी देणे निघेल ते व महाली रयेतीस तगाई त्यांनी दिल्ली आसेल ते येकूण दोन्ही कळमाचा वाजवी येवज माजूर मामलेदाराचा देणे. ठाणी त्यांनी ठेविली आहेत ते तुम्हाकडे देण्या विषई सरकारातून त्यास लिहिले आहे. तेई बावयास दिक्कन करणार नाहीत. जाणिजे छ * २२ रविलाखर. † बहुत काय लिहिणे.

लेखांक [९४]

श्री

* संवत् १८३९ आषाढ वद्य ५

[२९ जुलै १८८२]

राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा सल्लास समानेन मया व अल्प. राजश्री वापुजी महादेव याजकडे पो फ़रवर पैकी

(८७) याच सितीची व मजकुराची पत्रे 'लालाजी बलाळ [गुलगुले आणि] नरहर मुणर कार कोटे' यांच्या नांवें आहेत.

हुजूर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र तुम्हास सादर केले आहे. तरी अतःपर तुम्ही लटक्या दिशेत न करिता आमझरीवाले याच्या सांगितल्यावर संधारे परगण्याचे गांवची गुरे, दोरे व गुराखी याची वस्तभाव नेली आसेल ती सुतळीच्या तोड्या सुधा ज्याची त्यास देणे. हे न घडल्यास मसोदे परगणियार्पकी हरयेक गांवची गुरे आणून मुबदला केळ जाईल. जाणजे छ * १४ सफर. १' बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब
सुद

पो पोप शुद्ध १२

[११ जनवरी १७८६]

लेखांक [९८]

श्री * संवत् १८४५ आपाढ शुद्ध १

[४ जुलै १७८८]

श्री
प्राळमाफा
त चरणी तप
र मल्हारजि मु
त तुमोजी हो
लकर

राजश्री लाड्याजी बळळ गोसावी यांसि.

अखलितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य केा तुमोजी होळकर दंडवत. सुमा तिसा समानीन मया व आलफ. राजश्री रामराव पुंडलीक यानी पाा रहुसोदे येथील मामलत मल्हाने साळ गुा तुम्हाकडून केली. दरम्यान पेंढारी यानी दंगा करून तमाम महालीची धूलधानी केली. महाळ खरावीत आणिला. हे वर्तमान त्यानी तुम्हास समजाविले असता महाळची पायमाली मजरा न देता मल्ह्या वाा यैवज भरून मागता म्हणोन येथे विदित जाले. र्थसियास येथिषईचा मजकूर तर इजारियाच्या मामलती सर्वत्र मामलेदार करितात त्याजाला महाळची आफत अस्मानी, राजी विराजी दंगा दुंगा जालियासी न मनास आणोन मजरा बावे लागते, असा मार्ग [असता] रहुसोदे महाळ कांही कोठ्यापासून दूर नाही अथवा महाली पेंढारी याच दंगा जाला नसता मामलेदार लटका रड सांगतील असी गोष्टही नाही. पंत मारनिळे केवळ आज्ञान, त्याजला मामलतीची समज नसता चौथे रांगड्यानी फसविले. ते पूर्वीपासून सरकारचे पदरचे. त्याचा अगत्यवाद सरकारात याजकरिता हे पत्र सादर केले असे. तरी अतःपर तुम्ही मारनिळेस पाा मजकूर वाा मल्ह्याचे यैवजा करिता तागादा न करिता कचा आकार समजून त्यात महाळ मजकूरचा खर्च बाजवी मजरा

लेखांक [९६]

श्री

* संवत् १८४१ आषाढ शुद्ध १५

[३ जुलै १७८४]

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा खमस समानेन मया व अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ अवगत जाला. मौजे पागा पा निमथोर म्हैसोदे व मौजे रतनपुरा ता मानपुरा पा रामपुरा येथील काकडाचा कजिया पेशजी होता. त्याची पंचाईत होउन पेशजी फडशा जाला असोन मागती कजिया उपस्थित जाला आहे. येविषई मामलेदारास ताकीद जाली पाहिजे म्हणोन लिहिले. यैसियासी येविषई रा आवाजी विष्णू [?] मामलेदार पा मार याजला अळाहिदा पत्र पाठविले आहे. वाजवी जावसाल मनांस आणून ज्याचा गैरवाजवी कजिया असल त्याजला ताकीद करतील. तुम्हीही मीड मुरवत न धरिता आपले गांवकरी यास निक्षून ताकीद करून लढा न राहे ते करणे. ॥ जाणिजे छ ११४सावान. ॥ बहुत काय लिहिणे.

पौा छ २२ माहे सावान.

[११ जुलै १७८४]

लेखांक [९७]

श्री

* संवत् १८४१ मार्गशीर्ष वद्य २

[१७ दिसंबर १७८५]

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ अहिल्याबाई होळकर दंडवत. सुमा सित समानीन मया व आल्फ. मौजे आमझरी पा मसोदे व मौजे सानडा पो संधारा हे दोन्ही गांव शेजारी आहेत. दोहीचे काकडावर डोंगर आहे. तेथे पहिल्यापासून [न] हरदु गांवची गुरे चरत असता सांप्रत आमझरीकरानी आपले परी तुम्हास सांगितल्यामुळे तुम्ही संधारे परगण्याचे गांवची गुरे डोंगरात चरावायासी गेली होती ते बलात्कारे वेळून नेउन गुराखी याची पांघुरणे व वस्तभाव दरोवस्त नेली म्हणोन

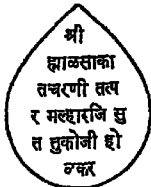
(८८) या संवर्षीव दुसरे पत्र 'आवाजी विष्णू कार रामपुरा' याचे नावे असून त्यांत 'पूर्वी पंचाईत होउन वाजवीचे रीतीने फडशा जाला असोन मागती कजिया उपस्थित केला असल्यास ताकीद करून पुन्हा लढा न राहे ते करणे' असा आशय जास्त आहे अस्तु. या व अद्याव प्रकरच्या शिबेच्या तंत्र्यासंबंधी पुढे महादजी शिंदे यांची पत्रे येणार आहेत त्यावेळीं जमय पक्षाची मनोवृत्ति कळून येईल.

मुजरद जासूद जोडी समागमे खाना करून दिल्ली. [जो हिस्सा] घेणे [असेल] तो लिहून पाठवणे म्हणोन पत्र सरकारातून तुम्हास सादर जाले आहे व हाली राजश्री लालाजी बळाळ कादार निा सिंदे तेथे आले आहेत. सरकारचा हिंसा घेणे त्याचा ठराव जाला पो याज करिता हे पत्र सादर केले आहे. तरी पेशजी लिहिले आन्वये यादीचे मनन करून समजोन जो हिंसा सरकारात ध्यावयाचा तो घेणे आणि हुजूर लिहून पाठवणे. सरकारातूनही त्या प्रो लिहिले जाइल. जाणिजे छ * १६ जिल्हेज. वहुत काय लिहिणे. मोर्तव सुद.

लेखांक [१०१]

श्री * संवत् १८४६ कार्तिक वद्य १०

[१२ नवंबर १७८९]

राजश्री चिमणाजी गोविंद

कादार पो पाटण गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजभाम्य स्नो तुकोजी होळकर दंडवत. सुमा तसेन मया व आळफ. पा मजकूरचे वाटणीची^{११} याद अगोधर राजश्री महादजीबाबा सिंदे याजकडील मामेलेदारानी केली. तिची माहितगारी तुमची याजकरिता सरकारातून ते याद तुम्हाकडे जासूद जोडी समागमे पाठविली. तुम्ही तेथून याद दूसरी करून पाठविली.

(८९) उभयता कमाविसदारांनी वाटणी करून घेतली त्या विषयी चिमणाजी गोविंदाचे पत्र येणे प्रमाणे आहे.

श्री [२७ नवंबर १७८९]

श्रीमंत राजश्री सुमेदार साहेब साहेबाचे सेवेसी.

आज्ञाधारक चिमणाजी गोविंद कृतानेक अशिर्वाद विज्ञापना. येथील कुशल ता छ ९ माहे रावळ पावेतो मुकाम पाटण साहेबाचे तेजप्रतापे यथास्थित जाणून स्वकीये वैभवविद लेखन आज करणार घणी समर्थ आहेत. विशेष सरकारचे आज्ञापत्र राजश्री लालाजी बळाळ कमाविसदार निा सिंदे याज समागमे सादर जाले की प्रगणे पाटणचे वाटणीची याद पेशजी पाठविली आहे ती मनन करून समजून जो हिंसा सरकारात ध्यावयाचा तो घेणे आणि हुजूर लिहून पाठविणे म्हणोन आज्ञा [आली] त्यास पूर्वी जासूद जोडी समागमे वाटणीची याद सरकारातून पाठविली वैसियासी आहे प्रो याद बरहुकूम वाटण्या जाल्या नितपसील

हिसे दोन देह सुमार

२५ १ हिंसा येक सरकारात मौजे मया वगैरे देहे

१ हिंसा येक श्रीमंत राजश्री पंत प्रधान

सुमार दाखली शुधा

१२.

देउन राहिला येवज भरून घेणे. जाणिजे छ * २९ रमजान. † बहुत काय लिहिणे.

मोर्तव
बुद

पोा छ २२ माहे शवाल. आषाढ वद्य ९

[२६ जुलै १७८८]

लेखांक [९९]

श्री

* संवत् १८४५ पौष वद्य १२

[२२ जनवरी १७८९]

सिका

नकळ

राजश्री राज नानाळळजी झाले गोसावी यांति.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा तुकुजी होळकर रामराम विनंती उपरी. तुम्ही भैवाळ प्रांती सरकार[त] विनंती केली की आम्ही सरकार लक्षाची आहो. यास्तव संवस्थान शहाबाज [द] वमय किला व प्रो हे जागा सरकारादन आम्हाकडे कृपा करून करार करून दिले पाहिजे. त्यावरून तुम्ही सरकार लक्षाचे जाणून संवस्थान मार वमय किला व महाळ तुम्हाकडेस करार सरकारादन देउन हे सनद सा[द]र केली आसे. तरी संवस्थान मार वमय किला व माहाळ येथे तुम्ही आपला आमल करून साल दरसाल तेथील वसूल घेत जाणे. छ २५ * राखर सुमा तिसा समानीन मया व आल्फ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तव.

लेखांक [१००]

श्री

* संवत् १८४६ भाद्रपद वद्य ३

[७ सितंबर १७८९]

नकळ

राजश्री चिमणाजी गाविंद

कादार पा पाटण गोसावी यांति.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा तुकोजी होळकर दंडवत. सुा तिसेन मया व आल्फ. पा मजकूरचा आमल समाईक आहे तो बाटून घेणे यास्तव तीन हिसे करून त्यात तनखा, रकना व गांव लाउन यादी राजश्री महादजी वात्रा सिंदे याजकडून सरकारात आली. तिची माहीत[गिरी] तुमची [आहे] सत्र यादीची नकळ तुम्हाकडे

संघास तिसेन मया व आळफ. पा रतनपूर वंगरे महालचे गांव राजश्री लाळाजी बलाल याज फडील कारकून माहीत करतीत तेथे जाता येता उपसर्ग लागू न देता रखवाली करीत जाणे. बोभाट आलिया परिश्रित्त उपयोगी पटणार नाही. जाणिजे छ * १९ न १ रावळ. घटुन काय लिहिणे.

मोर्तव
मु३

लेखांक [१०२]

श्री

* संवत् १८५० माघ वद्य ५

[२० फरवरी १८५४]

सिका

नकल

राजश्री जिजाजी बलाल [केरकर] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजगान्ये रनेा तुकोजी होळकर ठंडवत विनंती उपरी. येथील कुमल जाणोन खकीये लिहित जाणे विणेप. 'महादजी शिंदे यास ज्वराची भावना होउन देवी [व] मानवी उपाव केले ते लागू न होता माघ शुभा १३ स देवआझा जाली' म्हणोन वर्तमान आले. 'झाजवरून चित्तास परम खेद जाला. भगवतसत्तेस उपाव नाही. त्याचे ठिकाणी राजश्री दौलतराव शिंदे आहेत. ज्यात बदोवस्त तेच घडेल. दोन्ही दौलती येक आणि श्रीमंताचा पुण्यप्रताप आहे त्यापेक्षी कोण्हेविषई अवतलघड पडावे ऐसे नाही. तुम्हीं त्या [प्रा]ती फौज सुद्धा आंहा हे वर्तमान ऐकोन राजे रजवाडे इत्यादि गलबल कंक लागल्यास त्याजवर जबर [जरब] राहून बदोवस्त राहिल्य पाहिजे, यांस्तव हे पत्र लिहिले असे. तरी तुम्हीं घडल्या गोष्टीमुळे आपले चित्तास संवपई न आणितां आपले ठिकाणी मजबूदीने कायेमी राखून दिल्ली अकबराबाद वंगरे प्रांतातील बदोवस्तास आतर न पडे ते करून वर्तमान वरचेवर लिहून पाठवीत जाणे. राजे रजवाडे यांजवर दबाव पोहचवावा याजकरिता आमचीही तयारी होत आहे. चिरंजीवाची खानगी जल्द च घडेल. तेंच तुम्ही येकविचारे तिकडील बदोवस्त राखणे. दोन्ही दौलती येक. कोणेविषई दूसरा आर्थ मनात न आणणे. ज्यांत तिकडील उपराळा तेच घडल्यात येईल.' रा छ * १९ रजेव. सुमा अर्वा तिसेन मया व आळफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तव.

(१०) हा संकेत लाखेरीच्या युद्धाविषयी दिसतो. कारण त्यांत गोपाळराव रघुनाथ [निगडीकर] व केरकर या 'कारकूनाकडून सिकस्त होउन बदोवस्त जाला तो बर व्हावा म्हणोन [होळकर] इरेस पडले' होवे.

ते ही याद महादजी बाबा यानी पाहून उतर केले की आमच्या कमाविसदारानी याद केली आहे, तिजपैकी येक हिसा चितास येईल तो आपण घ्यावा. राहिले दोन हिसे ते इकडील मामलेदार घेतील अथवा आपलेकडील मामलेदारानी याद करून पाठविली आहे हेच करार करावी असे असल्यास दोन हिसे आम्हाकडील मामलेदार अगोधर घेतील. येक हिसा राहिला तो आपल्याकडील कमाविसदारानी घ्यावा. याप्रमाणे बोलणे जाले. त्याजवरून तुमचे यादीची नकल तुम्हाकडे पाठउन हे पत्र सादर केले आहे. तरी दोन्ही पर्याय मनन करून तुम्ही याद करून पाठविली हेच करार करावी असे असल्यास सिंदे याजकडील मामलेदार अगोधर दोन हिसे घेतील. येक हिसा राहिला तो सरकारचा तुम्ही घ्यावा. हे करावयाचे नसल्यास सिंदे याजकडे [ते] याद आली आहे तिजपैकी येक हिसा तुम्ही अगोधर घेउन दोन हिसे राहिले ते सिंदे याजकडील मामलेदार घेतील. दोन्ही प्रकार लिहिले आहेत [ते] समजून ज्यात सरकारचा दोष तुम्हाकडे न ये ते करणे. ११ जाणिजे छ * २३ सफर. बहुत काय लिहिणे.

मोर्तब
सुद

लेखांक [१०२]

श्री * संवत् १८४९ कार्तिक वद्य ६

[५ नवंबर १७९२]

राजश्री पागे व सिलेदार नीता सरकार गोसावी यांस.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्तोत्र

तुकोजी होळकर रामराम. शुभा

स्वामी याजकडे मौजे बलकवासा वगैरे देहे

सुमार

१३.

१ हिसा येक श्रीमंत राजश्री माहादजी

बाबा सिंदे याजकडे मौजे आर्णिदा वगैरे

देहे सुमार

१२. १

२

३

येणे ग्राहिसे तीन पो मौजे बलकवासा व मौजे आरणीवा [दा] वगैरे येळण देहे पंचवीसाच्या यादी दोन सिंदे याजकडील कमाविसदार लालाजी बलाळ यानी घेतल्या. मौजे भया वगैरे दाखली शुभा देह १२ याची याद येक सरकार हिशाची आम्ही घेतली. ११ थत होय हे निष्पत्ती.

लेखांक [१०५]

श्री १ म्हाळसाकांत. * संवत् १८५१ भाद्रपद वद्य ३
[१२ सितंबर १८९४]

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा अहिल्याबाई होळकर दंडवत.
सुमा खमस तिसेन मया व अलफ. सुकाळराय कानगो परगणे कोठडी पिढावे याचा पुत्र भवानीसिंग याजला सगाई परगणे नराणा^{१२} येथील कानगो दौलतराम याचे कन्येसी केली होती. त्याजला जामिन कोटेकर पचोली सोहनराम व गोपाळराम व भयाचंद हे त्रिवर्ग होउन सवा दोनसे रुपये सगाई वा ठरले. त्यापैकी त्रिवर्ग जामिनानी नख्न सवासे रुपये घेउन बाकी शंभर रुपये लग्न जालियावर घ्यावे यासा करार मदार असता कानगो मार भाउपण्याचे लढ्या करिता म्हेश्वरी राहिल्यामुळे पाठी मागे त्रिवर्ग जामिनानी व नवरीचे भावाने याजला न पुसता परभारा तोडन[र]मळ रतनगढखेडीवाळा याजला नवरी दिल्ली. येविषई सरकारादन ताकीद जाली पाहिजे म्हणोन कानगो मार याने हुजूर विनंती केली. त्याजवरून नरहर मुरहार कार याजला पत्र अलाहिदा लिहून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तर त्रिवर्ग जामिनानी सुकाळराये कानगो याचे पुत्रास येवज घेउन सगाई केली ती याजला न पुसता रतनगढखेडीवाळा तोडनमळ याजला कसी दिल्ली व त्याने काय समजून केली ! येविसीची मार तुम्ही उभयता राज जालमसिंग यासी बोद्धन त्रिवर्ग जामिनानी व तोडनमळ यानी गैररीत केली त्यापक्षी त्याजला शिक्षा करून हरदू जणाकडून भवानसिंग कानगो यासी सगाई केली ती कायम करून जामिनाकडून अथवा तोडनमळाकडून याची लग्नसिधी करून देवणे. म्हणजे कानगो मजकूराकडे शंभर रुपये राहिले आहे त्याचाही निकाळ करून देतील. असे जाणून पुन्हा येविसी बोमाट न ये तो अर्थ करणे. १ जाणजे छ * १७ सफर. १ बहुत काय लिहिणे.

मोर्तव
बुद

लेखांक [१०६]

श्री * संवत् १८५१ कार्तिक शुद्ध ९
[१ नवंबर १८९४]

राजश्री राज जालमसिंग गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा हरकूबाई^{१३} होळकर आशिर्वाद

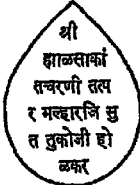
(१२) हा नराणा बहुधा किशनगढ राज्यापैकी असावा.

(१३) हरकूबाईने शिक्षा वापरला आहे खरा पण अक्षरें बरोबर उभजत नाहीत. [लेखांक १०७, १०८] केवळ 'X X X' त चरणी हरकूबाई होळकर' अशीं अक्षरें स्पष्ट उभटली आहेत.

लेखांक [१०४]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८५१ भाद्रपद शुद्ध २

[२९ अगस्त १९९४]

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा तुकोजी होळकर दंडवत. सुा खमस तिसेन मया व आल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावोन लेखनार्थ अवगत जाला. 'का निमथूर व काा भानपुरा येथील सिवेचा कजिया' बहूत दिवस आहे. आलीकडे रामपुरेकर मामलेदारानी त्या कटकटीमुळे काा भार वगैरे पांच च्यार गांवची गुरे, ढोरे वगैरे वस्तभाव घेउन जाउन तलाव फोडून तुकसानी केली, येविषई ताकीद होउन आपसात कलह न वाढावा असे जाले पाहिजे ' म्हणोन विस्तारे करून लिहिले. येसि यासि 'हरदू गांवची कजिये जमीन बहूत कालची पडली आहे. ते पक्षी ती जमीन निवाडा होय तोपर्यंत निमथूरकर अथवा भानपुरेकर उभयेपक्षीही वाहू नये आसे आसोन गुदस्ता निमथूरकरानी राजश्री गोपाळराव रघुनाथ [निगडीकर] याच्या आश्रयाने त्या जमिनीत ज्वारी व आल पेरली. हे सरकारात परस्पर श्रुन जाले व तुम्हासही समजलेच आसेल. तथापि तुम्ही गांवकरी यांनी आपले परी समजाविल्यामुळे ती गोष्टी लोपून रामपुरेकर मामलेदाराकडे अपराध दर्शउन लिहिले. त्यास कांही निमित्ता विना कटकट व्हावयाची नाही. कजियास मूळ कोणीकडून कसे जाले याचा विचार तुम्ही कांहीच न केला. अस्तु. इतःपर ते कजिये जमीन निर्णये होय तोपावेतो दुतर्फा परिछिन वाहू नये. या प्रो सरकारातून रामपुरेकर मामलेदारास निखून ताकीद जाली आहे व तुम्हीही निमथूरकरास स्पष्ट ताकीद करणे म्हणजे कलहास मूळ व्हावयाचे नाही. हली गुरे वगैरे वस्तभाव नेली असेल त्याच्या चौकसीविषई येथून जासूद जोडी रवाना करून त्याहावयाचे ते लिहिले आहे. गुरे ढोरे मामलेदारानी नेली आसे आसल्यास सरकारी जासूद त्याज्या ताकीद करून देवितील. तुम्ही आपल्याकडील कोणी भला माणूस तेथे पाठवणे. किमपि गुंता पडणार नाही.' जाणजे छ ३ सप्तर. ११ वहुंत काय लिहिणे.

मोर्तव
मुद

(९१) या संवर्षाच अहिल्याबाईंनी पत्रे 'लालाजी बलाळ [गुलशुले] व कृष्णाजी सदाशिव निा कार रामपुरा' यांच्या नांवें आहेत.

येणे प्रा पाठविले आहे. घेउन उत्तर पाठवावे. खाना छ * ७ राखर. सुा खमस तसेन मया व आल्फ. ११ वहुत काय लिहिणे हे विनंती. ११

सिका

लेखांक [१०७]

श्री * संवत् १८५१ मार्गशीर्ष वद्य १०
[१० दिसेंबर १७९४]

राजश्री सेक हवीबुल सुा कोटे गोसावी यासि.

स्नोा हरकूवाई होळकर आशिर्वाद. सुा खमस तसेन मया व आल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. लिहित्र मजकूर घ्यानास आला. पत्री लिहिले की आपले पत्र राजश्री राज जालमसिंगजीस दिले. वाचून वहुत संतोष जाले. त्याचे उत्तर पाठविले ते आम्हास पावले. येथूनही आम्ही पत्र लिहिले आहे त्याजरून कळेल. तपोनिधी आतांवाविसी तुम्हास पेशजी समक्षे मोजे डावीचे जावसाळकरिता सांगितले आहे. त्यास आतोबाही तुम्हाकडे पाठविले आहेत. त्यास बोळ्याप्रमाणे त्याचा बंदोबस्त राजाकडून करून द्यावे. भरवसा जाणोन लिहिले आहे. रा छ * २३ जमादिलावल. वहुत काय लिहिणे. ११

सिका

लेखांक [१०८]

श्री * संवत् १८५१ मार्गशीर्ष वद्य १०
[१० दिसेंबर १७९४]

राजश्री राज जालमसिंगजी व माधोसिंग झाले
सा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नोा हरकूवाई होळकर आशिर्वाद उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित आसिले पाहिजे विशेष. तुम्ही पत्र छ १ ९ माहे जावलेचे पाठविले ते छ १ २२ जमादिलावली पावले. लिहिला आन्वये घ्यानास आला. पत्री लिहिले की राजश्री राघो गंगधर व सेक हवीव येथे आले. त्याने आपले ममतेचा व अभिमानपुरस्कार साहित्या केले त्याचा मजकूर सांगितला. त्यास पहिलेपासोन साहित्य व कृपा करित आला त्याच अन्वये केले. त्यात आपणास लिहित आहे. येथे सर्व आपले आत्तेचा विचार आहे. दुसरा अर्थ न जा[णा]ने म्हणोन कितेक

विनंती उपर. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लिहित असिले पाहिजे विशेष. तुम्ही येक दोन पत्र पाठविली ते उत्तम समई प्रविष्ट होउन संतोष जाला. आसेच निरंतर पत्री सतोषवीत जावे. यानंतर पत्री लिहिणे की साचा जाबसाल आपण मनावर धरून केला त्यासंबंधे वेध बघ्याचा पडला. आधी कादार दोन तीन जाले याजपासोन [बटा] मजरा घेतला [असा] आमचे कागदोपत्री दाखला आहे म्हणोन विस्तारपूर्वक लिहिले ते कळले व सिंघाचे सरकारची झडतीचा दाखला लिहिला. त्यास आम्ही कच्ची वाकफगीरी सरकारात करू. निशा पाती आम्ही आपल्याकडून करून देविली. त्यानी झडत्या करून घाल्या. ऐसी परवानगी जाली. इतकियात कोणी गैरवाका समजाविला की तुम्ही बटा छिडून देता परंतु आपले दफ्तरी पाडून देता की काये ? त्याजवरोन सरकारात संदेह येउन झडती महकूप करून कागदपत्र काढिले. कागदोपत्री कोठे सिलसिला निघाला नाही. या कामाचे प्रयत्नास काडी मात्र आळस जाला नाही. तोडीचे समई संघेह घालणाराने घातला. कागदोपत्रीच्या दाखल्यास उपाये काये ! येविसीचे कच्चे वृत्त राजश्री राधो गंगाधर व सैक हविबुलानी सांगता घ्यानास येईल. तपोनिधी आज्ञे वावा मानभाव आमचे गुरु यासी मोजे-ढावी प्राा बुंदी हा गांव आम्ही ' उदक ' दिल्या. गांवचा सिलसिला तुम्हास वाखवगीरी तुम्हास पुर्तपणे आहे. हली गांवास उपसर्ग बुंदीहून होतो म्हणोन गांवचा बोभाट आला आहे. यावरोन आमचे मनात आले की वरवर पुढे गांवास साचा उपद्रव न लागावा. आम्ही तपोनिधीस पत्र उदकी करून दिले आहे त्याप्रमाणे श्री शिवराजाजीचे पत्र करून घावे म्हणजे गांव वावाकडे निर्वेद जाला. हे करणे आपल्याकडे म्हणोन विस्तारपूर्वक लिहिले आसे व उभयेता मारानिलेस सांगोन उदक पत्राच्या नकला व श्रीमंत सूभेदार याचे पत्र वावानी करून घेतली त्याच्या नकला तुम्हास पहावयास पाठविले आसेत. तर हे पत्र पाडून साा बुंदी याचे उदकपत्र करून घावी. दुसरे राखी^{१४} श्रावण शुद्ध १५ पाठवावी ते वनले नाही. हली उभयेता व वावाजी विसमतगार बराबर.

- १ राखी १ सोन्याचे साकळी सुधा जडावाचे नग ७.
- १ पागोटे जेणावादी.
- १ सेला जेणावादी.
- २ महमूदी जामवर.
- १ धोत्र जोडा धुवट.

(१४) राणावतजी व भाकरोतनजी या दोन राजपूत स्त्रियांचा सिंघांशीं जसा 'राखी बांधण्या'चा व्यवहार होता तद्वच महाराष्ट्रीय हरकूवादेची ही राखी चिंतनीय आहे [भाग १ लेखांक १७९, २२३]

आजचे उद्यावर टाकून दिवस काढिता हे चांगले नाही. चिरंजीव राजश्री तुक्ताची पत्रे यैवजाविषई निकडीची येतात. त्याजला अडवण याजमुळे सरकारातून रा पदमसी राजसी सावकार याजकडील चौ लक्षाची वरात करून वसूणस रा जिवाजी सखाराम याची रवानगी पागा सुवा केली. तुई त्याचे कारकून रा भिकाजी मल्हार तेथे आले आहेत. याजमुळे तुमचे मनांत संशये आला असल. त्यास संशयाचे कारण नाही. वरातीचे यैवजाची तोड काढून सावकाराची निशा जाली म्हणजे मारनिलेस बोलउन घेतले जाईल. तुम्हाकडील निखाळसतेचे भाव रा वापुजी आनदराव बोलतात [व] लिहितात तसे निदर्शनास आल्यानंतर सरकारातूनही दूसरा अर्थ मागे जाळ नाही व पुढे घडणार नाही. सचोटीस जपत गेल्याने तुम्हासच उपयोगी पडल. सविस्तरे मारनिलेस बोळीत. १ रा छ * २० सवाल. सुमा खमस तसेन मया व अळफ. १ बडुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
बुड

पो छ १ माहे जिल्काद. जेष्ठ सुा २

[२० मे १७९५]

लेखांक [१११]

श्री

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआळंकृत राजमान्य स्नेा अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून खकीये लिहित जाणे विशप. राजश्री आत्माराम महिपतराव याजला तुम्ही तीनसे रूपये देविले होते ते पावले नाही म्हणोन कैकिले. ऐसियासि मशार निले पांच सात महिने तुम्हापासी होते. यास्तव तुम्हीही त्याजला उपयोगाचे माणूस जाणून तीनशाची चिठी करून दिली असता चिठीचा यैवज न पावला. हे आपूर्व आहे ! हळी हे पत्र लिहिले असे तरी ज्याजकडून यैवज देविला असे त्याजला ताकीद करून मशारनिलेस यैवज पावता होय ते करणे. १ जाणजे छ * १० रजव. बडुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
बुड

लेखांक [११२]

श्री

राजश्री राज जालमसिंग गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआळंकृत राजमान्य स्नेा अहिल्याबाई होळकर विनंती

प्रकारे लिहिले. त्यास मामलेतेविशी कांही चिंता न करणे. चिरंजीवासही देसी पत्र लिहिणे आहे. त्यास जावसाल होउन येईल. तुम्हाकडील हलकारे जोडी आम्हापासी आली. ते छक्करात चिरंजीवाकडे रवाना केली आहे. येथील वर्तमान तूत नवल विशेष लिहावा असे नाही. रा छ * २३ जमादिलवल. झुा खमस तिसेन मया व आल्फ. बहुत काय लिहिणे ! हे आशिर्वाद. ॥

सिका.

लेखांक [१०९]

श्री ! म्हाळसाकांत. * संवत् १८५२ वैशाख शुद्ध ६.

[१४ अप्रेल १७९५]

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जाणे विशेष. संस्थान कोटे येथील सरकारचे मामलतीचा येवज येणे, त्याचे जावसालविषई तुमचे तर्फेने राजश्री बापुजी आनंदराव बोळले. त्याची उत्तरे मशारनिलेसी बोळून रवानगी केली असता आघाप जावसाल निर्णमात येत नाही. यास्तव हळी हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही दिवस गत न झविता मामलतीचे येवजाचा निर्णम स्वर करून देणे. लावणीवर टाकिल्यावर तुम्हासच भारी पडेल. याचा पुरता विचार करून लावणीवर न टाकिता जल्द निकाल होय ते करणे. येविषई सविस्तरे मारनिलेस लिहिले आहे त्या अन्ये वोलतील. रा छ * ४ सवाल. सुमा खमस तिसेन मया व आल्फ. ! बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

मोर्तेन
४५

पो छ २० माहे सवाल सन मजकूर

वैशाख वद्य ७ संमत १८५१.

[१० मे १७९५]

लेखांक [११०]

श्री ! म्हाळसाकांत. * संवत् १८५२ वैशाख वद्य ६.

[१० मे १७९५]

राजश्री जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. तुम्ही रा बापुजी आनंदराव यांसि मामलतसंबंधी बोळता त्याचे [इत] मशारनिलेसी सरकारात लिहिले. त्यास येवज बहुत येणे.

हसियाचा येवज येणे त्याची निशा राजश्री शंकराजी मुरार यांनी करून दिली. या उपरी दुसरे हसियाचा ऐवज येणे याजकरिता पंत मशारनिलेस येथून पाठविले. त्याजला जाउन चार पांच महिने होन आले. अद्याप येवजाची तोड पडत नाही. तर हे गोष्ट उपयोगी नसे. त्यावरून हर्ला हे पत्र सादर केले असे. तर पत्र दर्शनी दूसरे हसियाचा येवज झाडियानसी मारनिलेकडे पावता करणे. जर तुम्ही हताचे पायावर घातलीयाने^{१६} फौजा त्या प्रांती आल्यावर तुम्हास जड पडेल, आसे समजोन संस्थानचा येवज झाडियानसी मारनिलेकडे देउन सत्वर रवाना करून हुजूर येउ पोहोनचे ते करणे. १ रा छ * २६ [१] बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
खुद

लेखांक [११५]

श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८५३ मार्गशीर्ष वद्य १५

[२९ दिसेंबर १७९६]

श्री
झाडियाराका
त चरणी तव
र मन्दारनि सु
त तुकोजी हो
ळकर

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा - तुकोजी होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावळे. राजश्री चापुजी आनंदराव यास समागमें राजश्री नरहर मुरहार कादार व आम्हाकडील भद्रा माणूस मुख्यार सेवेसी रवाना करितो म्हणोन लिहिले ते कळले. बैसियाशि मार निळेचे रवानगीस विठ्ठल न लावता लिहित्या प्रा पाठउन देणे. राजश्री नरहर मुरार याचा देण्या घेण्याचा लढा तुम्हाकडे असे तोही फडशा करून देणे. त्याचे कामात कोणेविपर्य दिकत न पडे ते करणे. रा छ * २९ मं जाण्वर. सुमा सित तिसेन मया व अलफ. १ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
खुद

(९६) मागे 'तुतलीना तोत्र' ही म्हण आलीच आहे. [दिनांक ९७] आतां ही दुसरी पद्यायान मिळते अहिल्यादेवाच्या जितके राजकीय पत्रांत केन्हीच म्हणी जालोजाली मिळाल्या पाहून गीतभाषांनी यात पदन कांयुन वाटतें.

उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहिणे विशेष. पेशजी येक दोन पत्री कमाविसदारानी लिहिले की तुम्हाकडोन कारभारी^{१५} समागमे घेउन येत आसो. त्यास अद्याप येतच आहेत ? याजकरिता हे पत्र लिहिले आहे. तरी तुम्हाकडून तुमचा कारभारी कमाविसदारसमागमे देउन रवाना करावे. हुजूर आलिया सर्वार्थ ध्याना [त] आणोन बंदोवस्त करून देणे तो देविला जाईल. ' रा छ * ९ रजव. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

लेखांक [११३]

श्री

राजश्री राज जालमसिंग गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्ये स्नो॥ अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. वो राजश्री ब्रजानंद भट तुम्हाकडून संस्थान कोटे येथील मामलतीच्या कामाकरिता येथे आले होते. त्यास मामलतीचा ठराव करून गोड गोष्टी बोलोन गेळे. त्याप्रमाणे अद्याप संस्थानच्या येवजाचा निकाल राजश्री नरहर मुरार मामलेदार याजकडे करून देत नाहीत म्हणोन हुजूर विदित जाले. येसियासि भटजी मारासी येथून गेल्यास चार महिने होत आले परंतु अद्याप येवजाचा निकाल मामलेदाराकडे करीत नाही. हे गोष्ट उपयोगी नसे. त्यास हली हे पत्र लिहिले असे. तर भटजी मा ज्याप्रमाणे संस्थानच्या मामलतीचा करार करून गेळे त्याप्रमाणे येवज मामलेदाराकडे पावता करणे. आणखी कितेक मार राजश्री शंकराजी मुरार याजला तपसील सांगितला आहे ते तुम्हास लिहितील त्या वरून कळो येईल. ' रा छ * १९ जाखर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

लेखांक [११४]

श्री

राजश्री राज जालमसिंग संस्थान कोटे गोा यांसि.

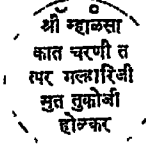
अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो॥ अहिल्याबाई होळकर विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहिणे विशेष. संस्थात मारकडून पहिल्या

(१५) श्रीमंत हुजुरी होळकर यांचे याच मितीचे व मजकूराचे दुमरे पत्र 'राज जालमसिंग' याच्या नावे आहे,

लेखांक [११७]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८५३ चैत्र शुद्ध १४

[२१ अप्रैल १७९६]

राजश्री लालाजी बलाल गोसावी यांनि.

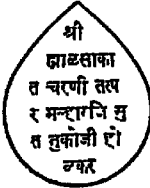
अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो काशिराव होळकर दंडवत. सुगा
सित तिसेन मया व आलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ अवगत जाला.
'चिरंजीव' राजश्री कृष्णराव [भगवंत गुलगुले] देसी जात आहेत समागमे अटाला आहे.
त्याची याद अलाहिदा पाठविली आहे. त्याप्रमाणे दस्तकाची आज्ञा जाहली पाहिजे' म्हणोन
लिहिले. येसियासी तुमचे लिहिल्यान्वये यादीप्रमाणे दस्तक पाठविले असे. तू संगदा
पत्र पाठउन आपले वृत्त सविस्तारे लेखन करीत जाणे. जाणिजे छ * १२ गवान्. वदुन
काये लिहिणे.

लेखांक [११८]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८५३ पौष शुद्ध १३

[११ जनवरी १७९७]

राजश्री राज जाल्ममिंग झाले गोसावी यांनि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो कासीराव होळकर रामराम विनंती
उपर. येथील कुशल जाणोन स्वक्रीय लिहित जावे विज्ञेय. ना ब्राह्मणगांव येथील मामलत
राजश्री पांडुरंग भिवजी याजकडून सरकारातून दूर करून राजश्री भगवंत बलाल याज
कडे सांगोन सनदा, मोटचिठ्या देउन रवाना करून मारनिलेकडील हरी भवानी कारकून
यास पत्रे सादर जाली असता, खेळ करून ठाणे न देना लडाईस प्रवर्तून माणसे जागा
केली. यामुळे वैदा होउन आमले घुरळीत चाल[त] नाही म्हणोन ह्या मामलेमाराचे तू
पत्र सरकारात आले. येसियास त्याचा उपार होउन बरेडा मिळला पाहिजे. यामुळे :

(९८) बाळाजी गुलगुलाचा वलिप बंधु भगवंतराव याचा हा दहावा पत्र येण आहे. तो लालाजी गुलगुलाचा चलन भाऊ मन्दागिनी त्याम 'चिरंजीव' असे म्हटले आहे.

श्रीमंत कासीराव होळकर

यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८५२ ते १८५६ विक्रमी.

लेखांक [११६]

मी 'म्हाळसाकांत * संवत् १८५२ जेष्ठ वद्य १०

[१२ जून १७९५]

राजश्री लालाजी बलाल [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र कासीराव होळकर दंडवत. सुमा
सित तिसेन मया व अल्फ. 'ता नंदवाई प्रांत मेवाड येथील मामलत रा लक्ष्मण मोरेश्वर
याजकडे सांगितली आहे. त्यास वेगूचे' कित्यात तुम्हाकडील कारकून आहेत. ते ता
मारी उपसर्ग देतात' म्हणोन हुजूर विदित जाले. त्यावरून हे पत्र सादर केले असे.
तरी 'तुम्ही आपल्याकडील कारकूनास निक्षूण ताकीद करून ता मारी कोणेविसी
तिलप्रांय उपद्रव न लागे ते करणे. राजश्री दौलत न राव सिंदे याजकडील महाल व
इकडील महाल दोन नाहीत. त्याअर्थां तुमचे तर्फेचे कारकूनानी व सरकारचे मामलेदारानी
येकविचारे राहून कामकाज लागल्यास परस्परे उपराळा करीत जावा. यात उत्तम आहे'.
जाणजे छ * २४ जिल्हाद. ' वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

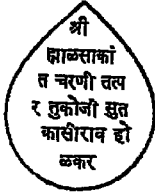
(१७) शिंदेबाही जिल्हे मंदसोरपैकी त्यास कमवे सिंगोलीच्या पश्चिमेस ८ कोर्मावर
हें गांव उदेंपूर राज्यांत असून तें महाराणा यांच्या भाऊवंशपैकी एकाकडे जागीर आहे.

लेखांक [१२०]

श्री १० ग्हाळसाकांत * संवत् १८५४ कार्तिक शुद्ध १४

[३ नवंबर १७९७]

राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि

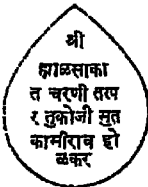
अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा कासीराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जाणे विशेष. साा बूंदी येथील मामलत राजश्री सिवराम लक्ष्मण यांनी राजश्री तिलोकसी टिकमसी व जीवनदास गोवर्धनदास व राम नारायेण झालिग्राम व त्रिरवीचंद सावकार याजकहून रसद भरणा करविल्यामुळे सरकारातून याजकडे सांगून सनदा [व] वळे दिली आहेत. परंतु दूरचा पछा मामलेदारास तेथे पोहोचावयास च्यार दिवस अधिक उणे लागतील. याजकारिता वसूल महालचा माजी मामलेदाराकडे जाउ न पावता ठाणे हाल मामलेदारा नुचे कायम जाले पाहिजे यास्तव हे पत्र लेखन केले असे. तरी सावकारानी सनदा आपले दुकानी कौठ्यास पाठविल्या आहेत. पुढे बूंदीस तूर्त गुमास्ते जातील त्याचा मार मेहेरचंद व सेरसींग वगैरे तुम्हास समजावितील त्याआन्वये त्याचा उपराळा करून ठाणे वसतून देउन वसूल माजी मामलेदाराकडे जाउ न पावता सनदेआन्वये सुरलीत अमल याजकडे चाले ते करणे. जाणिजे छ * १३ जमादिलाबल. सुमा समान तिसेन मया व आलफ. १० बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

लेखांक [१२१]

श्री १० ग्हाळसाकांत * संवत् १८५४ कार्तिक शुद्ध १४

[३ नवंबर १७९७]

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा कासीराव होळकर दंडवन विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. साा बूंदी येथील मामलत

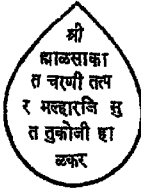
पत्र लेखन केले आहे. तरी तुम्ही आपलेकडील जमियेत ताा भारी हाल अमळदाराकडे पाठउन माजूकडून ठाणे त्याचे स्वाधीन करून देउन इतःपर तालुक्यात खेळ न होता विनदिकत चालेल असे करणे. रा छ * १२ माहे रजव. सुमा सवा तिसेन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [११९]

श्री म्हाळसाकांत * संवत् १८५४ आषाढ शुद्ध ५

[२९ जून १८९७]

राजश्री लालाजी बलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो कासीराव होळकर दडवत विनंती उपरी. राजश्री मल्हारराव गोविंद यानी सरकारात येउन विदित केले की आम्ही माहा यात्रा करून आल्यामुळे तेथील देणे जाले. याजकरिता मोजे झर पाा सिलोर हा गाव सरकारातून आम्हाकडे इनाम आहे तो राजश्री लालाजीबाबाकडे लाउन देउन त्याजपासोन यैवज घेउन यात्रेसंवंधे देणे वारिले. त्याचा यैवज फिटे तोपर्यंत गांवची घालमेल होणार नाही. येसा करारमदार केला आतां हे परंतु सरकारचे पत्राखेरीज त्याची खानरजमा होत नाही. यास्तव पत्र दिले पाहिजे. म्हणोन त्यावरून हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही मशारनिलेसी करारात आणिल्याप्रमाणे महायात्रेचे कर्ज वारा वयासी यैवज देउन मोजे मार हा गांव आपले रदकर्जी लाउन घेणे. ठेरल्या आन्वये सरकारातून आयवा मारनिलेकडून मोजे मारची घालमेल न्हावयाची नाही. रवाना छ * ४ माहे मोहरम. सुमा समान तिसेन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनति.

पौा छ १२ माहे रोवळ सन मजकूर

उर्फ भाद्रपद शुभा १४ समत १८५४

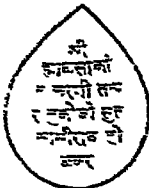
[४ सितंबर १८९७]

त्याची नेमणूक त्या नो चारले तऱ्हे त्या मार पैकी नास्त आहे तो पैकी रा
लक्षण सदाशिव याजकडे पाठव आहे त्या प्रो पुनचे वडिवाटांचा पावला पाहिले. या
कारण हे पत्र सदाशिव येले असे. नती तुम्ही नारायणलेस पैकी नेमणूकी वा पावना करणे
अग्नि नाजीकडे त्याचा पैकी देणे राहिला व न तेव त्यासही सांगून देणे. जाणिले.
ह * २८ जोरत. बहुत काय लिहिणे.

लेखांक : १२३ :

श्री महात्माकांत * संवत् १८५४ पैष ह्रद १३
[३१ दिसेंबर १८५४]

राजश्री राज जालनसिंगजी झाले गेल्याने पंते.

अखंडितक्षणीयात्कृत राजमान्य स्तोत्रा कासीराव होऊन सनमान विनंती
उपर. येथील कुशल जाणोन लकीये लिहित जाणे विशेष. सा बुद्धी येथील मन्त्र
राजश्री नारायणराव नरहर याजकडून दूर करून सरकारास राजश्री सिंगान लक्षण
याजकडे सांगोन त्याचे ठाणे वसतन दावजकरिता X X च्या रवाना तुम्हा
जाल्या असतां अद्याप हाल मानलेदाराचा आनंद दखल होत नाही. नाती ते मानलेदार
जनेत करून ठाणे आवणत दिवत करितात म्हणून विवेत जाले. त्यावरून हे पत्र लिहिले
असे. नती तुम्ही नाती मानलेदारास ताकीद करून ठाणे वसतन देणे. दिवत केल्यात
जनेत देवन उपराळा करून हाल मानलेदाराचा आनंद जसे ते करणे. नाती मानलेदार
कडे वसूल न जाय ते करणे. वारंवार येविली पत्रांनी प्रतिज्ञा न करणे. सा ह * १२
राज. तुना सुनान तितेन नया व आदर. इ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

जो ह २३ राज आहे नाग

पैष वा १३.

[१४ जानेवारी १८५८]

महादजी सिंदे यांचा भावा बहिरेजी ताजीर जनें जें वं १८५६ साली केलें त्यांत जबरही संग होतें.
तें प्रकरण पुढें दाखवावें आहे.

राजश्री नारायेणराव मल्हार व सुसा वास^{१०} फिरंगी याजकहून दूर करून साल मजकूर
पासोन राजश्री सिवराम लक्ष्मण याजकडे सांगितली आहे. त्याचे ठाणे कायम जाले
पाहिजे याजकरिता हे पत्र लेखन केले असे. तरी मशारनिले तुम्हास लिहितील
त्याप्रमाणे त्याचा उपराळा राखून ठाणे कायम काढून देणे आणि पुढेही उपयोग
लागल्यास पुस्तपन्हा राखीत जाणे. रा छ * १३ जमादिलाबल. सुमा समान तिसेन
मया आलफ. वहुत काय लिहिणे ! हे विनंती.

गोर्तब
ख

पैा छ ४ जाखर समान तिसेन

मार्गशीर्ष शुद्ध ६

[२४ नवंबर १७९७]

लेखाक [१२२]

श्री ! म्हाळसाकांत * सवत् १८५४ कार्तिक वद्य ३०

[१८ नवंबर १७९७]

श्री
म्हाळसाका
त चरणी हय
र हुकोबी खुत
कासीराव हो
ळकर

राजश्री सिवराम लक्ष्मण
काढार साा बुंदी गोसावी यांसि.

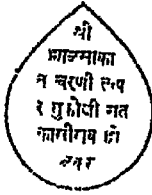
अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य स्नेा कासीराव होळकर दंडवत. सुा
समान तिसेन मया व आलफ. श्रीमताकहून राजश्री कृष्णाजी^{१०} जगनाथ जोधपूरी आहेत.

(९९) याचें वास्तविक मूल नाव कोणते हें सांगणें कठिण. ' इतिहाससंग्रहात ' हें नांव दोन
जागीं आलें आहे. त्यांपैकी एा ठिकाणीं ' कर्नल वास ' [म्हणजे बेबी] असें म्हटलें आहे. [इतिसंग्रह
भाग १७ पूर्वाध लेखाक ६४] हें पारसनिसाचे विवान खरं असेल तर आग्नेप्रकरणांतील ' वास '
निराळा असून त्याचा संबंध जिवबादादा करकराशी म्हणजे पर्याये सिदेशाहीची होता असें म्हटलें
पाहिजे. [इतिसंग्रह भाग १० पान २८] त्यावेळीं हा होळकरग्राहीत आला होता. Baours,
Birch अशीं जीं दोन नांवें Gwalior Gazetteer vol. 1 page 243-44 वर आहेत त्यांचें
नाम्य ' वास ' शब्दार्था बरोच जुळते. Baours हा पाठशब्दा लढाईत १७९० सालीं मारला गेला,
तेव्हां Birch हाच ' वास ' असावा असें वाटते.

(१००) ह्या कृष्णाजी जगन्नाथ पेजव्याकहून भारवाच्यात बकिली होता. त्याचा बकिली
पत्रव्यवहार ' जोधपूर येथील राजकारणें ' या मधल्यांखाली पारसनिसानें प्रसिद्ध केला आहे [इति
संग्रह भाग २०] त्याचें कार्यक्षेत्र बहुतेक राजपुतान्यात राहिल्याचें ही बकिली मिळाली असें वाटते.

लेखांक [१२६]

श्री १ म्हाळसाकान * संवत् १८५४ माघ वष ८
[८ फरवरी १७९८]

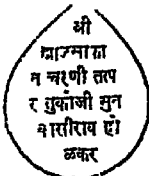
राजश्री वाळकृष्ण वासुदेव काग
सस्थान वृंदी गोसावी यांति.

अर्धचंद्रलक्ष्मीआळकून राजमान्य रंणा कासीराव होळकर दंडवत. सुभा रामान निगेन मया आळफा. राजश्री सल्हारगव गोविंद निा सरकार थाजकडे मोजे झर तो गिन्हेरे गंस्थान गजकू हा गांव इनामी पेशजीपासोन सरकारानून आहे. तेथील सनदाआन्वये ब्रिडिश्ट चालत आल्याप्रमाणे उपद्रव कोणेविसी न लागना चालली पाहिजे गान्धव हे पत्र सादर केले असे. तरी तुम्ही मारनिलेकडील गावास वावगा उपरार्ग काही येक लागो न देना त्याजकडे भोगवट्या प्रो निर्वंध चालून हरयेक प्रकारे उपर करीत जाणे. बोभाट येउ न देणे. जाणिजे छ * २१ माहे सावान. १ बहृत काय लिहिणे.

लेखांक [१२७]

श्री १ म्हाळसाकान * संवत् १८५४ मार्गशीर्ष शुद्ध ११
[१८ डिसेंबर १७९८]

राजश्री राज जाल्मसिंगजी झाले गोसावी यांति.

अर्धचंद्रलक्ष्मीआळकून राजमान्य रंणा कासीराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुळल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. सा कोटे येथील मामत्याचा जावसाल मातबर पाठउन करावा हे तुमचे मनात येउन राा बिरधीचंद हीरानंद यास तुम्ही मार लिहिला. तो त्याचे विनंती केल्यावरून साकल्य ध्यानास आल. यैसियासी या जावसालास बहृत दिवस जाणे. येवज सरकाराचा मुबलग वेणे. येविसी महेश्वरचे मुक्तामी सेक हबीवळला येउन वोलत गेले. परंतु ताळा पडला नाही. आलीकडे पत्रे ही लिहिली असता दिनावधी तुम्हाकडूनच लागली. प्रस्तुत सख्ख करावा हे तुमचे मानस [आसे तर] रतम आहे. थाउपरी मातबर पाठविणे तो मुस्त्यार हरयेक वोलण्यास तुमची

लेखांक [१२४]

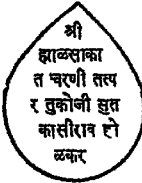
श्री ! म्हाळसाकांत * संवत् १८५४ कार्तिक वद्य ३०
[१८ नवंबर १७९७]

राजश्री नारायणराव बळाल गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा कासीराव होळकर दंडवत. सुभा समान तिसेन मया व आल्फ. राजश्री लक्ष्मण सदाशिव राजश्री आली बहादुर याजपासी [वकीलीस] असनात त्याजला राजश्री कुप्याजी जंगनाथ याची नेमणूक साा बूंदी येथे आहे, त्याजपैकी दरसाल च्यारसे रुपये पावत असता तुम्ही च्यार साले यैवज पावता केला नाही. ये १५ विपई पूर्वी पत्रे पाठविली आसोन दिवत करिता म्हणोन विदित जाले. त्या वरून हे पत्र सादर केले असे. तरी अतःपर तुम्हाकडे याचा यैवज राहिल आसेल त्याचा देखत पत्र फडशा करणे. याउपरी बोभाट आलिया मर्जोस माननार नाही. जाणिजे छ * २८ जावळ. ! वहुत काय लिहिणे.

लेखांक [१२५]

श्री ! म्हाळसाकांत * संवत् १८५४ कार्तिक वद्य ३०
[१८ नवंबर १७९७]

राजश्री लक्ष्मणराव सदाशिव गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा कासीराव होळकर दंडवत. सुभा समान तिसेन मया आल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावोन मार अवगत जाला. आसामी संवंधी ताकीदपत्राविसी लिहिले. त्यास साा माचे मामलेदारास समक्ष ताकीद होऊन पत्रही पाठविले असे. वरचेवर पत्र पाठउन वर्तमान लिहित जाणे. जाणिजे छ * २८ जावळ. ! वहुत काय लिहिणे.

पैा छ ३ सावान मुा नजीक चरखरी.
[२१ जनवरी १७९८]

गजबूत आसोन मामलती पौ। येक पैसा त्याजळ न देणे. दिल्यास मजरा पडणार नाही. तुमचे उपराज्याविसी राजप्री दौलतराव सिंदे याची पत्रे राजप्री लक्ष्मण^{१०२} अनंत [छाड] व बाळोजी इंगळे^{१०३} यास घेउन पाठविली आहेत. ते त्याजकडे पाठउन बदोबस्त राखणे. रा छ * १२ जिल्हेज. सुमा तिसा तिसेन मया व आलफ. बडुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब

मुद

---

(१०२) लक्ष्मण अनंत यासच संक्षेपानें लखबादादा म्हणत असत. [लेखांक १४३, १४४]

(१०३) हा अंबुजी इंगळ्याचा घाकटा वंशु होय. याचा वंश हल्लीं ग्वाल्हेरीस असून राई घाले इंगळे या नांवानें प्रसिद्ध आहे. शिंदेशाहीत इंगळे हे सरदार असून राई हा महाल त्याजकडे इनाम असल्यामुळे वरील नामाभिधान प्राप्त झालें आहे. [ताजा भाग १ पान २९१]

प्रतिष्ठा न करी आसा [मात्र] योजून पाठविणे. शा ता तोड निघाला असता तुम्हाकडील मार्गाचे जावसाळ असतील ते विल्हेस लागतील. सविस्तरे मारानिलेसी ब्रोलण्यात आले आहे. [ते] लिहितील. रा छ * ९ रजब. सुमा तिसा तिसेन मया आळफ. वहुत काय लिहिणे हे विनती.

मोर्तब
बुद

पैा छ ५ माहे सावान.
[१२ जनवरी १७९९]

लेखांक [१२८]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ वैशाख शुद्ध १४
[१८ मे १७९९]

श्री
झालसाका
त चरणी तय
र तुकोनी सुत
कामीराव हो
ळकर

राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा कासीराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ आगत जाला. ' राजश्री यशवंतराव होळकर यानी माळव्यात आमला फैला करून हाडोतीकडे शह धावया [च्या] इराद्यात आहेत. साा पूर्वीपासोन सरकार लक्ष्मी हामेशा गौरवरदास्त होत आली त्या प्राा पुढे जाले पो ' म्हणोन लिहिले. ' व्यास प्रस्तुत चिरंजीव राा यशवंतराव होळकर यानी माळव्यात बखेडा केला, पुढे इरादा हाडोतीचा करीत आहे यामुळे तुम्ही सरकार लक्ष सोडाल हे घडावयाचेच नाही. येविषई परिहार लिहिण्याचे प्रयोजन काय ! सरकारातल संस्थानचे संरक्षणाविशी न्त कायेमी आहे तेच आहे. दुसरे व्हावयाचे नाही. प्रस्तुत बखेडा जाला. त्याचा समारोप व्हावा येविषईची पैरवी लागलीच आहे. कदाचित चिरंजीवाकडून आगळीक जाल्यास तुम्ही जुमस न खाता

लेखांक [१३०]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ वैशाख शुद्ध ४
[९ मे १७९९]

० श्री ✓
म्हाळसाका
त चरणी तत्पर
मल्हारजी सुत
पंढेराव होळ
कर

राजश्री लालाजी बलळ कादार

निा हिसेदार सिंदे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य रनेा यशवंतराव होळकर दडवत. घुा
तिसा तिसेन मया व आलफ. पाा बूदी येथील जप्तीस सरकार हिशाचे राजश्री मर्जा [१] पाा
आहेत तरी मारानिले सरकार हिशाचे कामाची वहिवट करतील. तुम्हाकडील खूळ उमे
करून सरकार नुकसानी करिता त्यास तुम्हाकडील हिशा जो आहे तेथील बंदोबस्त
करणे. आम्हाकडील मामलेतीत तुम्हास समंघ नाही. इतःपर मामलतसंबंधी फितुर न
जाल्यास नीट नाही. याजकरि [ता] तुमचे हिशाचे काम तुम्ही करून सरकार हिशाचा
बंदोबस्त मारानिले करतील, जाणिजे छ * ३ १ माहे जिल्हेज. बहुत काय लिहिणे.

श्री
मोर्तव
सुद

पौा छ ४ मोहरम सुमा मयतेन
[१] मया व आलफ.
[९ जून १७९९]

लेखांक [१३१]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ वैशाख शुद्ध ११
[१५ मे १७९९]

० श्री ०
म्हाळसाका
त चरणी तत्पर
मल्हारजी सुत
पंढेराव होळ
कर

राजश्री राज जालमसिंग झाले

संस्थान कोटे गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य स्तो। यशवंतराव होळकर रामराम
विनती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जाणे विशेष. पाा पाटण श्री केशो
रायेजीचे येथील जप्तीचे काम साप्रत सरकारादन राजश्री त्रिंबक दिनकर याजकडे
सांगोन रवानगी केली. ते महाळी गेलियावर माजी मामलेदारानी जमेत जमा करून
ठाणे न देता माणसे जाया केली. महाळात वखेडा होउन सरकार नुकसान होत आहे
म्हणोन विदित जाहले. येसियासी त्याचा उपर होउन बंदोबस्त न केला पाहिजे यास्तव
हे लेखन केले असे. तरी तुम्ही पोा मारीहून जप्तीकडील कारकून मारानिले लिहि-
तील त्यान्ये त्याचा उपराळा करून माजुलाकडील वैदा टुटून ठाण्यासुधा स्वाधीन करून

श्रीमंत यशवंतराव होळकर
यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८५६ ते १८६८ विक्रमी.

—१८६८—

लेखांक [१२९]

श्री 'महाळासाकांत * संवत् १८५६ चैत्र शुद्ध १
[६ अप्रेल १८९९]

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर रामराम विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहिणे विशेष. पा पाटण श्री केशोरायेजीचे
येथील मामलत राजश्री कासी कृष्ण व यादवराव व्यंकटेश याजकडे होती. आलीकडे
मारनिलेकडील मामलत तगीर करून राजश्री त्रिंबक दिनकर याजकडे पा मजकूर
येथील जंती सागून हे पत्र तुम्हास लेखन केले असे. तरी पंत मारनिल पा मजकूर
आल्यावर महाली अमल वसवितील. माजी मामलेदार[ने] हरामखोरी केल्यास नवीन
मामलेदारास सामल होउन मारनिलेचे पारपल्ल करून महाली ठाणे बसउन गावगाना
चंदोवस्त करून आमल सुरक्षितपणे चाले तो अर्थ करणे. ' रा छ * २९ माहे सवाल.
झा तिसा तिसेन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

बार

विनती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. संस्थान बुंदी येथील सरकारी अमलाचे मामलतीचे काम सरकारातून राजश्री कुण्णराव चिमणाजी याजकडे सांगोन तेथील बंदोबस्तास लाजकडील कारकून व महंमद नूर खान पठाण या [स] जमेन सह पाठउन आला[हि]दा सनदापत्रे दिलेच आहेत. त्याअन्वये घडले पाहिजे यास्तव हे पत्र लेखन केलं असे. तरी तुम्ही मारनिळकडील कुल दखलगिरीस काही येक संस्थानी खल्ल होउ लागल्यास उपराळा हरयेकविसी लिहित जातील तसा करून काहीयेक वेध न होता आमळ सुरलीत चालून व्हिवाट चालत आली तसी घडे असे करणे. तेथील बंदोबस्तामुळे भागाहून स्वार माणसाची रत्न वानगी होईल लाजला [मुकुंद] दप्यात वगैरे अटकाव न होता जातील असा बंदोबस्त करून देवणे. १ रा छ * १९ रबिलावल. सुा मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तव
सुद

पैा छ २ रबिलाखर सन मयतेन

भाद्रपद शुा ४

[३ सितंबर १७९९]

वार

लेखांक [१३४]

श्री १ म्हाळसाकात * संवत् १८५६ श्रावण वष ६

[२१ अगस्ट १७९९]

० श्री ८
म्हाळसाका
त श्रावणी तत्पर
मल्हारजी सुत
खडेरार होळ
कर

राजश्री लालाजी बळाल गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीचालंकृत राजमान्य स्नेहा ग्रहावंतराव होळकर दडवत विनति उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. संस्थान बुंदी येथील सस्था निवाकडून खल्ल जाल्यामुळे तेथील सरकारी अमलाचे मामलतीचे काम सरकारातून राजश्री कुण्णराव चिमणाजी याजकडे सांगोन बंदोबस्तास लाजकडील कारकून महंमद नूर खान यास जमेतसुधा रवाना करून हे पत्र लेखन केले आसे. तरी तुम्ही मारनिळे कडील हरयेकविसी उपार ठेवीत जाउन महालात दखलगिरी होउन दिकत न पडता आमळ सुरलीत चालेल असे करणे. मधी संस्थानिकाकडून वगैरे दिकत होऊ लागल्यास

देउन कामकाज सुरलीत चाले असे करणे. १ रा छ * ९ माहे जिल्हेजे. सुा तिसा
तिसेन मया व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तव
सुद

लेखांक [१३२]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ जेष्ठ शुद्ध ९
[१२ जून १७९९]

० श्री ०
म्हाळसाकांत
व चरणी तत्पर
मल्हारजी सुत
खडेराव होळ
कर

राजश्री लालाजी वलाळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नोा यशवंतराव होळकर दडवत
विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जाणे विशेष. पेशजी तुम्हाकडून
पत्रे आली त्यात राजश्री राज जालमसिंग झाले संस्थान कोटे याजकडील पूर्वरीतीने
सरकार लक्षास जपण्याचे भाव लिहिण्यात आले. त्यास पेशजीपासोन संस्थानिकाचे
निखाळसतेचे चाळीवर सरकातून व्यंग न होता निभावणी जाळी. पुढे कोणेविसी
दुसरा अर्थ न घडता पूर्वरीतीप्रमाणे घडल्यात येईल. तर्त सरकारात येवजाची निकड
संस्थानिकाकडून फडशा होणे राहिल आहे ते पक्षी त्यानी प्रसंगास काहीयेक व्यंग होउन
न पावता उपयोगी पडेल अशीच योजना करून ठेविली आसे[ल.] जावसालात तुम्ही
आहा त्याअर्थी त सरकारात व त्याजकडे चांगले तेच घडल्यात येईल. सविस्तरे
बोळण्याचे भाव महंमद नूर खान सांगनील ते समजून त्यान्वये त्यासी बोळून घडल्यात
येईल तसे उगउन लिहिणे. १ रा छ * ७ माहे मोहरम सुा मयातेन व आलफ. १ बहुत
काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तव
सुद

पैा छ १७ माहे मोहरम साल मार.
[२९ जून १७९९]

लेखांक [१३३]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ श्रावण वद्य ६
[२९ अगस्ट १७९९]

० श्री ०
म्हाळसाकांत
त चरणी तत्पर
मल्हारजी सुत
खडेराव होळ
कर

राजश्री राज जालमसिंग झाले
संस्थान कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नोा यशवंतराव होळकर रामराम

सरकारी मामल्याचा येवज घेणे व संस्थान बूंदी येथील कोठड्याकडे नजराण्याचा येवज पेशजीप्रमाणे येणे व बूंदीकरानी सरकार आमल्यात मनमाने तसा बखेडा करून जबरदस्तीने येवज घेतला तो माघारे बावयाचा [असे] करारात आले आहे त्यासुधा दरोबस्त भाई^{१०४} दुधरनेक फरासीस याजकडे देवउन अल[हि]दा वराता करून दिल्या आहेत त्याप्रमाणे झाडवाकीनिसी जलद पावला पाहिजे. यास्तव फरासीस याची रवानगी करून हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही मारामिळे वराता वगैरे कागदपत्र घेउन सरजामसुधा तिकडे आल्यावर माहितगिरीने कोठेही दिकत पडून न पावता π सर्व प्रकारे त्याजला आनकूळ राहून झाडून येवज दिवसगत न लागता जलद पावता होउन सरकारी नक्ष राहून याजकडील बोमाट येउन न पावे असे करणे. १ रा छ * २१ रबिलाखर. सुा मयातेन व अलफ. १ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तब
सुद

बार. पौ छ १३ जावळ मयातेन व अलफ.

[१३ अक्टूबर १७९९]

लेखाक [१३७]

श्री १ म्हाळसाकांत * सवत् १८५६ मार्गशीर्ष वद्य १४

[२५ दिसंबर १७९९]

१००

राजश्री लाळाजी बळाल गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर दडवत विनंती उपरी. तुम्हाकडील मार राजश्री बाळाराम आगरवाले याचे लिहिल्यावरून सर्व संज-

(१०४) दुधरनेक [Dudrenec] फरासीस यास 'भाई' हें जें विशेषण लाविलें आहे त्यावरून होळकरांहीत त्याची महती काय होती हें स्पष्ट कळतें किंदेशाहीतील राणेनां 'भाई' प्रमाणेंच होळकरांहीतील हें दुसरें उदाहरण होय पण त्यात भेद एवढाच कीं राणेनांप्रमाणें दुधरनेकाचे संगी पात्रता मात्र नव्हती

(१०५) सितंबर १८०४ पासून यशवंतराव होळकरानी आपले नावें 'सिकामोर्तब' चालविलें [लेखाक १५१, १५५] त्यापूर्वी खंडेराव होळकरांचेंच 'सिकामोर्तब' ते वापरित असत. [लेखाक १२९ ते १५०] अर्थात् वरील पत्राचें वर्ष १८०४ च्या मार्गे जाऊ शकत नाहीं असल पत्रात 'सित' किंवा 'सदा' मयातेन व अलफ असें असावयास पाहिजे तथापि पत्राघारेच वरील वर्ष दिलें आहे तें मात्र वेधसनीय नाहीं.

जरव देउन बहिवट चालउन देवणे. ॥ रा ८ छ * १९ रविलावल. सुा मयातेन व
अलफ. ॥ बहून काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तव
सुद

पो छ ३ माहे रविलाखर

म. सु. ५ बुधवार.

[४ सितंबर १७९९]

बार

लेखांक [१३५]

श्री ॥ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ भाद्रपद शुद्ध ८

[७ सितंबर १७९९]

ॐ श्री ८
म्हाळसाका
त चरणी तत्पर
मन्हारजी सुत
खडेराव होळ
कर

राजश्री राज जाल्मसिंग झाले

संस्थान कोटे गोा यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नोा यशवंतराव होळकर रामराम
विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जावे विशेष. संस्थान बूंदी येथील
कोठळ्याकडे स्वारी बाबत घास दाण्याचा येवज हमेशा स्वारी येती तेव्हा येत असतो
व्याप्रमाणे हल्ली वराता करून येवजाचे वसूलास स्वार पाठउन हे पत्र तुम्हास लेखन
केले असे. तरी तुम्ही कोणाचा पक्ष न करिता सर्वांस नाकीद करून वरातीप्रमाणे
येवजाचा निर्गम होय ते करणे. ॥ रा छ * ६ रविलावल. सुा मयातेन अलफ. बहुत
काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तव
सुद

पौा छ १३ जावल सन मयातेन व अलफ.

[६ अक्टुबर १७९९]

लेखांक [१३६]

श्री ॥ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ भाद्रपद वद्य ८

[२२ सितंबर १७९९]

ॐ श्री ८
म्हाळसाका
त चरणी तत्पर
मन्हारजी सुत
खडेराव होळ
कर

राजश्री राज जाल्मसिंग झाले

संस्थान कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नोा यशवंतराव होळकर रामराम
विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. संस्थान सोपार येथे

बाळाजी^{१०६} आनंत [पिंगे] याजला वरचेवर पत्रे जातात. प्रस्तुत त्याचे उतर आले त्यात भाव जे लिहिले आहेत ते समजावे याजकरिता उभयेताकडे त्याची नकल पाठविली आहे, त्यावरून कळल. दोन्ही पक्ष लिहिले आहेत. यात समजावे काये ? जसे करणे असल तैसा येकनिश्चये ठेराउन खचित लिहिले म्हणजे त्याप्रमाणे जपावयास येईल. उभयेता मारानिले व तुम्ही येविपई विचार करून पत्रे जाउन करण्याचा बेत खचित निश्चयात येउन बंदोबस्त घडे ते करावे. ' ॥ रा छ २२ सावान. सुा मयातेन व आलफ. ' ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तव
सुद

लेखांक [१३९]

श्री ॥ म्हाळसाकांत * संवत् १८५७ चैत्र शुद्ध ४
[२९ मार्च १८००]

राजश्री राज जालमसिंग झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा अशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ आगगत जाला. 'पाा सिरोंज हा महाल राजश्री जगन्नाथराम [केरकर] व लक्ष्मण आनंत [लाड] यानी खेचीकडे दिल्या. हे वर्तमान येकून उभयेतास व आम्हारा पत्रे लिहिली होती. तेच पत्रे त्याजकडे पाठउन येथूनही ल्याहांवयाचे ते लिहिले होते. त्या वरून त्यानी आपले पत्राचे उत्तर पाठउन आम्हास पत्र लिहिले आहे. त्याचे नकलेसहित रवानगी केली आहे त्यावरून ध्यानास येईल. त्याचे लक्ष आपल्याविशी तिलप्राय दुसरे नाही. तसेच आपल्याकडूनही असावी. ते व आपण येकविचारे आसोन जेपूर आदि करून मोठाल्या मसळती केल्याने सहजात घडून सरकारनक्ष राहून पैका उत्पन्न होउन फौजेचा निर्वाह चाखून कोणेविशी जड पडावे असे नाही ' म्हणोन विस्तारे करून लिहिले. येसियासी ' उभयेताचा खबीर

(१०७) विदिशाहीतील सुप्रसिद्ध मुत्सद्दी बाळाजी अनंत पिंगे उर्फ बाळोबा तात्या पागनीस तो ह्याच याचें चरणें विदिशाहींत असून हल्ली त्याच्या तीन आत्मा विद्यमान आहेत. [ताज्या भाग १ पान ३९९ ते ४०१]

ण्यात आला. त्यास तुमचे लक्ष पडिल्यापासून सरकारनक्ष ठेउन ज्या गोष्टीने सरकार किफायत तो आर्थ करून दाखवावा ते पक्षी भरवसाच आहे. विस्तारे ल्याहावे यैसे नाही. सविस्तरे बाळाराम याजला लिहिण्यात आले आहे त्यावरून कळेल. ॥ रा छ * २७ ॥ रजव. सुरसन मयातेन व अलफ. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

पैा छ ६ सावान सन मजकूर.

[२ जनवरी १८००]

लेखांक [१३८]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८५६ पौष वष ८

[१८ जनवरी १८००]

राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पाउन लेखनार्थ आवगत जाला. 'राजश्री जगनाथराम'^{१०६} [केरकर] व लक्ष्मण आनंत [छाड] यासी आपले प्रकरणी बहुत निखालसतेची बोलणी होउन त्यानी आपल्यास पत्रे लिहिली आहेत त्यावरून ध्यानास येईल. हेसी पत्रे यांची वारंवार जातात. महालचे बोभाट गेल्याने याचे लिहिण्यास बाध न पडे ते घडावे ' म्हणोन विस्तारे करून लिहिले. येसि यासी 'उभयेताचे व तुमचे पकेपणे बोलणे होउन पत्रे येतात त्याआर्थी संशये राहावा असे नाही. तिकडील महालास उपसर्ग लागू न देता वचाव करून म्हेश्वरी दाखळ जालो. मशारनिळेचे लिहिण्यास बाध न पडावी या लक्षास जपून कोणे महाली उपद्रव न दिल्ला. मामलेदार लगाच बोभाट लिहितील. त्याजवर मदार नाही. इकडून राजश्री

(१०६) जगन्नाथराम केरकर यासच जगेश बापू असे म्हणत असत [लेखांक १४४] हा जिवबादादा वक्षी याचा चुलत भाऊ होय. या घराण्याचा वराच पत्र व्यवहार 'जिवाजी बल्लाळ केरकर' याच्या चरित्रांत आला आहे. सासिबाय 'संग्रहात' व इतरत्र जी थोडी पत्रे मिळाली ती पुढें येणार आहेतच.

आम्ही मिळोन जे मसलत करू ते सहजान शेवटास जाईल. येविसीचे आर्थ सविस्तरे राजश्री वालचंद याचे पत्री लिहिले होते. ते समजून साधात त्यासीही बोलण्यात [आले] आहे सविस्तरे लिहितील.' सर्वदा पत्री सनोपवीत जाणे. १ रा छ * ३ जिल्ह्याद. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोती
सुद

पो छ १८ जिल्ह्याद.

सुगा मयातेन व अल्फ

[१३ अप्रैल १८००]

लेखाक [१४०]

श्रीमहाळसाकांत

* संवत् १८५७ चैत्र वद्य १

[१० अप्रैल १८००]

श्री -
महाळसाका
त चरणी तत्पर
महाळजी सुत
सप्रेम होळ
कर

राजश्री राज जालमसिंग झाले

संस्थान कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआळंकृत राजमान्य स्नो यशवतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. दुदरनेक फरासीस याजला सरकारातून हाती खरीदी करून धावयाचा [ठरला] यास्तव हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही मारनिलेस हाती नग येक देउन पावती घेणे. त्याचे किमतीचा धैवज सरकार हिसेवी खर्ची लिहिणे. मजरा पडतील १८ १ रा छ * १५ जिल्ह्याद सुगा मयातेन व अल्फ. १ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोती
सुद

लेखाक [१४१]

श्रीमहाळसाकांत

* संवत् १८५७ चैत्र वद्य १

[१० अप्रैल १८००]

श्री -
महाळसाका
त चरणी तत्पर
महाळजी सुत
सप्रेम होळ
कर

राजश्री राज जालमसिंग झाले संस्थान कोटे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआळंकृत राजमान्य स्नो यशवतराव होळकर रामराम उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणे विशेष. पेशजी सरकारातून फुलण फरासीस

(१०९) फुलण हा प्रथम दुदनेकाचे हाताखाली एक सैनिक होता. नंतर लाने निराळा कंप तयार केला. त्याचे खर्चास जावरें व देपालपूर हे महाल त्याजकडे होते सजैनच्या लढाईत हा घामिल होता. [होकै. ७९, ८१, ८२, ८४, ९२] ' Major Planet a Frenchman

आणि भाउपण यास जपणे हे पाहून बड्डत संतोष [१] आहे. त्यात तुम्हासारखे मध्यस्थ आहेत. तेव्हा कोणतीही गोष्ट जे घडणे ते विचाराचे वाटेनेच होईल हे खातर जमा ७८ आहे. भिरोंजचे वर्तमान येकिल्यावर मनातच ठेविल्याने गुबार वाढून संशयाने संशयाची वृत्ती होती. याजकारिता कागदीपत्री लिहून उत्तरे आणून निखाळसता घडत गेल्याने उभयपक्षीही चांगले आहे. आम्हास सर्वप्रकारे भरवसा उभयेताचा त्याच प्रमाणेच त्यांचेही जपणे आहे. तेव्हा दुसरे मनात यावयाचे नाही. खानदेश प्रांती पाा नंदुरवार वगैरे महाली तिकडील पलटनाचा उपसर्ग लागतो [तरी] हे बुध्या तिकडून घडणार नाही. पत्रेही इकडून गेलीच आहेत. तिकडूनही जावी. सारांश दोन्ही दौलतीचा येंकोपा असल्याने शत्रुवर जरब राहून सरकारचाकरी वडून फौजेचा ही निर्वाह चालेल हेच उक्ष इकडील आहे. दूसरे तिलप्राय नाही. दौलती दोन्ही देशी बैठक पडल्यामुळे खरावीत आल्या. कोणेही प्रकारे वंदोबस्त घडून येक्यतेने चालेन उलगडा पडल्याने फार उपयोग आहेत. येविसी इकडून पत्रे जातच आहेत. उभयेताचा व आमचा दूसरा विचार नाही. याजमुळेही कितेकास अवघड वाटून कोणेही रीतीने आपसात संशये यावे याआर्थी नानाप्रकारे मास मासवितील, लिहितील त्याजवर त्यानी सर्वात्मना जाउ नये. तुम्ही मध्ये आहां. तेव्हां दुतर्फाही वाकळी गोष्ट कदापि घडणार नाही. कोठे कांही दिसू लागल्यास वरचेवर लिहून सावध करीत जाणे. आम्हास देशचे वंदोबस्ताचा वेध मोठा आहे. येविसी पत्रे जातच आहेत. उभयेताकडूनही वरचेवर जाउन वंदोबस्त चिरंजीव राजश्री खंडेराव^{१०८} [होळकर] याचे नावे घडावा म्हणजे ते व

(१०८) तुकोजी होळकर हे १७ जुलै १७९७ रोजी वारलें [होदमा १ लेखाक ११५] अहिल्याबाईंच्या संमतीने आपल्या जिवंतपणींच 'जेष्ठ पुत्र काशीराव यास वलें बावी असा जेत होता परंतु कनिष्ठ पुत्र मल्हारराव विषडले, हिंसा मागू लागले 'मनस्वी उपधाप केले. त्यामुळे 'त्यास कुशलगडचे किल्यांत ठेविले' [मदवापत्रे २ उत्तरार्ध लेखांक २५०, २५६, २५८, २५९, २६१ व इतिसंग्रह १४ लेखाक २] अशा प्रकारें गांधीविषयी वाद चालूं असताच अहिल्याबाई व तुकोजी होळकर निवर्तले. काशीरावाचा कायदेशीर वारसा पेशवे व सिंदी यांस मानवला पण तो मल्हाररावास वचला नाही. शेवटीं या लढ्यापायींच त्याचा अंतही झाला. तथापि त्याचा हा अहमयी पुत्र खंडेराव यास गांधी मिळाली असा जो पक्ष यत्न करीत होता त्यांत यशवंतराव होळकर हे प्रमुख होते आणि एवढ्यापाठींच पहिरयापासून खंडेरावाचें स्वामित्व पुकारून तें त्याचा सिका वापरूं लागले. वस्तुतः मल्हारराव अथवा त्याचा पुत्र खंडेराव हे केव्हाही गांधीवर आलेच नाहीत किंवा छुटका करून घेतल्यानंतरही खंडेरावास यशवंतराव होळकरांनीं गांधीवर वसविलें नाहीं. होळकरशाहीची मूळं हातीं येण्यापुरतेंच हें सिक्याचें सांग होतें असें निष्पन्न होते.

इकडील महाली उपसर्ग लागल याजकरिता यजमान^{११०} साहेबांनी व राजश्री [वाळोत्रा] तात्या [पागनीसा]नी पत्र लिहिली आहेत त्याअन्वये वदोवरत आसावा. आपल्याकडील कामाविसी त्याजला काळजी आहेच. आम्हीही घत्तेवर लिहितच आहं. म्हणोन विस्तारे करून लिहिले. येसियासी 'आमचे छत्र पहिल्यापासोन राजश्री दौलतराव सिंदे याजखेरीज नाही. त्याची पत्रे [आम्ही] महेश्वरी जावे या अन्वये येत गेली. त्यावरून तेथे जाउन तीन गाम राहिले परंतु वदोवस्ताचा अर्थ कांहींच न घडला. फांजेचा खर्च भारी, निर्वाह चालला पाहिजे याजकरिता तेथून कूच करून माळवे प्रांती आलो. तिकडील महात्मास [तिला]प्रायेही उपसर्ग दिल्या नाही व पुढेही थावयाचा नाही. इकडील वदोवस्ताविसी त्याजला काळजी आहे आणि आपली पत्रे वारंवार जातात त्याअर्थी विस्तारे ल्याहावेसे नाही. जेणेकरून बंदोबस्त सत्वर घडून सरकारचाकरी होउन आपला उपयोग घडे ते करावे.' सर्वदा पत्री सतोपवीत जावे.† रा छ * १२ जिल्हेज सुा मयातेन अल्फ. हे विनंती.

श्री
गोसाव
सुद

लेखांक [१४३]

श्रीमहालभावात * सवत् १८५७ वंशाख शुद्ध १३
[७ मे १८००]

० श्री
महात्माका
त चरणी तत्पर
महाराजी सुन
राजेराव होळ
कर

राजश्री दौलतराव^{१११} सिंदे गोसावी यांसि.

सकलगुणाळकरण अखडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित असावे विशेष. आपल्याकडून छ † १० माहे जिल्ह्यादचे पत्र आले ते राजश्री जगनाथराम [केरकर] व लक्ष्मणे आनंत [छाड] याजकडे जाउन तेथून कोट्यास येउन इकडे रवाना जालं [ते] छ ९ † माहे जिल्हेजी पाउन लेखनार्थ अवगत जाला. 'महेश्वरीडून माळवे प्रांती कूच करून

(११०) दौलतराव शिंदे.

† ५ अप्रेल १८००

† ४ मे १८००

(१११) हें पत्र दौलतराव शिबांस मिळालें नसावें. कारण होळकराविषयी मनात 'कल्प विकल्प' येऊन लालाजी गुलशुळे किंवा त्याच्या बत्तीनें इतर कोणी होळकराच्या 'मेठीस' गेला नाही. [लेखांक १४७, १४८, १४९] अर्थात् पत्रावर मिस्त ठेवून तें शिबाकडे लालाजीनें पाठविलें नाहीं म्हणूनच आज प्रत्यक्ष 'संग्रहात' पाहावयास मिळतें.

याजकडील संस्थान यैवजी पंनास हजाराची वरात जाली आहे तो यैवज त्याजला सरकारातून दिल्ल्यामुळे वरातीचा भरणा दुदरनेक फरासीस याजकडे लाउन त्याजला सरकारी जाबसाल व मामल्याविसी उगउन लिहिण्यात येउन हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही फरासीस मार सरकार आज्ञेचे भाव सांगतील त्यान्वये जसे लक्ष ठेवीत आला त्याप्रमाणे जपून ज्यात उपयोग घडे ते करून मामल्याविसी घरोब्याचे चालीस व्यंग न पडता, दिवसगन न लागता जलद फडशात येईल त तो अर्थ करून फुलण फरासीस याज कडील वरातीप्रमाणे यैवजाचा निर्गम दुदरनेक याजकडे करून देउन पावती घेणे. येविसी वारंवार लिहिणे न पडे असे करणे. † रा छ * १५ जिल्ह्याद सुा मयातेन व अलफ. † बहुत काय लिहिणे हे विनंती

श्री
मोतीब
सुद

पैा छ ६ जिल्हेज मयातेन व आलफ.

[१ मे १८००]

लेखांक [१४२]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८५७ वैशाख शुद्ध १३

[७ मे १८००]

० श्री
महाळसाका
त चरणी तखर
महाराजी सुत
खडैराव होळ
कर

राजश्री जगनाथराम [केंकर] व

लक्ष्मण आनंत [लाड] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. तुम्ही छ १ २७ जिल्ह्याद चे पत्र पाठविले ते कोठ्यास येउन तेथून इकडे आले. ते छ १ ९ जिल्हेजी पाउन लेखनार्थ आवगत जाला. ' आपण महेश्वरीदून कूच करून घाळवे प्रांती आल्यानंतर

raised a body of men for Jaswant Rao [Holkar] in 1798 and was largely instrumental in winning the battle of Ujjain. He deserted on the eve of the battle of Indore. This behavior and Dudrenec's defection made Holkar brand all Frenchmen as ' Dugabaz '. [Compton's, Adventurers, page 381] हें Plumet चें वर्णन फुलणशीं बरेंच जुळते. अर्थात् फुलण हें Plumet चेंच मराठी रपातर असलें पाहिजे. हा ' फरासीस ' म्हणजे फ्रेंच होता आणि त्याचा संबंध दुदरनेकाशी होता असें हे पत्रही सांगतें

† २२ अप्रेल १८००

† ४ मे १८००

धावा हे कसे घडेल ! त्याजकडील महाल ते इकडील जाणोन मागे उपद्रव दिल्या नाही व पुढेही धावयाचा नाही. सर्वदा पत्र पाठउन संतोषवीत जावे. ' रा छ * १२ जिल्हेज सुा मयातेन व आलफ. ' बहुत काय लिहिणे म हे विनंती.

श्री
मोतैव
सुव

लेखांक [१४५]

श्री ' म्हाळसाकांत * संवत् १८५८ आषाढ शुद्ध १५

[२५ जुलै १८०१]

श्री
म्हाळसाका
त चरणि तत्पर
महारणि सुव
खडेराव हो
ळकर

राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसी.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नोा यशवंतराव होळकर रामराम. सुमा इसने मयातेन व आलफ. प्रगणे बुंदी व प्रगणे पाठण प्रगणे सिंगोली प्रगणे रतनपुर खेडी व प्रगणे निमथूर 'सौदे हे पांच' महाल तुम्हाकडेस आहेत. त्याचा घासदाण्याचा ठराव राजश्री शामराव महाडिक याचे विद्यमान रूा २५००० सदरहू पंचवीस हजार तुम्हाकडील महालसंबंधी समजून घेतला असे. खातरजमा राखून महालचा बंदोबस्ती व आबादी करणे. आम्हाकडून तु कोणे गोष्टीचा उपसर्ग तुमचे महालासी लागणारा नाही. रा छ * १३ माहे रविवार, बहुत काय लिहिणे म हे विनंती.

बार

श्री
मोतैव
सुव

लेखांक [१४६]

श्री ' म्हाळसाकांत * संवत् १८५८ माघ शुद्ध ८

[१० फरवरी १८०२]

श्री
म्हाळसाकांत
चरणि तत्पर मलहा
रजी सुत खेडेरा
व होळकर

राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसी.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नोा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा इसने मयातेन व आलफ. तुम्हाकडील बोलण्याचे भाव राजश्री बालचंद शेवाराम [शेट] यानी लिहून कळविले. येसियासी तुम्ही जुने माणूस पाहिले [रेकिले] फार. त्यास दोन्ही

म हास्ताक्षर यशवंतराव होळकर.

(११२) हे पांची महाल हल्ली चिंचेवाडी जिल्हे मंदोसरान मोडतात.

गेळा. इकडील महाली दंगा करणार त्यास आजपर्यंत तुमची पत्रे येत गेली त्याजवर इकडीलही लक्ष असता असे तऱ्हा प्रकार घडल्याने नीट नाही. महाली उपसर्ग न लागे ते करावे' म्हणोन लिहिले. येसियासि आमचे लक्ष पहिल्यापासोन आपल्याखेरीज नाही. आपली पत्रे येत गेली त्यावरून महेश्वरी येउन तीन मास राहिलो. बंदोबस्तचा अर्थ कांहीं न घडला. पौजेचा खर्च भारी निर्वाह चालला पाहिजे याजकरिता महेश्वरीहून कूच करून माळवे प्रांती आलो. आपल्याकडील महालात मागे उपसर्ग दिल्या [नाही] व पुढेही धावयाचा नाही. आम्ही सर्व प्रकारे आपले भरवसियावर असो. दौलत खराबीत बहुत आली. जसे आपले आमचे आहे त्याप्रमाणे बंदोबस्त सत्वर घडे ते करावे. इकडून आपले लक्षा वेगळे कांहीं घडावयाचे नाही. सर्वदा पत्री संतोषवीत असावे. रा छ * १२ जिल्हेज सुा मयातेन व आल्फ. बहुत काय लिहिणे छोम कीजे हे विनंती.

श्री
मोर्तव
सुद

लेखांक [१४४]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८५७ वैशाख शुद्ध १३
[७ मे १८००]

० श्री ✓
म्हाळसाका
त करणी नखर
महद्वारजी सुत
खडेराव होळ
कर

राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तो। ग्रशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. तुम्ही छ १ २ जिल्हेजचे पत्र पाठविले ते छ १ ९ माहे मिनहूस पाउन लेखनार्थ आवगत जाला. आपले नावची पत्रे देसीहून राजश्री जगोबा वापु [केरकर] व लखबा दादा [लाड] याजकडे आली ते त्यानी आपल्याकडे पाठउन आपले नावेही पत्र लिहिले ते येथे तऱ्हा पोहचून तिकडे स्वाना केली आहेत. पावतील. त्याप्रमाणे घडल्यात येउन त्याचे महालचे बोभाट न गेल्यात फार उपयोगी आहे म्हणोन विस्तारे करून लिहिले. येसियासी तुमचे लिहिल्याप्रमाणे राजश्री दौलतराव सिंदे व बाळाजी अनंत [पिंगे] व उभयेता मारनिलेचे पत्र पाउन अर्थ समजला. त्याची उत्तरे अलाहिदा पाठविली आहेत त्यावरून कळेल. पुढे स्वाना करावी. सारांश आम्हास सर्व प्रकारे त्याचे लक्षाखेरीज कांहीं कर्तव्य नाही. तेव्हां त्याचे महालास उपसर्ग

मेट होउन [अर्थ] समजल्यात आले असतील. पहिलेपासून आजपावेतो तुम्हाविसी दुसरा अर्थ जाला ना होणार. हाली राजश्री नागो जीवाजी याची खानगी करून हे पत्र लेखन केले असे. तरी मनात कोणेविसी कल्पविकल्प न ठेविता मारनिले बोलतील ते समजून खातरजमा राखून तः इकडील जाबसालात लांबण येका दिवसाची न करिता सत्वर गुंते उरकून देउन मारनिले आदिकरून सर्वांची खानगी करावी.' ' रा छ * २२ सवाल. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [११९]

श्री ' म्हाळसाकांत * संवत् १८५८ माघ वद्य ९
[२६ फरवरी १८०२]

राजश्री लालाजी बळळ [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा इसने मयातेन व आळफ. 'तुम्हाकडील इकडे स्वारी आल्यावरी कोन्ही आले नाही. अस्तु. तुम्हाविसी सरकारावून दुसरा अर्थ तः नाही. राजश्री नागो जीवाजी बोलतील. ज्यात सरकार उपयोग तेच तुम्हाकडूनही करण्यात येईल.' जाणिजे छ * २२ सवाल. बहुत काय लिहिणे.

पैा छ २३ माहे मजकूर.
सुमा इसने मया व आळफ.
[२७ फरवरी १८०२]

लेखांक [१५०]

श्री ' म्हाळसाकांत * संवत् १८५८ माघ वद्य १३.
[२ मार्च १८०२]

राजश्री लालाजी बळळ [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा इसने मयातेन व आळफ. वो राजश्री पूर्णपात्री बाबा श्री साहायाना करून उजनीस जातात. त्यास तुम्हाकडून स्वहस्ते परहस्ते याची संभवना घडून पुढे जाणे घडावे या

सरदारीत कलह लागोत न वखेडे बाहडल्यात अर्थ कोसे आहे तथाचा विचार तुम्हा सारख्यानी न करावा हे काय ! तुम्ही दोन्ही सरकार येकच मोजून उचितास जपावे हेच या दिवसात योग्य आहे. त्यातही इकडून दुसरा अर्थ किमपि न जाणावा. राजश्री नागो जिवाजी व बालचंद शेवराम बोलतील त्याप्रमाणे खातरजमा राखोन ज्यात उपयोग ते करणे. जाणिजे छ * ६ सवाल. बहुत काय लियो.

श्री
मोक्ष
सुद

लेखांक [१४७]

श्री ! म्हाळसाकांत * संवत् १८५८ माघ वद्य ६
[२३ फरवरी १८०२]

० श्री ०
म्हाळसाकांत
चरणी तलर मळहा
रजी सुत खेडरा
व होळकर

राजश्री लाळाजी बळाल गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा इसने मयातेन व अल्फ. ' स्वारी या प्रांती आल्यावर तुम्हाकडील कोन्ही स्वारीत आले नाही. गुदस्ता शामराव महाडिक याच्या बोलण्यावरून व सरदाराच्या वाकड्यावरून तुमचे चित्ती संदेह आला ' म्हणोन परस्परे कल्ल्यात आले. त्यास ' इकडील तुम्हाविसी आजपावेतो दुसरा अर्थ नाही. वरकड कितीक घरगुती राजश्री तें बालचंद सेठ यासी बोलणी जाली आहेत ते तुम्हास बोलतील. त्या प्राा अमळात आणावी. राा मास्कर आनंत याजकडील कारकून आले. सविस्तर बोलतील.' जाणिजे छ * १९ सवाल. बहुत काय लिहिणे.

श्री
मोक्ष
सुद

लेखांक [१४८]

श्री ! म्हाळसाकांत * संवत् १८५८ माघ वद्य ९
[२६ फरवरी १८०२]

० श्री ०
म्हाळसाकांत
चरणी तलर मळहा
रजी सुत खेडरा
व होळकर

राजश्री राज जालमसिंगजी झाले गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. ' राजश्री बा[ळ]चंद सिवराम यासी कितेक अर्थ बोलून तुम्हाकडे पाा. त्याची

देउन साल मजकूर येवजी वसूल घेतला असेल तोही माघारे देउन खर्ची लिहिणे. चौकसीने समजून गांवचा येवज हिसेवी मजरा दिव्हा जाईल. याचे कामाविषई पुन्हा लिहिणे न पडे ते करणे. जोशी मार याजला कस्वे मारी राहावयास जागा देविली आहे त्यास सरकारची जागा इमल्यासहित, [जे]थे बाळाजी गुणाजी राहात होते ते जागा, देउन हरयेकविशी गौर वरदास्त करणे. जाणिजे. छ * २५ जाखर. बहुत काय लिहिणे.

श्री
मोर्तव
छद

बार

लेखांक [१५२]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८६१ आश्विन शुद्ध ५
[९ अक्टुबर १८०४]

श्रीलक्ष्मीकाव

शाह आलम बादशाह गाजी
का फरजद अरजुमद गहादरुल
मुलक जुबदतुल उमरा महा
राजाभिराज राजराजेश्वर जहा
वतराव होळकर हुनेवार आली
जाह मुखरत जग बहा
दर

राजश्री वासुदेव रघुनाथ कादार
संस्थान बूंदी वगैरे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य स्तोत्र ग्रहावंतराव होळकर दंडवत. शुद्ध
खमस मयातेन व आलफ. आली साहेब सिलेदार थोक निहा लाला भवानीशंकर याज
कडील अमीनुदीन सिलेदार याजला तिकडून स्वारी आली तेव्हां जखमी सबब कोट्यास
रा लाला भवानीशंकर याचे वाड्यात ठेविले आहेत. त्याजला स्वारीत येण्याविशी ठराउन
हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी अमीनुदीन सिलेदार याजला ना शुद्ध ऐवजी स्वारी
खर्चास ३०० रुपये.

येकून तीनसे रुपये तुम्हाकडून देविले असेत. तरी सदरद्व तीनसे रुपये संवस्थान
मार १८ येथील येवजी सालमसाई खर्च देउन मारनिले मार्गाचा जाप्ता रा राज
जालमसिंग याजकडून जाप्ता देवउन घाटेचा बंदोबस्त करून स्वारीत मथुरे प्रांती पावते
करून देणे. ११ जाणिजे छ * ४ रजब. ११ बहुत काय लिहिणे.

श्री
मोर्तव
छद

करिता हे पत्र सादर केले असे. तरी तुम्ही उचितास जपून यास मार्गस्त करावे. त्
बाबानी तुम्हाकडील वर्तमान साधत सांगितले. त्यास इकडील कोणेविषई संशय किमपि
न धरावा. ' जाणिजे छ * २६ सवाल. बहुत काय लिखा.

श्री
मोतैव
सुद

लेखांक [१५१]

श्री ' म्हाळसाकांत * संवत् १८६१ भाद्रपद वद्य १२
[३० सितंबर १८०४]

श्रीलक्ष्मीकांत
शाह आलम बादशाह गाजी
का फरजद अरजुमद वहादरुल
मुल्क जुवदतुल उमरा महा
राजाधिराज राजाजेश्वर नर
वतराव होलकर सुवेदार आली
बाह नुसरत जग बहा
दर

११३

राजश्री बासुदेव रघुनाथ कार पा पाटण

श्री केशवरायेजीचे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तो अश्वंतराव होळकर दंडवत. स्था
खमस मयातेन व अलफ. वेदमूर्ती राजश्री आभरकृष्ण जोशी सुहंजकर याजळ सरकार-
तल पा मजकूर पौ मौजे निमोदा हा गांव साल मजकूरी धर्मार्थ लाउन देउन सनदापत्रे
वर्तमान भावी वगैरे [चे नावे] करून दिलही त्याप्रमाणे वहिवट भारनिलेची व्हावी. तो साल
मारी पा मार येथील मळता तुम्हाकडे ठराउन महाळ लाउन दिल्हा. गांव सनदेप्रमाणे
जोशीबाबाकडे चालू न होय याजकरिना स्वारीत मथुरच्या^{११४} मुकामी आले. तेव्हां मोजे
मजकूरचा येवज तुमचे मळ्यात मजरा देउन गांव जोशीबाबा त् कडे चालवावा असे
ठराउन हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही मोजे मार येथील साल मारचा
येवज जमेत वजा घालून गांव पेशजीच्या सनदेप्रमाणे भारनिलेकडे दुमाला करून

(११३) यशवंतराव होळकर यांनी या वेळी आपला स्वतंत्र सिक्का चालू केला. अजंठ्याच्या
लढाईनंतर शिवांची ' वकील मुतलकी ' गेली ती पुन्हा स्थापित करून मोगल दरबारीं आपले बर्चस्व
रखावे या हेतूने हा सिक्का 'होळकरांनी' 'फरजंदे शाह आलम बादशाह गाजी' या नांवाने धारण
केलेला दिसतो. पण हा त्यांनी लवकरच सोडला व दुसरा मराठी सिक्का स्वीकारिला. [लेखांक १५५]
मोठ्या सिक्कातील अक्षरे फारसी किंवा मराठी नसून शुद्ध हिंदी आहेत. ती अनंत नारायण भागवत
याम पूर्णपणे उमगल्याने दिसत नाही. [होइसाधने खंड १ पूर्वार्ध लेखांक ८६]

(११४) श्रीमथुरा

लेखांक [१५५]

श्री ग्हाळसाकांत * संवत् १८६२ जेष्ठ शुद्ध १३

[१० जून १८०५]

राजश्री लाळाजी बलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. वेदमूर्ती राजश्री आमरकृष्ण जोशी सिरोजकर याजला सरकारातून पो पाटण श्रीकेशोरायेजी येथील गांव मोजे निमोदा धर्मार्थ दिल्या आहे. तेथील साल मारी यैवज खरीफ रबीचा दरोबस्त घेउन मारनिलेस सांगितले की राजश्री हरनाथसिंग [होळकर] यानी गांवचा वसूल नेला. त्यास चिरंजीव धर्मार्थ गांवचा येक पैसा तट नेणार नाही. कदाचित गैर समजून नेला असला तर त्यास सरकारातून ताकीद होउन यैवज देण्याचा आगाध काये ! त्याजलाही परभारे येविपई लेखनार्थ येउन हे पत्र तुम्हास लिहिछे असे. तरी तुम्ही जोशीबाबा याचे गांवचा यैवज व गह्या वगैरे जो वसूल साल मजकूर बाबत वाजवी नेला असेल तो पत्र पावताच जोशीबाबास माधारी देउन पावती हुजूर पाठवणे. या कामास मुजरद हलकारा पाठविला आहे. याजबराबर पावती पाठउन देणे. पुन्हा याचे गावांस काडीमात्र उपसर्ग न लाविता हरयेकविसी उफळ ठेवीत जाणे. जोशी बाबाचे गांवचा वसूल कदाचित गैर समजून चिरंजीवाने नेला असला तर चिंता नाही. जो नेला असेल तो तुम्ही बाबा. तुम्हास हिसेबी मजरा पडेल. * रा छ * १२ रबिलावल. मुा सितन मयातेन व आलफ. * बहुत काय लिहिणे हे विनती.

वार

मोर्तब
छद

लेखांक [१५६]

श्री * संवत् १८६३ चैत्र शुद्ध १४

[९ अप्रेल १८०६]

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कादार
पा-पाटण वगैरे गो यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र यशवंतराव होळकर दंडवत. मुमा सित मयातेन व आलफ. पो मजकूरचा वगैरे येवज तुम्हाकडून सरकारात येणे तो राजश्री बाळाराम आगरवाले यानी समजून घेतला

लेखांक [१५३]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८६१ मार्गशीर्ष शुद्ध २
[४ दिसंबर १८०४]

सिका मोठा

नकल

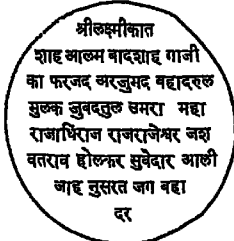
राजश्री वासुदेव रघुनाथ

कमाविसदार संस्थान बूंदी गो यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत, सुमा
खमस मयातेन व अलफ. राजश्री राजाराम गिरे सावकार याजकडे खा १०००० दहा
हजार तुम्हाकडून देविले असे. तरी सदरद्व दहा हजार खा देउन पावती घेणे. या
कामास दिवसगत येकरूप न लावणे. सविस्तार चिरंजीव राजश्री रघुजी होळकर
[१] सांगता कळेल. जाणिजे छ * ३० सावान. बहुत काय लिहिणे मा.

लेखांक [१५४]

श्री महाळसाकांत * संवत् १८६२ जेष्ठ शुद्ध १
[२९ मे १८०५]

राजश्री वासुदेव रघुनाथ कमाविसदार
संस्थान बूंदी पाटण व लाखेरी गो यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत, सुमा
खमस मयातेन व आलफ. तुम्हाकडे संस्थान व पो मार येथील मामलत साल मजकूरी
होती [ते] पेप्टर साल सन सित संवत् १८६२ चे अवल सालापासोन दूर करून राजश्री
वाजीराव बापूजी याजकडे सांगून हे पत्र तुम्हास सादर केले आसे. तरी तुम्ही साल
मार आखर साल पौ आमल करून कच्चा हिशेव जमींदाराचे दाखल्यानसी सरकारात
समजाउन देउन पेप्टर सालचे अवल तारीखीपासून महाली कोणेविषई दखलगिरी
न करिता संस्थान व महाल न ची ठाणी मारनिलेच्या जिमेस करून देउन कत्रज
घेणे. जाणिजे छ * २९ सफर. बहुत काय लिहिणे.

वार.

दरोवस्त नेला. त्या प्रो दो हिशाचा येवज माघारे आम्हाकडे देवावा म्हणून राहिले. त्यास इंभजाचा तह जाला त्यात पाटण आमचे सरकारात लाउन दिले व चकतीही आम्हाकडे येवज द्यावा येसी आली. त्याजरून बाकीचा ऐवज महालीहून आम्ही घेतला. हली शिंदे याचे सरकारात दोन हिशाचा येवज द्यावा असी चकती आली म्हणोन तुम्ही लिहिले. त्यास चिंता नाही. वहीवाट झाली ते श्रीमंत येजमान^{११} साहेबाकडे लेखन केली आहे. सांप्रत तुम्हीही मजकूर लिहिला तोही सरकारात लिहून पाठउन दोन्ही सरकारे एकच आहेत. येवज मुबदलेही परस्पर जाले आहेत. खासा स्वारीही अविलंबच येत आहे. इकडे येणे जाले असता जाबसाल उलगडणे तैसे उलगडतील. रा छ * १ सफर. घुआ सित मयातेन व अलफ. बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्तव
शुद्ध

पौ छ ५ माहे मजकूर
[२५ अप्रेल १८०६]

लेखांक [१५८]

श्रीम्हाळसाकात * संवत् १८६३ वैशाख शुद्ध १२
[२९ अप्रेल १८०६]

श्री
झाळसाकात
चरणी तरफ
तुकोची छव य
शवतराव हो
ळकर

राजश्री लालाजी ब्रालळ गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दडवत विनंती उपरी. नजीमखां याजकडे प्रगणे पाटण पौ सरजामास गाव दिल्या आहे त्याची जपती करण्याचे ठरून हे पत्र तुम्हास लिा आहे. तरी पत्र पावताच भारनिलेकडील गांव सरकारात जप्त करून त्याचे ठाणे उठउन देउन एक पैसा वसूल जाउ न देणे. १ रा छ * ९ सफर. सुरसन सित मयातेन व अलफ. बहुत काये लिा १८ हे विनंती.

मोर्तव
शुद्ध

वार

१५७८७॥ जेष्ठ सुध प्रतिपदा शके १७२८ या मितिने बालाराम याजकडे जमाखर्च करून दिले बा मागिलेली याद. रा

१३००० पो पाटण येथील वसूल इंग्रजाकडे जाउन बाकी उन्हाळू पैकी राहिली त्या बा हिशाचे

२७८७॥ तुम्हापासोन नजरदाखल घेणे ठराबिडे बी आगरवाले रा

१५७८७॥

ता

२२२॥ संस्थान इंद[गड]पैकी राजपुरा निमसराव संस्थान खातोली वगैरे सरकारी आम[ल] येवजी आदमासे घेतले सदरहू येवजाची चिठी इंग्रजाची आणून बावी ऐसा करार त्या बा रा

१८०००

येकुण आठरा हजार तुम्हाकडून आले. सदरहू आठरा हजार तपसीलवार चिरंजीव राजश्री हरनाथसिंग [होळकर] याचे स्वारीकडे जमा असे. जाणिजे छ * १२ मोहरम. बहुत काय लिहिणे.

श्री
मोतव
सुद

बार.

लेखांक [१५७]

श्री

* संवत् १८६३ वैशाख शुध ३

[२१ अप्रेल १८०६]

✓ श्री ✕
म्हालासाका
त चरणि तस्पर
बुकोजि सुत य
शेवतराव डी
लकरम

राजश्री बाळकृष्णरावजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नोा हरनाथसिंग [होळकर] दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन आपले कुशल लीा जावे विशेष. तुम्हीरा जशी बालाराम आगरवाले यास पत्र पाठविले ते मारगिलेली दाखविले. त्यात पो पाटण केशोराये येथे बाकी राहिली असेल निजपैकी श्रीमंत राजश्री दौलतराव बावा [शिंदे] याजकडे दो हिशाचा ऐवज घावा. याअन्वये इंग्रजाकडील चकती अली आहे. तुम्ही परभारे येवज

६,५०० श्रावण शुभा १५

६,५०० माघ शुभा १५

१३,०००

येकूण तेरा हजार रुपये महाल चलणी राजश्री बाळाराम केजोराम आगरवाळे
गिा सरकार याचे विद्यमाने सरकारात १८ पावता करून कवज घेणे. भक्तातून निभावणी
केली जाईल. १ जाणिजे छ * १० जमादिळाखर. बहुत काय लिहिणे.

श्री
गोसावी
सुद

वार.

लेखांक [१६१]

श्री 'महाळसाकात' * संवत् १८६३ श्रावण वद्य ३

[१ सितंबर १८०६]

सिका

नकल

राजश्री कुण्णराव बाजी व चिटको बाळाजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा
सुमा मयातेन व अलफ. प्रो रायपुर येथील जप्तीचे काम चिंरजीव राजश्री हरनाथ [होळकर]
याने तुम्हाकडे सांगितले होते ते दूर करून साल मारी राजश्री बाळकृष्ण वासूदेव
याजकडे मळितयाने सांगोन अलाहिदा मारानिलेचे नावे सनद देउन हे पत्र तुम्हास
सादर केले असे. तरी तुम्ही प्रो मारचे ठाणे मारानिलेचे स्वाधीन करून कवज घेणे.
जाणिजे छ * १७ जाखर. बहुत काय लिहिणे. मो.

वार.

लेखांक [१६२]

श्री 'महाळसाकांत' * संवत् १८६३ श्रावण वद्य १४

[११ सितंबर १८०६]

श्री
महाळसाकांत
चरणो कृष्ण
लुकोजी वृत्त व
शवतराव हो
ळकर

राजश्री लालाजी बलळ [गुळगुळे] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा यशवंतराव होळकर दंडवत

(११८) याच अर्थाची व मितीची पत्रे 'चौधरी कानगो परगने पिंढावे व रायपुर' याच्या
नावे निरनिराळी असून 'महता रायपुर ६०००, तो कोठरी प्रो पिंढावे १६०००' चा ठरविला आहे

लेखांक [१५९]

श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८६३ श्रावण शुद्ध ११
[२५ अगष्ट १८०६]राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कादार
प्रा पाटण व सुनेल^{११६} गो यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुा सवा मयातेन व आल्फ. हरदू महालची कामे मळितयाने तुम्हाकडे सांगून तेथील यैवज येकंदर राजश्री बाळाराम केशोराम आगरवाले याजकडे थावयाचा [करार] ठरून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही सदरद्व महालचे यैवज आगरवाले याजकडे मळ्या बाा हाप्तेवंदी प्रो देउन पावती घेणे. जाणिजे छ * १० त^१ जमादिलाखर. बहुत काय लिहिणे.

लेखांक [१६०]

श्री * * * म्हाळसाकांत * संवत् १८६३ श्रावण शुद्ध ११
[२५ अगष्ट १८०६]राजश्री बाळकृष्ण^{११७} वासुदेव गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुा सवा मयातेन व आल्फ. तुम्ही कार्यकर्ते जाणोन प्रो सुनेर हा महाल साल मारी सरकारादन मळितयाने विनखर्ची मळता रुपये १३,००० तेरा हजारस करार करून हे सनद सादर केली असे. तरी तुम्ही प्रो मारची वहिवट इमाने इतबारे करून सरकार मळ्याचा यैवज हप्तेवंदीने पावता करणे येणेप्रमाणे: —

(११६) सुनेल. शिंदेसाही दप्ये सोयतच्या उत्तरेस कालीसिंघ व आळ या दोन नद्यांमध्ये एा महाल असून तो होळकरसाही जिल्हे रामपुन्यांत हल्ली मोडतो. यासच सुनेर असेही म्हटलें आहे. [लेखांक १६०].

(११७) याच सितीस ' प्रो पाटण येथील मामलत मळीयाने १७००० [रास] बाळकृष्ण रावजीस ' मिळाली आहे.

छ * १७ सवाल. ' सुमा सवा मयातेन व अल्फ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

गेतेव
सुद

वार.

लेखांक [१६४]

श्रीमहालसाकांत * संवत् १८६३ पौष शुभा ४

[१३ जनवरी १८०४]

श्री
महालसाका
त चरणि तत्पर
दुकोजि सुत य
शवंतराव हो
ळकर

राजश्री चालुक्य वासुदेव गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा यशवंतराव होळकर दंडवत. सुमा सवा मयातेन व अल्फ. पोा पिढावे व तालुके कोठडी येथील पटवारीपणाचे काम राजश्री गालाराम आगरवाले याचे विद्यमाने तुम्हांकडे सांगोन हे सनद सादर केली असे. तरी तुम्ही पोा मजकूर व तो १२५ मजकूर येथील पटवारीपणाची वहिवट चालउन सरकारजमे सिवाये दोन्ही महालात दर सेकडा तीन रुपये दोन आणे प्रमाणे घेउन त्याज पाौ तीनसे रुपये कारकूनाचा खर्च घेत जाउन बाकी सरकारात दाखल करीत जाणे. ' जाणिजे छ * ३ जिल्हाद. ' बहुत काय लिहिणे.

श्री
गेतेव
सुद

वार.

लेखांक [१६५]

श्रीमहालसाकांत^{१२०} * संवत् १८६४ जेष्ठ शुद्ध ३

[९ जून १८०४]

श्री
महालसाकांत
चरणी तत्पर
दुकोजी सुत य
शवंतराव हो
ळकर

राजश्री महाराजा शिवदानसिंग

संवस्थान इंदगड गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहित जावे विशेष. संस्थान मार व खातोली वगैरे कौठब्याची मामलत राजश्री नवाब शाहा[म]त खां याजकडून दूर करून साल मारपासून

(१२०) याच मजकुराचे व तारखेचे पत्र ' नवाब शाहामत खा ' याचे नावे आहे

विनंती उपरी. संस्थान बूंदी वगैरे येथील सरकारी अमलाचे पातीची मामलत सरकारातून राजश्री राव विसनासिंगजी [बूंदीकर] याजकडे साल मजकूरी सांगून सनदापत्रे करून दिल्ली त्याअन्वये सरकारचे आमलाची वहिवट मशारानिले करतील. सांप्रत तुम्ही राजश्री दौलतराव सिंदे याजकडील पातीचे बंदोबस्ताकरिता जमेत आणून त्यानी तिकडील पातीत नु करणे तसे करावे, ते सोडून सरकारी अमलात बखेडा करून नुकसानी होत आहे म्हणोन विदित जाले. ऐसियासी सरकारी पातीत उपसर्ग लागणे चांगले नाही. यास्तव हे पत्र लेखन केले असे. तरी तुम्ही जमेतीत[स] इतःपर निष्कूण सांगोन सरकारी अमलात तिलमात्रही उपसर्ग न लागता आमची वहिवट सुरळीतपणे चालेल आसे करणे. याउपर उपद्रव लागोन बोमाट आळियास नुकसान होईल. तिकडील पातीत समजून घ्यावे लागेल आसे न घडे. यास जपून कर्तव्य तसे करणे. सरकारातून पागा व कारकून सबस्थान मजकूरी सरकार आहे प्रो जाप्ता करून तिकडील वर्तमान घडेल तसे सरकारात लिहित जातील. ' रा छ * २७ जमादिलाखर. ' घुआ सवा मयातेन व अलफ. बहूत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
शुद्ध

लेखांक [१६३]

श्री ' म्हाळसाकांत * संतत् १८६३ मार्गशीर्ष वद्य ३

[२८ दिसंबर १८०६]

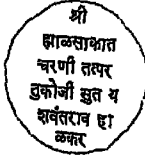
श्री
म्हाळसाकांत
करणी नगर
मुकोजी सुत व
शिवतराव हो
ळकर

राजश्री राजे राधिकादास संस्थान सोपर गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. संस्थान मजकूरी पवाराचा हिस्सा आहे त्याची सरकारातून जप्ती^{११} करून तेथील काम राजश्री बालाराम अगरवाले याजकडे सांगून हे पत्र तुम्हास लेखन केले असे. तरी तुम्ही पवाराकडील कारकूनास इतका न देता अगरवाले याचे नु कारकून वहिवट करतील त्याजला कोणहे गोप्तीची अडचण न पडता उपर राखीत जाणे. ' रा

(१११) या पूर्वीव 'जप्ती करून २००० मक्का मामलत वालकृष्णरावजी विद्यमानें अगरवाले' यांस सांगितली होती. [७ नवंबर १८०६]

लेखांक [१६७]

श्री ग्हाळसाकांत * संवत् १८६६ आश्विन वद्य ४
[२७ अक्टूबर १८०९]

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर दळवत विनंती उपरी. 'किले रामपुरा येथील आला व बुरजाची पडधड जाली आहे त्याची मरमत करण्याविसी सरकारची आज्ञा याची' म्हणोन तुम्हाकडून स्वारीत विदित जाले. त्यावरून हे पत्र लिहिले आहे. तरी किले मजकूरची आला व बुरुज याची पडधड कार्याकारण जरूर करावयाजोगी [पाहून] वगारीने वगैरे काम व्हायाजोगे असेल त्यास गांवगन्नाचे वेगारी व राज आपोन करून घेणे. जुना दगड वगैरे मजबूत काम करावयाचे तेथे राज मजूर महिंदार व माल मत्तसाळा लागेल तो चौकसीने लाउन काम चांगले मजबूत करून राज व मजुराचा खर्च प्रो मारचे हिशेबी खर्चा लिहिणे. सरकारातून मजरा दिल्या जाईल. रा छ * १७ रमजान. सुा अशर मयातेन व अल्फ. ' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

वार.

लेखांक [१६८]

श्री * संवत् १८६६ कार्तिक वद्य १२
[२७ नवंबर १८०९]

राजश्री राव विसनसिंगजी साा बुंदी गोसावी

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा यशवंतराव होळकर रामराम विनंती उपरी. सरकारातून वेदमूर्ती राजश्री राजाराम जोसी निा सरकार याजला मोजे सादबी हा गांव धर्मार्थ इनाम दिल्या. तेथील हरयेकविसी तुम्हाकडून संरक्षण घडून उपर राहात जावा, ते कांहीच न होता बरकड गांवाप्रमाणे जोसी याचे गांवावर फुरफुरमास मेट वेगार जामदारी नेवता वगैरेचा कितेक प्रकारे उपद्रव x (हे) चाल कोठीला असो इत [पर] x गावास कोणेविसी x मात्र उपसर्ग लागू न देता संरक्षण करून

जपतीचे काम राजश्री वाढाराम आगरवाले याजकडे सांगून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्ही संवस्थान मार व खातोली वगैरे कोंठड्याचा दाखला न मागुलकडे न देता आगरवाले मार[निले] याजकडे वडिवट सुदामत अन्वये देत जाणे. रा छ * २ रबिलाखर सुमा. १ समान मयातेन व आळफ. बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
सुद

लेखांक [१६६]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८६६ वैशाख वद्य १२
[११ मे १८०९]

श्री
म्हाळसाकांत
चरणी तखर
मुकोली सुत व
श्ववतराव हो
ळकर

राजश्री वाळकृष्ण [वासुदेव] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआळकृत राजमान्य स्नेहा अशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. राजश्री दौलतराव त्रिंदे याजपासी वकीलीचे^{१२१} कामावर सरकार तर्फेने राजश्री रावजी गोविंद याजला ठेउन मारनिलेकडील खर्च वाबत दरमा[हा]ची नेमणूक वा याद चांदवड ४५० रुपये येकुण साडे च्यासे रुपये तुम्हा कडून देखिले असे. तरी तुम्ही सरकारी महालचे वैजजी सदरहू च्यासे पंनास रुपये चांदवड सिका छ १ राखरचे तारखेपासून दरमहाचे दरमहा मारनिलेकडे देत जाउन कवज घेत जाणे. आखेर साली महालचे हिसेवी येकंदर वैजज खर्ची लिहिणे. न सरकारातून मजरा दिलहा जाईल. १ रा छ २५ रबिलावळ. सुा तिसा मयातेन व आळफ. १ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
सुद

बार.

(१२१) सवाई बाजीराव पेशवे यांनी इंग्रजांचा प्रथम आश्रय घेऊन वसईचा जो तह १८०२ साली केला त्यापूर्वी तर पेशवे, सिंदे व होळकर यांचे वकील एकमेकांचे दरबारां राहताच होते वण सर्वेभर्तुनगाव व व्यास येथील तह शाल्यानंतरसुद्धा त्यांचे वकील परस्परांकडे राहता असत ही गोष्ट आर्यत महत्वाची असून अवश्य लक्षात ठेवण्यासारखी आहे. [लेखांक १०१, होद्दा १ लेखांक ८८, ९२ भाग १ लेखांक २४५ दीप २५०]

भारनिलेस देउन कन्न घेणे. रा छ * १२ मोहरम. सुा अशेर मयातेन व आळफ. १
बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
सुद

वार.

लेखांक [१७१]

श्रीगहाळसाकांत * संवत् १८६६ माघ वद्य ३
[२२ फरवरी १८१०]

श्री
गहाळसाकांत
चरणी तय्यर
तुकोजी सुत व
शवंतराव हो
ळकर

राजश्री बालकृष्ण वासुदेव कादार
पाटण वगैरे माहाय गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआळंकृत राजमान्य स्नेा यशवंतराव होळकर दंडवत
विनती उपरी. राजश्री राजजी गोविंद याजळा सिंदे याजकडे वकीलीचे कामावर
सरकारादन पाठविले होते. सवय भारनिलेस साडे च्यारसे रुपये दरमाह नेमणूक तुम्हावर
सरकारादन करून दिली होती. त्याप्रो सामाही येवज त्याजळा पावता जाला. बाकी सहा
माही येवज तुम्हा २५ कडे बाकी येणे राहिला आहे. हली राजजी गोविंद याजकडून काम
दूर करून राजश्री फासी रामचंद्र याजकडे वकीलीचे काम सांगून याची दरमाहची
नेमणूक दरमाह च्यारसे रुपये करून दिली आहे परंतु याजळा मागील देण्याची निकड
यास्तव पेशजीचा येवज सहामाहीचा तुम्हाकडे राहिला आहे, त्यायेवजी अडीच हजार
रुपये सध्या देउन याचे दरमाहचे नेमणूकीत मजरा घेणे. ढीठ न करणे. सरकार कामावर
याचे जाणे जल्दीने जाले पो. याजकरिता पत्र पावताच सदरहू अडीच हजार रुपये
देणे. चांदबड सिका देणे. रा छ * १७ मोहरम. सुा अशेर मयातेन व अळफ. १ बहुत
काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
सुद

लेखांक [१७२]

श्रीगहाळसाकांत * संवत् १८६६ फाल्गुन शुद्ध १
[६ मार्च १८१०]

श्री
गहाळसाकांत
चरणी तय्यर
तुकोजी सुत व
शवंतराव हो
ळकर

राजश्री बालकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआळंकृत राजमान्य स्नेा यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती

हरयेकविशीचा उपर ठेवीत जाणे. पुन्हा याचा बोमाट येऊ न देणे. रा छ * १८
सवाल. सुमा अशर मयातेन व अलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

लेखांक [१६९]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८६६ कार्तिक वष १२
[४ दिसंबर १८०९]

श्री
झाळसाकांत
चरणी तलर
तुकोबी सुत व
शवंतराव हो
ळकर

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती
उपरी. तुमचे चिरंजीवाचे लग्नामुळे खर्चास पो मापी [फी] मखलसीची ३००० रुपये
पैकी वजा कसर पोतदारी दर सदे ३ प्रमाणे ९० रुपये

वाकी

२९१० रुपये

यकुण दोन हजार नवसे दहा रुपये तुम्हाकडे सरकारी मामलत आहेत
त्यापैकी महाल चलनी घेउन महालचे हिसेवी खर्ची लिहिले. मजरा दिले
जातील. रा छ * २५ सवाल. सुमा अशेर मयातेन व अलफ. ११ बहुत काय लिहिणे
हे विनंती.

मोर्तब
सुद

लेखांक [१७०]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८६६ माघ शुभा १३
[१७ फरवरी १८१०]

श्री
झाळसाकांत
चरणी तलर
तुकोबी सुत व
शवंतराव हो
ळकर

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कादार
पाटण कैशवरायजीचे वगैरे गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दंडवत
विनंती उपरी. राजश्री रामचंद्र रंगनाथ निा मजमदार हे निरोप घेउन घरी जातात
सव खर्चास वा यादी ४०० रुपये.

१८ च्यारसे रुपये तुम्हाकडून ठेविले असेत. तरी तुम्ही सदरद्व रुपये महाल चलनी

लेखांक [१७४]

श्रीमहाळसाकांत

* संवत् १८६७ वैशाख वद्य ८

[२६ मे १८१०]

राजश्री लाळाजी बळाळ [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो सा[वती] लाडाबाई व तुळसाबाई होळकर विनंती उपरी. तुम्हाकडे सरकारातून महाल आहेत त्या ऐवजी च्यार रुपये रसदे वा पेश्तर सालावर आले आहे याजमुळे सरसालची निभावणी होईल न होईल म्हणोन संशये आला हे विवित जाले. त्यावरून हे पत्र तुम्हास लिहिले असे. तरी तुम्हाकडे महाल आहेत त्याची निभावणी सन १२२० चे सालाची बारामाही सरकारातून निभावणी केली जाईल. येविषई संशय किमपि न धरणे. † रा छ * २१ राखर. सुा अशेर मयातेन व आल्फ. † बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोतेव
सुद

पो जेष्ट सुा १ रविवासर.

[३ जून १८१०]

लेखांक [१७५]

श्रीमहाळसाकांत

+ संवत् १८६७ कार्तिक शुद्ध ११

[७ नवंबर १८१०]

श्री
महाळसाकांत
चरणी तत्पर
तुकोबी सुन व
शवतराव हो
ळकर

राजश्री बालकृष्ण वासुदेव
कादार पा रामपुरा खुर्द^{१२२} गो.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर दडवत विनंती उपरी. भरतपुर व हिंडोण^{१२३} पो बारूद खोचे दास्तान सरकारी किले रामपुरा येथे आहे. त्याज पो हुजूरचे तोपखान्याकडे बारूद वजन आडीचसे मण याची वरात पेशजी छ २९ जाखरी जाली. ते गैरविलहेत पडली साा हाली बारूद वजन मण २५० आडीचसे मण बारूद वजनी तुम्हाकडून देविली असे. तरी सदरहू दोनसे पनास मण बारूद सरकारी दास्ताना पो हुजूरचे तोपखान्याकडे राजश्री धिठल महादेव [जोग] याचे

(१२२) या वेळी होळकरासाठी दोन रामपुरे होते एक माळव्यांतील व दुसरा राजपुतान्यातील. हा रामपुरा टोंक असता. [लेखांक १८९] हल्ली तो अमीरखां पेंढारी यांचे वंशजाकडे आहे

(१२३) हिंडोण. आग्रा व अजमेर या फाव्यावर हें एक रेलवे स्टेशन असून तें करोलीच्या उत्तरेस ८ कोसावर जयपूर राज्यांत सांप्रत आहे.

उपरी. राजश्री सखाराम जगजीवन यांची रवानगी पुण्यास श्रीमंताकडे सरकारातून केली आहे. समामगे हुजरात पागा दिली आहे. त्याचे चंदीची वगैरे खर्चा करिता ४०० रुपये

येऊन च्यासे रुपये तुम्हांकडे महाळ आणून हेत तेथील सन आशर मयातेन साल मजकूर पो देविले आसे. तरी सदरहू च्यासे रुपये तुम्ही मारनिलेचे विा देउन कबज घेणे. या कामास घटकेचा विलंबन करणे. रा छ * २९, मोहरम. सुा अशेर मयातेन व अलफ. ' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

वार.

लेखांक [१७३]

श्री'महाळसाकांत * संवत् १८६७ चैत्र शुद्ध ९
[१२ अप्रेल १८१०]

श्री
महाळसाकांत
चरणौ तत्पर
लुकोबी सुत व
भवतराव हो
ळकार

राजश्री लालजी वलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो। यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये कुशल लिहित जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. 'सरकारात पैदलचे लोकाची तलब देणे त्याबद्दल येवजाचे सरबरेविसी आज्ञा आली. त्यावरून पंचवीस हजार रुपयाच्या हुंड्या वूदी सिक्याच्या पाठविल्या आहेत त्या पावतील.' म्हणोन लिहिले. येसियास तुमच्या लिट'हिल्याप्रमाणे सदरहू पंचवीस हजार रुपयाची हुंडी बहुत अडचणीचे समयास येउन पावली. मुदत भरून येवजाचा जाब पका जाला म्हणजे सरकार महाळचे पेस्तर साल येवजी पावती देण्यात येईल. सरकार लक्षास जपणे याची खात्री दिवसेदिवस वृषिगत आहे. त्याचा संतोप पत्री लेहून कळवावा असे नाहीं. सविस्तरे राजश्री कनीराम ठग याचे लिहिल्यावरून कळेल. रा छ * ७ रावल. सुा अशेर मयातेन व अलफ. ' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

पो चैत्र सुा १५ गुरुवासर.

[१९ अप्रेल १८१०]

गजश्री राय भिसनसिगजी सा। वृद्धा गोसावी यास.

येकुण दोनमें नासट वीम चालत असतां खलज करण्याचे कारण काय ? त्यावरून हे पत्र तुम्हास लेखन केंद्रें असे. तरी जोसी याचे रीकडे बघितूनच चालत आल्या प्रो निरंध्र चान्दउन धर्मार्थ कैलासवासी तीा सुभेदार साहेबानी जमीन दोनसे वासट वीधे करून दिन्ही त्या प्रो तुम्ही काहीयेक दिकन न करिता सुदामत चालत्यान्वय साल मारी याजपासून काही घेतले असल्यास जोसी याचे माधारे देउन सुरळीत चालविणे, येविसीचा पुन्हा बोभाट थंड न देणे. ॥ रा छ * १३ मोहरम. सुा इहिदे असेर गयानेन व आरफ. ॥ बहत काये लिहिणे हे विनती. (भी)

श्री
मोक्ष
सुद

(१२५) रागेधी हा मुख्य गांव लाखेरीच्या वायव्य दिशेस ८ कोगावर असून मदसोरच्या तटानंतर हा महाल इंग्रजांनी बुंधी करारा दिला

निा देउन पावती घेणे. १ रा छ * ९ सवाल. सुमा इहिदे न आशर मयातेन व आल्फ.
बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मार्तव
सुद

वार.

वराती पो वसूल कृष्णाजी महाडिक व अनदराव राजाराम हस्ते रामराव कासी
कारकून निा मारनिले दाख वजन मण १६९॥०॥ रुपये ८४ चे थैले सुमार नग ७८
सरोन सिका माधोपूर गाा बापूजी पांडुरंग निा कादार याचे विवमाने भरून पावलो.
मिती मार्गशीर्ष वद्य ११ संवत् १८६७. [२२ दिसंबर १८१०]

लेखांक [१७६]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८६७ मार्गशीर्ष वद्य १

[११ दिसंबर १८१०]

श्री
महाळसाका
त चरंगि तत्पर
जुकोनि सुत व
शवतराव हो
करम

राजश्री राव बिसनसिंगजी संवस्थान बूंदी गाो याां.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो यशवंतराव होळकर रामराव
विनंती उपरी. जिनसी^{१२४} व पलठणे व सिलेदार नगर नेणव्यास आहेत. त्यांजकडे फौज
खर्चाचा येवज तुम्हांकडे घेणे ठरला. त्याज पाा प्रथम हप्त्या येवजी तुम्हावर वरात
सरकारातून केली. त्याप्रमाणे येवज पावना जाला पाहिजे. याजकारिता हे पत्र लेखन
केले असे. तरी राजश्री रामचंद्र सदासिव कारकून तेथे आल्यावर वराती अन्वये येवज
मारनिलेस देउन काज घेणे. रा छ * १३ जिलकाद. न १ सुा इहिदे अशर मयातेन
वा अल्फ. बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

श्री
मार्तव
सुद

(१२४) जिनसी हा शब्द जिनस या फारसी शब्दापासून निघाल्यामुळे त्याचा कोठर असा
नामान्य अर्थ घेता येईल पण मराठ्यांच्या सैन्यास कवायती स्वस्थ आले त्यावरोंवर या शब्दाला
मराठ्यांच्या फौजी मायेत ' तोफखाना ' असा यागिक अर्थ रूढ झालेला दिसतो [लेखांक १७८,
१८३] शिंदेबाही जिनसी संबंधी जें वर्णन Capt. Broughton घेतो ते लक्षांत घेतां जिनसी
म्हणजे ' जंगी तोफखाना ' असा विशेषार्थ कळतो. [Broughton's Maratha Camp,

कारकून मार तुम्हाजवळ येउन सर्व इत्तला देउन पुढे कोंव्यास जाउन लालाजी बळाल याजला सरकाचे पत्र व वरात दाखउन आज्ञेप्रमाणे मार कळविला. त्यासि धातुपोषणाचे जाब पर्यायेकरून बोलले. येथे ऐवजाचा थाक लागत नाही. या अन्वये मारानिलेचे पत्र येकवेळ आले. तथापि तुम्ही जल्दी न करिता सोईने बोलोन कायें करून घेणे, तेही दिकत करणार नाही, याप्रमाणे कारकूनास लेहून मारानिलेसही पेशजी अन्वये अडचणी चे भाव लिहिण्यात आले. सरकारात बोढीचा प्रकार. हे त्याचे ध्यानात व ऐवजाची सरबारा लागणे तेव्हा पाउण लक्षात पांच च्यार हजार कमी अथवा वायेदा मुदत बोरण्यात येउन स्वगरीत गुमास्ता पाठउन पत्राचा जाब यावा. इतक्या व्यवहारात मुबदला होउन सावकाराची खात्री पटून सरकारकाम चालीस लागते. ठेरला ऐवज साईसोई ने घेण्यात येता. त्यात हाकी पउण लक्ष पटून आले म्हणजे लाजला ऐवज लाउन देण्यात येउन पुढे आणखी ध्यावयास येतील. याप्रमाणे सरकारपत्रात लिहिणे व कारकूनासी बोलणे. येसे असता राजश्री राघो भवानी यासि तोडजोडीचे बोलणे कांही येक न करिता टाळाटाली बोलोन सरकारपत्रे सुवाच्य आम्हाकड यावीत, शिल्क [ही] नाही म्हणोन पष्ट बोलोन पत्राचा जाब दिल्या नाही. राजश्री बाळकृष्ण बासुदेव व राघो भवानी यांची पत्रे राजश्री विठ्ठल महादेव [जोग] याचे नावे आली. त्याच्या नकला पाठविल्या आहेत [त्या] पावतील व कारकूनही फार करून उठोन येईल. सरकार शिल्क मशारनिलेजवळ आसती तर कारकून पाठवणे, पत्रे लिहिणे याचे कार[ण] कोणते ? मशारनिले सरकार लक्षात, खात्रीने कामे जाली व होतील असे जाणोन लिहिण्यात येते. सरकारपत्राचा जाब देउ नये, लिहिण्यास सुवाच्य म्हणावे हा पर्याये येक वेळेस निदर्शनास आला. अस्तु. सरकार अडचणी उपायेच नाही. [केवळ] जाला मजकूर तुम्हास कळावयास्तव लिहिला आहे. सरकार लिहिणे बोलणे सुवाच्य गणनेत आले. ते पक्षी ऐवजाचे काम होउन येणे याची तथा फार करून राहिला नाही. ऐवजाची बोट तेव्हा मामल्याची घालमेल करणे प्राप्त. येक वेळ तुम्हाकडे लेहून घडावे याजकरिता वास्तवीक [लिहिण्यात] आले व [पुढे जे] करणे ते लिहिले आहे. पत्राचा जाब लौकर उगउन यावा. याप्रमाणे करावयास येईल. रा ल * ५ रमजान. सुा इसने अशर मयातेन आल्फ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [१७८]

श्रीमहालसाकांत * संवत् १८६८ वैशाख शुद्ध ७
[२९ अप्रेल १८११]राजश्री बाळकृष्ण त्रासुदेव
कादार पा रामपुरा गां.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा यशवंतराव होळकर दंडवत विनंती
उपरी. जिनसी पलटणाकडे हिंडोणचे बारूद पो पेशजी साठ मणाची वरात केली. त्या
प्रा [दारु] आद्याप पावत नाही म्हणोन बोमाट आला. त्यावरून हे पत्र तुम्हास लेखन
केले असे. तरी जिनसी पलटणाकडे हिंडोणचे दारुपैकी साठ मण देविली आहे त्या
प्रो विनदिकत दुसरे पत्राचा आक्षेप न घेता दोहीकडे देउन पावत्या घेणे. रवाना
छ + ५ राखर सुमा इहिदे अशर मयातेन व आलफ. ११ बहुत काय लिहिणे
हे विनंती.

सदरद्व बारूद हिंडोण पो पलटण जिनसीकडील कारकून निा परशराम होळकर
हात्ते रामचंद्र गोविंद बारूद आसीचे तोलणे वजन मण ५० पनास भरून पावलो.
छ * ३ जमादिलाखर. थैले सुमार २९. [२६ मे १८२१]

लेखांक [१७९]

श्रीमहालसाकांत * संवत् १८६८ आश्विन शुद्ध ७
[२४ सितंबर १८११]

नवल

सिका

राजश्री राज जालमसिंगजी [झाले] गोसावी यांशि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्रा यशवंतराव होळकर रामराम विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहित जावे विशेष. सरकारात खर्चाची बोट यास्तव
तुम्ही व राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुले] याजकडून दीड लक्ष रुपये घ्यावे म्हणोन निश्चयात
येउन आगाठ तुम्हाकडे पत्रे पाठउन पनास हजार रुपयाची वरात मशारनिलेवर करून
सुचरद कारकूनची रवानगी करण्यात आली व मंगोतीदास याजला छावणीत पाठविले.

विनखर्ची मामलेदाराकडे पावते करीत जाउन कबज घेत जाणे. सायरावर येन जमेत रोजीना वर्षासन व देवस्थानची नेमणूक सुदामत चालत आली आसल्यास पावती करीत जाणे, यैवज साडे तीन हजारत मजरा दिल्या जाईल व जमेसिवाय परभारे बाळादस्ती पो रोजीना वगैरे असला तर विनदिकत ज्याचा व्यास देत जाउन बोभाट न ये ते करणे. जाणिजे छ * २ जिल्हेज, बहुत काय लिहिणे.

मोर्तन
छ

बार.

लेखांक [१८१]

श्रीमहाळासाकांत * संवत् १८६८ पौष शुद्ध ४
[१९ दिसंबर १८११]

श्री
महाळासाकांत
चरणी तगर व
शवेतराव छत
महारावा हो
ळकर

राजश्री कुवर सिनलाल गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा - महाराव होळकर रामराम, सुा
इसने अशर मयातेन व अलफ. तुम्ही कार्यकर्ते जाणोन ताा गरोठ पो रामपुरा येथील
मामलत पौ किले हिंगलजगड^{१२८}चे खर्चाकडे गांव येणे प्राो

१ मोजे पावटी.

१ मोजे खजूरी पथाची.

१ मोजे बोल्या.

० लंग.

२

१

३

येकुण तीन गाव खेरीज करून ताा मजकूरची मामलत तुम्हाकडे पेस्तर
सन १२२२ [फसली] संवत् १८६९ चे सालापासोन च्यार साला इस्ताव्याने विन
खर्च मल्ला येणे प्रमाणे महाल चलण रुपये.

७०००० संवत् १८६९ सन १२२२ [फसली] यासि हप्तेबंदी येणेप्रमाणे.

आश्विन शुद्ध १५

(१२८) हिंगलजगड हा किल्ला भानपुऱ्याचे उत्तरेस ५ कोसावर होळकरशाहीत आहे.

श्रीमंत मल्हारराव होळकर

यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८६८ ते १८७१ विक्रमी.

—१११—

लेखांक [१८०]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८६८ पौष शुद्ध ४
[१९ दिसंबर १८११]

राजश्री कुंवर सिवलाळ^{११६} गोसावी यांसि.

अखंडीतलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा मल्हारराव होळकर रामराम. सुमा इसने आशर मयातेन व आलफ. ताा गरोठ^{११०} पाो रामपुरा येथील मामलत सरकारावून पेन्तर सन १२२२ [फसली] समत १८६९ चे सालापासून विनखर्च च्यार साला इस्ताव्याने मरुता वांधून देउन तुम्हाकडे सांगितली आहे परंतु ताा मार येथील सायर चौतऱ्याची वहिवट आलाहिदा राजश्री मगनीराम कोठारी काादार पाो मारी याजकडे आहे. त्यास मामला व सायरची वहिवट वेगळाली जाली असता नीट पडणार नाही, यास्तव ताो मारचे सायर आमदानीबद्दल विनखर्च घाा याद मखलसीची रुपये ३५०० तऱ साडे तीन हजार रुपये दरसाल पेन्तर समत १८६९ ताा समत १८७२ सन १२२५ [फसली] येकुण च्यार साला करार करून देउन हे सनद सादर केली आहे. तरी तुम्ही च्यार साला ताो मार येथील सायर आमदानीची वहिवट करून दरसाल सदरहू साडे तीन हजार रुपये

(१२६) ' तालुके गरोठ व परगने रामपुरा येथील मामलत मगनीराम कोठारी याजकहून दूर कर्तन कुंवर सिवलाळ याजकडे सांगितल्या ' बद्दल दोन पत्रें याच मितिचीं व मजकुराचीं ' चौधरी रामपुरा व मगनीराम कोठारी ' यांच्या नावें आहेत

(१२७) गरोठ हा गाव रामपुराच्या अशेय दिशेस ८ कोसांवर असून तो होळकरशाहींत आहे.

१. रोजीनदार व मईनमाहा[दार] वगैरे सरकार जमेसिवाये परभारे बालादस्ती पो नू पावत आहेत त्या प्रो ज्याचे त्यास पावते करीत जाणे.

१. किल्याकडील तीनी गांवचे नाक्याचा मोगवटा असेल त्या प्रो व्हिवट करणे.

३

येकुण तीन कलमे बा व्हिवट करणे. सायेरचा अंख बांधून दिव्हा जाईल त्या प्रो सायेरचे कादाराकडे येवज पावता करीत जाणे.

१. देवस्थानाकडील नेमणूका व वर्षासने वगैरे ता मारी आहेत त्याची न्यवस्था येणे प्रमाणे.

१. येन जमेत देवस्थानाची नेमणूक व वर्षासने पावत असेल त्याची सुदामत व्हिवट पाडून दर साल पाववीत जाणे. सरकारातून मजरा दिली जातील.

१. सरकार जमेसिवाय परभारा रयेत ना देवस्थानाकडे व वर्षासने गांवगना पावत असेल त्या प्रा ताकीद करून देववीत जाउन देवाकडे नंदादीपास तेल परभारा तेत्याचे खुंटा पो पावत आहे ते देववीत जाणे.

२

येकुण दोन कलमे अन्वये व्हिवट करणे.

१. ता मारचा येवज सालाचे सालास ठावा बा घेतला जाईल. कदाचित सरकारात अगाऊ येवज घेणे पडल्यास तुमचे विचारे घेतला जाईल.

१. किले हिंगलाजगड येथील फरमास ता मारी होणार नाही.

१. ता मारी गांव इजारियाने असतील त्यात गुंजाइश असल्यास तुम्ही खालसे ठेउन व्हिवट करणे.

१. इनामी जमीन धर्मार्थ उदक असतील त्याची सुदामत व्हिवट पाडून चालवणे.

१. ता मारी फूडनीस सरकारातून आहे त्याचे नेमणूकी प्रा वेतन दरसाल देत जाणे. सरकारातून मजरा दिले जाईल.

१. ता मा येथील सगत १८६८ चे सालची मामळत रो मगनीराम कोठारी कादार पो रामपुरा याजकहून तुम्ही केली आहे. साल मारी आखेर साली

भाष शुद्ध १५
वैशाख शुद्ध १५

७००००

७२००० समत १८७० सन १२२३ [फसली]

७०००० रुजू गुदस्त

२००० इजाफा साल मारी

७२०००

७५००० समत १८७१ सन १२२४ [फसली]

७२००० रुजू गुदस्त

३००० इजाफा साल मारी

७५०००

८०००१ समत १८७२ सन १२२५ [फसली]

७५००० रुजू गुदस्त

५००१ इजाफा साल मारी

८०००१

२९७००१

सिवाये कलमे.

१. मनोती आगाठ यैवज सरकारात घेतला जाईल त्याजला दर सेकडा रुपये २ दोन रो प्रो येक वेळा मजरा दिल्ली जाईल.

१. व्याज रसदेचा यैवज सरकारात आगाठ घेण्यात येईल. त्यात महालचे किस्ती प्रो खरीफ [व] रवीचे सरकारचे व्याज वजा होउन बाकीचे यैवजास भोगले मितीचे दिले जाईल.

१. ताा मारचे सायर, मल्लाचे वहिवटीत नाही परंतु वेग[लिळें असतां] आमलदारास दिवत पडेल यास्तव सायरची वहिवट तुम्हाकडे येजे प्रो.

१. सायरचे जमेत मजराईची कलमे असतील ते सुदामत वहिवाटी अन्वये देत जाणे. मजरा पडतील.

लेखांक [१८३]

श्रीगंगासाकांत * संवत् १८६९ श्रावण शुद्ध १५
[२२ अगस्त १८१२]

श्री
गंगासाकांत
चरणी तत्पर व
शिवतराव सुत
मल्हारराव हो
ळकर

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कादार
किले रामपुरा खुर्द गोस.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर दडवत
विनंती उपरी. 'चोरू'^{१३} पिपळू बावडी येथे जेपूरवाले याचा उपद्रव लागला. सरकार
जाग्यास खलश करण्याचा त्याचा इरादा यास्तव किले मारचे रखवालीस जिनसी पो
माणशे देखिली पाहिजेत' म्हणोन राजश्री बाळाराम आगरवाले याचे पत्नी मार लिहिली.
मशारनिलेनी सरकारात विनंती केली. त्यावरून जिनसी पो बुंधेल्याची वगैरे शंभर
माणशे किल्याचे रखवालीस देवउन त्याचे १८ दरमहाचे वीस रोज्याबदल रुपये ५००
पांचशे दरमहा द्यावयाचे ठरून आलाहिदा चिरंजीव^{१३} परशराम होळकर यास लेहून हे
पत्र गुम्हास लाि आहे. तरी जिनसी पो शंभर माणशे किले मारी आलियावर सदरहू
पांचशे रुपये वीस रोज्याबदल दरमहा महाल चळण पो मार पैवजी देउन कबजा
घेउन हिशेबी खर्चा लिहिणे. रुपये कबजा आन्वये सरकारातून मजरा दिले जातील. १
रवाना छ * १४ साबान. सुमा सलास आशर मयातेन व अलफ. १ बहुत काय लिहिणे
हे विनंती.

मोर्तव
उर

बार.

लेखांक [१८४]

श्रीगंगासाकांत * संवत् १८६९ श्रावण वद्य १०
[२१ अगस्त १८१२]

श्री
गंगासाकांत
चरणी तत्पर व
शिवतराव सुत
मल्हारराव हो
ळकर

राजश्री लाळाजी बलाळ [गुलगुले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर दडवत विनंती

(१३०) चोर हा गाव सवाई माधवपुरच्या पश्चिमेस ५ कोसावर असून साप्रत तो नवाब टोंक
याजकडे आहे. पिपळबावडी हे स्थल नकाशात सापडत नाही पण ते चोर सनीपच कोठेंतरी
असले पाहिजे.

(१३१) 'चिरंजीव परशराम होळकर' असे यशवंतराव होळकरांनी उल्लेखिले असता तसा

तुमचा स्याचा वाजवी हिसब होउन तुमची बाकी मारनिलेकडे निघाल्यास सरकारातून ताकीद करून देवण्यात येईल. [मगनीराम] कोठारी याचा यैवज तुम्हाकडे पडल्यास तुम्ही फडचा करून देणे.

१. कित्याचे खर्चास तालुके मारचे गांव आहेत त्याजला तुम्ही उपद्रव देऊ नये.

नव्ही.

कळमे.

२९७००१

११.

येकुण दोन लाख सत्याणव हजार येक रुपये दर सालाचे अंखाप्रमाणे बंद बसउन यैवज सरकारात अदा करणे व अकरा कळमे लिहिल्या अन्वये वहिवट करून हिसब सरकारात समजावीत जाणे. सदरहू लिहिल्या प्रो सरकारातूनही निभावणी केली जाईल. जाणिजे. छ * २ जिलहेज. १' बहुत काय लिहिणे.

बार.

मोर्तव
सुद

लेखांक [१८२]

श्रीगंहाळसाकांत * संवत् १८६९ आषाढ शुद्ध ८
[१६ जुलै १८१२]

श्री
गंहाळसाकांत
चरणी तत्पर व
शिवतराव सुत
मल्हारराव हो
ळकर

राजश्री कुंवर सिक्काल कादार
तो गरोठ पा रामपुरा गो यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्तोत्र मल्हारराव होळकर. सुमा सलास अशर मयातेन व आळफ. तो मार येथील मामळत सरकारातून साल मारी तुम्हाकडे मळ्याने आहे [तरी] तो मार येथील गांव तीर्थरूप कैलासवासी [यशवंतराव] बाबा साहेब [होळकर] याचे छेत्रीचे^{१११} खर्चा करिता खासगीकडे मोजे साठखेडा व मोजे शेवळी रुपाची येकुण दोन गांव लातून दिले आहेत. त्यास साल मारी जमीदाराचे विद्यमाने चौकसीचे आन्वये सदरहू दोही गांवचा यैवज मळ्यात मजरा दिल्या जाईल. जाणिजे छ * ६ रजव. बहुत काय लिहिणे.

मोर्तव
सुद

बार.

(१२९) यशवंतराव होळकर २८ अक्टुबर १८११ रोजी रामपुरास बारले. [होळकें पृष्ठ ११६] तेथे त्यांची जी छत्री आहे तिचे काम या सुमारास संपले असून ही दोन गांवे तिच्या खर्चासाठी लाविळी आहेत.

‘नजीक मुगा ठेउन सवी पळणे घेउन पुढे जावे. धुडाड’^{३३} प्रांती किले मजकूरी सरकार आमळ बुणगे वगैरे ठेवण्यास प्रशस्त, हरयेक कामास किल्याचा साहेरा राहून रसद येण्याची सोहळत पडेल म्हणोन कं.पु.वाल्याचा विचार [ठरून] व या प्राचा किलेवाल्यास सूचना लाविली. परंतु त्याणी विचार न करिता चाईसाहेबाचा’^{३४} हुकूम येथे मुकाम करु नये, हीच निकळ लावोन तोफा मारण्यास सिद्द जाहले. तोफ चालू जाहल्यास पुढील इराद्यास कमती पडेल ही सलाह लालसिंग याणे ठेहेरावोन बोढीस न पडता कूच करून गेले. सरकारात सविस्तरे वर्तमान दरपे कळत आहे. ऐसियासी परभारे किले वाल्यानी आपली आकळ खर्ची पाडली. यात सरकार तर्फेचा शुभा नवाबाचे मनात काये गेला असेल ? महंमद शाह खां व कं.पु.वाले सरकारनक्षावर नमूद त्याची हमराई कसी राहिली असेल ! रजवाख्यात छळछिद्राचे पाहाणे. ते त्याचे निदर्शनास आल्या वर दबावाचा पर्याये कोणता ? याचे मनन तुमचे व राजश्री लाळाजी बलाळ याचे ध्यानात न यावे यैसे नाही. इकडे सर्वेपरी आपली खातरी सूक्त आसूक्त सुचविणे तसेच बरोबर राखणे येविसी वडीलपणे तुमच्या भरवसावर व लाळाजीबाबाही सर्व जाणोन असता प्रसंगास आसे ज्यलय टाकून तुमचे दौलतीविसी जपणे याचा देशा वरात बाढ्यात्कार प्रस्फोट होण्याची कसर कोणती राहिली ? राजश्री नवाब अमिरुद्दौले’^{३५} सर्व विचारे दूरदेसी. किलेवाले याचे आचारावरून त्याचे मनात दुसरे यावयाचे नाही. कदाचित आले असता त्याचे माथा वोढे व राजश्री नवाब गझर खां’^{३६} समजवान, तेव्हां वाकडे मोजतील असे नाही. कं.पु. व फौजेत चहू घरचे ध्यार. ते आपलाले जागा आपली

तो काहीं काळ बिदेशाहींत राहून परत होळकराकडे गेला. [Prinsep's Amir Khan page 112, 120, 180, 237, 273, 275.]

(१३३) उदेंपुरचे मेवाळ, जोधपुरचे मारवाड तसेच धुडाड हे जयपुरराज्याचे जुने नांव होय. या नांवाची एक लहान नदी जयपुरराज्याच्या मधोमध वहात असल्यामुळे त्यास हे नांव प्राप्त झाले असावे.

(१३४) लाडाबाई व तुलसाबाई या दोघींच्या नांवाचे पत्र मागे आले आहे. [लेखांक १४४] त्या दोघीपैकी ‘बाईसाहेब’ किंवा ‘बयासाहेब’ म्हणजे अमकीच असं निश्चित समजत नाही पण ‘मातोश्री’ हे विशेषण ज्याअर्थी आले आहे तेव्हां ती बहुधा मल्हारराव होळकर यांची मातोश्री [लाडाबाई] असावी. [लेखांक १८६]

(१३५) नवाब अमिरुद्दौला महमद अमीरखां पठाण पेंढारे.

(१३६) नवाब गझरखां हा अमीरखा पेंढार्याचा नातेवाईक असून त्याचा जो ‘घडा’ होळकरशाहींत होता त्याच्या खर्चास हा नावरा महाल होळकरांनी लाविला होता तोच इंग्रजांनी त्याज कडे चालू ठेविला. अशा प्रकारें हे जावयाचे सुसलमानी राज्य अस्तित्वांत आलें व तें होळकरांचे अंकित आहे. [Aitchison vol. iv page 337]

उपरी, तुम्ही राजश्री बाळाराम आगरवाले याचे नावे पत्र पाठविले ते पावले. मारमिलेनी पत्रान्वये सरकारात अर्थ विदित केला तो श्रवण केला. 'रांगड्याची जमीयत चडूकडून जमाव होउन हमरा जाले आहेत. खारीतून फौजेची मदत व्हावी म्हणोन मसलतीचे ताबे सुचउन किल्याविषई खातरीचा पर्याय लिहिला तो कळला.' यैसियासी 'जैपूरवाले याजला सरकारचा मामला देणे तो सुरतलीत न देता फौजा जमा करून [छडाईचा] इरादा ठेविताना ते पक्षी तुमचे सुचविल्या आन्वयेच विचार घडत आहे. थोडकेच दिवसात रांगड्याचे प्रत्ययास येणे तैशे येईल. रामपुराचे किल्याविषई तुम्ही खातरीने लेहून कळवावे असे नाही. तुमचे सावधानीविषई सरकारात खातरखा भरोसा आहे. जिनसीकडे दारू देविली. सधः गडबडीचा प्रसंग [समजून तुम्ही] दास्तानची दारू देण्याची सधा न केली की ठीकच आहे परंतु फौजेत बारूद गोळ्याचा मेळ असावा याकरिता स्वारीतून गोळे पाठउन तुम्हावर दारूची वरात केली आहे. व्याप्रमाणे दारू खरिदी करून राजश्री विठ्ठल महादेव [जोग] दिता कंपू याजकडे पावती करून किल्याकडील वगैरे वर्तमान दरपे सुचवीत जाणे.'
 रा छ * २३ साबान. सुमा सलस अशर मयातेन व आल्फ. ' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

भोर्तव
 छद

पौ आ वा १४ भृगुवासर.

[४ सितंबर १८१२]

लेखांक [१८५]

श्रीम्हाळसाकांत * संवत् १८६९ भाद्रपद शुद्ध १४

[२० सितंबर १८१२]

नकल.

राजश्री राज जालमसिंगजी [शाले] गोसावी यासि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हारराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन सक्तीये कुशल लिहित जावे विशेष. जैपूरवाले हमदा [फिसाद] होउन नवाब महंमद शाह^{१३३} यासी मुकाबला [केला.] हे वर्तमान कंपू यास कळताच त्याणी आपले तलवेची आडवीड सोडून नवाबाचे मदतीस दारूच येताना किले रामपुरे

उभार मल्हारराव का करीत आहेत ? [छे. १८५, १८६, १९०, १९१] होळकरांच्या कैफियतींत पांनै नांव आले आहे पण त्याचा संबंध मात्र समजत नाही

(१३२) हा खान जातीनै अफगान असून अमीरखाच्या पेंढारीं दलास कवायत शिकविण्यानै काम लावकडे होतें. अमीरखांच्या सरशीबरोबर त्यानै एक निराळा कंपू निर्माण केला. या नंतर

मुकाम राहू न देता इसराथावर^{१३१} चांदसिंग त्याचे रसदेस अडथळा वगैरे कोणते येक घडले नाही. येविसी सविस्तरे वर्तमान सरकारात कळत गेले. ऐसियास तीर्थरूप मातोश्री वयासाहेबाचा इकूम पुढे केला. यात नवाब अमीरुद्दौले याचे मनात विनाकारण व्यत्यय किती आला व महमद शाह खां कंपवालेसुधा सरकारनक्षावर सख्त ते किल्या नजीक राहू पावले नाहीत. त्याचा दबाव व रबाव किती राहिला ! रजवाडी प्रकार छलछास पुरकस पाहणार तसी वर्तनूक करणार. त्याजला येवढी मोठी दरज सापडल्यावर हामराह कसे होणार नाहीत ? यात नभाची नोक जाउन नवाब अमीरुद्दौले व महमद शा[ह] खां यास प्रस्थान्याचे कारण पडल्यात कसर कोणती राहिली ? तुम्ही व राजश्री लाळाजीवाबा सरकार लक्षात इकडील जपणे येथील लोम रजवाड्यात प्रसिद्ध आसोन लोमाचे जागा किल्यावाल्यानी जाव बदलून केला. या व्यवहारात इकडील खातरी तुमचे राखणे देशावरचे दिसण्यात तथा राहिली न राहिली ? याचा विचार तुमच्या व लाळाजीवाबाच्या ध्यानी न यावा अशातील [प्रकार] नाही. मातोश्री साहेबाचा इकूम पोचला त्याचा दस्तावेजही असेल. तदनवये प्रसंगानुरूप पुरवणीही घडेल. अस्तु. नीट दिसेल तसे केले. किले मार येथील जप्ती चिंरजीव परशराम होळकर याजकडे सांगून तो गरोठ येथील घालमेल करण्यात आली. [तिकडील] पैरवी दिसली तैसा बोध ठेवणेही प्राप्त झाले. येथवर येठ नये परंतु दिवसामानाचे विपर्यास ! तेव्हा दुरंटेसीचे जागा विशेष लिहिणे ते काये ? मुनासब दिसेल तैसे केले असेल. रा छ * २० रमजान. सुा सलास अशर मयातेन व आरुफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तब सुद.

चेखांक [१८७]

श्रीमहाळसाकांत * संवत् १८६९ कार्तिक वद्य १४

[२ दिसंबर १८१२]

राजश्री राव विसनसिंधजी संस्थान नूंदी गो या.

अखंडितलक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नो महाराराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित जावे विशेष. वेदमूर्ती राजश्री राजाराम जोसी याचे विा सरकार यैवज ठांवात आला. त्या प्रो फलचा व्हावा

(१३९) इसराहा ह्य गाव. बणास नदीच्या पश्चिमेस व सवाई माधवपूरच्या चावव्य दिशेस
१० कोसावर आहे

मनात आणिले तर मसलत जड भारी पडून रजवाड्यात दरज दृष्टिस पडल्यास ते आपले काबूस चुकणार नाहीत. याचा अंवेसा तुम्ही [व] लालजीबाबानी न केल्यास दिवस मानाचे महात्म ! आस्तु. सरकारातून किले मारची जप्ती चिरंजीव परशराम होळकर याजकडे सांगोन पत्रे रवाना जाहली आहेत. सरकारनक्षाचा भार श्री मार्तंडावर.^{३३} त्याचे कृपेने आजपर्यंत निर्वाह जाहला. पुढे आवलंब सर्वेपरी तोच आहे. इतके विस्तारे लिहिण्याचे कारण, आजपावेतो तुमचे जपण्यामुळे पडले नाही. याचे मनन मारनिले सहित राहून मुनासब दिसेल तैसे घडावे. तीर्थरूप मातोश्री वयासाहेबाचा हुकूम किले वाले यास पोहोचला त्याचे पत्र चिठी कांही शाबूद असल्यास जाहला विचार ठीकच मोजण्यात येईल. यास्तव [ते] चिठी पत्र पाठउन द्यावे. रा छ * १३ रमजान. मुा सलास आशर मयातेन व आळफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. माा सुध.

लेखांक [१८६]

श्रीम्हाळसाकांत

* संवत् १८६९ भाद्रपद वद्य ७

[२७ सितंबर १८१२]

श्रीमंत राजश्री मल्हारराव होळकर याचे पत्र

राज [जालमसिंग] साहेबाचे नावे [आले] त्याची नकळ.

रामराम विनती उपरी. जैपूरवाले यानी नवाब महमदशाह खां यासि भोमगडात^{३४} लडाईचा मुकाबला सुरू केला. त्याचे मदतीस लालसिंग कंपूसुधा येताना किले रामपुण्या नजीक मुकाम ठेउन सडे पलटणे करून पुढे जावे, बहिर बुणगे किल्या नजीक राहील, त्याचा उपर ठेउन पलटणाकडील रसदेचा पुरावा आसावा, सरकार जागा जाणोन आसा विचार ठराउन किलेदाराकडे सांगून पाठविले. त्यानी आपले जागा हुंशारी करून बाईसाहेबाचा हुकूम नाही म्हणोन तोफा फिरउन कंपूवाल्याचा

(१३७) जेजूरीचा खंडोबा किंवा श्रीमार्तंड किंवा म्हाळसाकांत उर्फ लक्ष्मीकांत हे होळकराचे कुलदैवत होय. होळकराच्या सिक्क्यात व पत्रांत श्रीकाराबरोबर ते बहुधा सर्वत्र आलेले आहे

(१३८) भोमगड हें नकाशांत सांपडत नाही. पण तें टोच [रामपुरा] परगण्यांत असावें. कारण येथील किन्याचा जीर्णोद्धार होऊन त्यास अभीरगड असे नांव पडलें व तेथें अभीरखां याचा महाल आहे असें वर्णन आले आहे [Prinsep's Amir Khan, page 67]

ऐसियासी सरकार चाकरीविषई तुमचे लक्ष याचे निदर्शन [मागे] घडत आले, तोच क्रम चाळून दिवसेदिवस प्रत्यये यावा, हे मनोगत आसोन बोढीचे [जाब] करण्यात तुम्हास काय प्रयत्न शस्त वाटले असेल न कळें ! विचार केला तो समजून करून तुटला जाब जाला असे दिसते. असो. साल मजकूरी महालचा पैवज येणे यात गरोठ व नेमणूकी खर्च वगैरे जाईल. राहता मागील हिसेव होउन बाकी देणे निघाली आहे. त्यास पुढे निखालस तुम्हास महाल करणे नाही हे खचित दिसल्यात आले. तेव्हां सरकारातून महालचा बदोवस्त होउन दोन [म] हिऱ्यात मागील तुमचे कारकीर्दीचा आकार समजून सरकारी वाजवी पैवज तुम्हा कडे येणे निघेल तो मागील देण्यात वजा जाउन बाकी तुम्हाकडील देणे निघेल त्याची शकल काढून ज्यात तुमचे पैवजाची निर्गती स्वर घडेल तेच सरकारातून घडण्यात येईल. रा छ * २ जावळ. सुरुसन सलास आशर मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
छद

पौा वैशाख शुभा ९ रवीवार

सुा छावणी समत १८६९.

[९ मे १८१३]

लेखांक [१८९]

श्री 'महालसाकांत * संवत् १८७० वैशाख वद्य २

[१७ मे १८१३]

श्री
महालसाकांत
चरणी तत्पर व
शबतराव सुत
मल्हारराव हो
ळकर

राजश्री वालकृष्ण वासुदेव गोसावी यांति.

अखडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नोा मल्हारराव होळकर दबवत विनंती उपरी. किले रामपुरा प्रांत दुडाड येथील मामळत खासगीचे गांवसुधा बमये किला तुम्हाकडे होती ते दूर करून पेन्तर सन आर्बा आशरचे सालापासोन चिरंजीव परशराम होळकर याजकडे काम सांगावयाचे ठरून हे पत्र तुम्हास लिहिले असे. तरी तुम्ही पोो मार बमये किला जकीन्यासुधा व खासगीचे गांव येथील दखलगिरी न करिता किला जकीन्यासुधा महाल चिरंजीवाचे जिमेस करून पावती घेउन हुंजर पाठवणे. रा छ * १६ जमादिलावळ. सुा सलास अशेर मयातेन व आलफ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
छद

बार.

यास्तव भारनिले संस्थानी येउन येक मास होउन गेला. त्याजला यैवजाचा ठिकाण लागू न देता आजचे उद्यावर टाकून टाळाटाल होत आहे' म्हणोन सरकारात विदित जाहले. यैसियासी जोसीबावा यासि बोलण्यात आले आहे त्याप्रमाणे यैवजाचा फडचा करून देणे. यावर दिकतीचे जाव करून दिवसगत लागल्यास खारीतून न राजश्री आनंदराव राजाराम याजला लिहिण्यात आले आहे. त्याप्रमाणे भारनिले संस्थानचे जाग्यात आमल करून वसूल घेतील. येथवर न येता जिनसीकडील यैवज देउन बाकीचा यैवज राजाराम जोसी यांजकडे निकाळ करून देणे. सरकारांत चिसाची जोडी चांगली सत्वर पाठउन देणे. रा. छ. ५ २७ जिल्ह्याद. सुमा सत्यस आशर मयातेन व अलफ. १ बद्धत कायलिहिणे हे विनंती.

मोतेव
खुब

लेखांक [१८८]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८७० वैशाख शुद्ध ३

[३ मे १८९३]

श्री
झाळसाकांत
चरणी तयार व
शुभवराव हुत
महाराव हो
कर

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि.

अखडितलक्ष्मीआलकृत राजमान्य स्नोहा महाराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. सरकारात बोदीचा प्रकार यास्तव कोटे मुकामी राजश्री राज जालमसिंगजी तेथे आसता राजश्री बालाराम आगरवाले व विठल महादेव [जोग] यांची रवानगी स्वारीतून जाली व राजश्री नवाव गफूर खां व माधवराव गोविंद तेथेच होते. महाळसंबंधी च्यार रुपये उभयेताकडील देणे, त्याचा पर्याय निघोन पुढे आणोखी च्यार रुपये घ्यावे येविषई आज्ञा अन्ये कारमारी यानी बोलणे केले. त्यात कोणताही व्यसय न आढळता राज जालमसिंगजी याचे म्हणणे दोडीकडील जावसाल येकविचारचे घडेल. त्या खात्रीवर हाली नवाव गफूरखा व विठल महादेव [जोग] यांची रवानगी जाली. राजश्री माधवराव गोविंद तेथे होते. गरोठच्या यैवजाबद्दल साल मारी महाळचा यैवज येणे तो लाउन देण्यात येईल. [पण] पूर्वसंकेताप्रमाणे आणोखी च्यार रुपयाचे काम करावे. याप्रमाणे त्रिवर्गाचे बोलणे पडले आसता कोटे मुकामचा जाव कोणताही न राहता बोदीचा प्रकार बोलण्यात आला.

(१४०) महादजी व दौलतराव शिंद्याप्रमाणे शिकारीचा नाद महाराव होळकरांसही होता असे स्पष्ट होते.

(१४१) शिंदेहोळकर या उभयतांकडील.

आले आहे. त्याप्रमाणे मारनिलेसी बोलोन रामपुरा येथील ठाणेदारास सोडविण्या जाउन चिरंजीवाकडे आमला फैला होउन ये ते करावे. रा छ २९ जावळ. सुमा सलास आशर मयातेन व आलफ. १ वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
सुद

लेखांक [१२२]

श्री १ म्हाळसाकांत * संवत् १८७० जेष्ठ शुद्ध १

[३० मे १८९३]

श्री
झाडसाकांत
नागणी तत्पर व
शबनराव सुत
मल्हाराव हो
मळकर

राजश्री धाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो मल्हाराव होळकर दंडवत. विनंती उपरी. किले रामपुरा येथील [ठाणे] सरकारातून चिरंजीव परशुराम होळकर याजकडे सांगितले त्याप्रमाणे महाली कारकून रवाना जाला परंतु किल्याची जागा तेव्हा तुमचे पत्राचा आक्षेप करतील. ठाण्यास दिकत करू नये म्हणोन तुमची पत्रे ठाणेदारास गेल्याचे श्रवणात आलिया वरून परभारे कारकून रवाना जाले. मा[हा]ल समंघे च्यार रुपये देणे [निघतात] त्यास जागजागाची रुजू १२ वात होउन आभियावर सरकारचा येवज मजरा घेण्यात येउन तुमचे येवजाची शकल निघेल. या अन्वये पेशजी लिहिण्यात आले आहे. रुजूवात होउन आली म्हणजे वेताप्रमाणे येवजाचाही मार्ग निघून येईल. किले मारी ठाण्यास दिकत न पडता तुम्हाकडील ठाणेदारास निकडपत्रे जाउन दिकत न होता चिरंजीवाकडील आमला फैला होउन ये ते करावे. रा छ * २९ जावळ. सुमा सलास आशर मयातेन व अलफ. वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
सुद

पौा जेष्ठ शुद्ध ६ शुभवासर.

[४ जून १८९३]

लेखांक [१९३]

श्री

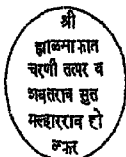
* संवत् १८७० श्रावण वद्य ८

[१९ अगस्त १८९३]

राजश्री लालाजी बळाल [गुल्युले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो परशुराम होळकर दंडवत विनंती उपरी. सरकार आज्ञा प्रो जिनसीदन रामगोल बुधेले लेका पो शंभर माणसाची

लेखांक [१९०]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८७० वैशाख वद्य १०
[२५ मे १८१३]

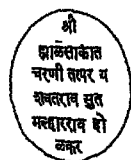
राजश्री नाळकृष्ण वासुदेव गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा महाराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. किले रामपुरा येथील मामलत चिरंजीव परशराम होळकर याजकडे सांगितली आहे. आप्रमाणे चिरंजीवाकडे किले मारसहित आमला फैला जाला पाहिजे. महालसंमंघे प्यार रूपये तुमचे देणे [निघते] त्यास महालची रुजूवात होउन आल्या वर यैवजाचीही शकल निघेल म्हणोन पेशजी तुम्हास लिहिण्यात आले[च] आहे. हाली किले मारी कोणेविषई दिवत न त करिता तुम्हाकडील कारकूनास निकालस पत्रे जाउन परशराम होळकर याजकडे किल्यासहित आमलाची दखलगिरी होय ते करणे. रा छ * २४ जावेल. सुमा सल्लास आशर मयातेन व अलफ. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

गोसावी
मुदपौा जेष्ठ सुा ४ त्रितीये प्रहर बुधवार
समत १८६९ सुा छावणी.

[२ जून १८१३]

लेखांक [१९१]

श्री ११ म्हाळसाकांत * संवत् १८७० जेष्ठ शुद्ध १
[३० मे १८१३]

राजश्री राज जालमसिंघजी [शाले] गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा महाराव होळकर रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित जावे विशेष. किले रामपुरा येथे चिरंजीव परशराम होळकर याजकडील कारकून ठाणे दखलगिरीस गेल्ल आहे परंतु किल्याची जागा तेव्हा ठाणेदार दिवत करील. महालसंमंघे राजश्री लालाजी बलाळ [गुलगुळे] यांचे प्यार रूपये देणे त्यास जागजागाची रुजूवात होउन आल्यावर सरतत्कारचा यैवज मजरा घेण्यात येउन बाकीचे यैवजाची शकल निघेल म्हणोन पेशजी लिहिण्यात

येकुण रूपा पांचसे माधवपूर शिका गुा मल्हारराव नारायेण निा फडनीस याचे विदेमाने पावले. झा छ मिती श्रावण वा ६ ता भाद्रपद वा २ रोज २६. कळावे. बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [१९६]

श्री

* संवत् १८६९ अश्विन वद्य ५

[२४ अक्टुबर १८९९]

नकल.

राजश्री बाळकृष्णरावजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नो परशराम होळकर दंडवत विनंती उपरी. पो रामपुरा बमये खासगीची जप्ती सरकारात्न आम्हा सांगितली. जप्ती चे कामावर कारकून पाठविला. आगोधर जेपुरवाल्याचे वैधाकरिता आपण बुंधेल्याची माणशे १०० सरकार आज्ञे ग्रा बोलविलेच होते. जप्तीमुळे बुंधेलही तेथेच राहिले. कारकून व बुंधेल्याकडे पो मारचे गावा पो [सावर] चोत्र्या ऐवजी मा राजश्री बापूजी पांडुरंग हस्ते राजेश्री नरसो त्रिंबक व मल्हार नारायेण कारकून निा बुंधेले याचे मा ऐवज पडला रूये

७५ करवाडया पो

४५ सोप

७९ लुखळाणा

३० वामण्या

५० पचाल्या

२० वांदया

२५ रद्दादारी पो

४० बिलोता

३६४॥॥

येकुण तीनसे चवसष्ट रूये पंधरा आणे जिनसीकडे आदा आसे. मिती आश्विन वद्य * ५ दक्षणी. सुमा सलास असर मयातेन व अल्फ. समत १८६९. बहुत काये लिहिणे लोम करावा हे विनंती.

निशाणे किले रामपुन्याचे कामगारी आपणाकडील कारकून राजश्री आवाजी कृष्ण नजीक बिजोला^{१४} याचे माा आळे त्याज समागमे पो. त्याचे वीस रोज पो लोकास खर्चास कस्वे पाटणचे मुकामी जुने बूंदी शिका पावणे दोनसे १७५ रुपये इकडील कारकून राजश्री मल्हार नारायेण याचे विद्यमाने भरून पावलो. मिती श्रावण वा ८. कळावे बहुत काये लिहिणे ही विनंती. हस्तआक्षर मल्हार नारायेण निा सरकार.

लेखांक [१९४]

श्री

* संवत् १८७० भाद्रपद शुद्ध ७

[२ सितंबर १८१३]

नकल

राजश्री बाळकृष्णरावजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नो परशराम होळकर दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल ता छ * ६ रमजान मुकाम नजीक मालचीघोरदा [१] जाणून स्वकीये कुशल लिहित जावे विशेष. जिनसी फलटनचे कूच बिजोल्याहून लाखेरीकडे जाले. दरम्यान मार्गात प्रा पाटण येथील गांवची नुकसानी होईल याचा बंदोबस्त व्हावा म्हणून आपले पत्र व गंगाराम हवालदार येउन फौजेचे घासदाण्याबदल हवालदार याचे वीस ठरले १००० रूपये. येकुण येक हजार जुने बूंदी शिका घासदाण्या वा गंगारामा चे मार्फतीने पावले आसेत. बहुत काये लिहिणे समत १८६९ हे विनंती.

लेखांक [१९५]

श्री

* संवत् १८७० भाद्रपद मास

[सितंबर १८१३]

राजश्री बाळकृष्ण वासुदेव कमाविसदार गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्ये स्नो परशराम होळकर दंडवत विनंती उपर. किले रामपुरा येथे जेपुरवाल्याचे दग्यामुळे निशान २ आा १०२ पा त्याचा वीस रोजा सरकारातून बांधून दिला त्या प्राो पावती महाल चलणी माधवपुर शिका ५०० रुपये

१७५ गुां आवाजी कृष्ण माा पाटण तेथे कवज दिल्ले आहे ते रद आसे

३२५ किले मजकूरी गुा बापूजी पांडुरंग

लेखांक [१९७]

श्री * संवत् १८७१ आषाढ वष ५
[७ जुलै १८१४]

राजश्री वाळकृष्णरावजी गोसावी यांसि.

अखंडितलक्ष्मीआलंकृत राजमान्य स्नेहा परशराम होळकर दंडवत विनंती
उपरी. फ़िळे रमपुरा येथील मामलत सरकारातून तुम्हाकडे होती. तेथे किल्याचे
दास्तान पो तुम्ही जोरी मन फ़ुरोक्त केली. तो एवज तुम्हापासी जमा माधोपुर सिका
५२८॥७॥ रुपये. येकुण पांच से अठावीस रुपये तुम्ही माधवपुर सिका राजश्री वामनराव
मल्हार कारकून याचे विाने कंपणीवाल्याकडे देविले ते आम्ही मरून पावलो. मिती
आषाढ बा * ५ संमत १८७० मुा किले मार. बहुत काय लिहिणे छेभ कीजे हे विनंती.

लेखांक [१९८]

श्री

[१८१४]

x हिल त्याज x पासोन चंदी बा x चौधरी वकील यानी केला x x
रोजीना तेथे चंदी सवाशे रुपये लागत गेले त्याजला पनास रुपये x x गेला. याज
मुळे पारोचे चंदीचा हिसेव पाहता आडीच हजार रुपये घेणे राहिला आहे व दरबारखर्चा
बदल रुपये ३००० सरकारातून वरात हुजरातीकडेच लाउन दिली. हा एवज दो
हपत्यानी खातरखां हावाला चौधरी व वकीलाने घेतला आसोन रा सदरदीन
हवालदार व पागनीस याजकडे एवज दिल्या नाही म्हणोन त्यावरून हे पत्र लिहिले
असे. तरी हुजरातकडे एवज माघ मासचे हप्त्याचा व वकील चौधरी यानी करार करून
गेले आसतां आबापि बोमाट आहे हे चांगले नाही. यापूर्वीचे हप्त्याचा एवज येणे त्याचे
एवजाकरिता पागा राहिली त्याजला चंदी पौष शुद्ध ११ येकादसी पामोन शे सवासे
लागेळ तीसी बावी तीरी गोष्ट न घडली. पनास रुपये देत गेल्या असल्यास तितक्याने
चंदी जालीच नाही. त्याचबद्दल आडीच हजार रुपये घेणे हे त्याजला कधी पावते !
दरबारखर्चाची एवजाचा जिमा चौधरी करून गेले आसतां हवालदार व पागनीस याजकडे
एवज त्यानी दिल्या नाही याचे कारण काय ! चौधरी [अपूर्ण]

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ
कृष्णाजी गोविंद	१७४३	३१	२५
		३४	२८
कृष्णाजी चिमणाजी	१७९९	१३३	१०२
		१३४	१०२
कृष्णाजी जगन्नाथ वकील	१७९७	१२२	९३
		१२४	९५
कृष्णाजी विश्वनाथ	१७४३	३३	२७
कृष्णा [कुसा] जी हरी	१७४३	३१	२५
		३४	२८
	१७४८	४४	३४
	१७५५	२३	१९
कुंवर सिवलाल	१८११	१८०	१३५
		१८१	१३६
	१८१२	१८२	१३९
केरकर जगन्नाथराम	१८००	१३८	१०५
		१३९	१०६
		१४२	१०९
		१४३	११०
		१४४	१११
केरकर जिवाजी बलाल	१७९४	१८	१६
		१०३	८०
केसोराम वकील	१७५९	६१	४७
केसो अनंत [सुनेलकर]	१७८३	१७	१५, १६
केसो मोरेश्वर	१७७९	८५	६८
	१७८१	८९	७०
		९१	७१
कोठारी मगनीराम	१८११	१८०	१३५
		१८१	१३८
			१३९
ख			
खिदमतगार बाबाजी	१७९४	१०६	८३
खीची[वालेकर]	१७६०	११	११
	१८००-१३९	१०६	

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ
खिंची बलभद्रसिंग	१७६२	७४	६०
खंडेराव	१७५२	५२	४०
ग			
गणेश अनंत	१७६१	१२	११
		१३	१३
गायकवाड अनंदाव	१८१२	३०	२४
गायकवाड फतेसिंगराव	१७८३	१७	१६
	?	२९	२३
गिरे राजाराम	१८०८	१५३	११७
गुंडलेकर देवीदान	१७५६	५४	४२
		५५	४३
	१७५८	५९	४५, ४
गुलगुले कृष्णराव भगवंत	१७९६	११७	९०
गुलगुले बालाजी यशवंत	१७३८	१	१
	१७४३	३१	२५
		३२	२६
		३३	२७
		३४	२७
	१७४५	१९	१७
		३५	२८
		३६	२९
	१७४६	३७	२९
		३८	३०
		३९	३१
		४०	३२
	१७४७	४२	३३
		४३	३४
	१७४८	४४	३४
		४५	३५
	१७५०	४६	३५
		४७	३७
		४८	३७
	१७५१	४९	३८

व्यक्तिसूची.

—१४४—

व्यक्तिविशेष	साल	लेखांक	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.
अ				इ			
अनंदराव रामाराम	१८१०	१७५	१३१	इंगले वाटोडी	१७९९	१२८	९८
	१८१२	१८७	१४५	ईमज	१७८२	१३	१५
अवदाजी [एहमदशाह]	१७६१	१२	१२		१७८३	१७	१५
असेसिंगजी	१७४७	४१	३३		१८०६	१५६	११९
	१७६२	७४	६०, ६१			१५७	१२०
			६२	ईदगाहवाले शिवदाससिंग	१८०७	१६५	१२४
अममरीकर	१७८५	९७	७५	उ			
अवधि [चतु] वराव गणेश	१७६६	७३	५८	उदेचंद [साहूकार]	१७६६	७३	५८
आ				क			
आगरवाले बाळाराम केशोराम.				कछवा	१७६२	७४	६०
	१७९९	१३७	१०४	कछवा भाघोसिंग	१७६०	१०	१०
	१८०६	१५६	११८		१७६१	१३	१३
		१५७	११९			६५	५०
		१५९	१२१		१७६२	६७	५४
		१६०	१२२			६८	५५
		१६३	१२३			६९	५५
	१८०७	१६४	१२४			७४	६०
		१६५	१२५	करंले धन जेठ	१७५६	५६	४३
	१८१२	१८३	१४०	कासुरी दौलतराम	१७९४	१०५	८२
		१८४	१४१	कासुरी सबावासिंग	१७९४	१०५	८२
	१८१३	१८८	१४५	कासुरी सुकलगाय	१७९४	१०५	८२
आत्माराम महिपतराव	१७७६	८२	६६	कासी कृष्ण	१७९९	१२९	९९
	?	१११	८६	कासी रामचंद्र वकील	१८१०	१७१	१२८
आवाजी कृष्ण	१८१३	१९३	१४९	कृष्णराव बाजी	१८०६	१६१	१२२
		१९५	१४९	कृष्णाजी	१७६०	११	११
आवाजी विष्णू	१७८४	९६	७५				

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल	लेखांक.	पृष्ठ.
गुलगुले लालाजी बलाल	१८१२	३०	२४	चिटणीस आबाजी रघुनाथ	१७४७	४२	३३
		१८४	१४०		१७४८	४४	३४
		१८५	१४२			४५	३५
		१८६	१४४		१७५४	२	२
	१८१३	१९१	१४७		१७५६	५६	४३
		१९३	१४८		१७५८	५७	४४
गोपालरावजी	?	२५	२०			६०	४६
गोपाल आत्माजी [निगा भिडे]					१७६१	१२	११
	१७५४	३	३४			१३	१३
गोपाल त्रिविक्रम मुजमदार	१७४७	४१	३३		१७६२	७४	६१
	१७५८	५८	४५		१७६५	७१	५७
गोविंद देवजी	१७८१	९१	७१		१७७५	८०	६५
		९२	७२				
	१७८२	९५	७४	चिटणीस गोपालराव रघुनाथ			
गोविंद बलाल	१७७९	८३	६७		१७९४	१०४	८१
		८४	६७	चिमणाजी गोविंद	१७४५	३५	२८
		८५	६८		१७५४	२२	१९
	१७८०	८६	६८		१७५६	४	४
	१७८१	८८	७०			५४	४२
		९१	७२			५५	४२
		९२	७२		१७५७	७	६
गोसावी आत्माजी	१७९४	१०७	८४		१७५८	५८	४५
गंगाधर बगाजी	?	२६	२१			५९	४५
गंगाराम [हवालदार]	१८१३	१९४	१४९		१७८१	९०	७१
						९१	७१
						९२	७२
घोडचढा राजसिंग	१७६१	६४	४९		१७८२	९५	७४
					१७८९	१००	७७
						१०१	७८
चिदको बालाजी	१८०६	१६१	१२९	चौधरी	१८१४	१९८	१५१
चिटणीस आबाजी रघुनाथ	१७४३	३४	२८	चौधरी घनजी	१७५६	४	४
	१७४६	३८	३०	[चंद्रचूड] यशवंतराव गंगाधर			
		३९	३१		१७८०	८६	६९
		४०	३२				

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.
गुरुगुले बाकाजी भगवत	१७५३	२०	१७	गुरुगुले साकाजी बलाल	१७७९	८४	६७
	२१	१८			१७८१	९०	७१
१७५४	२	२			९१	७१	
	३	३			१७८२	९३	७३
	२२	१९			९४	७३	
१७५५	२३	१९			१७८४	९६	७५
	५३	४१			१७८५	९७	७५
?	२४	२०			१७८८	९८	७६
१७५६	४	४			१७८९	१००	७८
	२२	१९			१७९२	१०२	८०
	५४	४२			१७९४	१०४	८१
	५५	४२, ४३			१०५	८२	
१७५७	७	६			१७९५	१०६	८२
१७५८	५७	४४			१७९६	११६	८९
	५९	४५			२८	८२	
	६०	४६			११७	९०	
१७५९	६१	४७			१७९७	११९	९१
	६२	४७			१२१	९२	
१७६१	१२	११			१७९९	१२०	१००
१७६५	७२	५७			१३२	१०१	
गुरुगुले साकाजी बलाल	१७६०	११	११		१३४	१०२	
	१७६१	६४	४९		१३७	१०४	
	१३	१३			१८०१	१४५	११२
?	२५	२०			१८०२	१४६	११२
?	२६	२१			१४७	११३	
?	२९	२४			१४९	११४	
	३०	२४			१५०	११४	
१७६१	६४	४९			१८०५	१५५	११८
	६५	५०			१८०६	१५८	१२०
१७६४	७०	५६			१६२	१२२	
१७६५	७१	५६			१८१०	१७३	१२९
	७२	५७			१७४	१३०	
१७६६	७३	५८			१८११	१७९	१३३
१७७२	७८	६४			१७९	१३४	

व्यक्तिविशेष.	साल	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.
झाले भाधोसिंग [नानासाहजी]				नवाब शाहामत खा पेंढारी	१८०७	१६५	१२८
	१७९४	१०८	८४	नागो जीवाजी	१८०२	१४६	११३
ठ						१४८	११४
ठग कनीराम	१८१०	१७३	१२९			१४९	११४
त				नारायणराव बलाळ	१७९७	१२४	९५
ताकपीर भवानजी	१७५७	६	५	नारायणराव मल्हार	१७९७	१२१	९३
ताकपीर राणोजी	१७५७	६	५			१२३	९४
तिलोक्ती डीकमसी साहुकार				नारो गोपाळ गिा बिंदे	१७७४	७९	६५
	१७९७	१२०	९२	नारो शंकर	१७६२	६७	५२
त्रिंबक दिनकर	१७९९	१२९	९९			६९	५५
		१३१	१००	नेता	१७५५	५३	४१
जुलसीराम [वकील]	१७५२	५२	४०		१७५२	५२	४१
न				प			
नजीब खां	१७६२	६९	५५	पंचोली अखेरामजी	१७५२	५२	४१
नबीम खा	१८०६	१५८	१२०		१७५८	५७	४४
नरसो त्रिंबक	१८१२	१९६	१५०		१७६१	६५	५०
नरहर सुरार	१७७५	८०	६५		१७६२	६७	५४
	१७७६	८२	६६			७४	६०
	१७८०	८७	६९		१७६४	७०	५६
	१७९४	१०५	८२		१७६५	७१	५६
		११३	८७	पंचोली गोपाळराम कोटेकर	१७९४	१०५	८२
	१७९६	११५	८८	पंचोली मयार्चंद	१७९४	१०५	८२
नवाब अमीर महमद खा पेंढारी				पंचोली मोहनराम	१७९४	१०५	८२
	१८१२	१८५	१४२	पंचोली रामकिसन	१७५२	५१	३९
		१८६	१४४			५२	४०
[नवाब] अली बहादर	१७९७	१२४	९५	पठाण	१७५१	४९	३८
नवाब गझुर खा पेंढारी	१८१२	१८५	१४२		१७६०	१०	११
	१८१३	१८८	१४५	पठाण महमद नूरखान	१७७९	१३२	१०१
नवाब महमद शाह पेंढारी	१८१२	१८५	१४१			१३३	१०२
		१८६	१४३			१३४	१०२
नवाब] समथेर बहादर	१७५६	४	४	पदमसी राजसी साहुकार	१७९५	११०	८६
					१७६९	७६	६३

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.
ज				झाले झालमसिंग	१०७	८४	
जाट	१७६२	६७	५४		१०८	८४	
जाधव खानाजी	१७६२	६७	५४		१७९५	१०९	८५
		६८	५४		११०	८५	
		६९	५५		१११	८६	
		७४	५९		११२	८६	
जाधव सटवोजी	१७५७	५	५		११३	८७	
जीवनदास गोवर्धनदास [साठ्ठकार]					११४	८७	
	१७९७	१२०	९२		१७९६	२८	२२
जिवाजी सखाराम	१७९५	११०	८६		११५	८८	
	१७६०	१०	१०		१७९७	११८	९०
जेपूरवाले	१८१२	१८३	१४०		१२०	९२	
		१८४	१४१		१२३	९४	
		१८५	१४१		१७९८	१२७	९६
		१८६	१४३		१७९९	१२८	९७
जोग विठल महादेव	१८१०	१७५	१३०		१२९	९९	
	१८११	१७९	१३४		१३१	१००	
	१८१२	१८४	१४१		१३२	१०१	
	१८१३	१८८	१४५		१३३	१०१	
जोशी आनंदकृष्ण सुरजकर	१८०४	१५१	११५		१३५	१०३	
	१८०५	१५५	११८		१३६	१०३	
जोशी बालकृष्ण	१८११	१७७	१३२		१८००	१३८	१०५
जोशी राजाराम	१८०९	१६८	१२६		१३९	१०६	
	१८१२	१८७	१४४,		१४०	१०८	
	१८१३	१८८	१४५		१४१	१०८	
झ					१४४	१११	
झाले जालमसिंगजी	१७७०	७७	६४		१८०२	१४८	११३
	१७७४	१४	१४		१८११	१७९	१३३
		१५	१४		१८१२	१८५	१४१
	१७७५	८०	६५			१८६	१४३
		८१	६६		१८१३	१८८	१४५
	१७७६	८२	६६			१९१	१४७
	१७८०	८७	६९				
	१७८२	९५	७४	झाले माधोसिंग [नानालालजी]			
	१७९४	१०६	८२		१७८९	९९	७७

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.
बापूजी आनंदराव	११०	८६		बाळाजी गुणाजी	१८०४	१५१	११६
बापूजी वाहिरंग	१७९६ ११५	८८		बाळाजीराम	१७५३	२०	१७
	१८१० १७५	१३१		बाळाराव गोविंद	१७५४	२२	१९
	१८१३ १९५	१४९			१७८१	८९	७०
	१९६	१५०			९०	७१	
बापूजी महादेव	१७८२	९८	७३	बाळाजी मंकर	१७९६	३७	२३
बारमाई [पुणेकर]	१७८२	१६	१२	म			
बाबला किसानसींग	१७८२	९४	७४	भगवंत बलाळ	१७९७	११८	९०
बाळकृष्ण	१७६०	१०	८	भगवंत सामराज	१७५५	२३	१९
बाळकृष्ण वासुदेव	१७९८	१२६	९६	भगोली दास	१८११	१७९	१३३
	१८०६ १५६	११८		भट खुशालीराम पाठणकर	१७७२	७८	६४
	१५७	११९		भटजी दयानाथ	१७८०	८७	६९
	१५९	१२१		भट निलानंदजी	१७६९	७६	६३
	१६०	१२१			१७७०	७७	६४
	१६१	१२२		भट बेणीराम	१७५०	४८	३७
१८०७ १६४	१२४			भट बृजानंद	?	११३	८७
१८०९ १६६	१२५			भास्कर धनंत	१८०२	१४७	११३
	१६७	१२६		भिकाजी मल्हार	१७९५	११०	८६
	१६९	१२७		भिके कृष्णाजी नायक	१७५४	३	३
१८१० १७०	१२७			भोपतरामजी	१७४६	३८	३०
	१७१	१२८			४०	३२	
	१७२	१२८			१७६६	७३	५८
	१७५	१३०		म			
१८११ १७८	१३३			मल्हारराव गोविंद	१७७९	८४	६७
	१७९	१३४			८५	६८	
१८१२ १८३	१४०				१७८१	८८	६९
१८१३ १८८	१४५				८९	७०	
	१८९	१४६			९०	७१	
	१९०	१४७			९१	७१	
	१९२	१४८			१७८०	९३	७३
	१९४	१४९			१७९७	११९	९१
	१९५	१४९			१७९८	१२६	९६
	१९६	१५०					
१८१४ १९७	१५१						

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.
पवार	१८०६	१६३	१२३	पेशवे रघुनाथ बाजीराव		६८	५५
पवार आनंदराव	१७९६	२७	२१			६९	५५
		२८	२०		१७७४	१४	१३
पवार कृष्णाजी	१७५५	२३	१९			१५	१४
	?	२५	२०		१७८२	१६	१४
	?	२६	२१		१७८३	१७	१५
पवार यशवंतराव	१७४५	१९	१७	पेशवे सदाशिव विमणाजी	१७५७	६	५
	१७५३	२०	१७		१७६०	१०	८
		२१	१८			११	११
	१७५४	३	३, ४		१७६१	१२	१२
		३२	१९	पांडुरंग सिवजी	१७९७	११८	९०
		२४	२०			१३	१३
	१७५६	५६	८३	पिंगे बालाजी अनंत	१८००	१३८	१०६
पवार सदाशिवराव	?	२५	२०			१४२	११०
		२६	२१			१४४	१११
पागनीस	१८१४	१९८	१५१	पुणेकर	१७८३	१७	१५
पागे	१७९२	१०२	७२	पूर्णपात्रीबाबा	१८०२	१५०	११४
पातवाहा	१७७५	८०	६५	[पुरंदरे] महादाजी आबाजी	१७५६	४	४
पेंढारी	१७८८	९८	७६	पुरोहित केदारजी वकील	१७६०	६३	४८
पेशवे गोपिकाबाई	१७८३	१७	१५	पुरोहित श्रीदराम	१७६०	६३	४८, ४९
पेशवे बाजीराव बलाळ	१७३८	१	१	पोता सुरतराम सुभराम	१७६१	६४	४९
पेशवे बाळाजी बाजीराव	१७५७	५	५		१७६२	७४	६०
		६	५	फ			
		८	६	फरासीस दुधरनेक	१७९९	१३६	१०४
	१७५९	९	७		१८००	१४०	१०८
	१७६१	१२	११			१४१	१०९
		१३	१३	फरासीस फूलण	१८००	१४१, १०८, १०९	
पेशवे भाववराव नारायण	१७९४	१८	१६	फिरंगी सुसा वास	१७९७	१२१	९३
पेशवे माधवराव [बलाळ]	१७६२	६७	५४	फुलोवस जिलखोर [?]	१७५५	५३	४१
पेशवे रघुनाथ बाजीराव	१७५४	२	२	व			
		३	३	वगाजी गंगाधर	?	२६	२१
	१७५७	७	६	बाजीराव बापूजी	१८०५	१५४	११७
	१७६२	६७	५४	बापूजी आनंदराव	१७९५	१०९	८५
						११०	८५

व्यक्तिविशेष	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.
रामाजी जगन्नाथ	१७४५	३५	२८
राय केशोराम	१७५९	६१	४७
रावजी गोविंद वकील	१८०९	१६६	१२५
	१८१०	१७१	१२८
रामपुरेकर	१७९४	१०४	८१
रावराजे (बूंदीकर)	१७६२	६८	५४
	१७८०	८६	६९
	१७९४	१०६	८३
	१७९९	१३६	१०
रावराजे उभेवसिंग [बूंदीकर]			
	१७६२	६९	५५
रावराजा बिसनसिंगजी	१७७९	८५	६८
	१८०६	१६२	१२३
	१८०९	१६८	१२६
	१८१०	१७६	१३१
	१८११	१७७	१३२
	१८१२	१८७	१४४
ल			
लखाटे हरीराम	१७९६	२७	२१, २२
		२८	२२
लक्ष्मणराव	१७४३	३१	२५
लक्ष्मण मोरेखर	१७९५	११६	८९
लक्ष्मण सदाशिव	१७९७	१२२	९४
		१२४	९५
		१२५	९५
लाड लक्ष्मण अमंत	१७९९	१२८	९८
	१८००	१३८	१०५
		१३९	१०६
		१४२	१०९
		१४३	११०
		१४४	१११
अमाते सुल्तानजी	१७६२	६८	५५

व्यक्तिविशेष	साल	लेखांक.	पृष्ठ.
लामाते सुलतानजी		७४	६१
लामाते सोमाजी	१७६२	७४	६२
लालसिंग	१८१२	१८५	१४२
		१८६	१४३
लाला भवानी शंकर	१८०४	१५२	११६
घ			
वामनराव मल्हार	१८१४	१९७	१५१
वासुदेव रङ्गनाथ	१८०४	१५१	११५
		१५२	११६
		१५३	११७
	१८०५	१५४	११७
विठ्ठलराव गोपाळ	१७७९	८३	६७
वैशांपायन रामभट	१७५३	२०	१८
व्यास गोपाळरामजी	१७६९	७६	६३
श			
शंकराजी सुरार	?	११४	८८
शालिग्राम रामनारायण	१७९७	१२०	९२
शुजाअतद्दौला	१७६२	६७	५४
		६९	५५
शेट वालचंद सेवाराम	१८००	१३९	१०८
	१८०२	१४६	११२
		१४७	११३
		१४८	११३
स			
सखाराम जगजीवन	१८१०	१७२	१२९
सवाईराम	१७६२	७४	६१
सावकार बिरभीचंद	१७९७	१२०	९२
	१७९८	१२७	९६
सिलेदार आली साहेब	१८०४	१५२	११६
सिलेदार अमीनुद्दीन	१८०४	१५२	११६
सिवजी शंकर सरमजमदार	१७४६	३९	३२

व्यक्तिविशेष	साल,	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल,	लेखांक.	पृष्ठ.
मल्हारराव नारायण निा फडणीस	१८१३	१९५	१५०	महाराव दुर्जनसालसिंग	१७३८	१	१
		१९६	१५०		१७४३	३३	२७
मल्हार शिवदेव	१७५६	५६	४३	माधवराव गोविंद	१८१३	१८८	१४५
महता दयानथराव	१७६२	७४	६१	मानभाब भलेबाबा	१७९४	१०६	८३
महता सुरतराम	१७६२	७४	६१	भिर्जा	१७९९	१३०	१००
महाभीक कृष्णाजी	१८१०	१७५	१३१	सुपार विठल	१७८१	९१	७२
महादिक शामराव	१८०१	१४५	११२			९२	७२
	१८०२	१४७	११३	सुनसी नयगोपाल	१७५९	६१	४७
महारावजी [कोटेकर]	१७४३	३२	२६	सुनसी बहादुरसींग वकील	१७७५	८०	६५
	१७४५	३६	२९	सुनसी हिमसासिंग	१७७५	८०	६५
	१७४६	४०	३२	मेघनाथ रामोदर	१७४५	३६	२९
	१७४७	४३	३४	मेहरचंद	१७९७	१२०	९२
	१७४८	४४	३४				
	१७५०	४६	३६	य			
		४८	३७	बादवराव व्यंकटेश	१७९९	१२९	९९
	१७५१	४९	३८	र			
	१७५२	५१	३९	रतनछेडवाला सोडरमल	१७९४	१०५	८२
	१७६०	१०	११	रांगडे	१७६६	७३	५८
		११	११		१८१२	१८४	१४१
	१७६२	६८	५५		१७८८	९८	७६
		७४	६०, ६२	राधो गंगाधर	१७९४	१०६	८३
	१७६५	७१	५६, ५७			१०८	८४
		७२	५७	राधो भवानी	१८११	१७९	१३४
महाराव रामेदासिंधजी	१७६२	६९	५५	राधो हरी	१७४५	१९	१७
	१७७४	१४	१३	रामाराम	१७७५	८१	६६
		१४	१४	राजे राधिकादास	१८०६	१६३	१२३
	१७९६	२७	२१	राठोड शिवसींग	१७६२	७४	६२
महाराव सुमानजीरावजी	१७६८	७५	६२	रामचंद गोविंद	१८११	१७८	१३३
	१७६९	७६	६३	रामचंद्र रंगनाथ	१८१०	१७०	१२७
	१७७०	७७	६४	रामचंद्र मन्दासिध	१८१०	१७६	१३१
महाराव छत्रमालजी	१७६०	१०	८	रामराव कासी	१८१०	१७५	१३१
		६३	४८	रामराव देवजी	१७६६	७३	५८
	१७६२	६६	५३	रामराव पुंडलीक	१७८८	९८	७६

व्यक्तिविशेष	साल.	लेखांक	पृष्ठ	व्यक्तिविशेष	साल.	लेखांक	पृष्ठ.
हरी बालाळ		३८	३०	होळकर कासीराव		१२४	९५
	१७४६	३९	३१			१२५	९५
		४०	३२		१७९८	१२६	९६
	१७४७	४२	३३			१२७	९६
	१७५४	३	३४		१७९९	१२८	९७
हरी भवानी	१७९७	११८	९०	होळकर खंडेराव	१८००	१३९	१०७
हाडे चादसिंग	१७८०	८७	६९	होळकर तुकोजी	१७६२	७४	५९
	१८१२	१८६	१४४		१७६८	७५	६२
होळकर	१७६९	७६	६३		१७६९	७६	६३
होळकर अहिल्याबाई	१७७२	७८	६४		१७७०	७७	६४
	१७७६	८२	६६		१७७४	१५	१४
	१७७९	८४	६७			७९	६५
	१७८१	८८	६९		१७७५	८०	६५
		८९	७०			८१	६६
		९१	७१		१७७९	८३	६७
		९२	७२			८४	६७
	१७८२	९४	७३			८५	६८
	१७८४	९६	७५		१७८०	८६	६८
	१७८५	९७	७५			८७	६९
	१७९४	१०५	८२		१७८१	८८	७०
	१७९५	१०९	८५			९०	७१
		११०	८५		१७८२	९३	७३
	?	१११	८६			९५	७४
	?	११२	८६		१७८८	९८	७६
	?	११३	८७		१७८९	९९	७७
	?	११४	८७			१००	७७
होळकर कासीराव	१७९५	११६	८९			१०१	७८
	१७९६	११७	९०		१७९२	१०२	७९
	१७९७	११८	९०		१७९४	१०३	८०
		११९	९१			१०४	८१
		१२०	९२			१०६	८३
		१२१	९२			१०८	८५
		१२२	९३		१७९५	११०	८६
		१२३	९४		१७९६	११५	८८

व्यक्तिविशेष	साल.	लेखांक	पृष्ठ	व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक:-	पृष्ठ.
सिवराम लक्ष्मण	१७९७	१२०	९२	सिंदे दौलतराव	१८३	११०	
		१२१	९३		१८४	१११	
		१२२	९३		१८०६	१५७	११९
		१२३	९४		१८२	१२३	
सिंदे	१७६९	७६	६३		१८०९	१६६	१२५
	१७८९	१०१	७९	सिंदे महादजी	१७६२	६७	५४
	१७९४	१०६	८३		७४	६१	
	१७९९	१३०	१००		१७६९	७६	६३
	१८०६	१५७	१२०		१७७०	७७	६४
	१८१०	१७१	१२८		१७७४	१५	१४
सिंदे केदारजी	१७६२	६७	५४		१७७५	८३	६६
सिंदे जनकजी	१७५६	५५	४२		१७८२	१६	१४
	१७५७	७	६		१७८३	१७	१५
	१७५८	५७	४४		?	२५	२०
		५९	४६		१७८९	१००	७७
	१७५९	९	७		१०१	७८	
	१७६०	११	११		१७९४	१८	१६
		६३	४८		१०३	८०	
	१७६१	१२	१२	सिंदे राणोजी	१७४३	३२	२६
		१३	१३		१७५७	६	५
		६४	४९	सुखठणकर रामचंद्र मल्हार	१७४३	३१	२५
	१७६२	६६	५३	सेक हवीजुला	१७९४	१०६	८३
सिंदे जयाजी आपा	१७४६	३९	३१		१०७	८४	
	१७४७	४२	३३		१०८	८४	
	१७५२	५०	३८		१७९८	१२७	९६
		५१	३९ ४०	सेरसींग	१७९७	१२०	९२
		५२	४०	सोयराजी परशराम	१७५३	२१	१८
	१७५४	३	३	संकराजी कृष्ण	१७५३	२१	१८
सिंदे दौलतराव	१७९४	१८	१६				
		१०३	८०	ह			
	१७९५	११६	८९	हरबाजी मुरार	१७५०	४७	३७
	१७९९	१२८	९८	हरी दामोदर	१७५२	५०	३८
	१८००	१४२	११०	हरी बला	१७४६	३७	२९

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष.	साल	लेखांक	पृष्ठ
होळकर मल्हारराव		१८७	१४४	होळकर यशवंतराव.		१५५	११८
	१८१३	१८८	१४५		१८०६	१५६	११८
		१८९	१४६			१५८	१२०
		१९०	१४७			१५९	१२१
		१९१	१४७			१६०	१२१
		१९२	१४८			१६१	१२२
होळकर यशवंतराव	१७९९	१२८	९७			१६२	१२२
		१२९	९९			१६३	१२३
		१३०	१००		१८०७	१६४	१२४
		१३१	१००			१६५	१२४
		१३२	१०१		१८०९	१६६	१२५
		१३३	१०१			१६७	१२६
		१३४	१०२			१६८	१२६
		१३५	१०३			१६९	१२७
		१३६	१०३		१८१०	१७०	१२७
		१३७	१०४			१७१	१२८
	१८००	१३८	१०५			१७२	१२८
		१३९	१०६			१७३	१२९
		१४०	१०८			१७५	१३०
		१४१	१०८			१७६	१३१
		१४२	१०९		१८११	१७७	१३२
		१४३	११०			१७८	१३३
		१४४	१११			१७९	१३३
	१८०१	१४५	११२		१८१२	१८२	१३९
	१८०२	१४६	११२	होळकर रघूजी	१८०४	१५३	११७
		१४७	११३	होळकर लाडबाई	१८१०	१७४	१३०
		१४८	११३	होळकर हरकुबाई	१७९४	१०६	८२
		१४९	११४			१०७	८४
		१५०	११४			१०८	८४
	१८०४	१५१	११५	होळकर हरनाथसिंग	१८०५	१५५	११८
		१५२	११६		१८०६	१५६	११९
		१५३	११७			१५७	११९
	१८०५	१५४	११७			१६१	१२२

व्यक्तिविशेष	साल.	लेखांक	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष	साल.	लेखांक	पृष्ठ
होळकर तुकोजी	१८११	१७७	१३२	होळकर मल्हारजी	१७५१	४९	३८
होळकर तुळसाबाई	१८१०	१७४	१३०		१७५२	५०	३८
होळकर परशुराम	१८११	१७८	१३३			५१	३९
	१८१२	१८३	१४०			५२	४०
		१८५	१४३		१७५५	५३	४१
		१८६	१४४		१७५६	५४	४२
	१८१३	१८९	१४६			५५	४३
		१९०	१४७			५६	४३
		१९१	१४७		१७५७	७	६
		१९२	१४८		१७५८	५७	४४
		१९३	१४८			५८	४५
		१९४	१४९			५९	४५
		१९५	१४९			६०	४६
		१९६	१५०		१७५९	६१	४७
	१८१४	१९७	१५१			६२	४७
होळकर बापूजी	१७७९	८३	६७		१७६०	११	११
होळकर मल्हारजी	१७४३	३१	२५			६३	४८
		३२	२६		१७६१	६४	४९
		३३	२७			६५	५०
		३४	२७		१७६२	६६	५३
१७४५	३५	२८				६७	५४
	३६	२९				६९	५५
१७४६	३७	२९				७४ ६०, ६१	
	३८	३०			१७६४	७०	५६
	३९	३१			१७६५	७१	५६
	४०	३२				७२	५७
१७४७	४१	३३			१७६६	७३	५८
	४२	३३		होळकर मल्हारराव	१८११	१८०	१३५
	४३	३४				१८१	१३६
१७४८	४४	३४			१८१२	१८२	१३९
	४५	३५				१८३	१४०
१७५०	४६	३५				१८४	१४०
	४७	३७				१८५	१४१
४८	३७					१८६	१४३

स्थलविशेष.	लेखांक.	पृष्ठ.	स्थलविशेष.	लेखांक.	पृष्ठ.
कोटा [पो]	५८	४५	कोठडी	११६५	१२४, १२५
	६०	४५	कोठडी पिढावे	१०५	८२
	७१	५६			
	७२	५७	ख		
	७३	५८	खजुरी	१८१	१३६
	७४	६१	खातोली	६५	१२५
	७५	६२		१५६	११९
	७६	६३	खानदेश	१६५	१२४
	७९	६५	खेचीवाडा	१३९	१०७
	८३	६६		११	११
	८७	६९	खेरावाढ	७४	६०
	९८	७६		२०	१८
	१०७	८४	ग	२१	१८
	१०८	८४	गढ गागुर्ण	७४	६१
	१०९	८५	गरोठ	१८०	१३५
	११४	८७		१८१	१३६
	११३	८७		१८२	१३९
	१२०	९२		१८६	१४४
	१२७	९६		१८८	१४६
	१३१	१००	गार मोले [ताा पाटस]	५	५
	१३२	१०१	गवालेर	६४	४९
	१३३	१०१	गुरजना	९४	७४
	१३५	१०३	गुंडळे [पाटण]	५९	४५
	१३६	१०३	गोदावरी तीर [नदी]	१७	१५, १६
	१४०	१०८	गमीरा [मोले]	८६	६९
	१४१	१०८	घ		
	१४२	१०९	चमेल [नदी]	१०	८
	१४३	११०	चरखरी	१२५	९५
	१५२	११५	चादवड	१७१	१२८
	१६५	१२४	चेचड	२०	१८
	१७९	१३४	चोठ	१८३	१४०
	१८८	१४५	ज		
कोठडी	१३६	१०४	जरखोदा	१७७	१३२
	११६४	१२४	जीरापुर	७४	६०, ६१

स्थलसूची.

— १६४ —

स्थलविशेष	लेखांक.	पृष्ठ.	स्थलविशेष.
श्री [काशी]	५०	३८	फिले वेगू कोटा [पो]
अ	१०३	८०	
अकबराबाद	१२	१२	
अजमेर	१७	७५	
अमरावती	६७	५४	
	६९	५५	
	७४	६०	
	१०१	७९	
अरनीदा मौजा	आ		
	३०	२४	
आमदाबाद	१५६	११९	
	इ		
	१५६	११९	
इंद्रगढ	१६५	१२४	
	१८६	१४४	
इसरावा	उ		
	२	३	
उज[ग]नी	१५०	११४	
	३७	३०	
उदेपुर [आत]	१	१	
उरमाळ [पो]	क		
	६७	५४	
कर्नाटक	९३	७३	
करवल	९४	७३	
	६	५	
कल्याण सिवली [पो]	१५०	११४	

लेखांक.	पृष्ठ.
११६	८९
३	२ ३
३	३
१०	८
१२	११, १२
१५	१४
१९	१७
२०	१८
३०	२४
२१	१८
२३	१९
२८	२२
३१	२५
३२	२६
३३	२७
३४	२७ २
३६	२९
३७	२९
३८	३०
३९	३१
४०	३२
४२	३३
४३	३४
४४	३४
४५	३५
४७	३७
४८	३७
५६	४३
५७	४४

स्थलविशेष,	लेखांक.	पृष्ठ.	स्थलविशेष,	लेखांक,	पृष्ठ.
पाटण केशवराय [पो]	५९	४५	पिपळू वावडी	१९४	१४९
	६३	४८	पिंपोडे मौजे [वाई]	८	७
	७०	५६	पुणे	२	३
	८९	७०		१७	१६
	९०	७१		६९	५५
	९१	७१		१७२	१२९
	९२	७३	पोहरी	६४	४९
	९५	७४			
	१००	७७	फागी [जयपुर]	९१	४७
	१०१	७८	फुलपाडे	१७	१६
	१२९	९९	फूलबडोदे	११	११
	१३१	१००	वकाणी	२०	१८
	१३३	१८२		२१	१८
	१४५	११२	[गढी]	७५	६२
	१५१	११५			
	१५५	११८	बडोद [पो]	३७	२९
	१५६	११८	बढाणा [मौजे]	८६	६९
	१५७	११९	बरे [पो]	३७	२९
	१५७	१२०	ब्राम्हणगाव	११८	९०
	१५८	१२०	बिजैपुर [ग्वाल्हेर]	६४	४९
	१५९	१२१	बिजोला	१९३	१४९
	१७१	१२८		१९४	१४९
पाटण [केशवराय]	१५५	११८	विराखेडी मौजे	१	१
	१५६	११८	वूंदी	८३	६७
		११९		८४	६७
	१७०	१२७		८५	६८
	१९५	१४९		८६	६८
पाटुस ताा	५	५		८८	७०
पारबली	६४	४९		८९	७०
पावडी मौजे	१८१	१३६		९०	७१
पानागढ	३७	३०		९१	७१
पिडावे	७४	६० ६१		९३	७३
	१६४	१२४		१०६	८३
पिपळू वावडी	१८३	१४०		१२०	९२

स्थलविशेष.	लेखांक.	पृष्ठ.	स्थलविशेष.	लेखांक.	पृष्ठ.
जेजोरी	६७	५४	दिल्ली	८०	६५
	६९	५५		१०३	८०
जेयली [भोडवडा]	६४	४९	कुशेलखंड	३८	३१
जैपुर [जैयनगर]	२	३	देई	९३	७३
	१०	१०			
	६१	४७	घार [किले]	२७	२१६
	७२	५८			
	१३९	१०६	नराणा	१०५	८२
जोधपुर	१२२	९३	नाथद्वारा	४०	३२
				४९	३८
झर [मौजे]	११९	९१	नासिक	१७	१५
	१२६	९६	निमथोर [परगने]	९६	७५
झासी	६४	४९	[कसबा]	१०४	८१
	७४	६०		१४५	११२
	७४	६१	निमोदा [मौजे]	७०	५६
				१५१	११५
डाबी [पो बूंदी]	१०५	८३		१५५	१८८
	१०७	८४	नेणवे	६५	५०
डोंगरपुर [प्रांत]	३७	३०		६८	५४
				१७६	१३१
ढीपरी	७०	५६	नेता	५३	४१
ढुंढाळ [प्रांत]	१८९	१४६	नंदगाव	२७	२१
	१८५	१४२		६६	५३
			नंदवाई	११६	८९
तडावले मौजे [वाई]	८	७	नंदुरवार [खानदेश]	१३९	१०७
तापी तीर [नदी]	१६	१५	पागा [मौजे]	९६	७५
तांबा [पो]	३७	३०	पाटण केशवराय [पो]	४	४
				७	६
दक्षण	१५	१५		९	७
दिंडी	१२	१२		३५	२८
	२६	२१		५३	४१
	६९	५५		५५	४२
	७४	६१		५८	४५

स्थलविशेष,	लेखांक.	पृष्ठ.	स्थलविशेष,	लेखांक.	पृष्ठ.
बूंदी	१२१	९९	महु [पो]	३७	२९
	१२२	९३	महेधर	१०५	८२
	१२३	९४		१२७	९६
	१२४	९५		१३८	१०५
	१२६	९६		१४२	१०९
	१३०	१००		१४२	११०
	१३३	१०२		१४३	१११
	१३४	१०२	भानलपुर	७४	६०, ६१
	१३५	१०३	साधोपुर	१७५	१३१
	१३६	१०४		१९५	१४९
	१४५	११२		१९७	१९१
	१५२	११६		१९७	१०१
	१५३	११७	मारवाड	७४	६१
	१५४	११७	मालवी बोरधा	१९४	१४९
	१६२	१२३	मालवा	१४२	१०९
	१६८	१२६		११२	११०
	१७३	१२९		७४	६०
	१७६	१३१		१२८	९७
	१७७	१३२		१४३	१११
	१८७	१४४	मालीहेडा	९४	७४
	१९३	१४९	[मुकंद]वरा	६४	४९
	१९४	१४९		७४	६०
बक्राणा	६३	४८		१३३	१०२
बेगूकिला	१११	८९	मेवाड	७४	६०
बोल्या	१८१	१३६		९९	७७
भ				११६	८९
भलोच	१७	१६	महैसोदे	९६	७५
भरतपुर	१७५	१३०		९७	७५
भानपुरा	९६	७५		९८	७६
	१०४	८१	र		
भोमगढ	१८६	१४३	रतनपुरखेडी	१४५	११२
भोवासी	४७	३७		१७८	१३३
भ			रतनपुर	१०२	८०
भरुसमसावाड	४६	३६		१४५	११२
भथुरा	१५१	११५	रतनपुरा	९६	७५
	१५२	११६	रत्नायता	७४	६०
भलोदे	९६	७५	राजपुरा	१५६	११९

टीपांचें शुद्धीपत्र.

—+—

टीप	पृष्ठ	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
		१०	हें	हें पत्र
१	२	३	असला	असेल
२	२	२	या पूर्वी	यापूर्वी
३	३	६	ठपका	ठपका.
५	४	५	होलकराचे	होलकरांचे
२५	२६	४	मळसमसा वाद	मळसमसावाद
३७	३५	८	संबंधी	संबंधी
"	"	१५	निवाडापत्र	निवाडपत्र
३९	३९	१९	संबंधात	संबंधात
"	"	९	पाहिजे	पाहिजे
४३	४४	१	अर्थाचे	अर्थाचें
८५	७१	१	अत	अत
८९	७९	७	अल्पवयी	अल्पवयी
१०८	१०७	२	होते	होतें
१४८	१४५			